

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E HOU'EIKI

M MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	26
'AHO	M nite, 17 'Okatopa 2016

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakaafongana N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineta

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula
& Kau Tau 'a 'Ene 'Afi

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai
& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalaha & Takimamata

'Eiki Minisita Ngaahi Ngaue Fakalotofonua

Samuela 'Akilisi P hiva
Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tuku'aulahi

Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

T vita Lavemaau

Sione Vuna Fa'otusia

S misia Taelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakaafongana N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'ihanga'ana

Lord Tu'ihateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakaafongana N pele 'Eua

'Eiki Fakaafongana N pele Ongo Niua

Kau Fakaafongana Kakai

Fakaafongana Fika 4 Tongatapu

Fakaafongana Fika 12, Ha'apai

Fakaafongana Fika 13, Ha'apai

Fakaafongana Fika 15, Vava'u

Fakaafongana Fika 16, Vava'u

Fakaafongana Kakai 17, Ongo Niua

M teni Tapueluelu

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakata

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga.....	13
Ouau fakanofu ‘Eiki Minisita fo’ou e <i>MIA</i>	13
Ui ‘a e Fale.....	14
Me’a ‘a e Sea	14
Fakam l ‘ia ng ue vave Pule’anga ki he ma’u’anga vai Ha’apai	15
Kole ha tokoni tatau ki he vai mei he Pule’anga ki he ongo Niuu	16
Tokanga ki he ngali fakapalataha fili Minisita Kapineti e Pal mia	16
Tapou tuku pe fokotu’utu’u Pule’anga ke lele’aki he taimi ni.....	17
T ta la’a he ‘ikai fili ha M mipa mei Niuu, Ha’apai mo Vava’u ki he Minisita <i>MIA</i>	17
Fakam l ‘ia e tokoni Pule’anga ki he ma’u’anga vai Niuufo’ou	18
Fakam l ‘ia Penisimani Fifita hono fili ia ki he lakanga Minisita Kapineti	19
Tokanga ki he ng ue ‘aho ngofua ‘oku maumau’i ai Lao e S pate	19
Tokanga ki he ‘uhinga ‘ikai ngaue’aki pe mala’e t pulu lolotonga.....	21
Tokanga ki he lahi kau Pal mia ne ngaahi teuteu ki he sipotí	22
Tokanga laka ange ‘ave \$ ki he kakai nofo faka’ofa he langa paaka ‘i P tangata.....	24
Fokotu’u ke fai ha savea ki he ‘ takai ki he mo’uilelei kakai ‘i P tangata.....	26
Tokanga ngali fa’ahi fakapalataha fili ki he lakanga Minisita.....	27
‘Ikai ha filifili manako he fili lakanga Minisita ki he Kapineti.....	29
Tali Pal mia ki he Lao e S pate.....	30
‘Ikai mole ha pa’anga Pule’anga he langa paaka	30
Tokanga fekau’aki mo e fakatu’ut maki ‘o e kemikale <i>asbestos</i>	31
Tali Pal mia ‘oku malu pe ‘a e tafa’aki ki he <i>asbestos</i>	31
Paaká taha pe ia ngaahi visone Pule’anga ki ha feitu’u m l lo’anga kakai.....	32
Tokanga ki he sipi ‘oku fakakafu’i ‘aki ngaahi kemikale <i>asbestos</i>	32
Tui ‘ikai malu fe’unga ‘a e ‘elia fai ai langa paaka ki he mo’ui kakai.....	33
Taukave Pule’anga ‘ikai fai ha ng ue he funga mo’unga tanu ai <i>asbestos</i>	33
Tokanga na ‘oku filifilimanako e lao ki ha ni’ihi pe he fonuá.....	34
Taukave ko e ng ue ki he paaká ko e fakapotopoto taha ia e Pule’anga	34
Tali Pal mia fakalukufua ma’u pe ‘ene ng ue.....	35
Tokanga ki hono fili ki he lakanga taki fa’ahi fakaanga	36
Fokotu’u ke fakatonutonu ‘oku ‘ikai ha lakanga taki fa’ahi fakaanga.....	37
Fokotu’u t pile kakai Veivosa 13 ki he l kanga Sea K miti Kakato.....	38
Fokotu’u Pule’anga <i>Lord Tu’iha’angana</i> ke fetongi Sea M l l K miti Kakato.....	38
Fokotu’u Fe’ao Vakata ke Sea he K miti Kakato	38

Fokotu'u Fakafofonga Ha'apai 12 ke Sea he K miti Kakato	39
Fokotu'u Pule'anga ke fili 'a Ha'apai 13 ki he lakanga Sea K miti Kakato	39
P loti'i hono fili Ha'apai 12 & Ha'apai 13 ki he lakanga Sea K miti Kakato	39
Ikuna Ha'apai 13 ko e Sea K miti Kakato	39
Talamon ki Ha'apai 13 he lakanga fo'ou kuo fakakakala'aki ia.....	39
Alea'i L pooti fika 4/2016 K miti Pa'anga	40
Taukave 'atita seniale m 1 l 'ikai ke maumau'i haLao he ngaue 'atita.....	40
Fakama'ala'ala ki he totongi hulu ki he 'atita seniale m 1 l	41
Tokanga ki he founa ke totongi fakafoki e totongi pa'anga hulu	42
'Ikaikaunga 'atita seniale m 1 l ke liliu/t naki mai me'a he l pooti K miti Pa'anga	43
Fokotu'u tali Lipooti fika 4/2016 he kuo 'osi fai felotoi ke totongi fakafoki \$	43
Kei fai ng ue K miti pa'anga ki he tafa'aki ki he totonu 'atita seniale m 1 lo	44
Tokanga p 'oku 'i ai lao kehe ia ki he kau ma'olunga he Pule'anga.....	45
Taukave ke fakafoki L pooti fika 4/2016 K miti Pa'anga.....	45
Tokanga ki he ta'etukuhau'i ha ni'ihii ma'olunga he fonua'	45
Taukave 'oku tatau pe lao ki he kakai e fonua.....	46
Taukave 'ikai hano maumau'i e Lao T naki Tukahau	46
Tui Ha'apai 12 na'e 'i ai e lao na'e maumau'i he ng ue faka'atita	46
Kupu 16 (1) ki he ngaue'aki pa'anga 'a e Pule'anga	47
Taukave ko e ng ue tu'ataimi 'oku 'ikai ko ha koloa ia 'a e Pule'anga	47
Taukave ko e ng ue 'a e Pule'anga na'e totongi 'aki e \$ e Pule'anga	48
Lave ki he mon 'ia 'atita seniale m 1 l	49
Fakatonotonu ko e mon 'ia 'atita seniale 'ikai h ia he l pooti K miti Pa'anga	49
Tukuaki'i Minisita Pa'anga ki he fakah \$ ki he 'akauni pangike 'atita seniale	50
Kole ki he Minisita Pa'anga ke totongi mon 'ia 'atita seniale m 1 l	51
Taukave 'at p Minisita Pa'anga mei he tukuaki'i totongi \$ ki he 'akauni 'atita seniale m 1 lo	51
Fie 'ilo ki he kongah he lao 'oku fakangofua fakah pa'anga ki he 'akauni taautaha.....	52
Fakamahino ko e L pooti K miti Pa'anga felave'ia mo e L pooti 'Atita Tau'at ina	52
Fakama'ala'ala Minisita Pa'anga ki he fakamatala 'atita ta'u 2014	53
Alea ki he ng ue 'atita 'ovataimi vaha'a p ia <i>Public Enterprise</i> mo e 'atita seniale m 1 l	54
Fakamahino kehekehe pe Lao ki he Pa'anga Pule'anga mo e Lao ki he Poate	54
Fakama'ala'ala oku monuka e lao he kupu'i lao Kupu 16(4) & 16(3)	54
Fakamahino ko e Lao Pa'anga Fakapule'anga 2002 ki he \$ he Patiseti mei Fale Pa'anga.....	55
Tu'utu'uni Kapineti he 1989 na'e fai pau ki ai 'a Fale Pa'anga he totongi 'ovataimi	56
Fakamahino 'atita koe founa totongi 'ovataimi na'e 'ikai h he 'atita	56

Tui 'ikai ha Tu'utu'uni Kapineti ke fakatonutonu ha Lao	56
Kehekehe pa'anga mei Fale Pa'anga mo e \$ mei he ngaahi Poate Pule'anga	57
Fehu'ia pe ko e kau ng ue 'atita 'a e Pule'anga pe ko e 'atita seniale.....	57
Fakama'ala'ala he Kupu 2 e Lao ki he Pa'anga.....	58
Fakatonutonu ki he 'uhinga ki he \$ ala ke totongi ki he Pule'anga	58
Taukave ko e ngaahi poaté ko e koloa ia Pule'anga & kau totongi tukuhau	59
Taukave ko e \$ totongi 'ovataimi ko e pa'anga p kau ngaue 'atita & 'atita seniale.....	59
Taukave ko e \$ 'ovataimi he 'atita ko e pa'anga tukuhau ia 'a e kakai	59
Hoko ng ue 'atita ke monomono ai founa ngaue ke 'oua hoko ha palopalema.....	61
'Ikaikaunga Minisita Pa'anga ki he fakamafai'i ng ue tu'ataimi 'atita	61
Tokanga ko e \$6000 totongi hulu he 2013/14 fiema'u ke totongi fakafoki	62
Fakatonutonu ko e \$6000 'ikai ko ha \$ 'ovataimi ia.....	62
Kole ke 'oua faitu'utu'uni K miti Pa'anga he ko e Fale Alea 'oku aofangatuku.....	63
Fakamanatu ne 'i ai toho \$ ki mu'a na'e 'ikai to e fakafoki ia	63
Fakamatala ki he 'ikai tui 'Akilisi ki he toho pa'anga <i>advance</i>	63
Hisit lia ki he fokotu'u ke liliu founa vahe 'a e Fale Alea	64
'Ikaika pule mai ha taha ki ha ng ue tu'a taimi 'a ha taha	65
Fakamahino ko e ng ue 'oku fakahoko'aki e \$ e Pule'anga ko e \$ ia e fonua	65
Taukave Pal mia ko e ngaue tu'ataimi 'ikai kaunga ha taha ia ki ai	66
Fakatonutonu ki he taimi na'e kamata ngaue'aki ai Lao ki he fakah pa'anga	69
Kole 'oua tukuaki'i Pal mia m l l & 'omai ngaahi pepa fakamo'oni ke fakamo'oni'i	71
Taukave 'oku totongi tukuhau 'a e taha kotoa he fonua fakatatau ki he Lao 2002.....	72
Fakatonutonu ko e Minisita T naki Tukuhau 'a e mafai ke totongi tukuhau	72
Tokanga ki he mahu'inga 'o e tauhi e l kooti 'ovataimi	74
Tokanga ki he founa na'e fakahoko 'aki e vahe	75
Kole ki he Pule'anga ta'ofi 'aupito toho <i>advance</i> he founa ia 'oku hala.....	76
Tokanga ke fakalelei'i founa ng ue pea hoko atu.....	77
Tokanga ki he ngaahi mon 'ia & totongi 'ovataimi na'e fai 'i he 'ofisi pe ko hono 'api.....	77
Tali 'atita seniale m l l ki he fehu'ia hono 'ofisi	78
Tali 'atita seniale m l l ne 'i ai l kooti ka ko e me'a ia 'a'ana fakafoki'ituitui	78
Tokanga ki he mama'o mei Fale Alea Sea e K miti 'a ia ko e Minisita T naki \$ H Mai	80
Tokanga ki he founa ne fakahoko'aki e vahe 'ovataimi	81
Fokotu'u 'oua p loti'i e L pooti tau'atina e 'atita kae fakafoki ke fakalelei'i	81
Fakam 'opo'opo ongo fokotu'u 'e he Sea.....	82
Tokanga ki he keisi natula tatau na'e fakanofa ai Minisita Kapineti.....	82

Tokanga ki he kupu 78 e Konisit tone	83
Fakama'ala'ala ki he lave Konisit tone felave'i mo e hiki tu'unga totongi tukuhau	83
Fakama'ala'ala he kehekehe pa'anga tanaki ng ue 'ovataimi mo e \$ tokoni	84
Taukave ko e pa'anga totongi 'ovataimi ko e pa'anga ia 'a e fonua.....	84
Kole Pal mia 'oua tukuhifo Fale Alea ki lalo	84
Taukave ko e tukuhau mei he '87 ki he 2013/14 na'e maumau'i ai e Lao	86
Kole ke 'oua p loti'i ke tanu e L pooti 'atita 'e he Fale Alea.....	87
Fokotu'u fakafoki L pooti 'atita tau'ataina ke vakai'i tu'unga fakalao 'e he Komiti Lao	88
Tefito'i 'uhinga fai ai p loti ke tali L pooti fika 4/2016 K miti Pa'anga.....	91
Fokotu'u ke 'ave Lipooti 'atita tau'at ina ki he K miti Lao	91
Fakamahino 'uhinga 'ave ki he K miti Lao koe'uhi ko e tukuhau.....	92
T nounou na'e hoko hono faka'asi mai 'e he K miti Pa'anga.....	92
Fakamalanga he Lao ki he Pule'i Pa'anga e Pule'anga	92
Koloa 'a e 'ofisi ko e koloa ia mo e pa'anga e Pule'anga.....	92
Taukave kuo pau ke fakafoki ki he Pule'anga 'akauni 'i tu'a mei Fale Pa'anga.....	93
Hoha'a ko e 'ovataimi he ng ue 'atita ko e pa'anga ia e Pule'anga & fonua	93
Tokanga na'e 'ikai ha l kooti ki he 'ovataimi \$35,000	94
Taukave na'e ma'a pe fakakaukau fakah silini vahe 'ovataimi kihe'ene 'akauni.....	94
Tokanga ko e 'akauni pangike na'e fakahu ki ai \$ 'ovataimi na'e ta'efakalao.....	95
Fakama'ala'ala ki he kupu 16 (2) ko e pa'anga e Pule'anga	95
Taukave Pule'anga ko e \$ 'ovataimí pa'anga ia e Poate 'ikai ko e Pule'anga.....	96
Fakatonutonu 'oku 'ikai ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga.....	96
Fakamahino ko ha fa'ahinga pa'anga h mai pe, pa'anga ia e Pule'anga	96
Fakatonutonu kehekehe pe pa'anga fakatautaha mo e pa'anga e Pule'anga.....	97
Kehekehe he ng ue kau toket & 'atitá ko e ng ue 'atita fai ia ki he sino e Pule'anga	97
Tokanga e L pooti 'Atita ki he 'ikai faka'asi mai \$ h mai & h atu 'Ofisi 'Atita	98
Taukave ko e pa'anga ngaue 'ovataimi ko e pa'anga fakafotiutui ia	98
Tokanga ki he peh fakamatala 'atita 'ikai kakato fakamatala pa'anga	99
Tokanga ko e fakamahino 'atita ko e l kootí e palopalemá kae 'ikai ko e koloá	99
Hoha'a ki he peh Minisita Pa'anga 'ikai ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga	101
Tali Pule'anga ko e pa'anga e kau ng ue 'atita he ne nau ng ue'i	101
Taukave ko e pa'anga vahe 'ovataimi ko e pa'anga totongi mei he tukuhau e kakai	101
Taukave Pule'anga 'ikai ko ha pa'anga tukuhau eni 'a e kakai	102
Taukave 'i ai pe tukuhau kakai he ngaahi poate e Pule'anga	102
Taukave Pule'anga ko e totongi e ng ue na'e fai 'ikai ko e tukuhau.....	102

Taukave Pule'anga na'e toki 'ilo'i pe t nounou ko eni he 2011	103
Fakama'ala'ala he kehekehe 'o e tukuhau mo e ngaahi totongi ng ue	104
Fakalalakaka mahu'inga lava 'omai 'atita tau'at ina 'atita'i ng ue 'Ofisi 'Atita	104
Fehu'ia 'uhinga 'ikai fakamo'oni Minisita Pa'anga he'enau l pooti K miti Pa'anga	104
Tali Minisita Pa'anga ki he 'uhinga ne 'ikai fakamo'oni ai he l pooti	104
Ta'efakamo'oni Minisita Pa'anga ko e 'ai ke to'o 'u peesi mei he l pooti 'atita	105
Poupou tuku L pooti 'Atita Tau'at ina ki he K miti Lao ke 'ata kitu'a e ng ue	106
Kole kuo 'osi kakato alea fekau'aki mo e l pooti 'atita kae p loti	108
P loti'i 'o tali 'ave L pooti 'Atita ki he K miti Lao	110
L pooti 'a e K miti Tu'uma'u ki he Lao Fika 5.2016.....	111
Fakama'ala'ala he L pooti Tu'uma'u fika 5/2016	111
Fokotu'u ke alea'i fakakupu e ngaahi fokotu'u	111
Kupu 1 – Ngaahi me'ang ue ke ngaue'aki 'e he Fale Alea	111
Poupou ke ngaue'aki ngaahi me'ang ue ke tokoni ki he mahino kau M mipa	111
Taukave ke tauhi molumalu e Fale Alea.....	111
Fokotu'u 'oua ta'ofi fakalukufua kae tuku ke leva'i pe 'e he Sea	112
Poupou ke ngaue'aki me'ang ue kae ngata pe ia he K miti 'ikai ko Fale Alea	112
Mahu'inga e tekinolosia ke fakafaingofua'aki e ng ue e Fale Alea	113
Mahu'inga ngaue'aki tekinolosia ki he mahino & fakapotopoto hono ngaue'aki he ongo Sea.....	113
Fokotu'u ke tali ke ngaue'aki 'a e me'ang ue ka 'i he fakapotopoto pe Sea.....	113
Alea'i fokotu'u ke fakasi'isi'i ngaahi 'aho ng ue e Fale Alea.....	114
Alea'i Fokotu'u fekau'aki mo e mafai Sea Fale Alea ke faitu'utu'uni ki ha fili si'i	114
Alea'i fokotu'u ke 'oua ngaue'aki hingoa ni'ihi 'ikai m mipa 'i Fale Alea.....	114
Tokanga ki he 'ikai mahino tu'utu'uni 1-8	115
Fokotu'u fakakau Tohi Tu'utu'uni kupu ke faka'apa'apa'i ni'ihi 'ikai M mipa	115
Tokanga ke malu'i ni'ihi 'i tu'a 'ikai lava ke nau tali fehu'i Fale Alea.....	116
Tokanga ki he mon 'ia mo e totonu kau M mipa Fale Alea	116
Mahu'inga ke fakapotopoto'i e ng ue 'a e Fale.....	116
Poupou ke malu'i pea 'oua t palasia si'a ni'ihi 'i tu'a he Fale	117
'I kai tonu ke lea'aki hingoa kakai 'i Fale Alea	118
Fokotu'u ke alea'i tokolahi kau Memipa he ngaahi K miti	120
Tokanga ki he kau e Sea mo e Tokoni Sea he K miti kotoa	120
Fakatonutonu ki he mafai e Sea mo e mafai Fale Alea ke fili K miti Fili.....	121
Tokanga ke fakangatangata e tokolahi kau M mipa Komiti	121
Fokotu'u ke fakakau Sea Komiti Kakato he ngaahi k miti kotoa	122

Ko e lakanga ‘oku m mipa he Komiti kae ‘ikai ko e sino 123

Tokanga ki he ‘ikai palanisi tokolahi kau M mipa he ngaahi K miti 124

Fakatonutonu ko e ng ue K miti ‘oku fai pe ‘i he loto ma’a 124

Fakatonutonu ki he Pal mia ko e ng ue ‘a e Komiti ma’a e fonua 125

Fakatonutonu Vava’u 15 ko ‘ene Sea ko e Fakafofonga ia ‘a e Kakai 126

Kelesi 127

Fale Alea 'o Tonga

Aho: M nite, 17 'Okatopa 2016

Taimi: 1000-1010 pongipongi

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea.

(Pea na'e me'a hake leva 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Lord Tu'ivakan ki hono me'a'anga)

'Eiki Sea: ...

<009>

Taimi: 1010– 1020

(Hoko atu e lotu)

Ouau fakanofu 'Eiki Minisita fo'ou e MIA

'Eiki Sea: M l . Kalake, ke fakahoko e fatongia hono hokó. Kole ki he 'Eiki Minisit kuo fakanofó ke me'a mai ke fakafuakava'i. Pea k taki 'o me'a mai mo ha Minisit ki mu'a.

Kalake: 'Eiki Minisit k taki 'o to'o e Tohitapu he nima to'omata'u pea ke angimui mai ke fakahoko ho fuakava.

'Oku ou fuakava ni

<001>

Taimi: 1020-1030

Penisimani Fifita: ... 'Oku ou fuakava ni ...

Kalake: 'I he 'ao 'o e 'Otua Mafimafí ...

Penisimani Fifita: 'I he 'ao 'o e 'Otua Mafimafí ...

Kalake: Te u talangofua mo'oni ki he 'Ene 'o fio ko Tupou VI ...

Penisimani Fifita: Te u talangofua mo'oni ki he 'Ene 'o fio ko Tupou VI ...

Kalake: Ko e Tu'i totonu 'o Tonga ...

Penisimani Fifita: Ko e Tu'i totonu 'o Tonga ...

Kalake: Pea te u tauhi m 'oni'oni mo haohaoa ...

Penisimani Fifita: Pea te u tauhi m 'oni'oni mo haohaoa ...

Kalake: 'A e Konisit tone 'o e Pule'anga 'o Tongá ...

Penisimani Fifita: 'A e Konisit tone 'o e Pule'anga 'o Tongá ...

Kalake: Pea faitotonu mo m 'oni'oni ...

Penisimani Fifita: Pea faitotonu mo m 'oni'oni ...

Kalake: 'A e lakanga mo e ng ue 'o e Fale Aleá ...

Penisimani Fifita: 'A e lakanga mo e ng ue 'o e Fale Aleá ...

Kalake: Ko au Penisimani 'Epenisa Fifita.

Penisimani Fifita: Ko au Penisimani 'Epenisa Fifita.

Kalake: K taki 'o 'uma ki he Tohi Tapu.

(Pea na'e 'uma 'a e Fakafofonga, Penisimani 'Epenisa Fifita ki he Tohi Tapu.)

'Eiki Sea: K taki Kalake 'o fai mai 'etau tali ui.

Ui 'a e Fale

Kalake T pile: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Minisit . Tapu mo e Hou'eiki Fakafofonga N pele kae 'uma' 'a e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakaí kae 'at ke fakahoko hono ui e Fale ni ki he pongipongi ni 'aho M nite 17 'o 'Okatopa 2016.

(Tali 'a e Hou'eiki M mipa)

'Eiki Sea kole ke u to e fakaongo mu'a.

'Eiki Sea: M l .

Kalake T pile: 'Eiki Minisit Mo'ui, 'Eiki N pele Vaea, M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu.

'Eiki Sea ko e ngata'anga tali ui e Falé ki he pongipongi ni. Ko e Hou'eiki M mipa 'oku 'ikai ke tali honau ui 'oku 'i ai e tui 'oku nau me'a t mui mai p . M l 'Eiki Sea.

Me'a 'a e Sea

'Eiki Sea: M l . Tapu mo e ' fio 'a e 'Otua Mafimafi 'i hotau lotolotonga. Fakatapu foki ki

he 'Ena 'Afifio Kingi Tupou VI kae 'uma' e Ta'ahine Kuini, Kuini Nanasipau'u pea peh ki he Fale 'o Ha'a Mohefo. Tapu foki ki he Pal miá kae 'uma' e Tokoni Pal mia mo e Hou'eiki Kapineti. Fakatapu foki ki he Hou'eiki Fakafofonga N pele 'o e fonua kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai. Pea m l Hou'eiki ho'omou laum lie lelei 'i he pongipongi ni tau toe a'usia e pongipongi ko eni ke hoko atu 'etau ng ue. Ka ki mu'a p 'oku, Fakafofonga fika 13 'o Ha'apai na'e mahalo 'oku kei hokohoko atu p ho'omou palopalema ka ke me'a mai.

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea tapu pea mo e Pal mia mo e Fale 'Eiki ni. Sea ko e fakam l atu p motu'a ni koe'uhí ko e ngaahi faingam lie 'oku ke fa'a foaki ma'a e motu'a ni koe'uhí ko e ngaahi fiema'u 'a e k inga m siva 'o e Fo'i 'One'one.

Fakam l 'ia ng ue vave Pule'anga ki he ma'u'anga vai Ha'apai

Na'e fai e fakahoha'a atu 'i he ngaahi uike kuo m liu atu fekau'aki pea mo e fakat maki 'i he vai. Pea na'e lava 'o fakahoko lelei eni 'i he kautaha 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia 'a L veni 'Aho pea mo 'ene kau ng ue 'o fakahoko 'a e vai 'a Fotua pea kuo lele ia 'i he taimi ni kae peh foki ki he vai 'a H 'ano pea mo MUITOA kuo lele mo ia he taimi ni. Ko e toe p eni 'a Pukotala pea mo Fakakakai 'oku 'i ai 'a e ki'i palopalema p 'i he *starter* ko eni 'o e pamu. Ka 'oku peh he 'e kau ng ue ko eni 'a e Fakat maki Fakaen tula pea mo e F liuliuaki e 'Eá mo e ngaahi tokoni vave tahá Sea 'e 'i he uike ni p kuo lava 'o fakahoko. 'A ia ko e fakahoko atu p ki he 'Eiki Minisit kae 'uma' 'ene kau ng ue, fakam l atu koe'uhí ko e vave pea 'oku 'osi mea'i lelei p 'e he Tokoni Pal mia 'oku laka ange e hongē me'atokoni 'i he hongē vai.

Sea ko e ongoongo fakafiefia ia kae peh ki he 'Eiki Minisit 'o e Polisi fekau'aki pea mo e tautapa atu he taimi na'e f tuku ai 'a e ki'i vai ki Foa pea maumau e m sini ia loli ia 'a e *fire*. Pea na'e fai e fakatangi pea kuo ma'u mai e loli fo'ou 'o 'ave ki Ha'apai pea kuo t e loli ki ai. Ka ko e kole tuku mu'a p ai e loli he 'e 'aonga ia ki he T mate Afi. Kuo lava 'o solova 'a e ngaahi palopalema ko eni Sea ka 'oku hounga ki he motu'a ni 'a e ngaahi tali angi ki he k inga 'oku mou mea'i ko e k inga 'oku 'ikai ke 'i ai ha'anau le'o 'i he Fale ni. Pea ko e 'uhinga ia 'o e fakam l Sea ka 'i ai p ha to e fakatangi atu ha 'aho Sea 'oku kei kole ai p ho'omou tokoni. He 'oku kau e Feitu'u na ia Sea he tokotaha 'oku ke fakafaingam lie 'a e ngaahi fiema'u 'a hoku k inga. 'Ofa atu Sea ki he Feitu'u na mo e langa ng ue mo e fakahoko fatongia. 'Ofa ki he 'Eiki ke ne t puekina e Feitu'u na kae 'uma' e Hou'eiki Minisit ke nau me'a vave ki he ngaahi fiema'u mei he Fo'i 'One'one. M l 'aupito Sea pea na'e to e tokoni foki Sea pea mo e Poate Taulanga.

'Eiki Sea: M l .

Veivosa Taka: Ko e totongi ia e fu'u loli ia na'e 5000 pea na'a nau hanga 'o fai e ki'i lele ki he Sea 'o e K miti Ha'apai, Tu'iha'angana fai mai ki'i kole 'o ...

<002>

Taimi: 1030-1040

Veivosa Taka: 'ave ki he Poaté pea na'e holoki hifo p seti 'e 50 Sea, 'oku kau 'a e ngaahi potung ue fel l ve'i mo kitautolú 'i he tokoni ofí pea mo e fakafiem lié, 'ofa atu kia moutolu, m l e tokoni.

‘Eiki Sea: M 1 .

Lord Fusitu‘a: Sea, ko e ki‘i tokoni p ki he me‘a ‘a e Fakafofongá.

‘Eiki Sea: ‘Oku ai ha palopalema ‘i Tonga Mama‘o?

Lord Fusitu‘a: P ‘oku h ...

‘Eiki Sea: ‘Oku mou palopalema vai ‘i Tonga Mama‘o?

Kole ha tokoni tatau ki he vai mei he Pule‘anga ki he ongo Niua

Lord Fusitu‘a: ‘Ikai ko ‘eku pou pou p ki ai na‘a ‘oku to e ai ha ‘ofa peh ki homau feitu‘u, ‘Eiki Sea. Ko e fakam l lahi ki he Pule‘angá, pea ka ‘oku to e ai ha ‘ofa peh ki Tokelau kuo u pou pou ke ‘oua na‘a mou peh ko ha malanga kemipeini ‘a hoku tokouá, ko e filí ia ‘oku toki fai ia he 18, *unless* ‘oku to e ai ha me‘a ia ‘oku fai ki ai ha fili he ‘aho ni. Ka neongo ia ‘oku ou pou pou au ki ai pea ke tokoni mai ‘a e Pule‘angá kapau ‘oku ai ha tokoni peh ‘e ala tuku ki Tokelau. M 1 Sea.

‘Eiki Sea: M 1 . Mahalo ko e me‘a p Fakafofonga ke fai mo kumi ha‘amou ki‘i m sini *desalination* ke ‘uhingá ke fokotu‘u ‘o tu‘u ma‘u ai p ke ‘uhí ka fiema‘u e vaí ke lava p ‘o liliu e tahí, he ‘oku ma‘a ‘aupito e tahi ia ‘i Ha‘apai.

Veivosa Taka: Sea, tapu mo e feitu‘u, kuo u fakam l atu he fakamaama e motu‘a ni. Te u to e lele atu p ki he ‘Eiki Tokoni Pal mia he ‘oku ou tui ‘oku ai p ‘enau m sini ke ‘ave ia ‘o tuku ‘i Ha‘apai. Ko e ngaahi tokoni ko ení ko e ngaahi *first aid* ka ‘oku ou tui kuo lele e pamú ka ‘e ‘i ai e tokoni ... ko e ‘uhingá ‘e ai e taimi ia ‘e motuhia e folau tahí, ka ‘oku tuku e m siní ia ‘i Tongá ni. Ko e fakam l atu ia Sea. M 1 .

‘Eiki Sea: M 1 . ‘Eiki N pele Vava‘ú.

Tokanga ki he ngali fakapalataha fili Minisita Kapineti e Pal mia

Lord Tu‘i‘ fitu: Tapu mo e Feitu‘u na Sea. Kuo u fakatapu ki he ‘Eiki Pal mia ‘o Tonga. Tau fakafeta‘i p ki he ‘Otua Mafimafi fakalaum lie lelei e Feitu‘u na, peh ki he Hou‘eiki ni. Hang ko ia ko e fakahoko e ‘Eiki Minisit fo‘ou pea ‘oku ou talamon atu kiate koe ‘Eiki Minisit . ‘Oku fe‘unga p ke taau e t puaki e lauita‘u ho‘o hoko ko e sev niti sivile ‘o e Pule‘angá. Pea ‘oku ou fakam l ai ki he ‘Eiki Pal miá hono fakatokanga‘i lelei ‘a e Feitu‘u na ke fakakoloa koe ki he ngafa ‘o e tataki e potung ue e Pule‘angá peh mo e vaka ‘o e tataki e Pule‘angá e ‘Eiki Pal miá.

Sea, ko e ki‘i tu‘u hake p motu‘a ni, ko hono ‘uhingá ko e lea fakataha mo e to‘a ko ‘o Kouló, ‘a Liem lohi, ko e vai kuo kele, pe ‘e to e tasilo ‘a f . Peh p lea ‘o Vava‘u he punaké Sea, ko e teuteu ke folau, Si‘i vai ko L lea pe‘i ke nofo kau ‘alu, pea to e peh mai p punaké ia, ‘o to e vakai p m tanga ‘o Vava‘u. Ko e laú ko e ‘alu, to e foki p ia ‘o vakai. Ai e lea ‘o Tokelau Mama‘o, t e ‘au ka te u kakau, t ko kuo u tanumia p ‘i Longo‘akau. Sea ko e fakahoha‘á ko e fa‘unga pule‘anga ho fonuá kuo tau hoko eni ki he ‘ofisi hono 2 ‘o e fa‘ufa‘u fo‘ou pea mo e fakahoko ‘o e fa‘unga fakatemokalati, hang ko ia kuo finangalo ki ai ‘a ‘Ene ‘Afio kuo ‘i mo‘ungá, ka ‘oku ou ongo‘i ‘oku ki‘i l vei hoku lotó, ‘isa ‘a e anga ‘a e k toanga ho Falé he ‘aho

ni kuo u hanga haké 'oku 'ikai ha mau Minisit 'amautolu mei Vava'u, pea mo Niua mo Ha'apai. Ko e fehu'í, ko e h e me'a kuo hokó 'Eiki Pal mia? 'Oku 'ikai ko ke kei fonua p tangatá? Ko 'eku fehu'í ia Sea. Tau 'amanaki 'e hoko 'a Vava'u 16, ko e fefine ia 'oku tau kaung ng ue he Falé ni, pea 'oku kau ia he ngaahi kaveinga 'oku fa'a me'a 'aki he Pal miá he ngaahi ta'u atu ko , ke fakakoloa ke potupotu tatau, 'a e Fale 'Eiki ni, ke ai ha fefine ai ke ai hano le'o. H hono 'aonga hono taukave'i e CEDAW kae 'ikai ke fakatokanga'i 'a e Fika 16 'o Vava'ú. Sea, fefine eni ia na'e fe'unga ia mo e S sialé, laum lie lelei, pea 'oku 'ikai ke u tu'u au ke u fakafepaki ki he 'Eiki Minisit na'e toki fakanofó, ko 'eku tu'u p 'a'aku ia he anga 'eku fokotu'utu'u fo'ou he fa'unga Pule'angá ho Falé Sea, 'a e ngaahi *constituency*. Kuo u lave'i hake he 'aho ni, 'oku 'i ai e me'a 'a e Hou'eiki ho Falé Sea, p ia ko e Fale Alea p 'a Vava'u. Pea 'oku ou ongo'i he 'aho ni, hang 'oku t e fekau hono 11 'i Vava'ú, 'ikai ha tangata, 'ikai ke ai ha fefine. Hang kuo ngali tonu e lea 'oku 'ulu punou ai 'a Ha'apai, mou mai 'o fefine ka mau atu 'o tangata. Ko e 'aho ni Sea, kau ia he me'a 'oku taukave'i he 'Eiki Pal miá, 'a e me'a ko e fakamaau totonu, ho'ata kitu'a, vahevahe taau, ko 'eku fehu'í, kuo f 'a Niua mo Ha'apai mo Vava'u? Na'a 'oku tuput maki 'a e Pal miá ia ki homau vahe fonua 'i Tokelaú. 'Oku 'ikai ke ai ai ha tangata ia 'e fe'unga?

Veivosa Taka: Sea fakatonutonu

Lord Tu'i' fitu: Me'a hifo ki'i fakatonutonu ko , lolotonga taukave'i 'a Ha'apai 'oku to e tu'u ia 'o fakatonutonu. M l Sea.

'Eiki Sea: Me'a mai e

Tapu tuku pe fokotu'utu'u Pule'anga ke lele'aki he taimi ni

Veivosa Taka: Tapu p mo e 'Eiki Sea, tapu pea mo e Fale 'Eiki ni. Sea 'oku ou poupou au ki he me'a 'a e Hou'eiki Vava'ú, kae hang p 'oku lave'i he motu'a ni, ko Ha'apai 'ata'at 'a e kau Hou'eiki Minisit ia. Pea 'oku 'i ai p mo e Vava'u, ka 'oku ou poupou atu ki he ngaahi me'a ko ... ko e kamata atu p mei he Minisit ko eni, 'a eni Fakalotofonuá Sea, ko hono takí Ha'apai. 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahí, Ha'apai, 'Eiki Minisit 'o e Polisí, ko e 'Eua, ko e kau k toa 'Eiki Sea, ka 'oku ou peh tuku p mu'a ke tau lele atu 'i he founa ko ení mo e ngaahi fokotu'u ko ení ka tau toki

Lord Fusitu'a: Sea ko e tokoni p ki he M mipá, p te ne

Veivosa Taka: M l Sea.

'Eiki Sea: Ki'i me'a hifo ang ki laló. Sai e, sai 'etau fakatonutonu, 'osi ang kuo tau poupou p mo e me'a, 'ikai ko e fakatonutonu ia. Faka'osi mai 'Eiki N pele.

T ta la'a he 'ikai fili ha M mipa mei Niua, Ha'apai mo Vava'u ki he Minisita MIA

Lord Tu'i' fitu: Ko ia. Sekoni p 3. Ko e fakahoha'á Sea, 'oku ai e lea, 'a e Minisit ko eni na'e toki fakanofó, ko e si'i p si'oto lou fataí ka ko e ve'eve'e mei he Paki. Ko e fehu'í, 'Eiki Pal mia, ka 'i ai haku ta'etui kiate koe, ko e 'uhingá ko e hala 'a Vava'u mo Ha'apai mo Niua 'i he fakanofó ko eni ho Pal miá. Ka 'i ai ha'o to e ng ue 'au 'e to e lelei ange heni, 'ikai ke u to e

lave'i 'e au p 'e to e tasilo ko e vai 'oku kelé 'i he loto e motu'a ni, 'i he tau ng ue 'i he ng ue fakapule'angá. Sea, kuo u kole ki he Pal miá pea 'oku ou fehu'i ki ai, kau toki lava au ke ma'u hoku Seá. Ko e h e me'a kuo hokó Pal miá? 'Ikai ke ai ha taha ia 'e fe'unga mei Niuá mo Vava'u mo Ha'apai? Ka ko e matua'i e fonua ni 'oku ai hono lea. Na'e m tuku p mei Velata. Ko e tuku fonuá, Vava'u, ko e lea 'o 'Eua, kehenga 'a Tonga na'e folaua kite noa ai 'a 'Eua. Ko 'eku fehu'í, ko e h e me'a kuo hokó Pal mia? Kuo ke ta'efalala mai kia mautolu? Ko ia p Sea m l .

'Eiki Sea: Kuo ke me'a ia ki 'olungá? 'Eiki N pele Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: Sea 'oku m lie e me'a 'a e 'Eiki N pele Fika l 'o Vava'ú, ka 'oku mahalo ko e ngaahi faka'ilonga mai ko ke ... ko e me'a kehe eni ia 'Eiki Sea 'oku ou fie lave au ki ai, ka 'oku ... kae 'ai ke faka'osi e me'a ko eni 'a e 'Eiki N pele Fika l 'o Vava'u, pea u toki hoko atu.

'Eiki Sea: Fakafofonga Niuá.

Fakam l 'ia e tokoni Pule'anga ki he ma'u'anga vai Niuáfo'ou

Fe'ao Vakati : Tapu p mo e Feitu'u na Sea. Tapu atu pea mo e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Sea ko e ki'i fokoutua hake p eni ia ko e ... lave'i p me'a na'a ke me'á p 'oku ai ha palopalema 'a e vai 'a e Ongó Niuá, pea 'oku faka'amu p ke mea'i he Feitu'u na, 'io. Pea 'oku ou fakam l lahi p ki he 'Eiki Minisit Pa'angá, kuo u lave'i p 'oku fai e ng ue ki ai vave ni p Sea ki Niuáfo'ou, Tonga Mama'o Sea. Na'e me'a 'aki p he Fakafofonga Ha'apai, hua ange 'a e masiva he me'atokoní, ka ko e feinga'i ko eni ha ki'i me'i vai ke ... ha *project* vai ko eni 'a Niuáfo'ou Sea 'oku fai 'a e faka'amu p mahalo 'e toki me'a mai 'a e Minisit Pa'anga ke to e fai ha to e lele ki ai ke fai ha sio ki he ng ue ko ení, ke fakahoko p Sea. Ko e faka'amú p ke mea'i p he Feitu'u na mo e Hou'eiki M mipa e Fale Aleá 'oku 'i ai 'a e palopalema 'o Niuáfo'ou 'i he vai Sea, pea 'oku fakam l lahi p ki he Minisit Pa'angá he ng ue ki ai, kuo u lave'i p 'oku nau ng ue ki ai, faka'amu p 'e vave p Sea. M l Sea.

'Eiki Sea: M l . 'Eiki Minisit *Revenue*.

'Eiki Minisit Tanaki Pa'anga H Mai: Tapu pea mo e 'Eiki Sea, pea 'oku ou kole ke u fakamalumu atu he tala fakatapu kakato kuo kamata'aki e fakataha 'Eiki he pongipongi ni 'Eiki Sea. Sea ko 'eku tu'u hake p 'a'aku ia ko e fie tokoni p ki he me'a 'a e Hou'eiki, hang ko e t lafili pea mo e fehu'i 'oku fai he pongipongi ni pea mo hono ngaahi kakala mo e laulau kuo tau 'inasi kotoa ai he pongipongi ni. 'Eiki Sea, ko e ... a'u ki he tu'unga m tu'a ko eni he Kapinetí na'a tau toki 'ilo'i fakataha p 'i he taimi na'e ...

<003>

Taimi: 1040-1050

'Eiki Minisit Tanaki Pa'anga H Mai: ...na'e fakahoko mai ai 'a e fatongia ko eni, pea ko e totonu faka-Konisit tone ia 'a e 'Eiki Pal mia pea mo "Ene 'Afó, ke fili 'a e tokotaha ko eni.

Sea, ko e me'a p 'oku ou fie fakamanatu atu ki he Hou'eiki mei Tokelaú, kae 'uma' 'a e Fatafata M fana. Ko e timi 'akapulú. Ko e tautua' ko e kau tama ia ko 'oku ve'e vave mo matakai tahá. Ko e t ta'ó, 'oku fai ia 'e he foueti taká, ka 'oku taki ai 'a e Fatafatam fana, 'a ia ko Tokelau pea

peh ki Ha'apai Veu. Ko e 'uhingá 'etau va'inga ke tau tata'o, pea kapau he 'ikai ke tau tata'o, pea te tau ongo'i 'oku tau ongosia kotoa p . Ko ia 'oku 'oatu p ...'oua 'e fai ha loto si'i. Teuteu 'a Vava'u ia ki he toutou tata'o pea peh ki Ha'apai, kae 'uma' 'a 'Eua. 'Eua! Tata'o holo p 'a 'Eua 'oku ofi maí. M l Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisit Fakalotofonua!

Fakam l 'ia Penisimani Fifita hono fili ia ki he lakanga Minisita Kapineti

'Eiki Minisit Fakalotofonua: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'o Tonga. Tapu mo e 'Eiki Pal mia 'o e Pule'anga Tongá. Tapu ki he Tokoni Pal mia, kae 'uma' 'a e Hou'eiki Minisit 'o e Kapinetí. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e kau N pele 'o e fonuá. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e kakaí. Tapu ki he Kalaké, kae 'uma' 'a e kau ng ue 'o e Falé.

Sea, 'oku ou fakafeta'i ki he 'Otua Mafimafi, ki he fakakoloa kuo fai ma'a e motu'a ko eni. Pea 'oku peh 'a e fakafeta'i ki he finangalo lelei 'a Tupou VI, ko e Tu'i 'o Tongá, ke u hoko ko e Minisit 'o e Potung ue ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonuá. Fiefia ke fakafeta'i mo fakam l ki he 'Eiki Pal miá, kae 'uma' 'a e Hou'eiki Minisit 'o e Kapinetí, 'i ho'omou loto lelei ke u kau atu ki he T pile 'a e Kapineti. Peh 'a e fakam l ki he 'Eiki Minisit m l l , S sefo Vakát 'i he fataki mai 'a e fatongia 'o e Potung ué. 'Eiki N pele Fika l 'o Vava'u lahi, kuo 'osi 'a e 'u Vahefonuá 'i he'eku takai ai 'i he fatongia ko hono 'ave 'a e maamaá ki he ngaahi vahefonuá. Pea ko e fakanofu 'o e motu'a ni, ko e fakanofu ia ma'a Vava'ú, ongo Niua, 'Eua, Ha'apai Veu pea mo Tonga 'eiki. Ko e fakanofu 'o e motu'a ni, 'uhinga ia ki he kakai tangata mo e kakai fefine, pea te u fai hoku fatongiá, koe'uhí, hang ko e fuakava na'a ku fakahoko 'aneuhu. Ko hoku lelei taha ia pea ko 'eku faka'amu ia ke tau fepoupouaki, hang ko e tala 'o e Fale ni, ko e Fale 'eiki eni pea ko 'etau ng ué ko e 'unuaki 'o Tonga. M l 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: M l . 'Eiki N pele 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: Tapu p mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'o Tonga. Fakatapu atu ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki Kapineti. Fakatapu atu ki he kau N pele kae 'uma' 'a e kau Fakafofonga mo e kau ng ué 'Eiki Sea.

'Eiki Sea, 'oku tau fakafeta'i kotoa p 'i he lotu lelei na'e fai 'e he 'Eiki N pele pea mei Ha'apai, pea 'oku lau ia ko e koloa kamata'anga 'o e uike kotoa p 'Eiki Sea, pea 'oku tau fakafeta'i ai 'Eiki Sea.

Tokanga ki he ng ue 'aho ngofua 'oku maumau'i ai Lao e S pate

'Eiki Sea, mahalo ko e me'a ia 'oku kau ia 'i he fakafiefia, ko 'etau vakai ki he pongipongi ni me'a 'a e Hou'eiki ki ai pea vakai 'a e motu'a ni, kuo langa p kuo fokotu'u 'a e fale 'o e Potung ue 'a na'e fai hono talanga'i 'i he uike kuo 'osí. Pea ko u talamon atu ki he 'Eiki Minisit . 'Eiki Minisit ! Me'a p 'a e Feitu'u na pea kuo tonu 'aupito, 'aupito ho'o me'á, fakalukufua ki he fonua ni 'Eiki Sea. Ko e me'a p eni 'oku ongo'i 'Eiki Sea, talu si'emaui tukituki tangai 'i he uike kuo 'osí, ko e toki 'ilo p he 'aho ni, t ko ko e fika 9 ia 'oku 'ai ai 'a e fatongia, ka te hela he lele mei heni ki Sia, fa'ahi ki k , lele mei fa'ahi mei k ki heni, t ko kuo 'osi fuoloa fai 'a e fili 'o e

timi ia 'i he uike kuo 'osi, kae mole noa hoto fu'u ivi he lele fakam lohi sino mo e teuteu. Ka 'oku tau fakam l koe'uhí 'Eiki Pal mia ko e fakahoko 'o e fatongia.

'Eiki Sea, 'oku 'i ai p 'a e me'a 'oku ou ki'i tokanga ki ai, pea ko u faka'amu p 'oku mahu'inga ia ki he fonua ni pea mo e kakai 'Eiki Sea. 'Aneafi, ko u talanoa p mo e ki'i motu'a hoku k inga pea mei P tangata. Na'e talamai 'e he ki'i motu'a ke ma mu'a 'o ma'u lotu he ho'at 'aneafi 'Eiki Sea. Na'a ma 'o ma'u lotu 'Eiki Sea, 'oku 'i ai 'a e me'a 'oku ou fu'u tokanga 'aupito, 'aupito Hou'eiki Pule'anga, pea 'oku totonu ke fakatokanga'i 'e he Pule'anga pea mo e kakai 'o e fonua ni. Koe'uhí p Sea, kuo hanga 'e he Pule'anga ko eni 'o ta'ofi 'a e to e fai ha fakatau m 'i he 'aho S pate 'Eiki Sea. Pea ko au 'oku ou tui au ki ai. Ko u fiefia pea ko u fakafeta'i koe'uhí, ko e lava 'e he Pule'anga ko eni 'o ta'ofi 'a e fakatau m 'i he S pate. 'Oku 'i ai p 'a e ngaahi 'uhinga 'Eiki Sea. 'Uluakí p . Ko e 'aho S pate ke m 'oni'oni p 'oku kau ko ia 'i he fokotu'utu'u 'a e Eiki Minisit p 'ikai. S pate, ke m 'oni'oni. 'A ia ko hono 'uhinga ko ke m 'oni'oni, he 'ikai ke to e fai 'a e me'a ko e longoa'a, pea 'oku mou 'osi mea'i p Hou'eiki meimei ko e feitu'u ko eni 'oku tu'uholoaki 'e he tamai pea mo e fa' mo e f nau, meimei ko e 'aho ia ke nau 'omai 'a e fo'i m ke kai ai honau ngaahi f mili 'i he efiafi S pate.

Ko e 'umú ia 'Eiki Sea, 'oku ke mea'i p 'e 'osi p ia 'i he pongipongi p ho'at , ka 'oku ma'u 'a e faingamalie 'i he efiafi ke 'o fakatau mai 'a e fo'i m . Pea ko u tui au ko u pou pou ki ai ke tauhi 'a e S pate ke ma'oni'oni. Ka ko e me'a eni ia 'oku ou ongo'i 'Eiki Sea, p 'oku fakatokanga'i 'e he Pule'anga. Ko tahi feitu'u ko eni 'oku 'i ai 'a e fanga ki'i Falekai ko eni 'o e fakatau ika. Fonu fakalelei ia ai 'a e 'u me'alele, kau ai 'a e 'u me'alele Pule'anga ia 'Eiki Sea. Pea u nofo au 'o fakatumutumu p ko e h e me'a kuo ta'ofi ai 'a e S pate ke m 'oni'oni, ka nau kinautolu p 'oku nau ki Pangaimotu mahalo p 'oku 'o taum ta'u 'i he Sapate, p 'oku ki Fafá, p 'oku ki 'Atatá.

'Eiki Pal mia, 'oku totonu ke vaki'i 'a e fa'ahinga to'onga mo'ui ta'efakapotopoto ko ia 'i he fonua ni. Ko e 'uhingá he 'oku 'ikai ke tau tui 'oku fe'unga mo hoa tatau mo 'etau fa'ahinga tui fakakalisitiane, pea ko e me'a ia ke tau 'unu ke to e ofiofi ange ai ki he 'Otua, ko 'etau feinga ke to e ta'ofi mo eni, kau ai mo e kau muli 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai mo e ki'i Pá, tahataha atu ki k , tafa'aki ko 'o e 'Otu Anga'ofa, 'oku ava p ia 'i he S pate. Pea ko e me'a ia 'oku fakamamahi koe'uhí ko e p 'oku me'a atu 'a e kakai 'o e fonua ki he ngaahi ma'u'anga kelesi, ka nau 'ai'ainoa'ia p nautolu 'i he fonua ni, 'o mole ai 'a e lao pea mo e totonu hotau kakai 'i he fa'ahinga kakai ko eni 'Eiki Sea. Ko e 'uluuaki ia 'a e me'a 'oku ou ki'i tokanga ki ai 'Eiki Sea.

Ko hono uá 'Eiki Sea. Ko e uike kuo 'osi ko u fanongo 'i he uike kuo 'osi 'i he Falé ni.

Lord Fusitu'a: Sea, k taki ko 'eku ki'i fehu'i p ki he 'Eiki N pele, p 'e laumalie lelei ki ai?

Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki N pele.

Lord Fusitu'a: Ke ke to e ki'i fakama'ala'ala mai angé he 'oku fu'u mahu'inga 'aupito 'a e me'a 'oku ke me'a ki ai. Ko e me'a ko 'oku ke me'a 'akí, ko e kakai 'o e fonua 'oku nau 'o fekumi ki he ngaahi fale ko eni, ke nau maumaulao, p 'oku maumaulao p 'a e 'u fale ko eni pea toki 'alu atu 'a e kakai 'o e fonua ki ai. He ko e me'a ena ke fai ha hoha'a ha fakakahoko fatongia 'a e Pule'anga. Ko e anga p ia 'a e fehu'i Sea.

Lord Tu'ilakepa: Sea, ko e fa'ahinga fehu'i ia 'oku to e loloto atu ia, koe'uhí p ko e falé 'oku ava 'iate ia p . P ko e kakai 'oku nau 'alu ki ai p ko nautolu 'oku nau uiui 'a e kakai Sea. 'Oku 'ikai ha'aku fu'u ma'u ki ai Sea, ka ko 'eku sio p 'a'aku ki he fa'ahinga faka'ilonga Sea, 'i he fonua ni,'oku ho'ata mai ai 'a e me'a ko e maumau Sa pate p ko e maumau'i 'a e lao 'o e fonua ni, 'Eiki Sea.

Tokanga ki he 'uhinga 'ikai ngaue'aki pe mala'e t pulu lolotonga

Ko e me'a ko 'oku ou fie lave ki ai hono ua, Eiki Sea, 'i he uike kuo 'osi. Ko 'eku fanongo ki he 'Eiki Pal mia ki he'ene me'a mai 'oku faingata'a'ia 'o fekau'aki pea mo e mala'e t pulu 'Eiki Sea. Mahalo p 'oku 'ai ke fakalahi mahalo 'a e ngaahi luo ko 'oku fai ki ai 'a e t pulú mei he hiva 'ap p ofi ki ai, pea 'oku peh ko 'i he anga 'a e fakamatala 'i he uike kuo 'osi, 'e to e t 'a e tongó ke 'unuaki ki tahi 'Eiki Sea. Pea 'oku maumau'ia 'a e 'Eiki Pal mia 'i he natula pea mo hono malu'i 'o e 'ataakai 'Eiki Sea. Ka ko e me'a p 'oku ou fakatokanga'i 'Eiki Sea, 'eku Pal mia, 'eku 'ohovale lahi 'i he'eku 'alu atu 'oku 'i ai 'a e fu'u 'a kaukaua 'i he fu'u paaka 'oku langa 'i Tukutongá. Ko e 'ai ke h 'a e fu'u paaka ko ia? Talamai 'e he fa'ahi 'e taha,me'a mai 'i he uike kuo 'osi. Ko e tongó ke fakatolonga, ka ko e 'otu tongo ko hono t

<004>

Taimi: 1050-1100

Lord Tu'ilakepa: ... ko , ko e 'ai ke h 'a e fu'u fakamole lahi ko ia 'Eiki Sea, pea toki 'alu 'eku fakakaukauá Sea, mau hanga 'o fakatotolo 'o 'ilo t ko e pa'anga mo e tukuhau 'o e fonua 'oku 'ave 'o ngaahi 'aki 'a e fu'u feitu'u ko eni. 'Oku ongo'i mamahi'ia p hoku lotó 'oku Sea koe'uhi ko 'eku kau 'i he polokalama p ko e fa'ahinga ng ue'anga ko eni ko e sio p hoto mata kae 'ikai ke te lea 'Eiki Sea, h fanga he fakatapú. Pea ko e me'a 'oku ou 'oatu 'i he pongipongi ni, h ko 'a e me'a kuo hoko ki he feitu'u ko iá. Kuo ma'u 'a e talanoa fakamatala falala'anga 'oku 'ikai ke totonu ke ue'i 'a e feitu'u ko ia he 'oku 'i ai 'a e fa'ahinga kasa kona 'oku nofo pea 'oku mou 'osi mea'i p 'Eiki Sea, Sea 'oku ke toka ko p 'oku ke me'a mai ki he me'a 'oku ou lave ki ai.

'Eiki Sea: Me'a mai p koe.

Lord Tu'ilakepa: Fakamolemole Sea.

'Eiki Sea: ...na'a ke me'a ki lalo.

Lord Tu'ilakepa: ...ko e feitu'u ko ení 'Eiki Sea, 'oku 'osi mahino ko e feitu'u t naki 'anga veve eni 'a e fonua 'Eiki Sea. Pea koe'uhi ko e fakapotopoto 'a e Pule'anga 'aho 'aneafi 'oku nau 'unuaki'i leva ki he feitu'u Vainí 'Eiki Sea, koe'uhí ko e kakai 'oku ofi ai, pea 'oku tau tui 'Eiki Sea ki ai. Pea to e fu'u ng ue ko fakamole pa'anga tukuhau 'oku ng ue 'a e Poate Uafú ki ai 'Eiki Sea, pea 'oku tau fakatumutumu 'Eiki Sea, 'ikai ke u 'ilo 'e au p ko f ko 'a e me'a te u tui ki ai ki he Feitu'u na 'Eiki Pal mia 'a e me'a 'oku ke me'a mai ki ai, me'a mai ke fakahaofi 'a e tongó, ka u toki lele 'aneafi he 'osi 'emau ma'u lotu mo e ki'i motu'a, pea u toki sio ki he fa'ahinga ng ue 'oku fai ai 'oku kehe, kehe ' , kehe mo ' , kehe me'a 'oku me'a mai ki he Fale ni, pea mea'i 'e he Fale mo e M mipa kotoa p mo e Hou'eiki 'o e Fale ni, 'io, t ko e me'a ia

‘oku totonú ‘a e me’a ke ne me’a ...kae kehe ng ue ko eni ‘oku fai. ‘Oku hang kiate au ia ha ki’i ko e h ko hono fakalea, ki’i taua fakasiosio nai p ko ha fale nofo’anga, pea ‘oku ‘ai mo e ngaahi fu’u maka t tongitongi pea ngaahi mo hono ‘ maka kaukaua mo faka’ofa’ofa pea nau peh p ko e h ‘a e fa’ahinga fale p ko e ‘ofisi ko ia, ‘ikai Sea ‘oku faka’ofa’ofa ‘a e fa’ahiki heni, konga kelekele ‘oku ‘ange ma’a e k inga Ha’amoia ‘Eiki Sea. Ka ‘oku ‘ikai ke u lave’i p ko e h ‘a e tu’unga ‘oku ‘i ai ‘i he taimi ni, ka ‘oku ou ‘oatu p koe’uhí hono maumau’i ‘a e tukuhau ‘o e fonua.

Tokanga ki he lahi kau Pal mia ne ngaahi teuteu ki he sipotí

Na’e ‘i ai ‘a e me’a na’e ‘ohake he Fale ni ‘i he ta’u ni p , ‘o fakahoko mai mei Taumu’a mei he ‘Eiki Pal miá ko e fakapa’anga eni mei tu’a ‘Eiki Sea, ‘oku ou fakahoko atu ki he Feitu’u na ‘oku loi ‘a e fakamatala ko iá. Ko e fakapa’anga ko eni ko e pa’anga tukuhau ‘o e fonua ‘Eiki Sea, pea ‘oku tau puputu’u he fonua ni ko hono ‘uhinga ko e sipotí, he ‘ikai lava ‘a e sipoti he fonua ni. H ‘a e me’a ‘e ‘ikai ke lava ai, koe’uhí ‘Eiki Pal mia ‘oku fu’u lahi ho’o kau ki he ‘ polokalama teuteu langa ‘a e sipoti. Kapau ko e Minisit ko eni ko hono taimí eni, ‘ave ki he ‘Eiki Minisit ko eni ‘o e sipoti mo e tu’utupu ‘Eiki Sea ke ne fakahoko ‘a e fatongia fekau’aki pea mo e sipoti ke fai mo fakahoko.

‘Oku ‘i ai ‘a e timi p ko e ni’ihi na’e fili ‘i he ‘aho ‘aneafi ke nau ‘o faka ...’oku fehangahangai ‘a e ‘Eiki Pal mia ia pea mo e ni’ihi ko eni. ‘Oku ou kole atu ‘Eiki Pal mia ki he Feitu’u na pea mo e ni’ihi ko eni, kapau ‘oku ‘i ai ha’amou tui fakapolitikale mou ‘ofa mai ‘o tukuange ‘a e fatongia ki he sipoti he ko e koloa ia ‘a e kakai ‘o e fonua ni fakalukufua, he ‘ikai ke mou fe’auhi ai, ta’engali ko moua ko e ongo kaume’a mamae he ‘aho ‘aneafi, ‘Aho ‘aneafi na’a mo umouma taha, na’a mo ng ue fakataha pea na’a mo ‘osi me’a fakataha ‘i he tepile ‘o e kakai ‘o ng ue ‘i he fonua ni, pea ko e tumutumu ‘Eiki Sea, kuo a’u ‘a e tokotaha ko ‘a na’e fili ‘e he k miti sipoti ‘o Pal mia pea ‘i he ‘aho ni kuo ‘i he Feitu’u na he ko e Pal mia ‘o e ‘aho, há ‘a e me’a ‘oku mo fehangahangai ai kae m musia h fanga ‘i he fakatapu ‘a e kakai ‘o e fonua ni. Pea ‘oku lahi ‘a e fehalaaki ‘i he taimi ni ‘Eiki Sea ‘i hotau fonua, pea ‘oku ‘amu’amu atu he ‘oku ‘ikai ke ‘alu ke ngata ka ‘oku ‘alu ke ope ‘a e fehalaaki tautautefito ki he Pule’anga ‘o e Feitu’u na, ‘Eiki Pal mia.

Fakamolemole p ki he Feitu’u na na’a peh ‘oku ‘i ai ha fakalotokovi, ‘ikai, ko e me’a ‘oku hoko pea ‘oku totonu ke ‘i ai ha taha ‘i he Fale ni ‘o tatau p Hou’eiki pea mo e kau Fakafofonga ‘o e Kakai, ke nau me’a atu ki he Feitu’u na pea ...

Veivoisa Taka: Sea ‘e lava p ke fai ha ki’i tokoni Sea.

‘Eiki Sea: Te ke tali ‘a e tokoni?

Veivoso Taka: Tapu pea mo e ‘Eiki Sea, tapu pea mo e Fale ‘Eiki ni. Sea, ko e ki’i tokoni p ‘aku ia ki he Hou’eiki kapau leva ‘oku ‘i ai ha pa’anga ‘oku ‘ave ki ha taha ke ne fai’aki ha ng ue pea ‘oku ‘ikai ke fai, ko e fakapotopotó ke ta’ofi, ‘a ia ‘oku ou tui ko e ki’i tokoni atu ia ki he ... hang eni ia ‘oku ‘i ai ha fu’u v , pea ‘oku ou tui ko e ngaahi me’a ia ‘Eiki Sea ‘oku fai atu ki ai ‘a e tokoni.

‘Eiki Sea: M 1 .

Lord Tu’i’ fitu: ‘Eiki Sea ko e ki’i fakatonutonu p ki he Fakafofonga. Hang ko e me’a ‘a e ‘Eiki N pele, fakamolemole p ‘i he’eku to e tu’u tu’o ua hake. Na’e ‘asi ‘i he’ene me’a ‘anenai ko e ‘ai ‘a e loli vai pea tuku ai p ma’a Ha’apai, ko e me’a ia ‘oku ‘uhinga ki ai’ a e ‘Eiki N pele, tuku ‘a e ng ue k k ‘aki ‘a e koloa ‘a e Pule’angá, ko e tukuhau ia. Pea tuku ai p loli vai ai, ‘ikai ke ‘i ai ha fanga ki’i *policy* ia ke fai ‘a e ng ue ko ia Sea.

Veivosa Taka: Sea ke u fakatonutonu atu Sea. Sea ko ‘eku fakatonutonu atu.

‘Eiki Sea: Ko e fakatonutonu eni.

Veivosa Taka: ‘Eiki Sea ko e fatongia ia ‘o e Pule’angá ke nau ‘ave ha misini t mate afi ki Ha’apai, ka na’amau kole ke ‘utu ‘aki ‘a e vai, ‘oku ‘ikai ko ha fokotu’utu’u k k eni Sea, ‘oku nau fiefia ‘oku ‘i ai ‘a e misini, ‘osi ta’e’aonga fu’u m sini motu’a na’e ‘oange ki mu’a ai, ka ‘oku mau fakam l ki ai, ka ko e fongá ne ‘oatu ‘eku kole ke ‘ave ha m sini ke fetuku ‘aki ‘a e vai ki Foa, he ‘oku mate ‘a e ongo m sini ko . Ko e ‘uhingá ia Hou’eiki.

‘Eiki Sea: Ko ia m l . Hoko atu ‘Eiki N pele.

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Sea ‘oku hangehang ‘oku ou ‘ohake ‘a e me’a ko eni ‘oku hoko ‘i hotau fonua ni ke to e ‘ai mai mo e ‘ me’a ko eni ‘oku fai ki ai ‘a e feme’a’aki ‘Eiki Sea. Ka koe’uhi p ‘Eiki Sea ‘i he’eku hoko ko eni ko e m mipa mo e fakafofonga ma’a e kakai ‘Eiki Sea, ‘oku ou loto au ke u ‘oatu p me’a ko eni ‘Eiki Sea ke mahino ‘i he pongipongi ni, pea ke mea’i ‘e he kakai ‘o e fonua ‘a e tu’unga ‘oku tau ‘i ai ‘i he taimi ni.

‘Oku ou faka’amu p ‘e ‘Eiki Pal mia ke ke ‘oua te ke tuput maki ‘a e Feitu’u na, ka ‘oku totonu ke fakatokanga’i ‘e he Feitu’u na ‘a e lahi ‘a e me’a ko e fehalaaki tautautefito ‘i he taimi ni ‘e ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ou faka’amu au ke fakangata, ‘aneafi, kehe me’a na’e me’a mai ‘aneafi ki he sipoti. Ko e me’a ‘oku ou sio ki ai, ‘alu p taimi mo e to e hikihiki, kuo h kapau ‘e ‘ave ‘a e fu’u pa’anga ko ia ‘o tanu ‘aki p langa ‘aki ‘a e si’i kau nofo ‘i P tangata mo e faka’ofa ‘a e kakai ‘oku nau me’a ai ‘Eiki Sea. I ai ‘a e kakai ai ‘Eiki Sea ko e ‘aneafi ‘oku ou sio ‘ai p ngaahi pepa, puha pepa ‘o holosi ‘aki honau ngaahi fale, hang ‘oku to kehekehe ...

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘Eiki Sea ki’i fakatonutonu atu ‘Eiki Sea. K taki ko e me’a mai ‘eni ...

‘Eiki Sea: Me’a mai.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e ‘Eiki Sea kae ‘uma’ ‘a e Fale. Ko e me’a ko eni ‘oku me’a ki ai ‘a e ‘Eiki N pele ko e fatongia ia ‘o e motu’a ko eni, ka ko ‘eku kolé Sea koe’uhí ko e ‘ senita fika 6.3 ‘e toki fai ki ai ha feme’a ’aki, tuku mai ‘a e t pulu luo 18 tuku mai ia kiate au, pea mo e paaká mo e ‘ fatongia ko ia ke tuku mai ia kiate au ke u fakahoko ‘a e fatongia ko ia, m l .

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Sea ...

‘Eiki Sea: Me’a mai.

Lord Tu'ilakepa: Fakam l ki he 'Eiki Minisit , 'Eiki Minisit fu'u vave ho'o me'a 'oku te'eki ai ke mahoino p 'e 'oatu ki he Feitu'u na p 'ikai, ki'i me'a p 'a e Feitu'u na he 'oku te'eki ai ke pau ia p 'e 'oatu ki he Feitu'u na, ko e anga ia homau loto ke 'oatu ki he Feitu'u na, ka 'oku kei ta'epau p p 'e 'oatu ki he Feitu'u na.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'Eiki Sea, kuo 'osi pau ia, m l ,

Tokanga laka ange 'ave \$ ki he kakai nofo faka'ofa he langa paaka 'i P tangata

Lord Tu'ilakepa: M lie pea to e l soni ia Sea, ka 'oku tau 'amanaki p 'e hoko 'a e me'a ni pea to e 'ai ke to e lelei ange. Ko e me'a ko 'oku ou tokanga ki ai 'oku hang 'oku 'ata, 'ata mai ko 'oku 'ikai ke h hoa lelei 'a e fu'u paaka mo hono ngaahi 'a e ki'i fale si'isi'i mo hono fu'u ' mo hono ngaahi fu'u maka pea t tongitongi pea 'ai mo hono ngaahi vaitafe mo e si'i kakai 'oku nau nofo 'i he tafatafa ko ia 'E 'Eiki Sea. Faka'ofa'ofa ange 'a e fu'u tokoto'anga 'a e ngaahi fu'u maka mo e fu'u ' pulu h fanga 'i he fakatapu 'oku 'i ai, mo e fu'u fanga pulu 'oku 'ikai ke u lave'i p ko e fanga pulu ia 'a hai, 'i he me'a 'oku nofo ai 'a e kakai 'o e fonua 'Eiki Sea. Pea 'oku ou faka'amu ki he 'Eiki Pal mia ke ne fakapapau'i mai. Na'e sai ange ke 'ave pa'anga 'o langa 'aki 'a e fale 'o e kakai 'Eiki Sea, mo e faka'ofa 'enau nofo.

Veivosa Taka: 'Eiki Sea ki'i tokoni ange ki he tokoua ni.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea kae fakahoko atu 'eku ki'i tokoni Sea. Ko e ngaahi me'a ko eni 'oku ne me'a mai 'aki Sea, ko e fatongia ia 'o e Pal mia mo e kau Hou'eiki Minisit , tukuange mu'a hanau faingam lie ke fai ai 'enau ng ue, kae toki 'omai 'ene monomono, 'ave 'etau fiema'u ki ai, kapau 'oku lolotonga nofo eni 'a Ha'apai 'i he ngaahi palopalema ko eni Sea, ka 'oku ou tui he 'ikai ke 'i ai ha'atau pa'anga ke fai 'aki 'a e ngaahi faka'amu ko eni. M l .

Lord Tu'ilakepa: Sea, mo'oni 'aupito 'aupito 'a e me'a 'oku me'a mai 'aki 'e he Fakafofonga fika 13, ke tukuange ha faingam lie hono maumau'i peh 'i 'a e pa'anga tukupua 'a e fonua? Kae 'ikai ke 'oatu ki he Feitu'u na ke tokoni'i 'a e Feitu'u na, he me'a ko 'oku toutou tangi mai ai 'a e Feitu'u na ki ai.

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: Sea ka u ki'i tokoni ki he Hou'eiki.

'Eiki Sea: Me'a mai Minisit .

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: Tapu pea mo e 'Eiki Sea, tapu pea mo e Hou'eiki M mipa 'o e Fale. 'Eiki Sea, ko e tokoni p mo e fakatonutonu 'a e ...fu'u lahi 'a e tokanga 'a e 'Eiki N pele ki he pa'anga tukupua 'a e fonua 'oku 'ave ko 'o maumau'i. 'Eiki Sea ko e konga lahi 'o e s niti ko eni 'oku ng ue'aki 'i he ng ue ko eni 'Eiki Sea, ko e tokoni p ia mei he ngaahi kautaha pisinisi taautaha, pea 'oku kau ki ai mo e tokoni mei he ngaahi poate fakapule'anga mo e ngaahi kautaha taautaha 'i tu'a, ko nautolu ia 'oku nau hanga 'o fakapa'anga 'a e ng ue ko eni. Pea 'oku 'i ai p mo e ' tokoni hang ko e kau p pula, 'oku nau tokoni mai 'o ... kau p 'i he taimi 'oku nau ng ue ai 'oku nau mai 'o fai 'a e ng ue ko eni, hang ko e t tongitongi. Sea, kuo hoko 'a e ki'i me'a... 'a e ki'i 'elia ko eni ko e ki'i m tanga pea 'oku ou tui ka 'osi 'a e ng ue ko

eni, ko e kau eni he feitu'u faka'ofa'ofa mo'oni ki he kakai 'o e fonuá ke nau me'a atu ki ai 'o m l l , 'ai ha ki'i papakui, pea 'e 'ai mo e ki'i me'a va'inga ai ki he f nau ke nau va'inga ai 'o fakamokomoko mo e h fua 'a e ngaahi me'a.

Ko ia 'Eiki Sea 'oku ki'i ...

Lord Tu'ilakepa: Sea ki'i fakatonutonu atu p ...'a e 'Eiki Minisit ...

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: ... ke to'o 'aupito 'a e me'a ko ia, te'eki ai ke 'osi 'a e fakatonutonu 'Eiki Sea.

Lord Tu'ilakepa: 'Ai 'a e fakatonutonu ke nounou, tau p ki he me'a ko 'oku hala pea ke me'a mai ai ...

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: Ko e 'uhinga he 'oku fu'u l loa 'a e me'a na'a ke me'a ki ai.

Lord Tu'ilakepa: ...tukuange ke u lave ki ai he ko e kakava 'o e fonua ...

'Eiki Sea: Mo me'a ki lalo.

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: ...ke fakatonutonu'i 'a e Fale 'Eiki Sea ...

'Eiki Sea: Me'a hifo ki lalo, mo e'a ki lalo.

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai: ...ki he Fale, 'oku 'i ai 'eku ki'i tokanga ki ai 'Eiki Sea. Na'e hoha'a 'a e Fakafofonga ki he ...na'e toki huufi 'a e ki'i fale ko e tokoni eni 'a e ...mei muli, ko e ki'i fale ko eni 'oku fakapa'anga 'e he ngaahi f mili tokoni'i 'e he Pule'anga ...

'Eiki Sea: 'E 'Eiki Minisit ki'i me'a hifo ange ki lalo. Ko e ki'i fale na'e fuoloa p 'a e 'i ai 'a e ki'i falé ia, faka'osi mai ka tau ...

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea pea ko e me'a ia 'oku ou 'ohake ai 'Eiki Sea fakamolemole atu ki he Feitu'u na 'Eiki Minisit , ko e me'a ia 'oku mau ongo'i lahi taha koe'uhí, na'e tonu ke ke ...

'Eiki Sea: Ke ke toki faka'osi mai ka tau ki'i m l l .

(M l l miniti 'e 15)

<005>

Taimi: 1115-1130

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá. (Lord Tu'ivakan).

Lord Tu'ilakepa : 'Eiki Pal mia, hang 'oku meimei fua'a 'a e vahe e Feitu'u na 'oku ou fokoutua af. Ho'o me'a 'au, 'a e Feitu'u na 'o 'ai e fu'u paaka ko , kae 'ikai ke ke me'a mai 'o

‘ai ha me’a ‘i Kolomotu’a. Ka ko e fu’u t fea ko na’e hoko i Kolomotu’á, fiu hono tou e vaí mei ‘Atenisi. Ke fakakaukau lelei p e Feitu’u na. Pe ‘oku teuteu e Feitu’u na ke hiki ia ki he vahe ko . Na’a ko e me’a ia ‘oku ke teuteu’i ai ‘e he Feitu’u na ia e vahe ko . Ka ‘oku mau faka’amu p ‘e lava e Feitu’u na ‘o ‘ai ha me’a ‘i Sopa, ke si’i lava ki ai e k inga ‘o e Feitu’u na, ‘o faka’aonga’i e ‘elia ko iá, Sea. Ka ‘oku ou fakam l atu, ‘Eiki Sea, he ma’u faingam lie.

‘Eiki Sea : ‘Eiki N pele ‘Eua.

Fokotu’u ke fai ha savea ki he ‘ takai ki he mo’uilelei kakai ‘i P tangata

Lord Nuku : Tapu p pea mo e ‘Eiki Sea. Tapu pea mo e ‘Eiki Pal miá, kae ‘uma’ e Hou’eiki Minisit e Kapinetí. Fakatapu atu foki ki he Hou’eiki N pelé, pea peh foki ki he kau Fakafofonga e Kakaí. ‘Eiki Sea, ko e fakahoha’a e motu’a ni, ‘Eiki Sea, koe’uhí ko e ngaahi me’a na’e ‘ohake ‘e he Fakafofonga N pele ko eni mei Vava’ú. Ko e me’a ko ia na’e lave’i p ‘e he motu’a ni, ‘o fekau’aki pea mo e, me’a ‘uluakí, ‘Eiki Sea, hang ko eni ko e paaká. Ko ‘eku lave’i ko eni ki hení, ‘Eiki Sea, ko e hae ko eni ko e *asbestos* ko falemahakí, Vaiolá, na’e *dump* kotoa kotoa ‘i he lingi’anga veve ko ena, ‘a na’e fai ki ai e fakahoha’á. Pea ko e ‘uhinga ia ko ‘oku fokoutua hake ai e motu’a ni, ‘Eiki Sea. He koe’uhí, ko e me’a ko , hang na’e me’a mai ki ai e ‘Eiki Minisit T naki Pa’angá, ‘e fa’u e feitu’u ko ení, ke hoko ko e nofo’anga e kakaí he paaká, mo e hang ko e fanga ki’i me’ava’inga ki he longa’i f naú, ‘Eiki Sea. Ka ‘oku tui e motu’a ni ‘oku tonu ke ‘omai ha savea, pe ‘oku fe’unga e feitu’u ko ení, ke ng ue’aki ki he me’a ko eni ko ‘oku fakahoko aí, Sea. Koe’uhí ko e fokotu’u atu p ia ki he Fale ni, ke fai ha ki’i savea faka-*environment*, koe’uhí he ko e me’a ko ení, ‘Eiki Sea, kapau he ‘ikai ke tau tokanga ki ai, hang ko e me’a ko ‘i Vava’ú, uesia e falemahaki e f naú, koe’uhí ko e uesia mei he fa’ahinga kemikale p ko e fa’ahinga naunau ‘oku fa’u’aki e fa’ahinga koloa ko ení, Sea. Pea ‘oku ‘uhinga peh , koe’uhí ke fakapapau’i ‘oku malu pea fe’unga ke ng ue’aki ‘e he kakai e fonuá. Ko e fakakaukau ia ‘oku faka’ofa’ofa, ka koe’uhí kapau leva ‘e uesia ai e feitu’u ko iá, he na’e ‘uhinga hono tanú, mo hono tuku ko ‘o *reserve* e feitu’ú, ‘Eiki Sea, na’e ‘ikai ke ngata p ia hono tu’unga faka-hisit lia, ka koe’uhí ko e malu e mo’ui ko e kakaí. Ka ‘oku te’eki ai ke fuoloa fe’unga, ‘Eiki Sea, ke ng ue’aki e feitu’u ia ko ení ki he paaka, pe ko e ‘ai ke nofo’anga ai e kakaí, ‘Eiki Sea.

Pea ko e fokotu’u atu ia he pongipongi ni, ‘Eiki Sea, ki he Feitu’u na. Ko e ng ue foki e kuo fai ‘e he Pule’angá, ka koe’uhí ko e fatongia faka-Fale Alea, pea koe’uhí ko e malu ko mo’ui ‘a e kakaí, pea ‘oku ‘at foki ki he taha kotoa p ‘i Tonga ni ke ha’u ‘o ‘alu ki ai. Pea ‘oku fai atu ai e fokotu’ú, ‘Eiki Sea, ke ‘omai mu’a, he ‘oku ‘i ai e kau mataotao ‘i he ‘ takaí, ke nau hanga ‘o l pooti mai ki he Fale ni, ‘oku malu fe’unga e feitu’u ko ení, ki he ngaahi me’a ‘oku fai aí, ‘Eiki Sea.

Lord Fusitu’a : Sea, ko e ki’i fehu’i p ki he ‘Eiki N pele, pe kuo poaki ki he Feitu’u na.

‘Eiki Sea : Me’a mai.

Lord Fusitu’a : K taki, ‘Eiki N pele, ko e anga p e fehu’í, pe ko e ‘uhingá ke ki’i tu’u e ng ue ko ‘oku lolotonga fakahokó, he ‘oku ‘osi fakahoko foki e ng ue ia ai, kae fai e savea ko ení. He ‘oku ou tui, ‘oku mea’i ‘e he Feitu’u na, na’e kau e motu’a ni, mo e N pele Fika 1 ‘o Tongatapu, mo e ni’ihi ‘iate kitautolu, ‘a e fakap mai ‘a e ni’ihi, ‘enau hoha’a ki he tu’unga tukufakaholo ‘a

e fo'i tu'unga fakahoko ng ue ko ení, e. 'A ia ko 'eku fiema'ú p 'a 'aku, ke fakama'ala'ala pe ko e 'uhinga ke tu'u e ng ue ko Pule'angá, kae fai e savea ko ení, pea toki fakahoko, pe ko e h nai e me'a 'oku 'uhinga ki ai 'a e Feitu'u na?

Lord Nuku : Ko e 'uhinga p 'a e motu'a ni ia, 'Eiki Sea, ki he malu, pea 'ikai ke 'i ai ha fa'ahinga me'a 'e uesia ai e mo'ui 'a e kakai ko eni te nau 'o ng ue'akí. Ko e fatongia e Pule'angá, kuo 'osi fai ia, pea ko e fakakaukaú ia 'oku sai p ia. Ka 'oku ou tui ko e kau mataotao ko eni 'i he ' takai, 'oku tonu ke nau l pooti mai ki he Fale ni, 'oku malu fe'unga, pea koe'uhí kae. Ko e me'a ia 'a e Pule'angá hono ta'ofí, pea mo hono hoko atu. Ka ko e fokotu'u atú, koe'uhí ko e telia 'a e malu ko 'a e kakai, Sea. He koe'uhí na'e 'osi fakahoko mai mei Vava'u, ka 'oku ou tui ko e me'a tatau. *asbestos* ko 'i falemahaki 'i Vava'ú, ko ia 'oku uesia ai e longa'i f nau 'i Vava'ú. Ko e me'a ko eni ko na'e 'i he falemahaki Vaiolá, na'e tanu ia 'i he feitu'u ko eni ko 'oku 'i ai e paaká. Pea ko e 'uhinga peh p , ki he'ene malu mo lelei angé, 'Eiki Sea. Ko e fokotu'u atu ia ki he Falé, kapau p 'e tali 'e he Falé, pe 'ikai, ka ko e fokotu'ú atu ia, koe'uhí ke fai e savea ko eni pea l pooti mai ki ho Falé, Sea, koe'uhí ke makatu'unga mei ai 'a e ng ue ko ho Falé.

Ko e me'a hono uá, Sea, na'e lave, na'e me'a ki ai e Fakafofonga Vava'ú,

'Eiki Sea : 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia : ke tukuange ke 'ai ha tali ki he paaká, ka tau toki hoko atu. He ko eni te tau fulifulihi p e fo'i 'isiu ko iá. Ka 'oku ou kole atu ke 'omai mu'a ha faingam lie e motu'a ni, kae toki 'ai e ' 'isiu kehe.

Lord Nuku : Sai p , Sea, kae 'oatu p 'e au, ko e fo'i me'a p 'e 3, koe'uhí ka ne toki me'a faka'angataha mai p ia.

'Eiki Sea : M l .

Lord Nuku : He ko hono uá, 'Eiki Sea, fekau'aki pea mo e sipotí. Na'e me'a p ki ai e Fakafofongá. Ko 'eku lave'í, 'Eiki Sea, ko e ongoongo ko , ko hotau ki'i fonuá foki ko e ki'i fonua 'oku si'isi'i. Ka ko e ongoongó, 'Eiki Sea, ko e ma'u ko 'a e motu'a ni, na'e me'a e Pal mia 'o peh , 'e to e me'a ki he Tu'i, ke 'omai ha kelekele.

'Eiki Sea : Fakafofonga, mahalo 'oku kau ia he'etau 'as nita, 7.3. Kapau 'e tuku ki ai.

Lord Nuku : Ko ia. Ko e fehu'í p ia, he ko 'ene me'á na'e peh . Ka 'ikai ke 'omai pea tuku e sipoti. Koe'uhí ke ne toki tali mai p 'eia.

'Eiki Sea : Ko e faka'amu e me'a 'e taha, Fakafofonga, ko e EIA, mahalo ko e me'a ia 'a e Tokoni Pal mia, koe'uhí mahalo 'oku 'i ai e tafa'aki ko e *environment*, koe'uhí na'a toki lava ke kole ki he Tokoni Pal mia, na'a 'i ai ha ki'i l pooti mei he'enu tafa'akí.

Tokanga ngali fa'ahi fakapalataha fili ki he lakanga Minisita

Lord Nuku : M l Sea. Ko e faka'osí, p , 'Eiki Sea, 'oku ou fakam l lahi ki he 'Eiki Pal miá hono fakakakato e lakanga ko eni ko 'Eiki Minisit , 'a eni he pongipongi ni, pea ko e me'a 'oku fai ai e fakam l koe'uhí he na'e kau e motu'a ni 'i hono fehu'ia ke fai mo fakanofa e 'Eiki Minisit , koe'uhí ko e sipoti. Pea ko e 'uhinga ia ko 'oku fai ai e fakam l . Koe'uhí kuo hanga 'e he Pal mia 'o fakahoko 'a e fiema'u na'e tokanga ki ai e N pele Fika 1 'o Vava'ú, pea peh p ki he motu'a ni. Ka 'oku fai e fiefia ai, 'Eiki Sea. Ko e me'a p , Sea, 'oku fai ki ai 'a e fakahoha'a 'a e motu'a ni, mahino ki he motu'a ni, ko 'etau liliu faka-temok lati ko eni na'e faí, 'oku toe p e toko l na'e *sign* he *MOU* ko 'a e temok lati ke Minisit . Ko e Fakafofonga 13, Vava'u, 'a Ha'apai. Kuo kakato 'a e ngaahi me'a, 'a ko na'e fai ki ai 'a e fokotu'utu'ú, Sea. Pea ko e me'a ia 'oku fai ki ai.. Na'e faka'amu e motu'a ni, ke fili, 'ikai ke to e 'i ai ha fakaveiveiua ia ki he Tongatapu Fika 9, ka ko e fakakaukau p 'a e motu'a ni, ke 'oua 'e fakamavahevahe'i pehe'i 'a e Falé, pea koe'uhí, kae fili, he koe'uhí ko e t pilé 'oku 2 he Fale ni. Pea fai ha ng ue fakataha, koe'uhí ke ma'u ...

<006>

Taimi: 1130-1140

Lord Nuku: .. ha ikuna 'oku lelei pea 'oua 'e fai ha fakafa'afaha'i 'i he Fale ni. Pea ko ena ia 'oku fai ai 'a e fakahoha'a mo e fakam l ki he 'Eiki Pal mia. He ko e ngaahi fatongia foki ia ko ení, ko e me'a p ia 'a e Pal miá hono filí, ka 'oku hang p 'oku ki'i l vei 'a e motu'a ni, hang 'oku faha'i fakaangá 'a e feitu'u ni ia, he 'ikai ko ke 'i ai ha taha 'e fili mei ai. He na'e 'i ai p 'a e ki'i fakahua na'e fai 'e he N pele Vava'ú, ke fai hano tokangaekina fakal kufua e Fale. Ka 'oku ou fakam l au ia hono fili 'o e Fika 9, koe'uhi foki ko e 9 p pea 10. Pea 'oku 'uhinga peh , 'ofa mu'a 'e fai 'a e foungá, pea fai 'a e foungá koe'uhi ko e Fale p eni 'e taha. 'Oku 'ikai ke.. he ko e tu'u ko ia 'a e Konisit toné, Fakafofonga 'o e Kakai, Fakafofonga N pele, kau Minisit , ko ho'o mou h ki he Fale Alea 'o Tongá, ko e kau n pele k toa. Pea 'i he fakalea ko iá, 'oku tonu leva ke ng ue fakataha 'a e Fale ni, koe'uhi ki he ma'uma'uluta, pea mo e lavame'a 'a e fonuá Sea. Kae 'oua 'e 'ai ke hang 'oku 'i ai ha ngaahi v kaunahú, he nofo he Fale ni. Ko e me'a p ia na'e fai ki ai 'a e hoha'á pea mo e ...

Veivosa Taka: 'E lava ke u ki'i tokoni p Sea ki he hou'eiki.

Eiki Sea: Fakafofonga.

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Seá mo e Fale 'eiki ni, Sea ko 'eku ki'i tokoni p ki he me'a 'a e hou'eiki. Ko e me'a ko eni 'oku ne peh ko ke 'oange ha Minisit , Sea 'e lava p 'a e Fale ni he lave'i 'a e motu'a ni ke to e fakalahi 'a e lakanga Minisit kae 'oange ki he hou'eiki ke Minisit . 'Oku ou tui ko e founa ia ..

Lord Nuku: 'Eiki Sea fakatonutonu 'Eiki Sea 'a e tokoni.

Veivosa Taka: M l Sea.

Lord Nuku: Ko 'eku fakatonutonu ,

'Eiki Sea: Me'a mai.

Lord Nuku: 'Oku 'ikai ke fai ha l unga ia he tu'unga Minisit , ko 'eku fakahoha'á ko e Falé ko e Fale p 'e taha, T pile 'e 2 Fakafofonga 'o e Kakai, Fakafofonga e Hou'eiki N pele, ko e ng ue p ia pea ma'a e fonua Sea.

Veivosa Taka: Sea ki'i fakatonutonu pe..

'Eiki Sea: Me'a ki lalo.

Lord Nuku: 'Oku 'uhinga peh 'a e fakahoha'a ia 'a e motu'a ni, mo e fakam l ki he 'Eiki Pal miá, 'i he filí, ka 'i he taimi tatau, 'oku faka'amu 'a e motu'a ni ke ma'u 'a e lelei tahá 'i he Fale ni. M l Sea.

'Eiki Sea: Ko ia, ka koe'uhi ko 'etau Konisit toné 'oku toko 12 p 'etau Hou'eiki Minisit , pea 'e 'ikai ke to e fakalahi. 'Eiki Pal mia me'a mai.

'Eiki Pal mia: Fakam l atu Sea, 'omai 'a e faingam lié, fakam l fakatapu atu ki he toenga 'o e hou'eiki. Sea 'oku fu'u lahi 'a e ngaahi me'a 'oku 'ohake he pongipongi ni 'o fekau'aki pea mo e motu'a ni. Ko e ngaahi me'a ko ia 'oku 'ohaké, ko e ngaahi me'a mahu'inga, kae fiema'u ke u fai ha tali ke tau fiem lie ki ai. 'Ikai ke ngata p 'i he hou'eikí 'o e Fale ni, ka ki he kakai 'o e fonuá 'oku nau fanongo mai ki he me'a ko eni. Mahalo ko e 'uluaki 'o e me'a na'e 'ohake 'e he taha 'o e Hou'eiki N pelé, hang ko 'oku ngali filifilim nako nai 'a e fili 'o e hou'eiki ki he Kapinetí, 'i he hang mahalo na'e 'i ai ha 'amanaki na'e 'i ai 'a e ngaahi 'amanaki kehekehe, ka oku 'ikai ke hoko 'a e ngaahi 'amanaki ko ia. Ko 'eku tali nounou ki he me'a ko ení 'oku pehe ni. 'Oku ou tui 'Eiki Sea, 'oku tau tatau k toa p 'a e Fale ni, ko 'etau fie ma'ú ke langa 'a e fonua ko eni. P ko hai te ne fai 'a e langá, ka ko 'etau taumu'á 'oku taha p .

'Ikai ha filifili manako he fili lakanga Minisita ki he Kapineti

Hou'eiki, 'i he liuaki mai ko eni 'a e Ha'elé 'i he uike kuo 'osí, na'e 'i mala'e 'a e motu'a ni 'i hono talitali 'o 'Ene 'Afió mo e Ta'ahine Kuiní, mo e Hou'eiki Minisit 'e toko 4. 'Oku ou fie vahevahe atu p kiate kimoutolu, 'a e anga 'o e feohi na'a mau fai, pea mo e fefolofolai na'e fai 'i mala'e. Na'e fe'unga mo e houa 'e 1 nai miniti 'e 30. 'Oku 'ikai ko ha angamaheni eni 'i he talitali 'Ene 'Afió. Talitali 'Ene 'Afió, ko 'ene ha'ele mai p , pau p ke 'i ai 'a e talitali. Ko e tu'o 2 eni mahalo p ko e tu'o 3 'eku kau ki he talitali, pea na'e ng ue'aki 'a e faingam lie ko iá, ko ha ki'i taimi ia ke fai ai ha fefolofolai mo Ia. 'Ikai ke u fa'a talanoa ki ai, he 'oku fakaikiiki he na'a mau tokolahi 'i ai. Ko e taha eni ha fefolofolai kiate au, na'a ku m fana 'aupito 'aupito, pea na'a ku peh ko e taha eni ha me'a mahu'inga, 'a e lava ke hoko 'a e fa'ahinga meimei hang p nai ha tipeití, na'e fakahoko 'i he talitali ko eni 'Ene 'Afió. Ko e taha 'o e me'a fakam fana ko e kau mai 'a e Ta'ahine Kuiní, ki he poupu ki he ngaahi fefolofolai na'e fai. 'Oku 'i ai 'a e fekau'aki 'a e me'a ko iá, mo e anga ko eni 'o e ' issue kehekehe ko eni 'oku 'ohake he Fale ni. Kaikehe, 'oku 'ikai ke 'i ai ha lanu 'o e filifilim nakó he anga 'o e founa ng ue 'a e motu'a ni, tautautefito ki hono fili ha kakai ke nau hanga 'o fakalele hotau fonua.

Hou'eiki, ko e anga maheni hotau fonua ni, ko e hou'eikí ko kinautolu 'oku tau peh 'oku nau 'i he saluní, he anga 'etau folau. Ko hono ng ue'i ko ia 'o e vaká, ko hono fusi 'o e taula, mo e fusi

‘o e l mo e ohu ‘o e liu, k toa k toa ‘a e ngaahi me’a ia ko iá, ‘oku ‘ikai ko ha fatongia ia ‘o kimoutolu. Fatongia ia ‘o e kakai ‘o e fonuá ke nau ng ue vaka, koe’uhi ke ma’u ‘a e tu’unga ko e ‘oku tau faka’amu ki aí, ko e tu’unga ‘oku totonu ke ‘i ai ‘a e fonua. ‘Oku ‘ikai ko ha’aku ‘uhinga ‘a e me’a ko ení ‘o peh ‘oku ‘i ai ha ni’ihi ‘ia kimoutolu ‘oku ‘ikai ke fe’unga ki he me’a ko eni. Ka ko e anga eni ‘o e vakai ‘a e motu’a ni, mo e anga ia ‘o e fakapotopoto ‘a e motu’a ni. Mo u pu’i moutolu ‘ia mautolu, ka mau hanga mautolu ‘o langa ‘a e fonua. ‘Oku ou fa’a lave ki he me’a ko ení hou’eiki, ‘oku ‘ikai faingata’a hono langa ‘a e fonua ko eni. Fiema’u p ha ki’i tokosi’i ‘oku nau loto’aki ‘a e ng ue ko ení, pea ‘oku nau *commit* mo’oni ke fai ‘a e ng ué, kae toki t naki kimoutolu mo e hou’eiki ‘o e fonuá, ke fai ‘a e ng ue ko eni.

Tali Pal mia ki he Lao e S pate

Ko e taha ‘o e me’a na’e ‘ohake ko e S pate. Mo’oni ‘e mo’oni e ‘Eiki N pele. ‘I ai ‘a e ngaahi fu’u vaka ia ‘oku toho ia, ko e Sapate p ‘oku nau leleaki’i ‘enautolu ia honau ngaahi fu’u vaká ki tahi ‘o nau lele nautolu ki motu. ‘Ikai ke tau ‘ilo ‘e tautolu ko e h ‘a e me’a ‘oku hoko ai. ‘Oku ‘ilo’i p ia ‘e he kau polisi’, ‘ilo p ia ‘e he motu’a ni, k toa k toa kitautolu ‘oku tau ‘ilo p ia ‘e tautolu. Neongo kuo tapui ‘a e S paté, ka ‘oku ‘ikai p ke tau ongo’i ‘oku fakahoko ‘a e fatongia ‘o e Tu’utu’uni mo e Lao ko iá ki hono totonu. ‘Oku kei fai p ‘a e ng ue ki ai ‘a e Minisit , pea mo e ni’ihi ko ia ‘oku nau kau tonu ki he ‘aho ko eni. ‘Oku ou kole atu ke tukuange mai mei mu’a ‘a e me’a ko eni fekau’aki mo e S paté ke fai p ha ng ue ki ai.

Ko e mala’e t pulú, mo’oni ‘aupito p ia. Kuo u ‘osi fai ‘a e fakahoha’a ki ai he kuohilí, pea ‘ikai ke u toe lave ki ai. Ka na’e ‘i ai p ‘a e faka’amu ‘a e motu’a ni ‘e lava ke toe fakafoki ‘a e me’á ki he tofi’a ‘o e Tu’í, pea na’e ‘ohake p mo e *issue* ko ia. Na’e fai p mo e fefolofolai ki ai, ka na’a ku peh ke foki p ‘a e mala’e t pulú, ki he mala’e ko ia ‘oku lolotonga luo 9 ko ia he ‘aho ní, kae fai hano fakalelei’i, ka ‘oku kei ‘i ai ‘a e palopalema ‘oku kei hoko p ‘a e palopalema ko ia. Ko ia ko e me’a ia fekau’aki pea mo e mala’e t pulu. ‘Oku ‘i ai p . ‘oku ng ue p ki ai ‘a e *Facility Committee*. Pea ki hono fakapapau’i ‘e lava fakahoko ‘a e ng ue ko eni.

‘Ikai mole ha pa’anga Pule’anga he langa paaka

Ko e me’a ko ia fekau’aki mo e paaka, hou’eiki ko e fakakaukau ko ení, ko e fakakaukau p na’e ‘i ai ha ni’ihi ‘ia tautolu ‘e nofo ‘o fakakaukau ki he me’a ko ení p ‘ikai. Talu ‘eku nofo ‘o vakavakai ‘i he taimi ko na’a ku ... ki he ‘uli ‘a tahí, ‘ikai ke puli ‘ia moutolu. Ngaahi vaka ‘e fiha na’e toka ‘i tahi, laulau ta’u mo ‘eku faka’amu p ‘i ai ha taimi p ‘i ai ha fa’ahinga faingam lie ke tau a’u ki he tu’unga ko ení kae hiko ‘a e me’a ko ia. Kapau ko ha me’a ma’ama’a ia ki he kakai ‘o e fonua ni mo e kau taki ‘o e fonuá, ko eni ko e taha eni ‘o e me’a mahu’inga ki he motu’a ni. Ke tau foki ki lalo ki he ngaahi me’a ‘oku tau ui p he faka-Pilit nia ‘oku *basic* kamata ai ‘etau hanga ‘o langa ‘a e fonuá, kae fakatoka ‘a e langá ke ma’u, pea toki ‘omai k toa ‘etau ngaahi palaní ‘o hilifaki ai. ‘Oku kau ‘a e ma’á ‘i he me’a mahu’inga taha ‘i he fonua ko ení, pea mo e Pule’anga ko eni. Ko e paaka hou’eiki, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha pa’anga ‘a e Pule’angá ‘e mole ki ai. ‘Oku ‘i ai p ‘a e ki’i *account* ‘oku ‘ilo’i p ‘e Fale Pa’anga, na’e ‘oatu ‘a e ki’i s niti ‘o kamata’aki ‘o *deposit* ki ai ke kamata’aki ‘a e ng ue. Pea ‘oku ‘i ai ‘a e ongo poate ‘e ua ‘oku na tokoni. Ko e ongo Poate ko ení ko ‘ena fo’i mai p ‘anaua ‘o sio ko eni ki he me’á, to’oa hona lotó ‘i he faka’ofa’ofa ‘o e feitu’u ni, ‘o na tokoni. ‘Ikai ko ia p , ka ‘oku ‘i ai ‘a e ni’ihi ia mei he *private sector* ‘oku nau mai kinautolu ‘o laku mai ‘enau fanga ki’i s niti, ‘aki p ‘enau tui mo e anga ‘enau fakakaukau...

Taimi: 1140-1150

'Eiki Pal mia: Ko e taha eni he ng ue mahu'inga ki he kakai 'o e fonua. Ko e paaka ko 'eni 'oku fakataumu'a ke 'ave ki ai e kakai 'o e fonua ke nau 'o m l l ki ai 'i he taimi 'oku nau ... 'Oku lahi 'aupito p e ngaahi taimi ia 'oku fiema'u 'e he kakai ha *space* p ko ha feitu'u ke nau 'o m l l ki ai, 'oku taumu'a peh . Ko e me'a ko eni fekau'aki Sea mo e ...

Lord Nuku: Tuku p mu'a ke u to e ki'i fehu'i ange p ki he ... fehu'i p ki he Pal mia he me'a ko ia.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Tokanga fekau'aki mo e fakatu'ut maki 'o e kemikale *asbestos*

Lord Nuku: Ko 'eku fehu'i atu p 'a'aku ia 'Eiki Pal mia he ko 'eku lave'i 'oku 'i ai e taimi l loa fe'unga ki he fa'ahinga naunau ko ko ko e *asbestos* p ko e ...

'Eiki Pal mia: Te u lave ki ai. Ko e 'ai eni ke u hoko atu ki ai...

Lord Nuku: Ko 'eku 'uhinga atu p kuo 'osi taimi fe'unga ke faka'aonga'i?

'Eiki Pal mia: Te u hoko atu ki ai.

Lord Nuku: He ko 'eku lave'i na'e 'ave ki ai ko hono taimi ko ke 'osi ai 'oku 'ikai ke mahino, ka ko e 'ai ko ke faka'aonga'i 'e he kakai 'oku fai ai 'a e fehu'i atu.

Tali Pal mia 'oku malu pe 'a e tafa'aki ki he *asbestos*

'Eiki Pal mia: Na'e fai p e ng ue ki ai Hou'eiki, ke vakai'i ang e fo'i, he ko e fo'i funga mo'unga ko e fo'i feitu'u ia 'oku tanu ai e me'a pea 'oku fakakafu 'aki ia e fu'u sipi. Fu'u sipi, feitu'u ia 'oku fakakafu'i. 'Oku 'ikai ke fai ha ng ue ki he me'a ko ia. 'Oku 'ikai p ke ala ha taha 'o ue'i 'a e fo'i tafungofunga. 'I he ngaahi tafatafa'aki ki he talanoa ko eni mo e ' takai. Pea na'a nau peh p nautolu 'oku sai p e fakahoko e ng ue takatakai. Ko e me'a ko ki he'emaui ala ko ki he fo'i me'a ko 'oku fakakafu'i, 'oku mo'oni 'aupito 'aupito ia. 'Oku 'ikai ke fai ha lave ki ai pea 'oku 'i ai e taimi pau ia kuo nau 'osi tuhu'i mai 'e nautolu 'e 'osi e taimi ko ia pea kapau 'oku toki fie fai ha ng ue 'a e Pule'anga pea ng ue ki ai. Ko ia ai 'oku malu p 'a e tafa'aki ko ia kuo 'osi fai p e ng ue ki ai pea ko e anga eni 'a e lau 'a e ' takai ...

Lord Nuku: 'Eiki Sea, 'e lava 'Eiki Pal mia ke 'omai mu'a 'a e l pooti 'oku malu fe'unga? Ko e tokanga p ki he mo'ui 'a e kakai.

'Eiki Pal mia: 'Io.

Lord Nuku: Ki he Fale Sea.

Paaká taha pe ia ngaahi visone Pule'anga ki ha feitu'u m l lo'anga kakai

'Eiki Pal mia: Sai p ia, mau ng ue ki ai. 'E 'Eiki N pele, ko e ng ue ia kuo fai. Kuo 'osi lahi e ng ue 'oku fai ki ai. Pea kuo lahi mo e ngaahi kautaha 'oku nau tu'unuku mai ke nau tokoni 'aki p 'enau mamata mo 'enau fakakaukau ko e taha eni ha ng ue mahu'inga ki he kakai 'o e fonua. Na'a ku talanoa mo e taha 'o e kau taki lotu, mo e kau taki lotú 'aneuhu, 'i he paaka. Ko 'enau fie me'a nautolu ki ai 'o mamata p 'e 'i ai ha fa'ahinga tokoni te nau ala fai. Ko u kole fakamolemole atu, te'eki ai ke 'i ai ha pa'anga 'a e Pule'anga tukukehe p e ongo poate ko eni na'a na mai p 'o fai 'ena tokoni ka ko e me'a ko ki he to'o mai ha s niti mei he vouti 'a e Pule'anga 'o fai 'e he ng ue ko eni 'oku 'ikai. 'Oku ou 'oatu 'a e fokotu'u ko eni kiate kimoutolu. Ko e park ko eni 'e lahi 'aupito e tokoni mei tu'a mo e tokoni mei tu'apule'anga, ngaahi *foundation* ke nau mai 'o tokoni ki he ng ue ko eni. Ko e anga ia 'o e fakakaukau 'a e motu'a ni, pea ko ia 'e v sone ia 'a e Pule'anga ko eni na'a mau h mai mo ia ke langa ha ngaahi feitu'u, *recreation areas* ke m l l ki ai e kakai 'o e fonua. Tafa'aki ko ki heni kapau 'oku 'osi kamata ng ue ki ai ki hono *clear* k toa e fu'u feitu'u ko ia ke hoko e feitu'u ko ia ko e m l l 'anga 'o e m tu'a mo 'enau f nau pea fai 'a e mala'eva'inga mo e ngaahi me'ava'inga 'e tu'u he tafa'aki ki k . Pea ko e anga ko 'emau fakakaukau ki he kaha'u 'e hoko eni ko e feitu'u ke fai ki ai e ' *function* lalahi 'a e Pule'anga. Fu'u ' lia 'oku fu'u t atu, fu'u lahi 'aupito 'aupito. Pea ko u faka'amu p ke tau tui tatau mo kimoutolu mo mou poupu ke tau fakahoko e ng ue ko eni, 'osi hanga 'o kelikeli atu 'e a'u e me'a ki tahi. Pea 'oku mau fakaava ke a'u ki tahi pea ko e fakakaukau ki ai ko 'ete heka p he ki'i vaka he me'á 'o tokotoko p 'o t ki tahi. Pea 'oku 'ikai to e 'i ai hono 'uhinga 'o'ona, taha p hono 'uhinga ke ma'u ai 'etau fiefia mo ma'u ai e fiefia 'a e kakai pea ko u tui ko e 'aho ko 'e 'osi ai, h 'ele mai 'a 'Ene 'Afio mo e Ta'ahine Kuini mo e Fale e Tu'i, nau mai 'o mamata ki ai ki he ng ue 'oku tau fai. Ng ue k toa ko eni Hou'eiki 'oku taha p hono 'uhingá, ke langa hake e fonua ke faka'ofa'ofa ke tau fiefia k toa ai pea hoko ia ko e feitu'u ke m l l ki ai ... Ko e toenga ko eni e ' me'a na'e 'ohake 'oku fu'u, kapau 'e toki 'i ai ha faingam lie ke u toki lave ki ai ka ko e kole atu p kiate kimoutolu Hou'eiki, 'oua na'a mou peh 'oku fai ha fakahilihili'i, 'ikai, mole ke mama'o, ka 'oku mau kole p ke tuku mai e fonua ni ke mau fai 'e mautolu e fusi taula pea mo e fakamo'ui e m sini mo hono fakalolo mo e fusi e l mo e ngaahi me'a k toa ko ia ka mou me'a p 'o faka'ei'eiki 'a e, tuku ke mau hanga 'o ng ue'i hotau vaká. M l .

'Eiki Sea: M l .

Lord Nuku: Sea ...

'Eiki Sea: 'Eiki N pele 'o 'Eua.

Tokanga ki he sipi 'oku fakakafu'i 'aki ngaahi kemikale *asbestos*

Lord Nuku: Ko 'eku faka'osi atu p au koe'uh ki he me'a ko eni ki he me'a ko 'oku fai ki ai 'a e hoha'a, 'oku me'a mai 'e he 'Eiki Pal mia, 'io 'oku fakatu'ut maki e feitu'u ko eni. Ko e sipi ko ena ko 'oku lau ko 'oku fakakafu'i'aki 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke lave'i 'e he motu'a ni 'a e sipi ko ia p 'oku 'i ai ha sipi p 'ikai, he ko 'eku lave'i ko e feitu'u ko eni ...

'Eiki Pal mia: Ka u fakatonutonu atu mu'a Sea ke nounou 'etau feme'a'aki ...

'Eiki Sea: Fakatonutonu mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Kapau te ke ki'i me'a atu ki ai 'osi 'i ai, 'oku 'asi p he ngaahi tafatafa'aki 'a e ngaahi fu'u sipi ko íá. Na'e 'osi hono ngaahi e me'a pea fakakafu'i ai e ngaahi fu'u sipi ko e 'uhinga ke malu'i 'a e ' me'a ko eni 'oku ke 'uhinga mai ki ai 'oku 'i ai e ' kasa mo e h fua e ngaahi naunau mo e ngaahi me'a na'e tanu ai. 'Oku 'ikai ke mau ala ki ai, 'oku mau faka'ehi'ehi 'aupito he ala ki he me'a ko ia. Ko e ' feitu'u tafatafa'aki ko 'oku 'ikai ke fakakafu'i 'oku 'at p ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha ...

'Eiki Sea: Ki'i fehu'i p 'Eiki Pal mia, ko e fanga pulu ko ena 'oku 'i 'olunga, mahino foki te nau ma'u me'atokoni mei he musie ko ena 'i 'olunga he me'á, 'a ia pea ka hoko ha ngaahi 'apisia 'e tamate'i e fanga pulu, 'e u sia 'a e me'a ko eni?

'Eiki Pal mia: Sea, na'e 'osi 'i ai e ' fanga pulu ia ki mu'a, mo'ui lelei pea ifo e ifo e fanga pulu.

Lord Nuku: 'Eiki Sea ...

'Eiki Sea: 'E, ta 'oku mahalo ko e fanga pulu p 'a e Feitu'u na, m l .

Tui 'ikai malu fe'unga 'a e 'elia fai ai langa paaka ki he mo'ui kakai

Lord Nuku: Ko 'eku 'uhinga p 'a'aku ia ki ai 'Eiki Sea 'oku ou kei tui p e motu'a ni ia 'oku 'ikai ke malu fe'unga, he ko 'eku lave'i 'Eiki Sea ko e alepau ko ena na'e fai ko ki hono tanu ko ena e me'a ko ena 'Eiki Sea na'e 'ikai lava 'o fakakakato, 'a e tanu ko ena ko hono fetuku ko eni ko 'o e naunau ko eni ki he funga ma'olunga ko ena. Pea kapau leva 'oku ngatangata'anga 'o e sipi, ko e 'ea ko 'oku ha'u mei ai na'e 'uhinga ko mei ai ko e kasa ko e me'a ia 'oku fai ki ai e tokanga he 'oku m nava 'aki 'e he kakai ko te nau ko ki ai, kae tautautefito ki he long'a i f nau, ka ko u fokotu'u atu p au ki he Fale ni, ko e h e fakakaukau fakapotopoto taha 'e fai 'e he Fale ni ke mahino 'oku malu fe'unga e me'a ko eni pea toki hoko atu e ng ue ko eni 'Eiki Sea. Ko e me'a ia 'a e Falé ka 'oku ou tuku atu 'a e t la'a ko eni he 'oku 'i ai p 'a e kakai 'oku nau fa'a hanga 'o fai 'a e ngaahi savea ko eni ki he *environment* 'oku 'ikai ke nau tui 'oku malu fe'unga eni.

'Eiki Sea: Kole p 'Eiki N pele, hang na'e, ko u 'ilo p na'e fai 'a e kole ki he Tokoni Pal mia ...

Lord Nuku: Kuo loto e motu'a ni ia ke tuku.

'Eiki Sea: Koe'uh ko 'ene Potung ue koeuh na'a lava ke nau toki 'omai ...

Taukave Pule'anga 'ikai fai ha ng ue he funga mo'unga tanu ai asbestos

'Eiki Tokoni Pal mia: Tapu mo e Feitu'u na Sea. Tapu mo e Hou'eiki Fale Alea. Ko e ng ue foki eni na'e fai na'e 'ai ke, 'o hang ko e me'a ko na'e lau 'ai 'o kofukofu'i, pea 'oku tuku mai mo e taimi pea 'oku 'ilonga p 'i 'olunga 'oku 'i ai 'a e fanga ki'i fakamanava p ai ke h mai ai e *methane gas*. 'A ia ko e *methane gas* ia ko e kasa p ia 'oku n molo tautautefito ki he (h fanga he fakatapu) 'oku ha'u mei he ngaahi me'a ko eni 'oku tuku mai he fanga pulu mo e fanga

monumanu. Me'a mahu'inga p ia na'e 'ikai ... Na'e fiema'u ke 'oua 'e fai ai, ke 'oua 'e fai ha langa 'i 'olunga p fai ha me'a 'i he funga fo'i mo'ungá. 'A ia ko e me'a p ia na'e talaange p ko ki he ng ue 'oku fai, sai p kae 'oua 'e fai ha ng ue 'i he funga mo'ungá ke lava ai 'o to e u sia ai 'a e me'a ko eni 'a e, 'a e ng ue ko eni 'oku 'osi tuku 'i 'olunga Sea. Ko e ngaahi ng ue kehé ia e tafa'aki kehe ia 'oku 'i ai p e ngaahi palani ia ki he sio ki he tafa'aki ki he *noise* p ko e longoa'a p ko e *parking* mo e ' al me'a peh Sea ka ko e tautautefito p eni ki he funga mo'unga ko e me'a 'oku 'ikai ke mou sio 'oku fai ha ng ue 'i 'olunga ko e 'uhinga p ke tuku p ai ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha maumau ia 'i he taimi ko 'oku fai ai ha ng ue mei he tu'a mo'unga Sea. Ko ia p Sea m l .

'Eiki Sea: Hou'eiki N pele Niua.

Tokanga na 'oku filifilimanako e lao ki ha ni'ihii pe he fonuá

Lord Fusitu'a: M l . Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu mo ho Fale 'Eiki. Ko e t naki atu p ki he kole ko 'a e N pele mei Niua. Ko e, ko e fiema'u p ha fakama'ala'ala mei he Pule'anga fekau'aki mo e 'ai ke fakapapau'i, tu'u mahino 'oku pau p ko e h ko 'a e tu'unga 'a e fakahoko fatongia. Te u 'oatu 'a e fakat t ko eni, ko e ngaahi me'a ko na'e 'ohake he pongipongi ni, kau ai 'a e me'a ko ki he Lao 'o e S pate ko e me'a na'e me'a 'aki 'e he N pele Vava'ú 'oku 'i ai e hoha'a p ko e ni'ihii ko eni 'oku atu ki he ngaahi fale ko eni 'oku nau uki 'a e ngaahi fale ni ke nau fakahoko ha maumau lao p ko e ' fale p ia 'oku nau fakahoko p 'e nautolu 'iate kinautolu. Ka 'oku ou tui ko e 'elito e hoha'a na'a 'oku fakahoko filifilimanako 'a e fo'i lao ko eni 'o fakahoko p ia ki ha ni'ihii kae 'ikai ke fakahoko ia ki ha ni'ihii, ko ia 'oku ou tui ko e sio fakal kufua ko e 'elito ia e me'a 'e fiema'u 'e he fonua ke mahino mai mei he fakahoko fatongia 'a e Pule'anga p 'oku fakahoko 'o fen pasi tatau e lao ko eni ki he Tonga kotoa. Ko ia ai, pea 'oku to e peh p mo e ...

<009>

Taimi: 1150–1200

Lord Fusitu'a: .. mo e me'a ko ia fekau'aki pea mo e paaka. Pea ko e tu'unga ko 'o e paaka 'oku fakapotopoto ki he fakalukufuá. 'Oku ou lave'i lelei p ko e tali h 'ele na'e fai 'e he Hou'eiki M mipa Kapineti 'i hení. 'Oku fakapotopoto p 'oku fakam l 'ia e me'a peh . Ko u tui ko e fiema'u ko ia 'a e Falé, tapu ange mo kinaua, he 'ikai ke mau fie 'oho mu'a atu he'ena fie fakataufolofola mo kimoutolu Hou'eiki Kapinetí. Ka 'o kapau 'oku 'i ai ha peh , tau peh 'i he hoha'a faka-Pilit nia, 'Akilisi, *you're the Prime Minister, make a decision*. Kapau na'e 'i ai ha folofola p ko ha me'a na'e peh , ko u tui 'oku hang p ia ko e me'a ko 'oku me'a atu mo e Falé. Ko ia ai, ko e fakalukufua peh 'oku ou tui 'oku fakapotopoto 'a e Pule'angá hono leva'i maí pea 'oku mau pou pou atu ke tau ng ue ki ai. M l Sea.

'Eiki Sea: M l . 'Eiki Pal mia.

Taukave ko e ng ue ki he paaká ko e fakapotopoto taha ia e Pule'anga

'Eiki Pal mia: M l . K taki Sea. Fakam l atu he 'omai e faingam lie. 'Oku fakapotopoto. Ko e ng ue ko eni 'oku faí, 'oku 'ikai ke, ko e anga ia ko 'emau tui ko e fakapotopoto ia. Kapau na'e ta'efakapotopoto he 'ikai ke fai ia. Ka ko e anga eni e fakakaukaú.

Tali Pal mia fakalukufua ma'u pe 'ene ng ue

Ko e me'a 'e taha na'e 'ohake 'e he 'Eiki N pe le p ko e h e me'a 'oku 'ikai ke fai ai ha tokanga ki Kolomotu'a. Sea, ko e motu'a ni, ko 'eku ng ue 'oku fakalukufua. Pea 'oku takitaha 'i ai p 'a e 'Eiki Minisit mo e Fakafofonga ki hono feitu'u. Me'a pango p ko e kehekehe anga 'o 'etau fakakaukau. Ko e motu'a ni ia 'oku ou sio fakalukufua ma'u p ma'u p . Ko Kolomotu'a 'oku 'osi 'i ai e palani ia ke 'ai e paaka ki ai. Ko 'ene 'osi ko , hoko ki Kolomotu'a. Pea 'e kehekehe anga ko ia hono palani e ongo paaka. Ka 'oku taumu'a p taha, ke 'i ai ha feitu'u ke m l l e kakai ki ai. Ko ia Kolomotu'a 'oua te mou hoha'a 'oku 'osi 'i ai p fakakaukau mo e fokotu'utu'u. Ko e ki'i 'akauni p . Kapau 'oku fanongo mai e kakai mei muli, kau Kolomotu'a 'i muli, mou l mai ha ki'i s niti ki he 'akauni he 'oku 'ikai ke 'i ai ha pa'anga ia he *allocation* 'a e Pule'angá.

Lord Fusitu'a: Sea ko e tokoni p ki he Pal mia. Ke manatu'i 'etau v henga Pal mia, lahi e kaiha'a pulu ai ke ke tokanga ki he me'a na'a hoko ki ai...

'Eiki Pal mia: 'Ikai ka ko u fakah atu p , 'oku 'i ai e 'akauni he pangik 'i he Fale Pa'anga, ko e 'akauni p ia 'a e paaka. Moutolu ko 'oku mou fie fanongo mai kapau 'oku mou fie tui ki he fakakaukau ko eni, mou lakulaku mai he ki'i seniti ki ai he 'oku 'osi 'i ai e kakai tokolahi 'oku nau mai 'o tokoni mai kau ai e ngaahi siasí. Ke fakamahino ko e ngaahi kupu k toa fekau'aki 'a e fonua ko nautolu 'oku nau langa 'a e ...

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea, ki'i fakamolemole p ka u tokoni ange ki he 'Eiki Pal mia.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Fokotu'u ke tuku langa paaka kae faka'aonga'i \$ ke tokoni ki he tafea Tongatapu 1

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Pal mia, tuku e paaka ka ke feinga'i e vai ke to'o ke 'oua to e palopalema, mahalo 'e sai ange hono feinga'i e me'a ko ia. Ko e paaka ia ko e fu'u me'a p ia ke , hang ko 'ene me'a ko ia 'oku me'a ki ai. Ka 'oku te'eki ke fu'u angai hotau kakaí 'o tautolu mo e fa'ahinga natula ko 'oku me'a ki ai 'a e 'Eiki Pal mia. Ko e t ko 'a e 'uhá fonuhia Hala 'o Vave mo Sopa mo 'Atenisi mo me'a, ko e me'a ia 'oku totonu ke fai ia 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Ka u ki'i fehu'i atu mu'a.

Lord Tu'ilakepa: Ke ke fehu'i mai ko u Pal mia pea ko e Feitu'u na ...

'Eiki Sea: 'Ikai ko u fehu'i atu 'oku ke fakamatala mai he vai. Ko e vai ko ena 'oku toka 'i 'Atenisi, tu'o fiha ena hono fai e savea ki ai. Ko e palopalemá ko e l volo ko ia 'oku nofo ai 'a 'Atenisi mo tahi, faingata'a 'aupito 'aupito ke fai ha fakatafe ki tahi. Ko e ng ue ko , 'a ko 'oku ke peh 'oku totonu ke fai, fiema'u e 10 tupu miliona ia he 'oku 'ikai ko 'Atenisi p . Fiema'u k toa e ngaahi fo'i feitu'u ia ko ia ke langa'aki 'a e ngaahi me'a ia 'oku 'ikai ke u lava au 'o fakamatala'i.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Pal mia, to e kumi ke lahi he Feitu'u na. 'Oku lava p vai ia 'o fakatafe ki 'olunga, 'oku ke mea'i e me'a ko ia?. 'Oku lava e vai 'o fakatafe ki 'olunga pea toki 'ave ki

tahí.

'Eiki Sea: M l , me'a mai 'Eiki N pele Fika l 'o Tongatapu.

Tokanga ki hono fili ki he lakanga taki fa'ahi fakaanga

Lord Vaea: M l . M l Sea, 'Eiki Sea pea m l e laum lie ho Fale 'eiki ni. Ko e fakamanatu p ki he 'Eiki Pal mia, Sea. Na'e 'i ai e lakanga na'e fakanofu ki ai he motu'a ni he 'Eiki Pal mia he'ema folau ko ia ki Nu'usila. Ko e hingoa 'o e lakanga ni na'a ne ng ue'aki e lea faka-Pilit nia, *This is the leader of the opposition*. Faka-Tonga, ko e taki eni 'o e faha'i fakaanga. Pea nau 'ohovale 'aupito Sea ko hono 'uhingá he na'e fai eni ki he 'Eiki Pal mia 'o Nu'usila, kae 'uma' e faha'i fakaanga ko ia 'a Nu'usila. 'A ia ko e, the *Rt Hon. Andrew Little* 'a e faha'i ko ia ko fakaanga. Pea peh foki *RT Hon. Keys* ko ia 'oku 'i he Pal mia 'o e 'aho ko ia. Sea, ne u fononga holo he 'aho ko iá mo 'eku fiefia, kuo u hoko ko e m mipa 'o e Kapinetí 'i he fo'i lakanga ko ia. Pea nau 'amanaki mai te u foki mai ki Tonga ni pea fakalahi hoku v hengá, 'o tatau pea mo e me'a na'e me'a mai'aki 'e he 'Eiki Pal mia. Sea 'oku ou kei tali ni p 'o a'u mai ki he 'aho ni. Ko e h hono 'uhinga na'e si'i 'ave ai au pea ui aki 'i Nu'usila ko e taki eni 'o e kau fakaanga. T ko ko e fakakata p ia Sea. Ko u fononga holo 'i Nu'usila, t mai e kau pap langí kiate au pea u tali atu, ko e M mipa p au 'o e Falé pea nau talamai, na'e 'osi lea'aki, me'a'aki 'e he Pal mia, ko e taki koe e fakaanga. Ko u talaange, 'oku 'ikai ke u 'ilo'i p ko e h . 'I kai ke ne me'a mai'aki 'i Tonga ni. Ka ne toki me'a mai'aki 'i Nu'usila.

Veivosa Taka: Sea 'e lava p ke fai ha ki'i tokoni.

'Eiki Sea: Te ke tali e tokoní?. Me'a mai.

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea. Tapu pea mo e Fale 'eiki ni. Sea, ko e tokoni p 'a e motu'a ni. Ko e 'uhinga na'e ui ai e motu'á ko e hoko ko e taki e fakaanga, he na'a nau me'a atu he fatongia pea ko ia na'a ne hanga 'o fokotu'u mai ko he *media*, fekau'aki mo e teuteu tuku hifo e 'Eiki Pal mia. Pea ko u tui ko e 'uhinga p ia hono fakanofu e Feitu'u na Hou'eiki ki he fatongia ko ia. M l Sea.

Lord Vaea: Fakam l atu. Na'e toki fai ia Sea kuo 'osi 'a e *official* Sea. Ke mea'i p 'e he Fakaafongia 'o Ha'apaí, ko e taimi ko na'a mau folau ai pea mo e 'Eiki Pal mia Sea. Na'e fai e faka'apa'apa ia ki ai ko e 'uhinga ko e Pal mia. Pea neongo na'a ne ng ue'aki 'a e hingoa ko ia ko e taki e fakafepakí, na'e 'ikai ke u lavaki'i he taimi na'a mau folau á Sea. Ko e toki 'osi 'emau folau 'i he 'aho Tokonaki, 'aho S pate, 'aho M nité pea fai ai 'a e fakafehu'í pea u toki fakahoko leva ki ai 'a e fakakaukau ko eni fekau'aki pea mo e *vote of no confidence* p ko e fakah h lotó. Ko ia p Sea. Ka ko u kei talí ko hono 'uhinga he na'e fakahoko eni ki he 'Eiki Pal mia 'o Nu'usila. 'Oku foaki 'e he 'Eiki Pal mia 'o Nu'usila 'a e pa'anga 'e tolungofulu miliona he ta'u.ko e tokoni ki Tonga ni. 'Oku ou tokanga atu 'Eiki Pal mia. Mai e me'a na'a ke 'omai ma'akú, 'omai 'eku ki'i me'á ke fakalahi'aki 'a 'eku me'a hení ke mahino ko e tangata fai totonu koe. Pea kapau 'e 'ikai, pea tuku, te u tohi ki Nu'usila 'o fakahoko ki ai ko e loi 'a e Pal mia. Ko ia ai 'oku ou tokanga atu Sea ke mea'i 'e he Pal mia, fakalahi e me'á pea mai mo hoku nofo'anga, me'a p au mei heni, nofo p au mei heni, ka 'omai p hoku ki'i v henga ke mahino ko e taki au 'o e fakaanga. M l Sea.

'Eiki Sea: M 1 . 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea kae 'uma' e toenga e Hou'eiki. Ko u faka'apa'apa lahi 'aupito ki he 'Eiki N pele he'ene 'ohake me'a ko ení, he 'oku mo'oni. Ka ko e anga ko 'o e fakakaukau 'a e motu'a ni, 'i he taimi ko na'a ku kei Fakafofonga ai e kakaí, na'e ui p au ia ko e *leader* 'o e *opposition*. Ko e hingoa ia na'e 'ave holo 'i muli pea ko e anga ia e vakai mai 'a muli ko ki he motu'a ni 'i he taimi ko ia na'a ku kei Fakafofonga aí. Na'e te'eki ai ke u M mipa Kapineti, ka na'e ng ue'aki au ia 'i Tonga ni pea 'i muli ko e taki au 'o e *opposition*. Pea ko e 'uhinga ia na'a ku hanga ai 'o fokotu'u 'a e me'a ko ení 'i he'eku tuí, he 'ikai ke 'aonga ke mau ki Nu'usila 'o 'ikai ke 'i ai ha tokotaha ai 'o hang p ko e taimi 'oku me'a mai ai ha fo'i *delegation* mei Nu'usila mo 'Aositel lia 'oku nau 'omai ma'u p e tama ko e *leader* e *opposition*. Pea na'a ku 'ai ke mahino ki Nu'usila ko e anga ia 'o 'etau fokotu'utu'ú. Pea neongo 'oku te'eki ai ke 'i ai ha *official* tu'unga peh , faka'ofisiale ka na'a ku feinga'i ke mahino ki he fonua, 'oku tau faka'at p ko e Fale Alea ko ení 'oku 'ikai ke 'i ai ha fa'ahinga me'a ai 'e peh , neongo p 'oku nau me'a mai 'oku hang ko 'oku 'i ai ha fa'ahinga me'a 'oku hoko heni, ka na'a ku fai e me'a ko ení Sea 'i he loto tau'at ina pea mo e fakakaukau fakapotopoto p , 'oku 'ikai ko ha me'a 'oku hala ke u hanga 'o .. ka ko u kole fakamolemole atu ki he 'Eiki N pele, tuku p mu'a ke tau fononga atu 'i he kaha'ú, 'ikai ke tau 'ilo p ko e h e me'a 'e hoko mai 'amui. M 1 .

Lord Tu'i' fitu: Sea, ki'i fakatonutonu mu'a fakamolemole.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Fokotu'u ke fakatonutonu 'oku 'ikai ha lakanga taki fa'ahi fakaanga

Lord Tu'i' fitu: Sea ko u kau fakataha au mo e Feitu'u na ho Falé. Tonu ke tautea e 'Eiki Pal mia pea mo e *leader* e *opposition*. Ko 'ena 'o fokotu'u Fale Alea *party system* noa'ia he fukahi 'ea, ka 'oku tohi ho Falé he Konisit toné, 'oku 'ikai ke 'i ai ha *party system* 'Oku tonu leva Sea ko e Feitu'u na p te ke lava 'o me'a mai, ko e Fakafofonga Kakaí , Fakafofonga Hou'eiki N pele , ko e Kapinetí . Ka ko e folau ko eni na'e me'a i 'a e 'Eiki Pal mia pea mo e taki 'o e *opposition party*, kuo na halaia ki ho Falé, kuo na lohiaki'i 'a e Pule'angá e tahá 'i he ng ue ho Fale Sea. Pea ko eni, kuo hanu, ko f ki'i me'a 'a e *opposition*. Sea, ko e ' tunga ia e 'ai'ainoa'ia he ng ue 'a e Pule'angá, 'oku 'ikai ke *protocol*, te tau iku 'o fakatamaiki. Ka ke 'ofa mai Sea 'o fai ha'o tu'utu'uni ki he Pal mia. Ka ko 'eku fehu'i faka'osí Sea, 'eku fakatonutonu. Ko hai na'a ne totongi koe *opposition party*. Kapau ko e totongi ho Falé Sea, 'oku tonu, ko e folau faka-Fale Alea ia 'a e Fale Alea 'o Tonga. Kapau 'oku muimui folau he 'Eiki Pal mia, ta 'oku tonu p va'inga 'a e 'Eiki Pal mia, te u ui p 'e au koe ko 'eku *opposition*. Ka ko 'eku kole Sea, fakatonutonu e Pal mia, 'oua te ne to e fakahingoa noa'ia ho Fale he 'oku 'ikai ke faka-Konisit tone. Pea fale'i mai e 'Eiki N pele, 'oua te ne to e me'a'aki ko e *leader* ia e *opposition*, 'oku hala fakatu'utu'uni ia mo ho Fale Sea. Ko ia p ki'i fakahoha'a Sea, m 1 .

'Eiki Sea: Ko ia, m 1 . Hou'eiki, tau lava ia ka tau toki foki mai 'a ho'at ki he'etau fili 'etau Sea K miti Kakato. Pea ko ia, tau toki hoko atu he 2 'a ho'at .

(Na'e m 1 1 heni 'a e Fale)

<001>

Taimi: 1400-1410

‘Eiki Sea: (mate e maika) tuku atu p ke fai mai ha fokotu’u. ‘Eiki Minisit Polisi.

Fokotu’u t pile kakai Veivosa 13 ki he l kanga Sea K miti Kakato

Vili Hingano: ‘Eiki Sea fokotu’u atu ‘a Ha’apai 13.

‘Eiki Sea: Fokotu’u mai e Ha’apai 13. ‘Eiki Minisit Polisi.

Fokotu’u Pule’anga Lord Tu’iha’angana ke fetongi Sea M l l K miti Kakato

‘Eiki Minisit Polisi: Sea tapu mo e Feitu’u na pea m l e laum lie ki he efiafi ni. Sea ko u, tapu ki he Hou’eiki Kapineti peh ‘eku fakatapu ki he Hou’eiki N pele. Tapu foki ki he Fakafongia e Kakaí ka u fokotu’u ‘a e, ki he Sea ‘o e K miti Kakato ke fetongi ‘a e Sea m l l ke fetongi atu ‘a e, ‘Eiki N pele fika ‘uluaki ‘o Ha’apai ‘e Tu’iha’angana. Ko e anga p fakakaukau ‘a e Pule’anga fe’unga ‘aupito ‘a e tokotaha ko eni na’e Sea ‘o e Fale Alea ki mu’a pea ‘oku mau falala kotoa p ‘e fai lelei he tokotaha ko eni ‘a e fatongia ko ia. Ko ia p Sea.

Lord Tu’iha’angana: Tapu ...

‘Eiki Sea: ‘Eiki N pele.

Lord Tu’iha’angana: Mo e ‘Eiki Sea pea tapu mo e Hou’eiki ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. ‘Eiki Sea fakam l p au ki he fokotu’u mo e fokotu’u ‘a e Pule’anga. Sea nau ‘osi fakahoha’a atu ki mu’a ‘oku fai ‘a e fakakaukau ‘a e t pile ‘a e Pule’anga pea ‘oku fai mo e fakakaukau ‘a e t pile ko eni. Pea neongo ‘oku hang ko e laú ko e me’a p ko e ng ue ‘a e Fale ni ke tau ng ue fakataha pea ‘oku tau ng ue fakataha. Pea ko u faka’apa’apa ‘Eiki Sea ki he fokotu’utu’u na’e fakahoko he ‘e kaung Fakafongia ko eni he t pile ko eni. Pea ‘oku ou kole atu au ‘Eiki Sea ‘oku ‘i ai e fokotu’u ko eni ko e fakam l atu he fokotu’u ‘a e f me’a’aki ...(mate maika)...

‘Eiki Sea: ‘Eiki N pele.

Vili Hingano: ‘Eiki Sea.

Fokotu’u Fe’ao Vakata ke Sea he K miti Kakato

Lord Tu’ilakepa: Tapu p mo e Feitu’u na Sea pea kole p ke u h fanga he fakatapu kuo ‘osi hono aofaki ‘Eiki Sea. Mahalo ‘Eiki Sea ‘oku hang kiate au ‘oku fakafisi ‘a e Fakafongia fika ‘uluaki N pele fika ‘uluaki ia ‘a Ha’apai mei he fatongia. Pea ko e me’a ko u tu’u ai ‘Eiki Sea ko u fokotu’u atu au ‘a e Fakafongia fika 17 ‘o Niua. ‘Oku ‘ikai to e ‘uli’ulil tai ‘Eiki Sea ‘a e m hino ‘a e tu’unga ‘a e tokotaha ko eni ‘Eiki Sea ka ko u fokotu’u atu Sea. M l .

Fe’ao Vakata : Sea fakahoha’a atu. Tapu p mo e Feitu’u na Sea tapu atu ki he Hou’eiki M mipa ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. Sea ko u fokoutua hake p ‘Eiki Sea ko u fakam l p ki he N pele hono fokotu’u mai e motu’a ni. Kole fakamolemole atu ‘e Sea ko u tui p mahalo ‘oku fe’unga p ke u fokoutua atu p mei he tafa’aki ko eni Sea ‘o pou pou atu p ki he Hou’eiki M mipa ‘o e Kakai Sea Fakafongia. M l Sea.

‘Eiki Sea: M 1 . ‘Eiki N pele Ha’apai fika ua.

Fokotu’u Fakafofonga Ha’apai 12 ke Sea he K miti Kakato

Lord Tu’iha’ateiho: M 1 ‘aupito Sea ‘a e ma’u faingam lie. Ko u kole ke u h fanga p he fakatapu. Ko u fokotu’u atu e Fakafofonga fika 12 ko eni ‘o Ha’apai tautahi ke hoko ko e Sea ‘o e K miti Kakato ‘i he’ene ‘uhinga kuo, na’e ki’i faifatongia he ki’i taimi nounou pea ‘oku ne ma’u e naunau ke ne fakahoko e fatongia. M 1 Sea.

‘Eiki Sea: M 1 . Fokotu’u, pou pou. Ko e fokotu’u ‘e ua. ‘Eiki Minisit Polisi.

Fokotu’u Pule’anga ke fili ‘a Ha’apai 13 ki he lakanga Sea K miti Kakato

‘Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu’u na pea ‘oku ‘ikai foki ke tali ‘a e fokotu’u ko eni ‘oku fakafisi mai ‘a e ‘Eiki N pele. ‘Oku ou pou pou atu ki he fokotu’u ko ‘a fika 12 ko ia ‘o Ha’apai ki he fokotu’u ‘a e fika 13. Ko ia p Sea.

‘Eiki Sea: Ko ia. Na’e fai ki he fokotu’u ‘a e ‘Eiki N pele Ha’apai.

P loti’i hono fili Ha’apai 12 & Ha’apai 13 ki he lakanga Sea K miti Kakato

Ko ia ‘oku ke pou pou ke tau tali fokotu’u ‘a e Fakafofonga N pele Ha’apai fika ua ki he fokotu’u ‘a e fika 12 ke hoko ko e Sea ‘o e K miti Kakato k taki ‘o hiki ho nima.

Kalake T pile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a S miu Kuita Vaipulu, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Nuku, ‘Eiki N pele Tu’ilakepa, ‘Eiki N pele Vaea, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko fitu.

‘Eiki Sea: Ko ia ke loto ke, ki he fika 13 Ha’apai k taki ‘o hiki ho nima.

Ikuna Ha’apai 13 ko e Sea K miti Kakato

Kalake T pile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Vili Manuopangai Faka’osiula Hingano, Veivosa *Light of Life* Taka, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisit F fakatau’aki, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisit ‘o e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga. Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 10.

‘Eiki Sea: M 1 Hou’eiki. Ko ia kuo hoko e Ha’apai fika 13 ko e Sea ia ‘o e K miti Kakato. Tau fakam 1 ‘aupito ki he lava e fatongia ko ia. Pea ‘i he’ene peh tau liliu ‘o **K miti Kakato**.

(Na’e liliu ‘o K miti Kakato.)

Talamon ki Ha’apai 13 he lakanga fo’ou kuo fakakakala’aki ia

Lord Nuku: Sea talamon atu ‘Eiki Sea ki he Feitu’u na. ‘Ofa ke faitapuekina koe koe’uhi ko e fatongia faingata’a kuo ke a’usia ka ‘oku fai e pou pou atu ki he Feitu’u na kuo fili koe he Fale ko e Sea ‘o e K miti Kakato. Pea ‘oku peh ‘a e talamon atu pea mo e fie pou pou atu ki he ng ue ‘oku ‘amanaki ke fai. Ko e ki’i talamon atu p ki he Feitu’u na he kakala fo’ou kuo ke ma’u. M 1 .

Sea K miti Kakato: Tapu ki he Tu'i 'o e langi kuo ne k toi mo aoniu 'a e 'univeesi. Fakatapu ki he Tu'i totonu 'o Tonga, Ta'ahine Kuini kae 'uma' e Fale 'o Ha'a Moheofo. Fakatapu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Hou'eiki N pele 'a 'Ene ' fio. Fakatapu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, Hou'eiki 'o e Kapineti. Fakatapu heni ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai. 'I ai 'eku fakatapu mavahe ki ...

<002>

Taimi: 1410-1420

Sea K miti Kakato: ... he Sea m l l K miti Kakató 'isa, ka ko e 'Eiki Minisit 'o e Potung ue Fakalotofonuá. ko e to'ofuhe fakatuputupu langi 'a hono matua'i pea mo e 'uli fohe pea lele ai 'i matangi 'a e Fale ni. Ko e me'a faingata'a ki he motu'a ni ke ne tongia ha fatongia 'o ha kau helo kae 'uma' e kau tangata 'iloa 'i he ngaahi mala'é. 'Oku 'i ai e lea 'oku taka 'i he fonuá, ko e hoko eni 'a e polatá mo e sitilá. Ka ko e me'apangó Hou'eiki ko e ako laka eni 'i he funga maká. 'Oku 'ikai ko ha ako laka 'i he funga 'one'oné ke u lave'i ha ngaahi *footstep* 'o e kau tangata na'e holo mu'a 'i he lakanga mamafa ko eni. Ko ia ai 'oku 'oatu fakataha 'eku kolé hang ko e me'a 'a e Hou'eiki 'o 'Eua, Hou'eiki ko e kole 'a e motu'a ni ke tau umouma taha kae lava ke fakama'anu 'a e fatongia pea mo hotau vaká kae lava ke hoko atu 'etau ng ue mamafa kuo lava fakahokó. Ko e vaka ni ia, 'aonga p ke folau 'i namo pea kapau 'e fou ki he tahi houí fiema'u e ongo vaká ia 'e 2 ke tokoni. Hou'eiki N pele kae 'uma' e Kakaí, kae lava ke tau fakahoko pea tau 'amanaki lelei atu ki ha fatongia mo ha to'ofuhe ke lava 'o fakahoko, ka 'oku 'i heni p 'a ' tonai ke ne fakaai 'a e ngaahi fiema'ú. Ka 'oku 'i ai ha t nounou Hou'eiki N pele mou tokoni mai ka tau lava 'o ng ue fakataha. M l mu'a Hou'eiki ho'omou fakalaum lie ka tau hoko atu ki he 'etau 'aseníá ka tau lava 'o fakahoko e fatongia kuo fakafalala ki he motu'a ni pea mo e kakaí, kau Hou'eiki N pelé pea mo e Hou'eiki Minisit . Ko e hoko atu 'etau 'aseníá, 6.1, ko e K miti Tu'uma'u, L pooti e K miti Tu'uma'u Ki He Pa'anga pea mo e Ngaahi Fakamatala Pa'anga 'a e Pule'angá Fika 4/2016, 'Atita Tau'at ina 'o e 'Ofisi 'Atita Senialé ki he ta'u ngata ki he 'aho 30 'o Sune 2014, mo e 30 'o Sune 2015. Kole atu ki he Sea 'o e K miti Tu'uma'u ke ne k taki 'o fakamaama mai e ... 'Eiki Minisit me'a mai koe Polisi.

Alea'i L pooti fika 4/2016 K miti Pa'anga

'Eiki Minisit Polisi: 'Eiki Sea, te'eki ai ke kamata e lea 'a e motu'a ni 'oku ai 'a e fakam l lahi ki he motu'a na 'Eiki Sea ho'o tali 'a e fatongia kuo tuku koe ki ai 'i he 'aho ni ke ke hoko ko e Sea e K miti Kakató. 'I ai e fakamon 'ia atu ki he Feitu'u na 'i he hoko atu e fatongiá. 'Ofa ki he Tu'i 'o e Langi ke ne fai mai 'a e pou pou fakamaama mai ki he Feitu'u na ki he hoko atu ai ho'o fai fatongia ki he fonuá fakalukufua.

Taukave 'atita seniale m l l 'ikai ke maumau'i haLao he ngaue 'atita

Ko 'eku tu'u hake p 'Eiki Sea ke mea'i p ko e motu'a ni na'e fakahoha'a ki mu'a he ne te'eki ai ke lava lelei 'ete fakahoha'á 'i he Tu'apulelulu kuo 'osí 'o fel ve'i pea mo e l pooti ko ení. Ka te u ki'i fakafoki p 'etau manatú ki he me'a na'e ngata ai 'a e alea 'i he Tu'apulelulu kuo 'osí, fakamanatu p Hou'eiki, ko e me'a na'e ngata aí ko e tokanga atu 'a e motu'a ni ke fakahoko atu pe ki he Hou'eiki na'e 'ikai ke maumau'i 'e he 'Atita Senialé m l l mo 'ene kau ng ué 'a e lao ki he ng ue hili 'a e 'osi 'a e taimi ng ue fakapule'angá, p ko e 'ovataimi, pea mo e lao 'o e tukuhaú. Ko e ng ue fakafo'ituitui eni ia 'o hang p ko e ng ue 'a e fanga ki'i kil niki ko ia 'a e

kau toket sinó 'o ava 'o fai 'i he tuku 'a e ng ué. Pea na'e 'osi ma'u p 'a e ngofua mei he Kapinetí ke fai 'a e ng ue ko iá na'e kole mai 'e he ngaahi pisinisi 'a e Pule'angá ke fai fakavavevave. Pea ko e taimi 'e hoko ai 'a e kole fakavavevave ko ení, kapau 'oku t mui 'a e fakamatala pa'angá ia 'o lau ta'u pea kole mai ke fakavavevave 'i 'i ha uike 'e 2, 'ikai ke to e ai ha founa ia 'e ala malava ai ka ko e pau ke ng ue 'i tu'a taimi pea na'e 'osi fai p 'a e fakangofua ki ai. Mahalo ko 'eku ki 'i fakamatala p ia ki aí.

Fakama'ala'ala ki he totongi hulu ki he 'atita seniale m l l

Ka ko hono 2 leva ko 'etau foki mai, ko e me'a eni ia na'e fakamatala fuoloa p , ka te tau foki mai ki he fakakaukau ko eni 'o e totongi hulu p *over payment*, na'e h ko ia 'i he fakamatala 'a e 'atitá. 'A ia ko e totongi hulu 'o e ngaahi mon 'ia kehe 'a e 'Atita Seniale m l l pea peh p kapau ko ha M mipa Fale Alea p Minisit pea na'e 'osi fakamatala p he 'Eiki Sea 'o e K miti Pa'angá, ka te u feinga ke u to e ki 'i fakamatala 'i atu na'a 'i ai p ha loto 'oku malomaloa 'a 'o peh na'e tonu p ke 'ilo' i 'e he motu'a ni ka u fakakuikui p ki ai. Ko e anga foki 'o e totongi 'o e ngaahi mon 'ia ko iá 'oku fika 'i p ia he kau ng ue 'a Fale Pa'angá 'o 'ave ki he 'e tau tohi pangik , pea ko e motu'a ni na'e 'Atita Senialé pea lele mai p pea hiki ia 'i M mipa Fale Alea. 'A ia ko e taimi ko 'ene 'Atita Senialé 'oku 'i ai 'a e mon 'ia peh pea na'e totongi p ia 'i he kamata, ko e anga ia e founa. Pea lele lele mai te'eki ke 'osi e ta'ú kuo fetongi 'o hiki 'a e 'Atita Seniale m l l 'o M mipa Fale Alea. Pea to e fika p 'e he kau ng ué kae ngalo he kau ng ué, ke to 'o *adjust* 'a e fo' i totongi fo'ou ke to 'o koe'uhí he na'e 'osi totongi 'a e mon 'ia 'i he lakanga 'Atita Senialé pea toki toe aí pea toki hoko mai 'a e totongí. Ko e fo' i ng ue ia na'e 'ikai ke lavá. Pea mou mea 'i p foki, ko 'etau ng ué 'oku 'ave p ia, 'ai p ia 'i Fale Pa'anga pea 'ave ki he 'etau ngaahi tohi pangik pea 'oku 'ikai ke tau fa'a sio tautolu ai ... ko e toki taimi ko na'e toki tohi mai ai 'a e 'Atita Senialé 'oku talaange he 'Atitá ko eni kuo *over pay* 'a e me'a 'a e motu'a ni, ko e toki taimi ia na'a ku kole ange ai, tali si 'i, 'omi e 'u me'á ke u vakai ki ai. Pea na'e 'omi kotoa, mahalo 'osi e uike 'e 3 pea toki 'omai 'a e 'u pepa ko ení mo hono ngaahi hokohokó, pea u vakai ki ai. Pea 'oku ou tui ki ai, pea 'osi ko iá, pea u talaange, tonu, na'e te'eki ai ke fai hano fakatonutonu he taimi na'e fai ai e fetongi founa ng ué. Pea u loto lelei leva ke fai hano toki totongi 'a e konga ko iá. Ka ko e taha ia 'oku ou peh , ko e taha foki ia 'a e 'aonga ko ia hono fokotu'u e 'Atita makehe 'o e 'ofisi ko ení koe'uhí he te ne ha'u 'o fakatokanga 'i 'oku 'i ai e me'a na'e te'eki ai ke fai, 'o ne hanga leva 'o fakatonutonu mai.

Ko e 'Ofisi 'Atita Senialé, ko e 'ofisi p ia 'i he ngaahi Potung ue kehe 'a e Pule'angá 'oku 'atita 'i mavahe. Pea na'e, tapu p pea mo e Fale ni, ko e motu'a ni p na'a ne hanga 'o fokotu'u 'a e lao ko iá, ke hanga 'e he Sea 'o e Fale Aleá 'o fili ha 'atita tau'at ina ke ne sivi 'a e ng ue 'a e 'ofisi ko ení. Kapau kapau ko ha to e 'ofisi ange eni ia hang ko eni ko e Potung ue Ako, Falemahaki, fo' i fakamatala pa'anga 'oku taha p 'oku fai p 'i Fale Pa'anga. Ka na'e kehe hono 'ai 'a e 'ofisi ko ení pea 'oku ou peh 'oku lelei 'a e fo' i founa ...

<003>

Taimi: 1420-1430

'Eiki Minisit Polisi: ...ko ia lava ke ma'u 'a e ngaahi taimi ko ia kuo hoko ai ha me'a pehe ni, pea 'ikai ke lava 'o 'ilo' i 'i he taimi totonu. Ko e konga faka'osi 'oku ou fie lave ki aí Sea.

Tokanga ki he founga ke totongi fakafoki e totongi pa'anga hulu

Ko e totonu ko ke totongi fakafoki 'a e pa'anga ko eni, kuo fai 'a e loto tatau ia ki ai pea mo e K miti Pa'anga. Ko e founga ko e ki'i me'a ia ko u peh 'i he L pooti ko eni 'oku totonu ke ki'i fakalelei'i 'oku kei fai 'a e talanoa ki ai, ki hono anga ko ia hono totongi fakafokí. Ko hono 'uhingá na'e to e tohi atu 'a e motu'a 'Atita Seniale m l l ki he K miti ke nau fakamolemole p mu'a he ko e taimi ko na'e toki fai ai 'a e tokanga ki he me'a ko eni, pea 'oku toki 'alu hake ai mo e ngaahi me'a kehekehe, ke nau toe vakai p mu'a 'oku 'i ai 'a e ngaahi mon 'ia 'oku tui 'a e motu'a 'Atita Seniale, 'oku te'eki ke totongi mai ki he motu'a 'Atita Seniale. Pea ko ia ai 'oku ou tuku ai ke fai ki ai 'a e ng ue ki ai 'a e K miti pea mo e Fakahinohino Laó ki he tu'unga fakalao 'o e me'a ko ia.

Lord Nuku: K taki ko e ki'i fehu'i ange p ki ai. P ko e ha 'a e ngaahi mon 'ia ko na'e te'eki ai ke ne ma'ú? 'A eni ko hang ko 'ene me'á. Ko e fehu'i p ia ke fakama'ala'ala mai ange?

Sea K miti Kakato: Ko e fehu'i 'Eiki Minisit ?

'Eiki Minisit Polisi: M l 'aupito Sea, hono tuku mai pea pea ko u faka'apa'apa lahi 'aupito ki he me'a kuo tokanga mai ki ai 'a e 'Eiki Fakafofonga N pele 'o 'Eua. 'Oku mo'oni p ke fakamatala'i. Ka ko u peh , tuku p mu'a ke to e sio ki ai 'a e K miti pea ko 'eku fakamatala p 'e faifai pea te tau k heni. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi *detail* ko e me'a ko ia ke talanoa'i p 'i loto, 'i h he taimi ni, pea na'a ku 'osi lele p ki he Sea 'o e Fale Alea 'aneuhu p te u tipeiti ai p 'ikai he 'oku 'i ai 'a e fanga ki'i me'a 'oku pelepelengesi ai, he te tau to e foki kitautolu ki he kuohilí. Ka ko e me'a ko ia 'oku ala talanoa'i p ia h 'i he me'á pea mahino p ko e ha 'a e fo'i fokotu'u faka'osi ...

Lord Nuku: Sea, ko e fehu'i ia ko e tu'utu'uni ke tali. Pea kapau 'oku 'ikai ke ne 'omai 'e ia koe'uhí ke faingofua 'a e fakamalanga ko ke pou pou ki ai 'i he me'a ko eni. M l 'aupito 'Eiki Sea, ka ko e 'uhinga ia 'o e fehu'i.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisita

'Eiki Minisit Polisi: M l 'aupito. Ko e 'uhinga ia 'eku kole atú ko e ki'i fo'i fokotu'u faka'osi 'i he fokotu'u ko ke totongi 'e he motu'a 'Atita Seniale m l l , fakafoki 'a e s niti pea to e ki'i liliu si'i p ia. Tali si'i ke u sio ki he ... A ia ko e Fokotu'u Fika 3 ia 'i he L pooti 'oku peh mai. Ko 'ene tu'u 'i he lolotonga 'oku peh . Ke fakatokanga'i na'e 'i ai 'a e pa'anga na'e hulu hono totongi ko e ngaahi mon 'ia 'a e 'Atita Seniale m l l ki he ta'u 2014–2015. Pea kuo 'osi fakahoko 'a e ng ué ki ai 'a e K mití, pea kuo tali mai 'e he 'Atita Seniale m l l 'e fakahoko hano totongi fakafokí, ka ko e me'a 'oku kole p , ke to e t naki 'a e ki'i konga ko eni ki ai. Fakataha mo e ngaahi me'a kehe 'oku 'eke mai 'e he 'Atita Seniale m l l .

Lord Nuku: Ki'i fakatonutonu atu 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e ki'i fakatonutonu eni 'Eiki Minisit ?

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu 'Eiki Sea, ki he fakalahi ko eni 'o e 'Eiki Minisit 'a e L pooti ko eni 'oku tohi mai, 'aki 'ene fokotu'u mai ke fakalahi 'a e L pootií Sea. 'Oku ou fakatonutonu atu 'oku hala ia, ke toe fai ha tanaki ki he me'a fekau'aki pea mo e L pooti.

Sea K miti Kakato: Ko ho’o fakatonutonu ki he L pooti?

‘Eiki Minisit Polisi: Ko ‘eku fakatonutonu ki he L pooti.

Sea K miti Kakato: Ke to e t naki mai.

‘Eiki Minisit Polisi: Ke to e t naki kae tonu ange.

Lord Tu’ivakan : Sea, fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki N pele.

‘Ikai kaunga ‘atita seniale m l l ke liliu/t naki mai me’a he l pooti K miti Pa’anga Lord Tu’ivakan : Tapu mo e Feitu’u na pea m l l Sea, ‘a e ma’u fatongia talu ho’o me’a ‘i he Sea. Ko e fakatonutonu Sea, ‘oku ‘ikai ko ha m mipa eni e K miti, pea to e tahá ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha’ane kaunga ke ne fakalahi ‘a e me’a ‘a e ngaahi tu’utu’uni ‘a e K mití, ngaahi fakahoko mai ‘e he K miti. Ko e me’a ko ena na’e ‘osi fakahoko p ki ai ‘i he pongipongi p ‘o e ‘aho ni. Ko e me’a ‘oku fiema’ú ke fakahoko ‘a e tu’utu’uni ‘a e ‘atitá, ke fakafoki ‘a e silini ‘oku totonu ke fakafoki ko e 6000 tupu. Ko e ngaahi me’a ko eni ‘oku ne me’a ki ai fekau’aki mo e ngaahi me’a ko , ‘oku ‘ikai hano kaunga ‘o’ona. Ko e me’a ia ‘i he kuohilí, ‘e toki ‘omai ia ki he kau loea ke nau toki fakatonutonu, he ko e ngaahi me’a ia ‘i he kuohilí. Ko e fo’i me’a p ia ‘oku fiema’ú ko ena ‘e he me’á, ke fakafoki ‘a e silini ko ena ‘oku fakahoko mai ‘e he ‘atita tau’at ina. Ka ko e fakatonutonu ‘oku ‘ikai hano kaunga ke ne to e t naki ha me’a ki he me’á, he ‘oku ‘ikai ke m mipa ai. Ko e me’á ke toki fakafoki ki he K miti ke nau toki me’a ki ai, he ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me’a ia ‘oku tonu ke to e fai ‘a e ng ue ki ai. M l l Sea.

Sea K miti Kakato: M l l . ‘Eiki Minisit ! ‘Oku mahino p ‘a e fakatonutonu.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Kole p ke u ki’i tokoni atu p .

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit Pa’anga.

Fokotu’u tali Lipooti fika 4/2016 he kuo ‘osi fai felotoi ke totongi fakafoki \$

‘Eiki Minisit Pa’anga: Tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato, pea peh mo e K miti Kakato. Ko e fakahoko atu p foki he ‘oku ou to e memipa p ‘i he K miti ko eni. Pea ko u tui ko e me’a ko ‘oku me’a mai ki ai he ‘oku ua foki ‘a e me’a mai ki ai ‘a e Minisit Polisi, ‘a ia ko e ‘atita seniale, ki mu’a kuo m l l l . Ko u fokotu’u atu p ‘e au ia he ‘oku mahino ‘i he L pooti ia hang ko ‘ene me’á. ‘Oku ‘i ai ‘a e totongi ia ‘oku totonu ke ne fakafoki mai ko e me’a totongi ‘ova, ‘a ia ko e me’a ko ia kuo ‘osi fai ‘a e felotoi ki ai ki he taimi te ne t mai ki ai, pea ko e konga ko hono uá fel ve’i ko ia p na’a ne tohi mai ‘o talamai ‘oku ‘i ai hono ngaahi mon ’ia ‘oku tonu ke ‘oange ki ai. Konga kehe p ia, pea ‘oku kei ng ue ‘a e K miti ia ki ai. ‘A ia ko u kole p ke tau tali p mu’a ‘a e L pooti he koe’uhí kuo ‘osi mahino p ‘a e me’a ia kuo mau aofangatuku ki ai, ‘i he me’a ko ki he L pooti ko ‘a e ‘Atita ki he me’a ko ke totongi fakafoki ‘o tatau tofu p ia mo e me’a ‘a e ‘Atita tau’at ina. Ko e me’a ko eni ko ki he tafa’aki ‘e tahá hang kou lave ki ai ‘anenai, ‘oku mau kei ng ue ‘a e K miti te mau toki foki mai kimautilu ki ai Sea. Ko u fokotu’u

atu p 'e au ko e laumalie p ia mo e feitu'u ko 'oku hu'u ki ai, 'a e fokotu'u ko 'a e K miti Pa'anga Sea. M l .

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit ! 'E lava p ke u ki'i fakahoha'a atu?

Eiki Minisit Polisi: 'Io, fakahoha'a mai.

Sea K miti Kakato: Ko e me'a ko eni 'oku mahino ki he motu'a ni ia, 'i he tu'u ko eni 'i hono to e fakalahi ko 'o e L pooti, 'oku 'ikai fakalao. Ko e fokotu'u ko 'oku 'omai mei he Minisit Pa'anga, ke tau tali 'a e L pooti kae toki fai 'a e ongo totongi fakafoki pea mo hono fakahoko mai 'a e mon 'ia ko ena'oku 'eke. Kae tuku mu'a ke fai mai ha ki'i faingamalie 'o e Fika 1 Hou'eiki 'o Vava'u pea toki 'oatu 'Eiki Minisit .

Lord Tu'i'afitu: Sea, ko u fakam n 'ia atu 'i he laumalie lelei ho'o ng ue. Ko 'eku fehu'i p 'a'aku ki he Minisit Pa'anga, ke fai mai ha tokoni ke fakamaama ki he me'a 'a e Minisit Polisi. 'a 'ene peh ke fakapaasi 'a e L pooti. Ko e fehu'i'e f f 'a e toho 'o 'ova he m hina 'e ono ki mu'a te'eki ke ng ue'i? Ko e fehu'i ia kiate koe 'Eiki Minisit Pa'anga?

Kei fai ng ue K miti pa'anga ki he tafa'aki ki he totonu 'atita seniale m l lo

Eiki Minisit Pa'anga: Tapu mo e Feitu'u na pea mo e K miti Kakato. Kaikehe! Ko e fotunga ko mo e fofonga 'o e L pooti kuo ma'u mai, 'oku mahino he 'oku tali p ia 'e he Minsit Polisi 'a e totongi ko na'e 'ova ko ki ai ke ne totongi mai. 'A ia ko e me'a p ia 'oku mau fononga mai ai, 'a ia ko e Fokotu'u. Ko e me'a ko ki he tafa'aki ko ki he 'ene totonu ko ki he 'osi ko 'ene alea ng ué, pea mo e mon 'ia ko 'oku tonu ke ne ma'ú, ko e poini ia 'oku mau kei ng ue ki ai. He ko e tu'u ko he taimi ni, ko e taimi ko na'e fai ai ko 'a e ng ue aleapau ko mo e 'atita seniale ko 'o e 'aho ko ia, 'a ia na'e meimei peh katoa kimautilu na'a mau fokoutua 'o fai 'a e fatongia ko ia. Na'a te taloa p kita 'o toki 'osi 'a e ng ue pea ke toki ma'ú. Taimi ni, kuo liliu 'a e lao ia ko 'o e ng ué 'o e aleapau. 'Osi liliu ia kapau te ke ng ue ki mu'a ha fo'i taimi 'o 'osi ko ia ki mu'a 'i he 'osi ko 'o e fo'i taimi pau, pea nau hanga 'enautolu 'o 'omai p 'a e konga...

<004>

Taimi 1430-1440

Eiki Minisit Pa'anga: ...ko ko 'o e ta'u ko 'oku ke ng ue'i 'omai ia ho'o mon 'ia ai, 'a ia ko e tu'u ko he taimi ni ko e me'a ko 'oku 'omai 'e he 'Atita Seniale M l l , 'Eiki Minisit Polisi, ko emau ng ue fakalao eni 'o sio ki he tafa'aki ko 'i he 'ene tafa'aki faka-aleapau ko ki he taimi ko na'a ne 'osi ai ko mo e me'a ko na'e tonu ke hang ko e ...he na'e 'osi ia ki mu'a 'oku te'eki ke 'osi 'a e taimi 'osi ia ko 'o e ng ue. 'A ia ko e me'a ia 'oku mau sio mautolu ki ai koe'uhi ko e h 'a e 'efika fakanatula mo e faitotonu mo e me'a p 'oku 'i ai ha me'a ai, pea mo e tu'u ko fofonga ko lao ki he 'ene 'eke, 'a ia ko e me'a ia 'oku ou fokotu'u ai ko , tali p mu'a 'a e me'a l pooti 'a e 'atita 'a 'oku k miti, 'osi mahino mai pea mo e 'atita 'oku ne fakapapau'i 'a e totongi p ko 'o e pa'anga hulu atu, pa'anga ko 'oku 'ova, tuku mai 'a e konga ko 'oku mau kei ng ue ki ai ke faka'osi. Sea ko e 'uhinga p ia 'a e ki'i fakam 'ala'ala Sea, m l , 'a ia 'oku 'i loto p ia mo e me'a 'oku me'a mai ai 'a e 'Eiki Minisit , m l .

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki Minisit ka ko e ‘uhinga ha ki’i faingam lie ‘a Vava’u 15, fai mai ha’ane ki’i fakamaama.

Tokanga p ‘oku ‘i ai lao kehe ia ki he kau ma’olunga he Pule’anga

S miu Vaipulu: M l Sea, ko ‘eku fehu’i p ‘aku, ‘oku lao kehe ‘a e kau paipa he Pule’anga ni? mei he kakai ko ‘o e fonua? Koe’uhi na’e ‘i ai ‘a e toko nima mei Vava’u na’a nau *advance* ‘enau vahe kae tuku ‘enau sieke vahe ki he seifi. Na’e tuli k toa nautolu he ng ue.

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ‘ai mu’a ke u ki’i fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Ki’i fakatonutonu ko e ki’i ...fakafofonga. Me’a mai koe ‘Eiki Minisit .

Taukave ke fakafoki L pooti fika 4/2016 K miti Pa’anga

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ou peh ai ko ke fakafoki ‘a e l pooti ko eni, he kapau ‘e tukuange ke tau me’a ...ke tau tipeiti heni, sio ange kuo ‘alu ia ki he feitu’u kehe. ‘Oku te’eki ai...manatu’i ko e me’a ni ka te tau a’u tautolu ki ai. Na’e tuli au he ng ue ‘o ta’etotongi au he m hina ‘e nima. Ko e fehu’i ko eni ‘oku fai ko ‘e he ...

S miu Vaipulu: Te u hoko atu au Sea.

‘Eiki Minisit Polisi: ...Fakafofonga ‘a e fakafofonga ‘e he fakafofonga N pele ‘o Vava’u fika 1, ‘oku ne hanga leva ‘e ia ‘o talamai ‘oku ngalingali ‘oku ou ma’u ‘e au ‘a e me’a ‘oku te’eki ai ‘i he taimi hala, ‘osi ko ia ‘oku te’eki ai ke ‘omai ‘a e vahe ko ia ‘a’akú.

S miu Vaipulu: Ko ‘eku ...te u hoko atu au Sea.

Sea K miti Kakato: Sai p ke mou ki’i me’a hifo ki lalo ka u ki’i ma’u ha ki’i taimi ke u ‘oatu ai homou faingam lie, k taki mu’a ‘a Vava’u 15 ‘o me’a mai ko ho’o fakatonutonu p he ‘oku lolotonga malanga ‘a e Minisit Polisi. ‘A ia ‘oku ‘ikai ko ho’o malanga ko ho’o fakatonutonu.

S miu Vaipulu: Ko e ‘uluaki ia ‘o e fehu’i, p ‘oku lao kehe ‘a e kau paipa ‘i he pule’anga ni mei he toenga ‘o e kakai ‘o e fonua, pea ‘oku kuo ‘i ai ‘a e kau ng ue fakapule’anga kuo ng ue p pula koe’uhi ko e pa’anga ‘e teau p ko e pa’anga ‘e lauafe. Ua ‘eku fehu’i ‘Eiki Sea, ko e h ‘a e ‘uhinga ...

Sea K miti Kakato: Ko e fehu’i p ko ho’o hoko atu p ho’o fakatonutonu?

Tokanga ki he ta’etukuhau’i ha ni’ihi ma’olunga he fonuá

S miu Vaipulu: Ko ia, Ko e h ‘a e ‘uhinga na’e ta’etotongi tukuhau ai ‘i he ta’u ko eni ‘e uofulu tupu. ‘Oku to e lao kehe ‘a e ni’ihi m ’olunga ‘i he fonua mei he kainanga ‘o e fonua? Ke ta’etukuhau kae fakatetenga ‘a e toengá? N ‘Oku ou kole fakamolemole heni, ‘oku ou kole p ‘Eiki Sea ke u h fanga atu ‘i he fakatapu. ‘Oku fakatupu loto mamahi hono fakatetenga si’i kakai ‘o e fonuá, kae hili ko ia ‘oku ‘i ai ni’ihi ia ‘oku nau ma’u mon p nautolu ta’etukuhau’i. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Taukave ‘oku tatau pe lao ki he kakai e fonua

‘Eiki Minisit Polisi: M l ‘aupito Sea. Ko e fakatonutonú p peh mai p ‘oku lao kehe, p ‘oku lao kehe ha fa’ahinga mei ha fa’ahinga. Sea, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha to e kehekehe ha lao ia ki ha taha ‘oku tatau p , pea na’a ku ‘osi fakahoko atu ‘anenai na’e ‘ikai ke ‘i ai ha me’a ia ‘e maumau ‘i he lao, ko e fo’i malanga ia ko eni ko e malanga p ko e ‘ai p ia ke ngali kovi.

Taukave ‘ikai hano maumau’i e Lao T naki Tukupau

Ko e ta’etotongi tukuhau na’a ku ‘osi fakahoko atu ‘oku ‘ikai p ke ‘i ai ha lao ia ‘e maumau ai, ko e me’a ko eni na’e ‘osi alea’i p ki mu’a. Pea kapau te tau ‘alu ki he *detailer* te tau l loa ai ‘i he kongia ko ia he koe’uhí ‘oku ‘i ai ‘a e fo’i me’a ‘e tolu ‘oku ou ...na’e ‘ikai ke mei hoko ‘i he fo’i taimi ko eni ...

Vili Hingano: Sea fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko e ki’i fakatonutonu eni.

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Io, tukuange ke fakatonutonu mai.

Vili Hingano: Sea ki mu’a ke fai ‘eku fakatonutonu ‘oku ou fie ‘ohake p talamon ki he Feitu’u na, koe’uhi ko e fatongia kuo ui koe ki ai ‘i he ho’at fakakoloa ko eni. ‘Oku ke mea’i p Sea na’e ‘aneuhu na’e fai ‘a e feme’a’aki pea mo e faka’amu ke ‘i ai ha mon ’ia ke ‘inasi ai ‘a e vahefonua Ha’apai, pea ko e hoa’at ni kuo tali vave ‘a e faka’amu ko iá, pea ko e sea ‘oku ke me’a ai ‘oku ‘ikai ko ha fatongia ma’ama’a, ka ‘oku ‘oatu ‘eku talamon kiate koe pea mo e fatongia kuo ke fuesia, ‘ofa ke foaki ivi pea mei langi ke k toi ‘aki ‘a e fatongia mamafa ko ia.

Tui Ha’apai 12 na’e ‘i ai e lao na’e maumau’i he ng ue faka’atita

‘E Sea ‘oku ou fakatokanga’i ‘a e fa’a me’a mai ‘aki ‘e he ‘Eiki Minisit ‘a e kupu’i lea ko eni ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha lao na’a ne maumau’i. Pea ‘oku ou tui ‘oku tau’at ina p ‘a e ‘Eiki Minisit ko e ‘uhingá ko ‘ene fakakaukau, ka ko e anga ‘a e tui ‘a e motu’a ni Sea ‘oku ‘i ai ‘a e lao ‘oku maumau’i, pea ko e lao ko ia ‘oku ‘ikai ke u ma’u heni ka ‘oku ou kole atu heni ki he ‘Eiki N pele ko ‘o Niua, k taki kapau ‘oku ‘ikai ke ma’u ‘i ho’o tablet ‘a e *Public Finance Management Act*, pea ke ki’i me’a mai mu’a ‘a e kupu 16. Ko ia Sea ‘oku ou ma’u p ‘e au ‘a e fakap langi heni Sea ka ‘oku ou lave’i p ...

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni ke ke fakahoko mai ho’o fakatonutonu, pea ‘oku ke to e ‘ave ‘e koe ‘a e faingam lie ki he hou’eikí kae tuku p ke u toki fakahoko p ki ai hano faingam lie ‘oku ne fiema’u. Ka ke me’a mai p ‘i he ...

Lord Fusitu’a: Kapau ko e tokoni ‘oku fiema’u ‘e he m mipa pea ...

Vili Hingano: K taki Sea ko e ‘uhinga p ko e fakap langi p ‘oku ou ma’u ka ‘oku mahino p kiate au ‘a e tu’utu’uni ka ‘oku ou kole p ki he Fakafofonga Niua ke ne ki’i me’a mai mu’a ‘i he kupu 16.

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ‘oku ou kole atu p ki he anga ‘etau tu’utu’uni p ‘oku ...fakatonutonu mai ia ‘oku kole ia ki he tokotaha kehe ke tokoni mai.

Sea K miti Kakato: Sai p 12? Me’a mai p koe ia ‘i ho’o fakatonutonu mo ‘omai ‘a e lao kae toki fakahoko atu ‘amui ha’aku tukuange ha faingam lie ki he ...

Lord Fusitu’a: Sai ke ‘oatu ‘a e laó Sea pea toki fai ho’o aofangatuku ‘au ki he ongo ...koe’uhi...

Sea K miti Kakato: ‘A ia ko e ‘osi p ho’o me’a mai ‘a e lao ‘e me’a leva ‘a 12 ki lalo kae fakafoki ‘a e faingam lie ki he Minisit .

Kupu 16 (1) ki he ngaue’aki pa’anga ‘a e Pule’anga

Lord Fusitu’a: Ko e kupu 16 ko e ng ue ‘aki ‘a e pa’anga ‘a e Pule’angá, ko ia ‘Eiki Sea, ‘a ia ko e kupu si’i 1, ko e pa’anga ‘e Pule’anga ko e koloa ia ‘a e Pule’anga, kupu si’i 2, ko e pa’anga ‘a e Pule’anga kuo pau tukukehe ka ‘i ai ha tu’utu’uni ki ai ‘i he lao ni ke totongi atu ia ki ha ngaahi *account* pangik , ‘e vahe’i ‘e he Minisit ke taumu’a ko ia pea ko e ngaahi *account* ko ia kuo pau ko e kongia ia ‘o e sino’i pa’anga ‘e Pule’anga. ‘Oku ou tui ko e me’a ia ‘oku ‘uhinga ki ai ‘a e ‘Eiki M mipa. Pea ‘oku hang p ko e lave ‘a e motu’a ni ‘i he uike kuo ‘osi, na’e fakamolemole ai, ko e ‘ikai ko ha fu’u maumau lao f f ia.

Vili Hingano: M l ‘Eiki N pele.

Sea K miti Kakato: Sai kuo lava ‘a e fakatonutonu.

‘Eiki Minisit Polisi: Mahalo kuo lava ia .

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Taukave ko e ng ue tu’ataimi ‘oku ‘ikai ko ha koloa ia ‘a e Pule’anga

‘Eiki Minisit Polisi: Koe’uhi ‘oku ‘ikai ko ha fakatonutonu ia, ka ‘oku te ng ue ‘i he tu’a taimi ‘oku ‘ikai ko ha me’a ia ‘a e pule’anga.

Vili Hingano: Sea tuku p kau ‘oatu ‘a e ki’i kongia ko eni mei he l pooti Sea.

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Oku ‘ikai ko e tokotaha ko ‘oku ng ue.

Sea K miti Kakato: Ki’i me’a hifo 12 kae ‘oleva ke ‘omai ‘a e fakamatala ‘a e ‘Eiki Minisit .

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Oku ou tui ‘oku ‘ikai ko ha fakatonutonu ia ‘oku ‘ikai ha lao ia ‘e maumau, ko ‘ete ng ue ko mei he 830 ki he 430 ko e ng ue ia ‘a e Pule’anga, pea ‘oku te ng ue ‘i he ‘osi ko ia ‘a e 430 ko e me’a ia ‘a’ata, ‘ikai ko ha me’a ia ‘a hai.

Sea K miti Kakato: Toe p ho’o ki’i miniti ‘e taha ‘Eiki Minisit pea ke fakam ‘opo’opo mai, kae ‘oange ‘a e faingam lie ma’a Niua. Mou k taki p Hou’eiki ‘e ‘i ai p ‘a e faingam lie ‘e vahevahe ko eni ‘e ‘i ai ‘a e faingam lie ‘o e Hou’eiki N pele, ko ‘ene hili ‘a e ‘Eiki N pele ‘e taha ko te u ‘oange ‘a e faingam lie ‘a e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai, pea mo e Hou’eiki

Kapineti, ka 'oku ou 'oange ki he ...'a ia ko e 'osi eni ia 'e toki malanga 'a Tongatapu ...Vava'u fika 2 ia.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e hoha'a p na'a ma'u hala 'a e ...

Lord Tu'ilakepa: Sea kuo u fiu 'i he tali Sea ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Ka ke fakam 'opo'opo mai he 'oku toe ho'o miniti 'e 2.

'Eiki Minisit Polisi: M l 'aupito Sea, kau fakam 'opo'opo atu ai leva kae toki ...

Lord Fusitu'a: Ko e fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e ki'i fakatonutonu .

Lord Fusitu'a: Ko e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Ka ke fakam 'opo'opo mai ka ke toki ...

'Eiki Minisit Polisi: ... 'e ...

Sea K miti Kakato: ...p 'i me'a koe ki lalo 'Eiki Minisit .

Lord Fusitu'a: Ko e fakatonutonu Sea,..

'Eiki Minisit Polisi: M l 'aupito Sea.

Lord Fusitu'a: ...'oku 'i ai 'a e mo'oni 'a e ...

<005>

Taimi: 1440-1450

Lord Fusitu'a : Ne me'a mai me'a ki lalo, 'Eiki Minisit .

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit , ko e ki'i fakatonutonu eni.

Taukave ko e ng ue 'a e Pule'anga na'e totongi 'aki e \$ e Pule'anga

Lord Fusitu'a: Ko e anga e ki'i fakatonutonú, Sea, 'oku 'i ai p e mo'oni 'a e 'Eiki Minisit , ko e 'osi e haafe 'a e 5.00 pea ko kita ia. Ka ko e l pooti ko ení, 'oku fekau'aki mo e ng ue 'a e Pule'angá, na'e totongi'aki 'a e pa'anga 'a e Pule'angá, 'a ia ko e pa'anga tukuhau ia 'a e kakaí. Ko e 'uhinga ia 'oku peh ai, 'oku 'i ai 'a e lau 'a e Lao ko eni ki hono ng ue'aki 'a e pa'anga ko íá, 'Eiki Sea. Ko e fakatonutonú ia.

Sea K miti Kakato : M l . Me'a mai, 'Eiki Minisit .

Lave ki he mon 'ia 'atita seniale m l l

'Eiki Minisit Polisi : M l 'Eiki Sea. Ko e me'a eni na'e fai ki ai 'a e tohi 'a e motu'a ni. 'Uluakí, na'e m l l e motu'a ni, 'oku te'eki ai ke tali 'e he Sea 'o e Fale Alea ke 'omai, 'a e. Ko 'etau *contribution* foki ki he v henga m l l , 'oku 'i ai e *contribution* 'a e tokotaha ng ue, pea 'oku 'i ai mo e *contribution* 'a e Pule'angá. 'Oku te'eki ai ke 'omai 'a e kongá ko iá ki he motu'a ni. Ua, na'e fakam l l 'i au ta'e'iai hano 'uhinga. Pea u ng ue he 'Atita pea u ta'evahe ai he fo'i m hina e 5. Pea 'oku ou kole maí, ke 'omai 'a e fo'i vahe ko iá. Pea u toki fakah atu 'e au ko 'i he 2011.

Sea K miti Kakato : Minisita, k taki te ke fiema'u e tokoni 'a e Ha'apai 12?

'Eiki Minisit Polisi : Ka me'a pea u fakam 'opo'opo ai leva kae toki tu'u hake ia 'o hoko atu.

Sea K miti Kakato : M l , Minisit .

Fakatonotonu ko e mon 'ia 'atita seniale 'ikai h ia he l pooti K miti Pa'anga

Vili Hingano : Sea, ko e 'uhinga 'eku tokoní, ko e 'uhingá ko e me'a ko na'e me'a mai ki ai e 'Eiki Minisit Pa'anga. Kongá ko kimui 'oku 'ikai ke kau ia he l pooti ko eni 'a e K miti Pa'angá, Sea. Me'a ko eni 'oku me'a mai'aki ko

Sea K miti Kakato : K taki p 12, ko 'etau tokoni, ko e h e loto 'o e toko taha ko 'oku lolotonga me'a mai. Ko e fakatonotonú, kuo pau ke fakahoko e fakatonotonú.

'Eiki Minisit Polisi : Sea, ki'i ta'ofi he kuo mei 'osi.

Sea K miti Kakato : M l .

'Eiki Minisit Polisi : Pea ko e, 'a ia ko e fo'i poini ia e 2. Pea 'oku 'i ai 'a e me'a ko e *gratuity*, na'e 'ai p na'e 'ikai ke ma'u mo ia. Pea ko 'eku anga ko 'eku fakakaukaú, kapau 'e ma'u mai ia, 'e lahi ange ia he pa'anga ko eni 'e 6,000 na'e totongi hulu mai kiate au, ko 'eku toki 'ilo p eni he l pooti mai ko eni 'a e 'Atitá. Pea ko e anga ko 'eku fakakaukaú, ko e fo'i me'a ia ko iá, 'oku tonu ke fakakaukau'i fakataha ia ke 'osi, pea toki 'omai ki heni, 'a e l pootí. He koe'uhí ko e ngaahi me'a ni 'oku nau fel ve'i p kinautolu. 'A e ' me'a ko iá. Peá. 'e hala ke 'omai ia, pea peh mai 'oku ou loto ki ai, ke totongi. Pea 'ai atu ia 'oku 'ikai ke to e fai ha talanoa ia ki he me'a ko 'e 3 'oku ou tala atu, 'oku ou hanga ko 'o fakahoko atu ko ení. Ko e me'á 'oku totonu ke 'omai fakataha kae fiem lie mo e motu'a ko ení. Ko ia p , Sea.

Sea K miti Kakato : 'Eiki Minisit , m l . 'E Hou'eiki, Fakafofonga Hou'eiki, Fika 2 'o Vava'u. Me'a mai.

Lord Tu'ilakepa : Sea, fakam l atu ki he Feitu'u na he ma'u faingam lié. Ka 'oku ou 'amanaki p 'oku tali lelei p 'e he Feitu'u na ke u tu'u 'o lea he lolotonga ho'o Seá, 'Eiki Sea. Ka 'oku ou fakam l atu ki he Feitu'u na 'oku kamakamata lelei p ho'o ng ue. Pea 'oku ou faka'amu p , 'Eiki Sea, ke hokohoko atu peh p , 'Eiki Sea.

Tukuaki'i Minisita Pa'anga ki he fakah \$ ki he 'akauni pangike 'atita seniale

'Eiki Sea, 'oku kole p ke u h fanga he fakatapu kuo 'osi hono aofaki 'e he Feitu'u na, kae tuku mu'a ke u lave ki he me'a ko ení, 'Eiki Sea. Mei he uike kuo 'osí, ki he 'aho ni, ko hono mo'óni, 'Eiki Sea, 'oku ou faingata'a'ia lahi 'aupito 'aupito, 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku 'ikai ke u to e fu'u sa'ia ai he me'a faka-politikalé, he 'oku uesia ai 'a e siasí, uesia ai 'etau f naú, uesia ai mo e me'a faka-f mili ko e me'a mahu'inga tahá ia, 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ia ko 'oku ou peh ai, 'Eiki Sea, ke u tu'u p ke u fakatalatala atu hoku laum lie mo'oni. 'Oku ou faka'apa'apa ki he 'Eiki Minisit Polisi, he ng ue na'a ne fakahokó.

Kuo u 'osi lau 'e au e me'a ko eni 'a e 'Atitá. Ko e me'a ko 'oku mahino mai mei he 'Atitá, 'oku 'ikai lava ke ne fakamatala'i 'a e ngaahi ta'u mei mu'a 'o a'u mai ki he 2013/14, 'Eiki Sea. Ko e kupu ko e Konisit tone ko na'e me'a mai ki ai, kupu'i Lao, fakamolemole, na'e me'amai'aki 'e he 'Eiki N pele mei Niua, kiate au, 'Eiki Sea, 'oku maumau e Lao. Faka'uhinga p eni ia 'a e motu'a ni, 'Eiki Sea. Pea 'oku ou tukuaki'i 'a e Feitu'u na, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'o pehe ni e me'a 'oku ou tukuaki'i ai 'a e Feitu'u na. 'Oku ou tukuaki'i e Feitu'u na, koe'uhí he 'oku me'a mai 'e he 'Eiki Minisit , ko hono fika'i ko e me'a faka-pangik , mo e me'a ki he 'akauní, 'Eiki Sea, 'oku fai p mei he Feitu'u na. Ka 'oku ou tukuaki'i e Feitu'u na, ko e h e me'a na'a ke 'ave ai e 'akauni, 'a e pa'anga ko ení, ki he 'akauni 'a e toko taha 'Atita m l l ko ení. Kau ia he me'a 'oku hala, ho'o hanga 'o 'ave 'a e pa'angá. Na'a ke mea'i pe ho'o founa ng ué ko ho'o vire e pa'anga hangatonu, kae 'ikai ke ke 'ave ki ha fa'ahinga pa'anga talifaki 'a e Pule'angá, 'o tuku ai ke mea'i, pea ke tali ui e kakai e fonuá ki ai, pea mo e 'Atita Seniale m l l ko ení, 'Eiki Sea. Faka'ofa'ofa p e ng ue ia 'a e 'Atita Senialé, fai ki he lelei taha he 'oku 'i ai 'a e me'a 'oku ui ko e 'Atita makehe. Hang ko e me'a na'a ne me'a ange ki aí. He ko ia na'e 'i he fatongia ko íá. Pea ko e me'a ia 'ok ou tukuaki'i ai 'a e Feitu'u na, 'Eiki Minisit Pa'anga, ko ho'o fai eni he ta'u e fiha. Pea ko e Feitu'una 'oku ke fuoloa taha ho'o me'a 'i he pa'angá. Na'a ke mea'i p e me'a ko ení, kae kei hokohoko atu p .

'Oku mou mea'i kuo 'osi 'i ai e taha 'i he fonua ni kuo tautea, hono 'omai 'o ng ue'aki e founa ko ení, 'Eiki Sea, 'ikai ke u fie lave ki ai. Ka 'oku ou faka'amu p , 'Eiki Minisit Pa'anga ke ke fakapapau'i mai. 2013/2014, toki lava 'e he 'Atita o fakamatala'i mai. F f e ngaahi fu'u ta'u ki mu'a 'oku 'ikai lava 'e he 'Atita o fakamatala'í, 'Eiki Sea? Pea ko e me'a 'oku ou ongo'i, 'oku ou tu'u p ke fakatalatala 'a 'eku mo'uí, he koe'uhí, 'Eiki Sea,

Sea K miti Kakato : Hou'eiki, te ke tali p e tokoni 'a Vava'u Fika 1, N pele?

Tokanga ki he totongi hulu mahina 'e 6

Lord Tu'i' fitu : (mate maika) 'o peh ai. K 'i he 'aho 14 'o T sema. 2014, na'e mavahe atu ai mei he lakanga ni ki hono lakanga he Fale Aleá, koe'uhí, na'e fakahoko ki mu'a 'a e totongi atu ko ení, 'oku h mai 'a e hulu 'a e totongi ko ení, 'aki 'a e m hina 'e 6. Me'a ia 'oku me'a ki ai 'a e 'Eiki N pele 'o Vava'u, me'a ia 'a e Fale Pa'anga, na'e tonu ke nau feng ue'aki. Na'e totongi ia ki mu'a.

'Eiki Minisit Polisi : 'E lava p ke u tokoni atu. Sea, mal 'aupito, Sea. 'Oku ou tui ko e fo'i me'a ko na'a ku fakahoko atu kimu'á. 'E hoko p ia, he ko e anga ia sisitemi na'e fai'akí. Hang p ia ko e taimi ko na'e kei vahe ai ko ia 'a e Fale Aleá. Ko e taimi p ko e kamata 'a e

ta'ú, pea totongi. Na'e peh p mo e *allowance* ko ení. Ko e kamata e ta'ú pea totongi. Ko e totongi k toa ia 'o e fo'i ta'ú. Ko e a'u mai ko eni ki he taimi ko na'a ku hoko ai au ko 'o M mipa Fale Aleá, pea to e totongi foki mo 'ete *allowance* 'a'ata 'i he'ete Fale Aleá. 'A ia ko e fo'i fika ko iá, na'e totonu ke fika'i ai, pea to'o leva 'a e fo'i kongá ko ia ki he, 'a e toengá, kapau ko e fo'i m hina e 6 ko ia, ki mu'a pea toki totongi mai 'eku me'á, 'eku totongi, ki he'eku 'akauni pangik . Ko e me'a p ia 'oku faí. Ka na'e *miss* e fo'i me'a ko iá. Ko e me'a ia ko na'a ku talaatu aí, 'anenaí. Ko e taimi ko , 'oku te toki 'alu p kita ki he pangik 'o toho mai ha'ate ki'i seniti. 'Oku 'ikai ke peh ke te hanga 'ekita 'o *check* 'ete vahé

Sea K miti Kakato : *Sorry*, 'Eiki Minisit . Mahino e fakatonutonu?

'Eiki Minisit Polisi : M l , 'Eiki Sea.

Kole ki he Minisita Pa'anga ke totongi mon 'ia 'atita seniale m l l

Lord Tu'ilakepa : 'Eiki Sea, 'oku me'a mai 'a e 'Eiki Minisit ia ki he'ene ngaahi mon 'ia. Ko e ngaahi mon 'ia ko iá na'e tofotu ai e Hou'eiki 'o e Fale Aleá, 'i he ngaahi mon 'ia. Pea na'e founga peh hono ng ue'akí, 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai e *basic allowance*, na'e malava p ke toho faka'angataha, totongi faka'angataha, 'a e *basic allowance* ko iá. Ko e ngaahi mon 'ia ko 'a e Minisit 'o e 'aho ni, ka ko e 'Atita Seniale m l l ia. 'oku ou kole atu ki he 'Eiki Minisit Pa'anga, ke totongi e ngaahi mon 'ia ko iá. Kapau na'e a'u ki he m hina e 5, 'oange

<006>

Taimi: 1450-1500

Lord Tu'ilakepa: .. 'Oku tapu ia he Konisit toné 'oku ta'efakalao 'a e Pule'anga ko ení, ke nau ta'ofi 'a e mon 'ia a e 'Eiki Minisit . Ko e poini 'oku ou 'oatu 'e aú, 'a e ta'efakalao hono hanga 'e he Minisit Pa'anga 'o vahe'i 'a e pa'anga 'ovataimi. Ko e me'a ia 'oku ou lave ki aí 'Eiki Sea, 'o 'ave 'o fakah hangatonu ki he *account* 'a e tokotaha ko eni ko e Minisit 'o e 'aho ko ení 'Eiki Sea. Sea, ka u fehu'i ki he Feitu'u na, pea kapau te u fanongo kapau te u fehu'i ki he kakai 'o e fonua ni, 'oku ongoongo lelei nai 'a e pa'anga tukuhaú hono fakah peh 'i? Sea ko e tali ki aí 'oku 'ikai ongoongolelei, 'oku ongo mamahi.

Vili Hingano: 'E tali p he hou'eiki ke fai ha ki'i tokoni? Sea ko e kupu 'i he L pootí 'oku peh : Ko e to e ngaahi totongi ko eni na'e fakah :

Sea K miti Kakato: Peesi fiha ia 12?

Taukave 'at p Minisita Pa'anga mei he tukuaki'i totongi \$ ki he 'akauni 'atita seniale m l lo

Vili Hingano: Peesi 38. 'Oku mahino kiate kimautilu ko e founga ng ue p ia 'a e 'Atita Seniale 'i he ngaahi ta'u lahi, 'a hono ma'u mai ha totongi mei ha ngaahi kautaha pau, 'a ia na'a nau fiema'u ke fakahoko ha 'atita fakavavevave. Ko e to e ngaahi totongi ko ení, na'e fakah ia ki he 'akauni pangik na'e pule'i 'e he 'Atita Seniale, pea toki fakahoko 'a e totongi ki he kau ng ue, ki he ng ue tu'ataimí, ki he ngaahi houa makehe, mei he ngaahi houa ng ue aleapau. 'Eiki Sea,

ko 'eku tokoni p 'a'aku ia ki he hou'eiki, hang kiate au 'oku 'at 'aupito p 'a e Minisit Pa'anga ia.

'Eiki Minisit Polisi: Ke u tali hangatonu atu ai leva , ka tau toki hoko atu.

Vili Hingano: M l Sea fakatatau p ki he 'etau L pooti ko ia 'oku tau lolotonga lele aí Sea, m l .

Sea K miti Kakato: Minisit ko ho'o fakatonutonu?

'Eiki Minisit Polisi: Ke u hanga 'o fakamatala'i 'a e fo'i kongā ko ia. Na'e talamai foki 'oku tapu ia ke 'ai ki he 'akauni mavahe. Ko e 'uhinga ia 'oku ou fakahoko atu aí, manatu'i ko e ng ue ko iá ko e taimi fakavavevave, ko e ng ue 'i tu'a taimi. Pea ko e sieke ko ia 'oku 'omai mei he Pule'anga.. 'Oku 'ikai ke 'omai ia mei he Pule'angá, ko e ngaahi me'a ko ení 'oku hoko ki he ngaahi *Public Enterprises*, pea ko 'omai ko e 'a e fo'i sieke ko iá, ke ng ue'aki ko he 'ovataimí, 'oku 'ikai ke toe 'ave ia ki Fale Pa'anga, ke hang ko e me'a ko ia 'oku me'a ki ai 'a e Fakafongā N pele Fika 2 'o Vava'u. 'Oku 'ikai ke to e 'ave ia ki Fale Pa'anga. 'Oku 'omai p ia 'e au 'o tuku ki he 'akauni ko ení, pea u toki vahe ai 'a e ng ue 'a e kau ..

Fie 'ilo ki he kongā he lao 'oku fakangofua fakah pa'anga ki he 'akauni taautaha

Lord Fusitu'a: Sea poaki atu ki he Feitu'u na kae 'ai ha fehu'i ki he Minisit . S tesi p 'e taha. Ko e me'a ko ia 'oku me'a 'aki 'e he Minisit , kuo mahino 'a e me'a ko ia kuo me'a 'aki 'e he Hou'eiki M mipá 'a e Lao ko ia kuo monuka 'i he founga ng ue ko eni. Kae fakahinoh ino mai mu'a 'e he Feitu'u na, 'a e me'a ko he Laó 'oku ne fakangofua 'a e founga ng ue ko eni. M l ko ia p 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: K taki mu'a hou'eiki N pele Fika 2 'o Vava'ú, kae 'oange mu'a ha faingam lie ki he Minisit Pa'angá ke ne me'a mai fekau'aki mo e me'a ko ia 'oku ke fiema'u?

Fakamahino ko e L pooti K miti Pa'anga felave'ia mo e L pooti 'Atita Tau'at ina

'Eiki Minisit Pa'anga: Fakatapu ki he 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato. Sea ko 'eku fakahoko atu p ko e L pooti foki eni 'a e K miti ko ení, fel ve'i ia mo e L pooti 'Atita Tau'at ina. Fel ve'i pea mo 'ene 'atita'i 'o e Fakamatala Pa'anga 'a e 'Ofisi 'Atita 'a Tongá, 'i he ta'u fakapa'anga 2014-2015. 'A ia ko e l pooti ia ko 'oku tau 'omai he taimi ní, pea ko e fokotu'u ko ia 'oku mau 'omaí, tau tali 'a e L pooti ko ia 'o e 2014. Ko e L pooti ko ia 'o e 2014, 'oku 'i ai e me'a 'oku ne l vei ai. Ko e me'a ko ia 'oku ne 'omai he 2014 'oku ne peh ne kakato k toa 'ene fakamatalá, tukukehe p 'a e 'ovataimí, 'oku 'ikai ke ne hanga 'o fakakau mai he'ene fakamatala. Koe'uhi 'oku 'ikai ke ne hanga 'o fakakau mai ai, toenga 'o e ' me'a kehé sai p . Sai, ko e a'u mai ko ia ki he 15, ko e me'a ko ia 'oku ne 'ohaké, sai 'aupito p 'a e ' l kooti mo e me'a k toa, tukukehe p 'a e me'a ko eni 'o e totongi 'ová, 'a ko na'e peh na'e totongi 'ova ki ai. 'A ia ko eni na'e fai leva ai 'a e faitohi ia ko 'a e K mití ki he 'Eiki Minisit Polisi ke 'omai ha'ane tali. Ko eni 'oku ne tohi mai, ko 'ene tali ko ia 'a'aná, 'uluaki 'oku mahino 'oku ne tali 'a e totongi ko eni ko 'a e mon 'iá koe'uhi ko e taimi ko ia 'o e feliuliuaki ko iá, 'oku 'i ai 'a e hulu ai 6000 tupu, pea 'oku ne loto ia ke ne t fakafoki. 'Oku ne to e langa'i mai mo e me'a ko eni, ko 'ene mon 'ia 'a'ana ko ia 'oku tonu ke ne ma'u, 'oku tonu ke mau to e fakakaukau'i ko ia. Ko e me'a ia 'oku ou fokotu'u ai. Ko e me'a 'oku ou fokotu'u ai, ko e poini hono 2 'oku ne 'omaí,

na'e 'ikai ke kau ia he L pooti 'a e 'Atita Senialé 'a e *auditor* tau'at ina. Ko e kaveinga ko ia 'oku mau 'omaí 'e mautolu ki hení, ko e L pooti p 'a e 'Atita Tau'at ina. 'Oku 'ikai ke ne lave 'a'ana ia ki he mon 'ia ko ia 'a e 'Eiki Minisit 'oku ne fokotu'u mai ke to e fai ha'amau fakakaukau ki ai'a e K miti Pa'angá ia, koe'uhi ko 'ene kaveinga 'o e totongi fakafoki. 'A ia ko e kaveinga ia'oku 'i tu'a ia pea mei he L pooti ko ení Sea. 'A ia 'oku ou peh fokotu'u atu ke tali 'e tautolu 'a e L pooti ko ia 'a e 'Atita Senialé, kae 'oua kuo ne fokotu'u mai. Fokotu'u 'e 3 'oku ma'u mai. Tali 'a e 14/15 pea ko hono 3, 'oku mau tali 'a e tohi mai ko eni 'a e Minisit Polisi fel ve'i pea mo e mo'ua ko eni ko 'oku totonu ke ne totongi mai. Sai, 'a ia ko e L pooti 'Atitá ia.

Fakama'ala'ala Minisita Pa'anga ki he fakamatala 'atita ta'u 2014

Sai, ka u lave p mu'a ke foki mai ki he L pooti mahalo 'oku 'i ai 'a e me'a ko eni ko ki he 14 'a ia 'oku 'i ai 'a e fehu'i ko peh ki he ... na'e hanga 'e he motu'a ni 'o 'ave ha pa'anga 'a e totongi ko eni ko ki he 'ovataimi. 'A ia ko e me'a ia ko 'oku 'ikai ke kakato mai ia 'i he Fakamatala 2014. Kaikehe na'e 'osi lave p ki ai, mou manatu p hou'eiki, 'a 'etau fokotu'u mai ke si'i fakanofa ai p 'a e 'Atita Seniale ko 'o e ta'u ko ia 2010/2011. 'Oku mou mea'i p ko e kaveinga ia na'a tau kamata mai 'aki. Na'a tau kaveinga lahi eni, 'a ia ko e me'a ko ia na'a tau 'omaí, na'e tali p 'a e Tu'utu'uni Kapineti ia, na'e 'i ai 'a e Tu'utu'ni Kapineti ke ne 'ave, pea mahino leva ko ki ai pea mahino fai ai ko 'a e peh p ko p na'e fakalao 'a e totongi p ia 'i he Poate 'i tu'a. 'Oku 'ikai ko ha pa'anga eni ia 'a e Pule'angá. Na'a nau femahino'aki Tu'utu'uni mahalo 'o e 1989 p ko e taimi ko ia. Ke totongi hangatonu p 'enau totongi ko ia ko 'enau 'ovataimi. 'A ia ko e me'a ia na'a mau tali ki ai, ko 'enau totongi 'ovataimi, ke nau hanga p 'e nautolu 'o tauhi hono l kooti. Ko e me'a p 'oku mahino kiate aú 'i he 2014, mahino mai 'i he fo'i kaveinga ko ia, 'oku 'ikai ke nau lava kinautolu ia 'o ma'u 'a e fakamatala ki ai, fakaikiiki 'ikai ke nau lave ki ai. Ko e 'uhinga ia 'oku ne peh 'oku ne *qualify*, 'o ne hanga ko ia 'o peh 'oku 'i ai 'ene ki'i hoha'a l vei 'ene fakakaukau ke kakato 'i he tafa'aki ko ia. Ko e toengá, napangapangam lie p Sea. Kaikehe, ko e anga ia ko 'o e faka'at hení. 'Oku mahino ia 'oku 'ikai ke to e hoko atu 'a e founga ko ia he taimi ni. Tu'utu'uni 'e he K miti Pa'angá he 'ikai ke to e hoko atu 'a e founga ko ia, koe'uhi p ko e mahino, kapau 'e 'i ai ha me'a, 'e pau ke mau 'a e ngaahi me'a koe'uhi ko e l kooti ko ia na'e tauhi ko ia.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea ki'i fakatonutonu atu e 'Eiki Minisit . Mou fakamolemole 'oua 'e fu'u t ho'omou mamafá ki he K miti ke mou fai tu'utu'uni 'i ho Fale 'eiki Sea. Ko ho'omou me'a 'oku fai ko e p 'o fakam 'opo'opo ha me'a 'i tu'a, 'i he K miti 'oku vahe'i kimoutolu ki ai, h fanga he fakatapú, pea 'omi 'a e L pooti, ko e Fale eni 'oku nau fai hono feme'a'aki k i he L pooti ko ia 'Eiki Sea, 'o ho'at ki he kakai 'o e fonuá, 'o hang ko e me'a 'oku hoko 'i he efiafi ní 'Eiki Sea. 'Eiki Minisit , 'oku mo'oni 'a e me'a 'oku ke me'a ki ai, 'oua 'e fai ha feme'a'aki ia 'o fekau'aki mo e mon 'ia, ko e me'a makehe ia. Mon 'ia ia 'Eiki Minisit , pea 'oku totonu ke totongi 'a e mon 'ia ko ia. Ko e me'a 'oku tokanga ki ai 'a e motu'a ni, koe'uhí ko e pa'anga 'ovataimi na'e totongi ki he 'akauni ko ení 'Eiki Sea. Ko e pa'anga tukuhau 'o e kakai 'o e fonuá 'Eiki Sea. Ko e founga na'e ng ue'akí, hang ko e fehu'i na'a ku fakahoko atu ki he Feitu'u na, p 'oku ongoongolelei 'Eiki Sea p 'ikai. Kapau ko e matap 'oku 2 'Eiki Sea pe 3, pea fakahingoa ia Pita, S misí kau ai 'a e motu'a ni. Pea ko e tu'utu'uni p eni, 'alu p 'o h he matap p ko 'oku tohi ai ho hingoá, pea u hangatonu 'o h 'i he matap ko ia 'o'okú, tonu. Kapau te u to e h 'i he matap 'o Pita mo S misí, 'oku totonu ke faka'ilo au, ko e hala loto'api 'Eiki Sea. Na'e peh tofu p 'a e founga na'e fai 'e he 'Eiki Minisit ko eni. Kai ke ne

‘ave ‘a e pa’angá ‘Eiki Sea ‘oku ‘i ai p ‘a e founa ke ng ue’aki, ki he ng ue tu’a ‘ovataimi ko ení, pea ke hoko atu ‘a e ng ue he ‘oku fie ma’u ‘a e ‘atita makehé ia, ka na’e ‘ave ‘o fakah ‘i he ‘akauni ‘a e tokotaha ko ení ‘Eiki Sea, pea ko e me’a ia ‘oku foki mai ai ‘a e ‘Atita Tau’at iná ‘o fakamatala’i mai.

Sea K miti Kakato: Fakafofonga ko e fakatonutonu?

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Io ko e fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Alea ki he ng ue ‘atita ‘ovataimi vaha’a p ia *Public Enterprise* mo e ‘atita seniale m l l

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e me’a p na’e toki me’a mai ai ‘a e Minisit Pa’anga. Na’e ‘ikai ke kau ai ‘a e Minisit Pa’angá ia, ko e me’a p ia ‘i he vaha’a ‘o e motu’a ‘Atita Seniale ko ení, he taimi ko ia na’a ku ng ue aí, pea mo e *Public Enterprise* ko iá, he na’e ‘ikai ko ha me’a eni ia ki he ngaahi Potung ue. Ko e toki kole mai ‘a e *Public Enterprise* ke ‘atita’i ha’anau me’a fakavavevave, tau peh ko e t mui ia ha ta’u ‘e 4 p 5 ‘a e *accounts*, pea ko e kole maí k taki kuo fiema’u ia ‘a e Poate. Ko e fo’i me’a na’e homo mai he taimi ko ení, fiema’u ia ‘e he Pal mia ‘o e ‘aho ko iá, ke ‘omai ‘a e ‘akauní ia he fo’i taimi vave ko eni. Pea kuo pau ia ko e fo’i me’a p ‘e faí ko e ng ue he ‘ovataimi.

Lord Fusitu’a: Sea k taki.

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e me’a ia na’e fakangofua ai ke u toki alea p au ia pea mo e feitu’u ko iá, h ‘a e lahi ‘o e s niti ko ia ke nau totongi mai kae fai ‘a e ng ue, ka u toki vahe ‘e au ki he kau ng ue...

Lord Fusitu’a: Sea ko e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

Vili Hingano: Ke tali mai ‘a e fehu’i ko ia na’e ‘oatu ‘anenai.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko e fakatonutonu eni.

Fakamahino kehekehe pe Lao ki he Pa’anga Pule’anga mo e Lao ki he Poate

‘Eiki Minisit Polisi: ‘E Sea, ko e fo’i me’a... ‘oku lolotonga lele mai p ia he *Public Fund* he fo’i Lao ko ia ‘o e Pa’anga ‘a e Pule’anga. Ko e pa’anga ko ia ‘oku totongi mai ‘e he Poaté ‘oku ‘ikai ke kau, Lao kehe p ‘a e Poaté, Lao kehe p ‘a e *Public Fund*.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko e fakatonutonu eni ‘a Ha’apai 12.

Fakama’ala’ala oku monuka e lao he kupu’i lao Kupu 16(4) & 16(3)

Vili Hingano: Sea ko e fakatonutonú ‘oku peheni. Kupu 16 (4) Kuo pau ke ta’ofi ‘e he ngaahi Potung ue kotoa p ‘enau fakalele ha ‘akauni pangik ‘i loto ‘i he m hina ‘e taha mei he ‘aho ‘e kamata ai ‘a e Lao ni, tukuekehe ka fakatatau ki he kupu si’i (3). Ko e kupu si’i (3) leva eni ‘oku talamai, ‘o ka toki fakangofua ‘e he Minisit Pa’anga. ‘A ia ko e Lao ko ení, ko e 2002 eni Sea. Ko e me’a ko eni ‘oku ‘omai ‘e he L pootí, talu mei Sune 2009 ‘o a’u mai ki he 2014. ‘A ia ko e fakatonutonú ia Sea, ke mahino ke mea’i ‘e he ‘Eiki Minisit , ‘oku monuka ‘a e Lao ko eni.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu ‘Eiki Minisit .

Vili Hingano: ‘Oku tonu p Sea.

Fakamahino ko e Lao Pa’anga Fakapule’anga 2002 ki he \$ he Patiseti mei Fale Pa’anga

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Oku mahino kiate au a e me’a ;oku ne me’a mai. Ko e fo’i Lao ko ena ‘oku tokanga mai ki aí, ko e Lao ia ‘o e pa’anga faka-Pule’angá ‘o e 2002. Ko e Lao ko iá ‘oku ‘uhinga p ia ki he pa’anga ko eni ‘oku tau hanga ‘o patiseti’i p heni ‘a Fale Pa’angá, kae fai’aki ‘a e ng ue ‘a e ngaahi Potung ue.

Vili Hingano: Ko e Fakatonutonu atu.

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e ngaahi Poaté, ko e me’a p ia ‘anautolu ‘a e ngaahi Poate.

Vili Hingano: Fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Sai ‘Eiki Minisit , kuo taimi ke mou ki’i me’a atu ki tu’a ‘o ki’i m l l ha miniti ‘e 15, tau toki foki mai.

(Na’e ki’i m l l heni ‘a e Fale)

<008>

Taimi: 1515-1530

S tini Le’o: Me’a mai ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato.

(Pea na’e me’a hake leva ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato, Hon. Veivosa Light of Life Taka ki hono me’a’anga)

Sea K miti Kakato: Sai ‘e Hou’eiki, mou ... faka’at atu p ke mou ki’i fakama’ama’a kae toki hoko atu ‘etau ... Faingam lie ko eni ‘oange ia kia Vava’u Fika 2 Hou’eiki N pele ‘o Vava’u Fika 2, toe ho ki’i miniti ‘e nima ke faka’osi mai ai ho ...

Lord Tu’ilakepa: M l ‘Eiki Sea, ‘osi fe’unga ‘ noa p e miniti ‘e nima ‘Eiki Sea. Fakam l atu ‘Eiki Sea ki he Feitu’u na, ma’u faingam lie, ‘oku fe’unga p e miniti ‘e nima. Sea ko e hang p ko e me’a nau lave ki ai ‘anenai pea ‘oku ou fakam l ki he Fakafofonga Kakai ko eni e Fika 12 Ha’apai ‘oku tonu ‘aupito ‘aupito e me’a ko , ‘ene me’a ko fekau’aki mo e lao. Kupu 16 si’i (3), ‘e Minisit Pa’anga kapau na ‘oku ‘i ai ha tohi ‘i he Feitu’u na ‘oku ke fakamafai’i ‘a e fatongia

ko eni 'i he 2013 ki he 2014 'Eiki Sea pea fai mo 'omai ke kakato koe'uh pea tuku kae hoko atu 'etau ng ue 'Eiki Sea.

'Eiki Minisit Pa'anga: Ka u ki'i tali atu ai leva k taki p e Hou'eiki.

Sea K miti Kakato: M l .

Tu'utu'uni Kapineti he 1989 na'e fai pau ki ai 'a Fale Pa'anga he totongi 'ovataimi

'Eiki Minisit Pa'anga: Na'e 'i ai, k taki p mou me'a p he 2011 'etau tipeiti ko 'ai ke fakanofa ai leva e motu'a. Na'e 'i ai 'a e Tu'utu'uni Kapineti ia ko e 1989, 'asi ai e fo'i Tu'utu'uni Kapineti ko 'o fai'aki ko hono 'ai ko ke, ki he 'Atita Seniale fel ve'i ko ke alea p ia mo e ' poate ko 'i tu'a ko he Pule'anga ki he 'ovataimi ke ... Ko e h e tu'unga totongi ko 'o kinautolu mo e totongi ko ki ai. Ko e fo'i Tu'utu'uni Kapineti ia ko na'a mau fai ki ai Sea.

S miu Vaipulu: Sea ...

Fakamahino 'atita koe founa totongi 'ovataimi na'e 'ikai h he 'atita

'Eiki Minisit Pa'anga: He koe'uh ko e totongi ia 'o e 'inasi 'o e ng ue 'a e kau ng ue.

S miu Vaipulu: Fehu'i p .

'Eiki Minisit Pa'anga: 'Ikai ko ha pa'anga 'a e Pule'anga.

S miu Vaipulu: Fehu'i p 'e Sea.

'Eiki Minisit Pa'anga: ... ko he ... 'ai p 'o foki hifo ki he 'atita...

S miu Vaipulu: K taki 'e Minisit Pa'anga.

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko e fo'i poini ko 'a e 'Atita ia ko e 'ikai ke fakakau ai.

Sea K miti Kakato: 'E Vava'u 15, k taki ke 'ai ke faka'osi mai p fehu'i ai leva koe he taimi ni, m l .

Tui 'ikai ha Tu'utu'uni Kapineti ke fakatonutonu ha Lao

S miu Vaipulu: M l 'Eiki Sea. Ko e fehu'i p ko e kau ng ue ko na'e ng ue'aki 'i he taimi ko ia, 'ovataimi. Ko e kau ng ue faka-Pule'anga p ko ha'ane kau ng ue *private?* Ko e ua ki ai, 'oku ou nofo p au 'Eiki Sea he tukuhau p ko hai ko 'oku ne totongi 'a e fu'u ta'u ko 'e fiha ko ki mu'a? Pea ko e tolu e fehu'i 'Eiki Sea, hang kiate au 'oku peh he kupu'ia, tukukehe 'o ka 'i ai ha tu'utu'uni 'a e lao ni. 'Ikai ke u tui au kapau 'oku 'i ai ha Tu'utu'uni Kapineti ke ne fakatonutonu ha lao. 'Oku me'a kehekehe ia 'e ua.

Sea K miti Kakato: Ko e fehu'i k taki Fika 2 Hou'eiki 'o Vava'u kae me'a mai e Minisit *Public Enterprise*.

Kehekehe pa'anga mei Fale Pa'anga mo e \$ mei he ngaahi Poate Pule'anga

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga : Sea, 'oku ou kole ke u h fanga atu he fakatapu, fakatapu mo e Feitu'u na Sea mo e fakafeta'i lahi, ma'u ho Sea 'i he efiafi ni pea mo e lakanga mafamafatukituki 'oku 'i he Feitu'u na. Pea 'oku fakatauange ki he 'Otua Mafimafi ke ne tokoni'i koe 'i he lakanga fo'ou kuo ke 'i ai 'i he 'aho ni ke fakakakato lelei 'o fakatatau ki hono finangaló. Sea 'oku ou ki'i fie tu'u p 'a'aku ia 'o tokoni na'a tokoni ki he 'etau, ki he lau ko eni e lao pea mo e ... Ko e ' poate foki ko e ' kautaha. Ko e ' kautaha 'a e Pule'anga ka ko hono fakalao 'oku 'i ai p 'enau ' lao kehekehe 'anautolu pea 'oku nau mavahe nautolu mei he Pule'anga neongo ko e koloa 'a e fonua, 'a e koloa kotoa ko 'a e poate. Ko e taimi ko 'oku 'omai ai ko e s niti mei he poate ko e *dividend*, 'oku 'omai leva ia p ko e 'inasi fakata'u ia ko 'o e ngaahi poate. Ko e taimi ko 'oku 'omai ai e s niti ko ia ki he Pule'angá, kau e silini ia ko ia he *public fund* 'a ia 'e *apply* ki ai e lao ia ko eni ko 'oku tau feme'a'aki ki ai 'i he 'aho ni. Ko e taimi ko 'oku fai ai p e fo'i ng ue ia pea hanga p 'e he poate pea 'alu atu e 'Atita Seniale mo 'ene kau ng ue 'o ng ue ki he poate pea totongi 'e he poate 'oku 'ikai ko ha silini ia mei Fale Pa'anga. Ko e silini p ia 'a e poate 'oku totongi 'aki 'a e ng ue 'oku fai 'e he 'Atita mo 'ene kau ng ue ...

S miu Vaipulu: Kau lele'i atu ...

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga :: Pea 'oku te'eki ai ke kau ia ...

S miu Vaipulu: Ki'i fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: K taki Minisit ko e fakatonutonu eni 'a Vava'u 15.

Fehu'ia pe ko e kau ng ue 'atita 'a e Pule'anga pe ko e 'atita seniale

S miu Vaipulu: Ko e kau ng ue ko 'oku nau atu 'o fai e ng ue 'a e *Public Enterprise*, ko e kau ng ue 'a e Pule'anga p ko ha kau ng ue p ia 'a e 'Atita Seniale?

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga :: Ko ia pea ko e taimi ko 'oku fai ai ko 'a e me'a pehe ni 'oku kei tu'a p foki e silini ia, he 'ikai ke ...

S miu Vaipulu: Ko 'eku fakatonutonu Sea, tali mai mu'a 'eku fehu'i. Ko e kau ng ue ko 'oku atu 'o fai 'a e sivi, ko e kau ng ue 'a e Pule'anga p ko ha kau ng ue ia ...

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga :: Kau ng ue ia 'a e 'Atita Seniale ka ko e na'a ne 'osi me'a 'aki mai 'e ia ...

S miu Vaipulu: 'A e Pule'anga na'e vahe mei he Pule'anga?

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi: 'Ikai ko e s niti ko 'oku 'omai kia kinautolu ko e s niti ...

S miu Vaipulu: 'Enau vahe ko nau lolotonga ...

Sea K miti Kakato: Sai mo k taki mu'a 'o me'a hifo ki lalo ka u ki'i 'oatu ang 'eku mahino ko 'a e motu'a ni ki he me'a ko eni 'oku fai ai ko ... Ka ko e fiema'u foki 'e 15 ia p ko e kau

ng ue ‘a e Pule’anga, ko e me’a ko ‘oku mahino ki he motu’a ni ko e pa’anga ko ko na’e fai ‘aki ko ‘o e totongi ko ki he ‘Atita Seniale, ‘oku ‘ikai ko e pa’anga ia na’e ‘omai ki Fale Alea ni ke tau fakataha ai ‘o ‘at ‘o paasi he patiseti. Ko e fie ma’u fakavavevave p ia ‘a e Potung ue ko ia ke fai hono ‘ai ko ia pea nau *payment* p nautolu ‘i tu’a ‘o ‘ikai ... Ko e mahino ia ‘a e motu’a ni.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni atu ki he Feitu'u na. Kapau te mou mea'i hifo ki he kupu ...

Sea K miti Kakato: ‘E Fakafofonga N pele ...

Lord Fusitu'a: Poaki atu p ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: ‘Oleva mu’a ke u ki'i fakahoko atu e me’a ‘oku ou ...

Lord Fusitu'a: Ko e fakama’ala’ala e tokoni ki he faka’uhinga e Feitu'u na he ‘oku ‘i ai e ki'i l vei ‘a e kupu'i lao ‘i he fakama’ala’ala ko ena k taki ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Fakama’ala’ala he Kupu 2 e Lao ki he Pa’anga

Lord Fusitu'a: Ko e Kupu 2 ‘o e Lao ki he Pa’anga, ‘a e *Public Financial Management Act* ko e faka’uhinga'i lea ko he pa’anga ‘a e Pule’anga, ‘oku ‘uhinga ki he pa’anga kotoa, kotoa p kehe mei ha pa’anga tal siti ‘oku ma’u mai ‘e he Pule’anga kau ai ‘a e pa’anga h mai kotoa p , ngaahi tokoni, ngaahi n mo ha ngaahi pa’anga kehe mo ha ngaahi p nite kotoa, ngaahi tepenisia ... (kovi ‘a e ongo) ... ala totongi ki he Pule’anga p ko f ‘i he *stage* ‘oku ‘i he poate ‘oku te’eki ai ke *dividend* k ‘e ala totongi ki he Pule’anga mo e pa’anga Pule’anga ia ‘Eiki Sea k taki fakamolemole p kau ... fakatatau ki he ...

Sea K miti Kakato: M l N pele Niua, kae ‘oange mu’a e ki'i faingam lie ko eni Minisit ki he Pal mia pea ke toki me’a faka’osi mai kae tukuange e taimi ia ‘a e ...

‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule’anga: Sea ka u ki'i fakatonutonu atu p au ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki ‘o Vava’u.

Fakatonutonu ki he ‘uhinga ki he \$ ala ke totongi ki he Pule’anga

‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule’anga: Ki he pa’anga ala totongi ‘e he Pule’anga mahalo ko e ‘uhinga eni ia ki he pa’anga ‘oku totonu ke totongi ki he Pule’anga ka ‘oku te’eki ke ma’u ‘e he Pule’anga he taimi ko ia. Ko e silini ko ‘a e poate, ko e silini ia ‘a e ‘ poate. Ko ‘eku feinga p ‘a’aku ia ke fakamahino ‘oku te’eki ai ke lau e silini ia ko ia ‘i he silini ko eni ‘oku lava e lao ko eni ‘o tu’utu’uni ki ai. M l ‘aupito.

Lord Fusitu'a: K taki, tapu ange mo e ‘Eiki Minisit , ko u faka’apa’apa lahi ki he’ene fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki N pele Niua, ko u kole fakamolemole atu.

Lord Fusitu'a: Ko ia.

Sea K miti Kakato: Ki'i poaki mai mu'a ki he motu'a ni ka ke toki me'a mai.

Lord Fusitu'a: Poaki atu ki he Feitu'u na ...

Sea K miti Kakato: Pe 'i me'a mai.

Taukave ko e ngaahi poaté ko e koloa ia Pule'anga & kau totongi tukuhau

Lord Fusitu'a: Ka ko e ki'i fakatonutonu atu p e fakatonutonu 'a e 'Eiki Minisit , p 'e ala totongi p 'oku ma'u 'e he ... 'a ia ko hono fakapap langi *all belonging to* ... Ko e poate pea mo e ngaahi kautaha 'a e Pule'anga ko e koloa ia 'a e Pule'anga, *it belongs* ki he Pule'anga. Ko 'enau pa'angá ko e koloa 'a e Pule'anga ko e me'a ia 'a e fonua pea mo e kau totongi tukuhau 'Eiki Sea. Mahalo 'oku mahino p .

Sea K miti Kakato: 'A 'Eiki Tokoni Pal mia.

Taukave ko e \$ totongi 'ovataimi ko e pa'anga p kau ngaue 'atita & 'atita seniale

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ko e ki'i tokoni atu p Sea. Tapu mo e Feitu'u na. Tapu mo e M mipa 'o e K miti Kakato. 'A ia ko u tui mahalo 'oku ... ki he ki'i 'ilo vaivai p e motu'a ni, na'e ng ue ko , ko e taimi ko 'oku ng ue ai he taimi ng ue 'a e kau ng ue ko eni 'a e 'Atita, totongi ia 'e he Pule'anga ko honau fatongia. 'Osi ko iá te nau mei nautolu ki honau 'api, ka ko e kole mai 'a e ngaahi poate ko eni, mai mu'a ha'amou ki'i taimi 'i tu'a 'a ia kuo 'osi e ng ue ia. 'A ia ko 'enau *contract* eni ia 'a nautolu ia 'i tu'a taimi, pea ko e me'a ia ko na'e 'ikai ke 'ave ai 'e he Minisit Pa'anga ha pa'anga mei he patiseti he ko e me'a ia 'a nautolu. 'I kai ko ha me'a ia 'a e Pule'anga. *Manage* leva ia he 'Atita motu'a. Ko ia p Sea 'eku ki'i fakam 'opo'opo.

Lord Tu'ilakepa: Hoko atu mu'a he kuo takai e me'a ni 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Tukuange mu'a e, 'a e ki'i taimi ko eni ke faka'osi'osi mai ai 'a Vava'u Fika 2.

Taukave ko e \$ 'ovataimi he 'atita ko e pa'anga tukuhau ia 'a e kakai

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea, 'oku ou ki'i faka'amu p 'Eiki Sea ke 'oua 'e to'o hala pea ke mea'i 'e he kakai 'o e fonua ko e poaté ko e fo'i sino 'ata'at ia e me'a, ko e poate ko e pisinisi ia 'a e Pule'angá. Pea kapau 'oku to'o ha pa'anga mei ai 'oku 'i ai e *dividend* 'a e Pule'anga 'oku 'omai mei he poaté 'Eiki Sea. Pea ke fakapapau'i pea ke mahino ki he kakai 'o e fonua ko e poate kotoa p ko e poaté ko e pisinisi 'a e Pule'anga 'oku 'ikai ko ha sino tau'at ina ia. Ka 'oku 'ikai ke u to e fie lave 'Eiki Sea ki he lao ka tau 'ai p me'a mahino, fakamolemole Hou'eiki, kapau leva ko ha pa'anga p eni ia 'a e ni'ihi ko eni, ko e h e me'a 'oku to e 'ai ai e Sea e Tauhi Pa'anga ke tohi 'o talaange ke totongi mai 'a e 6000 p 8000, 7000 fakafokí 'Eiki Sea. 'Oku mahino mai ko e pa'anga tukuhau ia e fonua na'e ng ue'aki 'e he ni'ihi ko eni ki he ngaahi ng ue makehe 'a e 'Atita 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, 'e ... te ke tali p e tokoni 'a Vava'u Fika 1?

Lord Tu'ilakepa: Kapau p ke peh 'e he Feitu'u na ke tukutuku mai p 'eku taimi he kuo takai e feme'a'aki ia.

Sea K miti Kakato: Pe 'i me'a mai ...

Lord Tu'i' fitu: ... Kuo lave'i 'e he kau ng ue 'i he 'ofisi 'a e t nounou ni ... 'Eiki Sea, m l .

... (kovi 'a e ongo) ...

'Eiki Minisit Pa'anga: Ki'i fie tokoni atu p 'a'aku, tali atu ai p au e fehu'i. Ko e me'a ko e fo'i ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Minisit .

'Eiki Minisit Pa'anga: Fakam l atu. Tapu mo e Feitu'u na mo e K miti Kakato. Ko e fo'i, 'a ia ko e poini ko 'oku 'omai ko 'e he N pele ko e h e me'a 'oku toe 'eke ai ke fakafoki mai e pa'anga ko eni? Ko'euh ko e pa'anga eni 'a e Pule'anga, tonu 'aupito e fo'i, fo'i Kupu Lao ia ko eni ko e Pule'anga, ko e pa'anga eni ia na'e 'oatu 'e he Pule'anga ki he 'atita seniale m l l na'e ki'i 'ova atu ia he me'a ko na'e toki 'oange pea u kole k taki to e fakafoki mai, pa'anga ia 'a e Pule'anga mei he'ene 'esitimet. Ko e me'a ko , poini ko kehe ko ko e totongi ia 'a e kau ng ue na'e hanga 'e he sino ia 'i he fealea'aki mo e Kapineti, he ko e tu'u ko 'a e Kapineti, 'i he Lao ko e Pule'anga, *Government Act*, ko e Kapineti ko ia 'oku ne ma'u e tu'utu'uni ko 'oku 'i ai 'ene ngaahi *policies* fel ve'i ko mo e ng ue'aki e kau ng ue. 'A ia ko e mafai ia ko na'e hu'u mai ai ko e Tu'utu'uni Kapineti, he koe'uh he 'oku to e 'i ai mo e Kapineti 'a e mafai kapau 'e 'i ai ha 'ofisa, kau ngaahi palofesinale, kau *professional* hang ko e kau toket 'oku mafai ia ke ne 'oange 'a e tau'at ina ke ke ng ue tu'a taimi koe ia ko e *private practice* 'a ia ko e, te ke ng ue'aki 'e koe ia 'a ho ng ue ko ia ki tu'a ia pea ko e pa'anga ko 'oku ma'u ko ia 'oku ma'u... 'A ia ko e 'uhinga tatau mo eni Sea. 'A ia ko e me'a ia ko na'e hoko ai ko 'a ia 'e peh Hou'eiki Fakafofonga Hou'eiki, tonu 'aupito fakafoki mai ia ko e pa'anga eni ia 'atautolu ke ne fakafoki mai, tukukehe ko eni 'oku ke fokotu'u mai 'e koe ke 'oange, ko u kole atu 'oua mu'a, 'oua ko u kole atu 'oua te tau tali e fokotu'u ke 'ai ke to e, ke talamai ia ke 'oua 'e 'ave.

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai 'Eiki Sea.

'Eiki Minisit Pa'anga: M l .

Lord Tu'ilakepa: 'UHINGA fakamolemole 'Eiki Sea. 'UHINGA ko 'eku peh atu ke 'oua koe'uh ko e toe me'a hake e kau Minisit 'o me'a mai ko e pa'anga ia 'a e tokotaha ko ia 'i he tu'a 'ovataimi na'e fai 'aki e ng ue 'Eiki Sea. Ka ko e 'uhinga 'oku nau kau noa'ia ka ko u tukuaki'i e Feitu'u na Minisit Pa'anga koe'uhi ko e Feitu'u na na'a ke 'oange e pa'anga ko eni 'o hulu atu. Pea 'ikai ke fai tu'o taha p kae toutou fakahoko, toutou fakahoko 'o a'u mai eni ki he 2013/2014 'o ma'u, ko e Kupu 16 si'i (3) tuku kehe 'o kapau na'e tu'utu'uni e Feitu'u na. 'Eiki Sea, 'oku 'i ai e pa'anga fakavahefonua p ko e h ko hono ui, ko e *constituency money* 'a e fonua ni. 'A 'oku 'i ai 'a e Feitu'u na, ko e kau Fakafofonga 'o e Kakai. Ka a'u ki Siulai 'oku ...

<009>

Taimi: 1530–1540

Lord Tu'ilakepa: ... 'oku 'ikai ke toho 'e he M mipa p ko e Feitu'u na e pa'anga ko ia. 'Oku hanga 'e he Minisit Pa'anga 'o 'ai p 'akauni he tafa'akí 'o fakah ai 'o talitali ki, ko e founa ia 'oku tonu ke tau ng ue'akí. Ko hono fakah ko ki he 'akauni 'o ha tokotaha 'Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele Fika 2 'o Vava'u k taki mu'a ko e ki'i fakatonutonu e 'Eiki Minisit .

Hoko ng ue 'atita ke monomono ai founa ngaue ke 'oua hoko ha palopalema

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko e mahalo na'e tonu ia he Vava'u *Code* ko ia he fuoloa, fuoloa. Tau fakafeta'i kia Tupou VI na'a ne fokotu'u mai tautolu ki he 'aho ni. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a peh . Ko e me'a ko e, 'oku hoko, ko e me'a ko 'oku 'aonga ai ko ' tita he 'oku hanga 'e Fale Pa'anga mo kimautolu k toa e ngaahi potung ue, ha'u foki e ' tita 'o sivi mautilu. Pea ko e me'a ia na'a mau fiefia ai, ha'u ia 'o sivi mautilu ka ko hai te ne sivi ia. Pea ko e taha e, lahi e ngaahi me'a ia 'oku toki ha'u e ' tita ko 'o foki mai ko , 'a ia ko e toki 'osi foki eni e ta'u fakapa'anga 15/16, to e foki mai 'o vakai'i, 'oku 'i ai e ngaahi me'a mau fefakatonutonu'aki holo e ngaahi fika 'o ma'u ai, tautefito 'i he ngaahi piliote, ni'ihi 'oku nau 'osi 'enau, nau 'osi *retire* nautolu mei he Pule'angá, mo e ni'ihi 'oku nau kei nofo p . Fa'ahinga ia 'o sikolasipi ta ko 'oku ia 'o sikolasipi 'ikai ke mau 'ilo 'emautolu 'oku nau livi. Mau toki taimi ia 'oku mau fakam 'opo'opo ai. Pea ko e me'a ia 'oku ou peh ai ko , 'i he Pule'angá motu'a ko e fo'i l kanga lelei ia na'a nau fai, 'a e fai mo 'oange 'a e mafai ke fokotu'u ko mo ng ue ' tita tau'at ina. Pea ko e 'uhinga ia ko ke ha'u ko tau'at ina e ' tita ke te hanga 'o ' tita'i 'a e ' tita ko 'oku ne ' tita'i ia ko 'a ho Fale. Pea ko 'ene tui ko e toki taimi ia ko , ka ko e hang ko 'eku lave, 'oku 'i ai e ngaahi me'a ia 'oku mau lolotonga lele ko he ta'ú ko e taimi ko 'oku mau foki 'o fakam 'opo'opo mo e ' tita, ha'u e ' tita 'o to e vakai'i ange ' me'a ko ia. Pea 'oku 'i ai e ngaahi taimi ia 'oku mau to e vakai'i 'o ma'u ai e ngaahi me'a ko ení Sea. Pea ko u to e monomono ai e founa ng ue koe'uhi ke 'oua 'e hoko 'a e ngaahi palopalema ko ia Sea. M 1 .

Lord Tu'ilakepa: Sea, hang kiate au 'oku feinga e Minisit Pa'anga ke to e liliu 'eku fakakaukaú, ko ia na'a ne fakah e pa'anga ko ení 'Eiki Sea. Ko e fehu'i atu ki he Feitu'u na 'Eiki Minisit , na ke fakamafai'i 'o fakatatau mo e kupu 16 si'i 3, tuku kehe 'o kapau ko ha tu'utu'uni e Feitu'u na ke 'ave 'a e pa'anga ki he 'akauni 'a e tokotaha ko ení, *personal*, fakafo'ituitui ke ne fai mei ai e vahe ki he ni'ihi e 'ovataimí.

Lord Tu'ivakan : Sea, fakatonutonu atu p .

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele Tongatapu.

'Ikai kaunga Minisita Pa'anga ki he fakamafai'i ng ue tu'ataimi 'atita

Lord Tu'ivakan : Tapu p mo e Feitu'u na. 'Oku 'ikai ke kau e Minisit Pa'anga ia ai. Ko e me'a ko ena na'e alea'i p ia 'e he tokotaha 'Atita Seniale pea mo kinautilu. Ko e me'a ko 'oku fai ki ai e, Hou'eiki, koe'uh , neongo ko e ng ué na'e fai tu'ataimi ka ko e ng ue 'a e Pule'angá. Ko e fakat t ko mai'aki ko kau Minisit , 'oku tukuhau'i nautolu. Ko ia, na'e 'ikai ke tukuhau'i ha me'a ia. Pea na'e 'ikai ke kau 'a e Minisit Pa'anga ia hono fakamafai'i he me'a ko

ení. Ko e me'a eni ia mei fuoloa, na'e lele mai mei fuoloa pea na'u toki fekau ke fai e ' tita *independent*.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki N pele Fakafongga Fika.

Sea K miti Kakato: Fakam 1 ki he 'Eiki N pele, ki he Sea e Fale Alea koe'uhi ko e, 'oku mahino ia ki he motu'a ni.

Lord Tu'ilakepa: Sea ki'i fakatonutonu, ko e 'Eiki N pele, 'oku 'ikai ke Sea Fale Alea ia, taimi eni e Feitu'u na. Toki Sea ia ki 'anai mahalo p ko..

Sea K miti Kakato: Fakamolemole. Fakam 1 atu ho'o tokoni mai Hou'eiki. Ka ko 'eku 'ohake p 'e au he ko u nofo au 'o tataka 'eku fakakaukau, ko e fo'i pa'anga na'e h ki he Minisit Pa'anga pea toki 'alu ai ka 'oku me'a mai e Hou'eiki N pele Fika 3 'o Tongatapu, na'e 'i tu'a p fo'i pa'anga 'o h hake ai ko ki he ' tita. 'A ia ko e 'uhinga 'oku ne 'omai ai kae lava ke 'ata mai 'a e me'a 'oku hoha'a ki ai e Fakafongga N pele hono 2 ko ia 'o Vava'u. M 1 'Eiki N pele, hoko mai.

Tokanga ko e \$6000 totongi hulu he 2013/14 fiema'u ke totongi fakafoki

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea, 'oku to e hanga 'e he 'Eiki N pele ko eni 'o tataka e Feitu'u na ke ke mama'o mei he founa ng ue'aki 'o e pa'anga 'a e fonua ni. Ko e kupu 16 ko e kupu si'i 3 'oku 'i he Minisit Pa'anga e fatongia ko ia ki he pa'anga. Pea ko ia na'a ne 'ave 'a e pa'anga ko eni ke ng ue'aki 'i tu'a taimi 'Eiki Sea. Ko e me'a ia 'oku totonu ke tau nofo ai. Ka ko e me'a ko ia 'oku mau fehu'ia, na'e 'ikai tukuhau e pa'anga ko eni pea 'oku tau fiema'u ke fakapapau'i 'Eiki Sea. 2013/2014. Ko e me'a ko ia ki mu'a ko , 'oku ou 'ohovale au 'Eiki Minisit ho'o me'a, na'e totonu ke 'oua te ke me'a mai'aki 'e he Feitu'u na he 'oku hang 'oku to e lahi 'etau me'a ni. Ta ko na'e fai e me'a ko eni talu mei he 1986 mahalo he taimi 'o e Tu'i Pelehake. Ka 'oku 'ikai lava 'e he ' tita ia 'o fakamatala'i e me'a ko na'e 'omai 'e he 'Eiki Minisit . Ka ko u fakam 1 atu p au hono fakavetevete mai 'e he Feitu'u na ke 'asinisini ta ko ko e me' na'e fai fuoloa. Ko e me'a 'oku ou, poini 'oku ou tuhu'i hangatonu p 'e au, ko e 2013, ko e 2014, ko ia na'e lava 'o fakamatala'i ko e pa'anga 'e 6 afe mahalo p 7 afe, 'a eni ko na'e fiema'u ke totongi fakafoki mai. Pea ko u fakam 1 atu 'Eiki Minisit ho'o me'a mai, t ko e pa'anga tukuhau ia e fonua na'e fai'aki e ng ue ko eni.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Fika 2 k taki 'oku toe ho'o miniti 'e 1, fakam 'opo'opo mai.

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku fakam 'opo'opo 'Eiki Sea, 'Eiki Minisit Pa'anga.

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko u fakatonutonu p 'oku 'ikai ke tonu. Tapu p mo e Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fakatonutonu ko e \$6000 'ikai ko ha \$ 'ovataimi ia

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko e 6 afe tupu fel ve'i ia mo e pa'anga na'a ne toho 'oku 'ikai ko e 'ovataimi. 'Oku ua, ke me'a mai e Feitu'u na ko e 'ovataimi, 'oku 'ikai ko e 'ovataimi eni ia. Ko e pa'anga ko 6 afe tupu ia, 'oku 'ikai ke mai ha fika ia heni e 'ovataimi, 6 afe tupu he pa'anga ia

ko na'e totongi 'e he Pule'angá ko ki he 'atita seniale m l l , 'oku faka'amu ko he'ene mon 'ia, 'oku faka'amu ko ke to e fakafoki maí. Kehe, ongo me'a kehekehe ia 'e 2. M l Sea.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Kole ke 'oua faitu'utu'uni K miti Pa'anga he ko e Fale Alea 'oku aofangatuku

Lord Tu'ilakepa: 'Oku ke mea'i lelei p Minisit , mo'oni p 'a e Feitu'u na ka 'oku hangatonu eni ki he pa'anga e tukuhau ko eni 'oku, ka ko e me'a kehe 'a e mon 'ia ia 'oku 'eke 'e he Minisit . Kapau 'oku 'i ai hano mon 'ia 'o'ona ia, 'oku tali mahalo 'a e Feitu'u na p ko e Kapinetí, ko e h ko 'ene totongi ki hono ngaahi mon 'ia makehe. 'Oku ou tokanga p au ki he pa'anga ko na'e tu'utu'uni. Pea ko u kole ki he k miti, 'oua te mou fa'a fai tu'utu'uni ke fai p 'i tu'a. 'Omi ki he feitu'u ko ení koe'uh 'e m 'opo'opo pea maau pea mea'i ange 'e he Feitu'u na Sea, m l e ma'u taimi.

Sea K miti Kakato: M l . K taki 'e 'Eiki Pal mia 'o me'a mai, pea ka hili ko ia 'e hoko ki, Minisit Fakalotofonua. Me'a mai koe 'Eiki Pal mia.

Fakamanatu ne 'i ai toho \$ ki mu'a na'e 'ikai to e fakafoki ia

'Eiki Pal mia: Sea ko u fakam l atu 'i he'etau fanongo ki he feme'a'aki ko ení pea m l eni faifai pea mahino. Ka ko u fie fakamanatu atu e me'a ko ení kiate kinautolu 'oku nau fuoloa he Fale Alea. Ko e Fale Alea 'o Tonga, ko 'ene kamata p ko ta'u fakapa'anga 'i Siulaí, vahe kakato e fo'i ta'u kakato. Pea me'a pango 'eku lea ki he me'a ko ení, na'e 'i ai e fa'ahinga ia na'a nau pekia kinautolu ka kuo 'osi ma'u kakato e vahé, 'ikai to e fakafoki ia. Ko e founa eni na'a tau fou mai ai, a'u mai p ki he taimi ko eni na'e, mahalo kei manatu'i lelei p me'a ko ení. Siulai p , vahe'i kakato e fu'u ta'ú. Na'a ku fakatumutumu.

Lord Tu'iha'angana: 'Eiki Sea k taki. Ko 'eku kole p 'a'aku ki he Feitu'u na ke ...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

Lord Tu'iha'angana: 'Ikai, ko 'eku tokoni ki he me'a ko 'oku me'a mai'akí, ka u hanga 'o ki'i fakama'ala'ala atu ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia 'oku ke tali e fakatonutonú. 'Io pe'i me'a mai koe.

Fakamatala ki he 'ikai tui 'Akilisi ki he toho pa'anga advance

Lord Tu'iha'angana: Ko e tokoni atu p 'Eiki Pal mia. Ko e me'a ko 'oku me'a ki ai e Pal mia, Sea ko e me'a ko ení na'e hoko ia 'i he, 'a e liliu e me'a ko ení, na'e hoko ia he taimi e Pal mia ko Sevele. Pea ko e hisit lia nounou e me'a ko ení, talu e h mai 'a e tokotaha ko ení ki Fale Alea, Fakafofonga e Kakaí, pea mo 'ene ongo'i 'oku hala 'a e vahe ko eni 'oku me'a ki ai e Pal mia, lele mai he ta'u lahi. Pea nau toki faka'eke'eke, ko e taimi ko ení nau Sea he Fale Alea na'e fokotu'u ai e me'a ko ení 'o liliu ko ení pea Pal mia Sevele. Sai, na'e talu 'ene h mai pea na'a ne fekau p kau fai vahé nau 'omai e ' l kooti ko ení he taimi ko ia. 'A ia ko e tokotaha ko ení talu 'ene h mai 'a'ana 'o Fale Alea 'oku 'ikai ke tui ia ki he fa'ahinga vahe ko eni 'oku me'a

ki ai e Pal mia, 'a e *advance* p ko , toho. Pea na'a ne hanga p 'e ia 'o 'ai ki he fai vahé 'o vahevahe 'ene, ka na'e 'ikai ke u ma'u p na'e vahe fakauike ua p na'e vahe fakam hina, toki 'osi p uike ua mo e m hina pea toki vahe tokotaha ko ení. Pea tukukehe mo 'ene ' vahe 'ovataimi mo e me'a na'e fakafoki ka na'e 'ikai ke ne tala ki he tokotaha... 'Uluaki h p tokotaha ko ení 'o Kapinetí, pea ne ma'u e mafai, 'a e mafai, tau peh 'a e mafai lahi taha ia he Pule'angá, 'i heni 'oku lolotonga fakakaungat maki e motu'a ni ko e Sea e Fale Alea.

Hisit lia ki he fokotu'u ke liliu founga vahe 'a e Fale Alea

Ko e taha p ia e 'uluaki ng ue 'a e tokotaha ko ení ko 'ene fokotu'u mai, lava mai 'o ma talanoa pea ne talamai ko hoku lotó ke liliu, 'uluaki me'a ia ke fiema'u ke 'aí ko e liliu e vahe 'a e Fale Alea he 'oku hala. Ko e faka'uhinga foki ia 'a e, pea na'u fakahoko ange leva ki ai, kapau ko ia, fokotu'u mai 'e he Pule'angá. 'Ikai fuoloa mei ai kuo fokotu'u mai leva 'e he Pal mia ko ení ki Fale Alea ke liliu e founga vahe 'a e Fale Alea, fakam 'opo'opo ki he fo'i *basic* p taha pea vahe fakauike ua 'o hang ko e kau ng ue fakapule'anga. Pea nau p loti'i leva 'i Fale Alea 'o tali, pea tu'utu'uni e Fale Alea ke 'ai e k miti ke nau ng ue ki he me'a ko ení pea na'e tataki ia 'e he 'Eiki Pal mia 'o e 'aho ni mo e Fakafofonga Ha'apai ko 'Uliti Uata mo e kau m mipa kehe 'i hono fetukutuku 'a e ' v hengá, ko e 'ovataimi mo e ngaahi *allowance* kehekehe 'o fakam 'opo'opo 'a e v henga ko ia 'oku lele mai 'i he taimí ni. Ka ko e hisit lia ia. Ka ko e lele mai ko , mo'oni e Pal mia ia. Na'e lele p ia *advance* ka ko e palopalema foki ia, 'ohovale p kuo pekia ha taha ia, 'osi *advance* e, hang p ko e me'a ko eni ko 'a e Minisit Pa'anga ki he fa'ahinga advance peh . Kapau 'oku *advance* atu e me'a kau ng ue 'oku 'alu ha taha ia 'o sikolasipi, 'osi toho foki ia, 'a ia ko e ngaahi palopalema foki ia 'e hoko he me'a ko e *advance*. Ka ko e hisitolia ia 'o e liliu 'o e me'a ko ení, ko e tui 'a e Pal mia ko íá, talu 'ene Fakafofonga kakai 'oku hala 'a e fa'ahinga vahe 'a e Fale Alea. Pea na'e a'u p 'o ma'u e mafai, ko e 'uluaki liliu ia na'a ne fokotu'u mai ki Fale Alea ni pea ko e founga vahe ia 'oku tau lolotonga lele ai he taimi ni, ko e tokoni p ki he Pal mia.

Sea K miti Kakato: M l mu'a N pele Fika l 'o Ha'apai.

'Eiki Pal mia: Mou k taki p na 'oku h hala e me'a ko ení ka ko 'eku fiema'ú ke tau tokanga ...

<001>

Taimi: 1540-1550

'Eiki Pal mia: ... anga p he 'oku fakalalakala lahi 'aupito 'a e 'aho ni. Ko e fanga ki'i fet 'aki ko eni ko e anga ia e fet 'aki ka nau loto ke u lave ki he hisit lia 'a eni 'oku faka, ko u fakam l ko e Sea eni ko na'a ne tali. He ko u peh kapau te tau laulau p 'oku to e hoko 'i m mani ha me'a peh p 'ikai, ke tu'uta p 'o vahe kakato e ta'u. Ko e me'a ko na'e ongo'i lahi taha e motu'a ni he na'e 'i ai 'a e fa'ahinga ia na'e p kia pea 'oku 'osi ma'u kakato e me'a ia. Pea 'oku 'ikai ke u 'ilo au p ko e 'aho fakamui ko e anga f f hono 'eke e me'a ko ení.

Kae kehe ko e 'uhinga 'eku lave ki ai ko e hala fononga na'a tau fou mai mei he, ko u fie foki mai ki he me'a ko eni 'oku ki'i fihí ko eni.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea ...

‘Eiki Pal mia: Ko ‘eku fehu’i, ‘oleva ke ‘osi ai leva ka u, ‘oku ‘i ai ‘eku ta’ahine lao. Pea kapau ‘e ha’u ha poate ‘o kole ‘a e ta’ahiné ke ‘alu ange ‘o ng ue ha’anau taimi kehe, pea u peh atu, *ok* ‘alu ‘o fai ‘a e ng ue ‘a e poate pea hanga he poaté ‘o ‘omai ‘ene s niti. ‘E ui ia ko e s niti ‘a hai ? S niti ia ‘eku ta’ahine lao he ‘oku ‘alu ia ‘o fai ‘a e ng ue he ‘aho Tokonaki. Pea ko u kole atu tau fakanounou. Ko e me’a ia ko na’e hoko ko eni na’e tatau ...

Lord Tu’ilakepa: Sea ki’i fakatonutonu atu ‘a e ‘Eiki Pal mia.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Pal mia k taki ko e fakatonutonu eni.

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Pal mia fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki fika ua ‘o Vava’u ki’i fakatonutonu.

Lord Tu’ilakepa: Fakatonutonu atu ‘a e Feitu’u na ia tonu p ia hono ‘oangé ki he tokotaha ko iá ka ‘oku te’eki foki ke fakapapau’i ko e h ‘ene taimi te ne ng ue’aki he ‘aho Tokonaki. Mahalo ‘e ki’i fakapotopoto ange ke kole ki ai ke toki ‘oatu he M nité founga falala’anga ‘Eiki Sea he kuo pau ke ‘oange ‘a e s niti ko ia. Ko hono ‘ave ko silini ‘o fakah he ‘akauni ha tokotaha ‘o tuku aí pea ne fai leva hono *vire* ki he kau ‘ovataimi ko e me’a ia ‘oku hoha’a ki ai ‘a e Fale ‘Eiki ni ‘Eiki Pal mia. Ko e mio’i ko ke tau ‘unu ko e peh ko e vahe ‘a Fale Alea ...

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ko e fakatonutonu eni.

Lord Tu’ilakepa: Ko u faka’amu ange ‘Eiki Pal mia, mea’i p he Feitu’u na he ‘oku lolotonga ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki N pele k taki ko e ki’i toe fakatonutonu .

Lord Tu’ilakepa: ... he Pule’anga he taimi ni ka tau hoko atu.

‘Ikai pule mai ha taha ki ha ng ue tu’a taimi ‘a ha taha

‘Eiki Minisit Polisi: Ko ‘ete ng ue ko ‘oku fai ko he tu’ataimi ‘a e taimi ‘a e Pule’anga ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha pule ‘e taha ki ai ha taha. Ko kita ‘oku tau’at ina ki ai. Pe ‘oku te hiki ha me’a p ‘ikai ko e me’a p ia ‘a’ata. ‘Ai mo ‘ai ke m hino e me’a ko ia he ko ‘etau lele he ta’u ni kakato ko eni ...

Lord Fusitu’a: Sea ko e tokoni atu ko e tokoni poaki atu ki he Feitu’u na kae fai ‘a e tokoni ko eni.

Sea K miti Kakato: Ko e ki’i tokoni eni ‘a e Hou’eiki Niua.

Fakamahino ko e ng ue ‘oku fakahoko’aki e \$ e Pule’anga ko e \$ ia e fonua

Lord Fusitu’a: Ko e hoha’a, ko u tui ko e me’a ‘oku hoha’a ki ai ‘oku ‘ikai p ko e h ‘a e tokotaha ng ue ‘a ‘ene me’a ‘oku fai he tu’ataimi. Ka ‘o kapau ‘e ‘alu ‘o fai ha ng ue ma’a e Pule’angá p ko e poate ko e sino ‘a e Pule’anga pea totongi’aki ‘a e pa’anga ‘a e Pule’anga p

ko e poate ko e pa'anga Pule'anga pea 'e pule leva 'a e lao ia ko eni ki ai. Ko e me'a ia 'oku m nuka ia 'Eiki Sea.

Taukave Pal mia ko e ngaue tu'ataimi 'ikai kaunga ha taha ia ki ai

'Eiki Pal mia: 'Ai ka u fakatonutonu atu. Ko u faka'amu p ke 'osi e fakatonutonu ia pea fai mo m hino. Ko e tokotaha ko 'oku 'alu 'o fai 'a e ng ué neongo p ko e tokotaha ng ue fakapule'anga. 'Alu ia ng ue he 'aho Tokonaki he'ene taimi p ia 'o'ona pea 'oange 'ene silini. Fa'iteliha ia kapau, p ko hai te ne fie fakah e silini.

Lord Fusitu'a: Sea ko e tokoni.

'Eiki Pal mia: 'Ikai ha'atau kaunga 'e taha ki ai.

Lord Fusitu'a: Fakamolemole ko e poaki atu. 'Oku laum lie lelei p au 'oku 'ikai ke ...

Sea K miti Kakato: Ke fiema'u e tokoni ko eni 'Eiki Pal mia ? Me'a mai.

Lord Fusitu'a: ... me'a pea fakah atu. Ko e tau'at ina 'a e tokotaha ng ue 'oku mahalo na'a 'oku 'ikai ke fu'u mahu'inga m lie ki he Feitu'u na 'a e me'a 'oku fai atu ki ai 'a e 'uhingá. Ko e tau'at ina 'a e tokotaha ng ue 'oku kai ko e me'a ia 'oku fehu'ia. Ko e fo'i fatongia ko 'oku fakahoko ko e fatongia ng ue ma'a e Pule'anga p ko e sino 'oku ma'a e Pule'anga pea totongi'aki 'a e pa'anga 'a e Pule'anga p ko e sino 'oku ma'a e Pule'anga ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga. Ko e me'a ia 'oku a'u ki ai ke aofangatuku e lao ko eni ki ai.

S miu Vaipulu: Sea ki'i tokoni atu.

Sea K miti Kakato: K taki Hou'eiki ko 'etau vilo takai ko eni 'i he'etau faka'uhinga leá ka 'oku ou kole atu ke mou hanga mu'a 'omai, he 'oku 'i ai p 'a e 'uhinga ia 'a ka he 'ikai ke tau lava tautolu 'o 'osi he 'aho ni. Kae tuku ange mu'a ki'i faingam lie ma'a Vava'u 15. Ko e fakatonutonu Vava'u p ko e tokoni.

S miu Vaipulu: Sea ka u ki'i fakahoha'a atu Sea.

Sea K miti Kakato: 'E Vava'u 15 k taki ko e faingam lie ko eni 'e 'oange kia Minisit Fakalotofonua ke fakahoha'a mai.

S miu Vaipulu: Ko u fakatonutonu 'oku pehé ni Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu.

S miu Vaipulu: M hino eni ia, tukuange e 'ovataimi ko e me'a 'anautolu 'a 'oku tau peh p tautolu 'oku fu'u tokolahi ange 'a e tui ki ai. Ko e fehu'i, ko f 'ia ko e tukuha 'a e ki'i me'a ko 'a Sisa ke 'oange ki ai 'a 'oku talamai ko 'e he Tohi Tapu. Ko f 'ia 'a e pa'anga ko iá ke totongi kia Sisa. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Sai Hou'eiki. Kuo m hino ki he motu'a ni 'a e ngaahi f me'a'aki. Ko e ngaahi me'a kotoa p 'oku mou f me'a'aki ai 'oku m hino ia kia kimoutolu kau Hou'eiki.

Ko e me'a ko eni 'oku hoha'a ki ai 'a Vava'u 15 ki he tukuhau ko 'oku foaki ki he Pule'anga. 'A ia ko e poini ia ko u peh 'oku makehe. Kau 'oange mu'a 'a e faingam lie ki he Minisit 'o e Fakalotofonua ke ne me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M l . Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato 'a e Fale Alea 'o Tonga. Tapu ki he 'Eiki Pal mia. Tapu ki he 'Eiki Tokoni Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Minisit e Kapineti. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'a e kau N pele hotau fonua. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai.

Sea fakafeta'i ki he 'Otua koe'uhí ko e l kanga fo'ou kuo fakafatongia 'aki koe 'e he Fale Alea 'o Tonga pea mo e talamon fakataha p mo e Hou'eiki ke lakalakai hokohoko lelei atu ai p 'a e faifatongia pea ke tapuaki'i koe 'e S hova koe'uhí ko e fatongia mamafa 'o e Fale Alea 'o Tonga.

Ko e mo'uí 'oku 'i ai hono ngaahi tu'utu'uni. Pea ko hono tu'utu'uni 'oku fakatatau ia mo hono taimí mo hono ' takai. Ko e taimi ko eni na'e Pal mia ai 'a e Tu'i Fale Ua, Fatafehi Tu'ipelehake. Pea na'e fiema'u fakavavevave he 'e Pule'anga, fakavavevave ke 'atita'i 'a e poate ko eni ko 'oku tu'u 'i H velú mo e ngaahi poate, fiema'u fakavavevave. Ko e 'Eiki Minisit ko eni 'o e Polisi na'e 'Atita Seniale he taimi ko ia. Ongo'i 'e ia 'oku faingata'a'ia ia kapau 'e foua p he fo'i hala ko eni ko 'oku fai mai ko 'a e ...

Vili Hingano: Ki'i fakatonutonu p Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Vivili mai ko eni. Pea lele atu ia ki Fatai...

Vili Hingano: Fakatonutonu.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ki he ..., pea lele atu ia ki he ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit ki'i k taki mu'a 'Eiki Minisit ko e ki'i fakatonutonu . 'Oku lolotonga ifo ho me'a ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'E Tama ko eni ko u ma'u ho'o tu'utu'uni.

Vili Hingano: Fai ho'o tu'utu'uni Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Pea 'e faingata'a ia.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit ko e fakatonutonu eni mei Ha'apai 12. Fakatonutonu p .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'Oku 'i ai ha me'a 'oku, Sea 'oku 'i ai ha'aku me'a 'oku hala.

Sea K miti Kakato: Lolotonga totoka ho'o me'a ka 'oku 'i ai 'a e me'a 'oku teteve ai e Ha'apai 12.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: P ‘i ‘ai mai ange ke u sio p ‘oku hala ha’aku me’a.

Sea K miti Kakato: Me’a mai 12.

Vili Hingano: M l ‘aupito Sea. Fakam l p ki he ‘Eiki Minisit . Ko e kupu’i lea ko eni ‘oku ne ‘omai ko hono ‘atita’i ‘o e Poate M taka mo e ngaahi poate kehe. Ko ‘etau l pooti ko eni ‘oku ‘omai he ‘e ‘Atita Tau’at ina ‘oku ‘ikai ke tuhu’i mai ha fo’i sino pau ia p ko ha poate p ko ha hingoa ha poate. Ko e me’a ko eni ‘oku ‘omai ko he ‘etau l pooti Sea, ‘oku pehé ni kau lau atu p . Ma’u ha totongi mei ha ngaahi kautaha pau ‘a ia na’a nau fiema’u ke fakahoko ha ‘atita fakavavevave. Te’eki ke u lau au he l pooti ko eni Sea kuo faitu’utu’uni e Pal mia ‘o e ‘aho ko iá ‘o fai ha tohi ki he ‘atita ‘i he l pooti ko eni. Ua ki ai ‘oku ‘ikai ke fakahingoa mai ha kautaha p ko ha kulupu p ko ha poate ‘o hang ko e me’a ko eni ‘oku me’a mai ki ai ‘a e Minisit . Fakatonutonu p ia Sea m l .

Sea K miti Kakato: M l .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea ko ‘etau Tohi Tu’utu’uni ko e fakatonutonu ha me’a ‘oku hala pea tau ki ai. Ko hoku ‘ofisi ‘oku tu’u ia ‘o hanga hifo ki he lautohi ko eni ‘i Nuku’alofa.

Vili Hingano: ‘Eiki Sea ... fakatonutonu. M l .

Lord Tu’ilakepa: Ki’i fakatonutonu atu Sea.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Pea kuo pau ke u fou atu h ...

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Minisit .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Fou atu ‘i M lisi fou atu ‘i Tungi *Arcade* Tung ...

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit k taki ko e fakatonutonu eni e Hou’eiki N pele ‘o Vava’u.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘Oku toe ‘i ai p mo ha me’a ‘oku hala ?

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu’ilakepa: Ko e halá ‘e ‘Eiki Sea ko u ‘ohovale au he tuli ‘a e Fakafofonga ko eni. Na’e ‘ikai ke peh ia he kamata mai ‘etau ng ue. Tu’o fiha e fai atu ‘a e fakatonutonu mo e ‘ikai p ke mea’i ka ko eni ‘oku ne me’a mai ko ‘ene hala eni ‘Eiki Sea ‘oku ‘oatu p ke m hino ki he Feitu’u na.

‘Unu’unu mai ki he 2013 mo e 14 ko e me’a ko ki he Tu’ipelehake ia ‘oku ‘ikai ke tau, ‘ikai ke ma’u e me’a ia ko iá pea tuku ia. 13 mo e 14 nofo ai. ‘Osi p ko ia pea ‘osi ko e fai ‘aki ia. ‘Oku hala e Feitu’u na ‘oua toe tataki tautolu ki he, ‘oku fakaloloma koe’uhí na’e ki’i fuofuoloa e ‘

me'a na'e fai peh . Taki mai ki he 2013 mo e 14 ko ia 'oku lava 'o fakamatala'i ko e pa'anga na'e 'ai ki he 'ovataimi na'e hulu atu hono totongi ki he 'Eiki Minisit p ko e 'atita ko eni. Ko ia p .

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki 'o Vava'u.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea ko hoku 'ofisi 'oku tu'u ia hanga hake ki he 'api lautohi ko 'i Nuku'alofa.

Lord Nuku: Sea ko 'eku ki'i ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: He 'ikai te u tu'u p mei heni 'o a'u 'o puna ki hoku 'ofisi.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit k taki te ke tali 'a e tokoni 'a 'Eua, Hou'eiki 'o, ko e tokoni.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e me'a 'oku lahi e tokoni ia 'oku ...

Lord Nuku: 'Ikai ko 'eku ki'i tokoni nounou mo ...

Sea K miti Kakato: P 'i me'a mai koe.

Fakatonutonu ki he taimi na'e kamata ngaue'aki ai Lao ki he fakah pa'anga

Lord Nuku: M 1 'Eiki Sea. Ko 'eku ki'i tokoni p 'a'aku ia ko e kuonga ko 'o Fatafehi na'e 'at ia. 2002 fa'u ai e lao ko eni 'oku 'i ai e kupu 16 ke ne hanga 'o ta'ota'ofi e ' me'a ko eni pea toki 'atita'i leva he 13/14 'o ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 .

Lord Nuku: Ko e 'uhinga ke tau foki mai ki he taimi ko na'e ng ue ai e lao.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sai.

Lord Nuku: Ko e taimi ko ki mu'a na'e toki ...

<002>

Taimi: 1550-1600

Lord Nuku: fa'u e laó ia he 2002 'o 'omai ai 'a e lao ko eni ke ne hanga 'o ta'ota'ofi 'a e anga ko 'u fakah pa'anga Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki 'Eua.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Hang p ko 'eku fakahoha'á, ko 'eku 'ofisi 'oku hanga hake ia ki he lautohi ko ia 'i Nuku'alofa. He 'ikai te u tu'u p mei heni 'o puna ki 'ofisi, te u fou atu h 'i Molisi, fou atu h 'i Fale Pa'anga, fou atu h , 'oku peh 'eku fakamatala. 'Oku

fou atu h , fou atu h pea tau a'u ai ki he 2013/2014. He 'ikai te u puna fakalaka, ka te u fou atu he halá h 'o 'alu'alu atu h pea u toki a'u ki he 'ofisí. Pea ka u ka ha'u mei he 'ofisí, ko u foufou mai h , pehepeh mai h 'o toki a'u mai ki heni. Pea 'oku 'uhinga peh ki'i fakamatala ko ení. Te u ki'i foufou atu peh p 'e a'u p ki he 2013/2014 Sea.

Sea K miti Kakato: Minisit , fakam l atu ki ho'o me'a maí. Kinikini ofi mai p .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko eni ko eni 'oku ofiofi atu.

Sea K miti Kakato: M l me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Pea na'e fiema'u ia he 'Eiki Pal mia 'o e taimi ko iá, ke fai mo 'atita'i fakavavevave, pea na'e a'u atu ki ai e 'Atita Senialé. 'E Tama 'oku 'i ai e faingata'a ia, 'e, ko e h e faingata'á? Ko ho'o m tu'á ko e totongi 'ovataimi ki á 'oku ki'i lau s niti p ia. Pea ko e h leva ho'o me'a 'e fai 'Ateni Seniale? Ko 'eku fakakaukau, mahalo 'e lelei ange ke 'omai e siliní 'o fakah he 'eku 'akauní. Hoko p 'ovataimí, sai, 'alu 'o 'omai ha *submission*. Fou p ia he halá, 'oku lao p ia. 'Alu 'o 'omai ha *submission*. Pea fakamo'oni Huafa ki ai e Tamá ia. Pea ko e me'a ia ko 'e fai. Pea manatu'i ko e kau ng ue faka-Pule'anga p ia, ka 'oku ...(mate maika)... Na'a ne 'oange 'e ia 'enua ki'i s niti 'o lahi, 'uhí ka nau fie ng ue. Pea 'oku hang p ia ko e Feitu'u na Sea, ko 'etau ngaahi K miti ko Tu'uma'ú kapau 'e 'ikai ke ai ha totongi ia he 'ikai te ke fie me'a koe ki ai. Pea ko e me'a tatau p mo .

Lord Fusitu'a: Sea, ki'i poaki atu ki he Feitu'u na, p 'e laum lie lelei p Minisit ke 'oange ki'i fehu'i setesi p taha Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu?

Lord Fusitu'a: Ko e fehu'i p . 'O kapau 'oku laum lie lelei ki ai.

Sea K miti Kakato: Kuo u kole atu mu'a ke 'oleva ke tuku mai e me'a 'a e 'Eiki Minisit he 'oku kei kini mai.

Lord Fusitu'a: Laum lie lelei p 'e kau lelei p ki he me'a 'oku ke me'a'akí.

Sea K miti Kakato: Me'a mai ko e 'Eiki Minisit .

Lord Fusitu'a: Ko e fehu'i p pe ko e

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ...(kovi e ongo)...

Lord Fusitu'a: Ko e fakaongoongo atu ki he Feitu'u na pe te ke laum lie lelei

'Eiki Minisit Ki He Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'Ikai ko e Seá 'oku tu'utu'uní.

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki N pele 'o Niua, k taki fakamolemole mu'a kae tuku ke 'omai 'a e me'a 'a e Minisit , pea toki fakahoko atu ki he Feitu'u na ke ke me'a mai ho'o malanga. M l .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Pea 'omai leva e silini, ko e silini ko iá na'e 'ikai ke 'alu ia ki Fale Pa'anga. Na'e fakah mai p ia ki he 'akauni 'a e 'Ateni Senialé 'i he finangalo lelei ki ai 'a e Tama Tu'ipelehaké. Pea na'e fou p ia 'i he halanga totonu ke fou af. Na'e 'osi

Lord Fusitu'a: Sea k taki, pe'i 'ai e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu?

Lord Fusitu'a: 'Io.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Kole 'oua tukuaki'i Pal mia m l l &'omai ngaahi pepa fakamo'oni ke fakamo'oni'i

Lord Fusitu'a: 'Oku ki'i faingata'a ki he motu'a ni 'o hang ko 'oku tau tukuaki'i atu e Tama Tu'i Faleua kuo halá . Ko e hu'u eni, ko e 'osi fakama'ala'ala kuo 'osí, pea tau to e fakama'ala'ala he uike ni kuo tukuaki'i e Tama Tu'i Faleuá ia ko e me'a kotoa ko ení, ko ia e, 'a ia kuo u kole atu, ko e fakatonutonu, 'oua mu'a te tau ng ue'aki ia. 'Uluakí 'oku monuka ai 'etau tu'utu'uni ki he ng ue 'aki fakafo'ituitui ha taha he Fale ni. Ua, kapau ko ia, mai e pepa ko iá ki he Fale ni ke fakamo'oni 'aki e tukuaki'i ko iá Sea. M l .

Sea K miti Kakato: K taki p Hou'eiki N pele, 'oku 'ikai ke u tipeiti ka ko e mahino ki he motu'a ni ko 'ene 'omai ha metafoa ke tukutuku mai'aki 'ene fakakaukaú, ka 'oku 'ikai ke he hanga 'o tukuaki'i 'a e 'Eiki N pelé. Fakamolemole p . Me'a mai koe 'Eiki Minisit .

Lord Fusitu'a: M l Sea. ...(kovi e ongo)...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua:Sea, 'oku ou faka'apa'apa lahi ki Mala'ekula, hang ko e tukuaki 'a e motu'a ko , pea 'oku ou ongo'i ma'ema'ekina au he taimi ni.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki Minisit .

'Eiki Minisit Ki He Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'A e tuhu ki he 'umatá koe'uhí ko e hang 'oku fakailifia mai 'a e Taulanga ko Feá. Pea hang 'oku to e ki'i movetevete tama 'eku fakakaukaú Sea. Ko e ngaahi fokotu'utu'u eni ia mo e fakatonutonu mahalo 'oku ou laulau haké mahalo 'oku a'u 'o tu'o 5. 'E, m l . Pea fai leva 'a e ng ué. Sea, vekeveke 'a e kau 'ovataimí, he fai 'a e ng ué. Fai 'o 'osi, 'osi ko iá pea me'a atu 'a e 'Ateni Senialé, 'e Tama ko eni kuo lava e fatongiá, m l . Sio ko e me'á ia. Na'e 'ikai ke kau ai 'a e Minisit Pa'angá ia he na'e 'ikai ke 'ave ha pa'anga ia ki ai. Ko e siliní, na'e fakah p ia ki he 'ene 'akauní 'o ne fai ai 'ene ng ué. Ko e silini ko eni 'e 6,000 ko , ko e ngaahi mon 'ia ia, pea 'oku tau fa'a peh p . 'Oku ai p fanga ki'i taimi 'e ni'ihí 'oku tau ki'i matavalea. 'Oku ai p fanga ki'i taimi 'e ni'ihí 'oku tau fa'a ki'i hamopato'a. Ka ko eni, ko eni kuo nau talamai 'e totongi pea 'oku loto fiem lie p ki ai e 'Eiki Minisit Polisé ia. Loto fiem lie p ia ke fai e totongi mo e 'u me'a ko iá. Ka 'oku ou peh Sea ke u ki'i lepa h . M l .

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u e...ko e me'a ko kuo u tokanga ki aí, kuo 'osi ma'ala'ala 'a e me'a ia ko ia 'oku mou feme'a'aki ki aí. Ko e me'a p ia 'oku ou ki'i teteve ai 'eku fakakauá, ko e fehu'i ko 'a Vava'u. 15, fekau'aki mo e tukuhaú. Ka kuo 'osi ma'ala'ala e me'a kotoa ia, pea ko eni kuo fokotu'u mai. Ai ha pou pou?

Pou pou.

Sea K miti Kakato: Te u 'oange faingam lie ko ení ki he 'Eiki N pele 'o 'Eua, ka ko e miniti p 'e 3 'oku toé. Me'a mai.

Lord Nuku: Miniti pe 'e tolu. Kae sai pe ia ke toki 'ai 'apongipongi. Sea, m l 'Eiki Sea. Kuo u fakafeta'i mo fakam l ki he 'Eiki he tu'unga ma'olunga kuo a'u ki ai e fakamaau 'a e Seá 'i he efiáfi ko ení. Na'e 'ikai ke fai ha 'amanaki ka kuo t t atu e fai fatongiá ia.

Taukave 'oku totongi tukuhaú 'a e taha kotoa he fonua fakatatau ki he Lao 2002

Sea ko e me'a ko 'oku fai ki ai 'a e fakahoha'a ko 'a e motu'a ni fekau'aki pea mo e l pooti ko 'a e 'Atita Tau'at ina, ko e lao ko 2002, kupu 16, (1) mo e (2), 'oku 'ikai ngofua ai 'a e fakah , ko e pa'anga kotoa 'oku h ki he Pule'angá ko e pa'anga ia 'a e Pule'angá. Ko e tukuhaú, pau ke totongi tukuhaú 'a e tokotaha kotoa 'i he fonua ni fakatatau ki he laó. Ka 'i ai ha taha 'oku ta'etotongi tukuhaú, ko e Fale Aleá 'oku nau fai tu'utu'uni ki he tukuhaú 'e totongi ki he kakaí. Ko 'ene tu'u ko ení, fa'iteliha p 'a e tokotaha ia ko ení ia 'ikai ke ne hanga 'e ia 'o peh mai ko e h 'a e Fale Alea 'o Tonga, ka ne hanga 'e ia 'o tukuange ta'etukuhau p . Ta'etukuhau, mou ng ue p moutolu ia, pea vahe p ia 'o 'ikai tukuhaú ia. 'Oku fepaki ia pea mo e lao ko fonuá Sea.

Sea K miti Kakato: K taki Hou'eiki 'o tui homou koté.

Lord Nuku: Pea ko e me'a ko 'oku ou fokotu'u atu ko 'e aú Sea, kae toki fai e fakahoha'á, ko e kupu 75,

'Eiki Minisit Pa'anga: Fakatonutonu p , h fanga he fakatapu, tapu mo e Feitu'u na mo e Hou'eiki.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu Hou'eiki 'Eua.

Fakatonutonu ko e Minisita T naki Tukuhaú 'a e mafai ke totongi tukuhaú

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko e Minisit ko 'oku ne t naki ko tukuhaú, ko ia 'oku ai e mafai ko ke ne t naki ko tukuhaú. Pea tatau ai p , kapau 'oku ai ha ni'ihia ia 'oku toki fakamatala ia he Potung ue Tukuhaú 'oku te'eki ke totongi ha'anau tukuhaú, 'oku nau to e ma'u p tau'at ina ke nau to e foki ki he sino ko iá 'o 'omai e me'a ko iá. 'A ia ko 'eku fakahoha'a p 'a'aku 'oku 'ikai ko Fale Alea ni ia. 'Osi hanga he Fale Aleá 'o tuku e mafai ki he fakahokó.

Lord Nuku: Pou pou Sea. Ko 'eku fakahoha'á Sea,

Sea K miti Kakato: K taki Hou'eiki toki faka'osi mu'a ho'o me'á 'apongipongi. Ka tau foki 'o **Fale Alea**.

Na'e liliu leva 'a e Falé 'o Fale Alea Kakato.

‘Eiki Sea: Hou‘eiki kuo u kole p ke tau hoko atu ki he 6 ‘a efiafi, M 1 .

(Na’e toloi ‘a e Fale ki he 6pm)

<003>

Taimi: 1800-1810

Sea K miti Kakato: ...(mate maika)... .kae peh foki ‘a e kau Fakafofonga ‘o e kakai. Hou‘eiki! M 1 mu‘a ‘etau ma‘u ‘a e houa fakafiefia ko eni, fakakoloa ka ‘oku ‘i ai p ‘a e ki‘i me‘a si‘isi‘i. p ko u fie ‘oatu p ‘i he houa ni kae toki kamata ho‘omou feme‘a‘aki mai. Ko e hili p ‘eku fakahoha‘a ko u tuku ange ‘a e faingamalie ‘uluaki kia Hou‘eiki Fika 1 ‘o Ha‘apai, pea hoko ai ‘a e Hou‘eiki ‘o ‘Eua, pea tau toki hoko atu.

‘Eiki Sea, ‘e Hou‘eiki! Ko e ngaahi ‘isi ko eni ‘oku mou feme‘a‘aki ai, ko e mahino ki he motu‘a ni ‘a e me‘a p ‘e tolu p f ‘oku ou lave ki ai. ‘Uluakí. Ko e ‘ovataimi. Ko hono uá. Ko e totongi ‘oku tupu mei he ‘ovataimi ‘a e ta‘etotongi ‘o e tukuhau p ko e *tax*. Pea ko hono tolú, ko e pa‘anga na’e ‘ova hono totongi mai, pea te‘eki ai ke fakafoki. ‘A ia te u ki‘i lave atu p fekau‘aki pea mo e kongá ko eni, he na’e ‘i ai ‘a e pa‘anga na’e ‘osi totongi mai ia ki mu‘a ‘i he m hina ‘e fitu.

Lord Fusitu‘a: Sea, k taki ‘o to e ki‘i fakama‘ala‘ala mai mu‘a. Ko e ha ‘a e fekau‘aki ‘a e ‘ovataimi mo e ta‘e totongi tukuhau? ‘Oku lahi p ‘a e ngaahi feitu‘u ‘i Tonga ni ‘oku nau totongi tukuhau ‘ovataimi. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fehu‘i Hou‘eiki, te u toki ‘oatu p ‘a e faingamalie kia koe ki he fehu‘i hili ha malanga ‘a ha Hou‘eiki M mipa. Ka ‘oku tali lelei ‘a e kole ‘a e Hou‘eiki N pele Niua. Ko e ‘uhinga ‘a e totongi tu‘a taimi na’e fakah hangatonu mai ‘a e fo‘i pa‘angá ia ki he ‘akauni ia ‘o e ‘ateni seniale, ‘o ne fai hono vahe ‘o e kau ng ue tu‘a taimi ‘a e ‘atita seniale, ‘o fakahoko ai ‘a e ta‘etotongi tukuhau. ‘A ia kapau na’e ha‘u p ia mei he Fale Pa‘anga, ‘e lava p ia ‘o fakahoko ‘a e ng ue ko eni. Ko ‘eku sio tau‘at ina atu eni ki he anga ‘etau ng ué.

Ko hono hokó, ko e fo‘i pa‘anga hulú, ko e pa‘anga ‘oku lave‘i ‘e he motu‘a ni ke toki fakatonutonu mai p ‘e he Hou‘eiki, ko ha fo‘i pa‘anga na’e totongi hang na’e me‘a ‘aki ‘e he ‘Eiki Pal mia, ‘a e *system* ko na’e fai‘aki ‘a e ng ue ko hono totongi faka‘angataha atu ‘a e fo‘i ng ué, ‘a ia ko e fo‘i ng ué na’e kamata mai mei Siulai 2014 ki he ‘aho 30 ‘o Sune 2015, ka na’e poaki ai ‘a e tokotaha ko eni ke ne ‘i he Fakafofonga Fale Alea, ‘o makatu‘unga ai ‘a e hulu ke fakafoki.

‘A ia ‘oku ou lave atu Hou‘eiki, ko u tui p kuo aata mai ‘a e feme‘a‘aki ‘a e Hou‘eiki M mipa ‘o e Fale ni, ki he tu‘unga ko ia ‘oku ‘i ai ho‘omou fakahoha‘a, ka te u tuku atu p ‘a e faingamalie ke mou me‘a mai, pea kapau ‘oku lave‘i ‘e he motu‘a ni ‘oku tau fefokifoki‘aki p , pea teu fokotu‘u atu ke tau paloti. Me‘a mai ‘a e Hou‘eiki Ha‘apai Fika 1.

Lord Tu‘iha‘angana: M 1 Sea. Tapu mo e Feitu‘u na ‘Eiki Sea, pea tapu mo e Hou‘eiki ‘o e K miti Kakato. Sea, ma‘u ‘a e faingamalie ko eni ke u ‘oatu ‘a e talamon ki he Feitu‘u na mei he Vahefonua Ha‘apai, ma‘u ho Sea, pea mo e l kanga mamafa kuo hilifaki ki he Feitu‘u na Sea.

Pea ko u tui ko e lakanga ko ena Sea, ko e faka'otua, ko ho'o me'a p 'i he Sea ko ena hifoaki mai p 'a e ngaahi 'ilo makehe ia mo e ngaahi ...ki he Feitu'u na ke ne t taki 'aki 'a e Hou'eiki 'o e Falé, pea 'oku 'oatu 'a e talam n ki he fuafatongia 'a e Feitu'u na ki he hokohoko atu ko eni 'a e Fale Alea.

Tokanga ki he mahu'inga 'o e tauhi e l kooti 'ovataimi

Sea, ko 'eku ki'i lave p 'a'aku ki he me'a ko eni he 'oku mahino hang ko e me'a 'a e Feitu'u na. Ko e me'a lalahi 'o e l pooti ko eni mei he K miti Pa'anga, ko e me'a 'e ua hang p ko 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki, ka te u lave atu p au ke mahino ki he motu'a ni. 'A ia ko e 'uluaki, hang p na'a ke me'a ki ai, ko e ngaahi alea ko eni ke totongi 'a e 'ovataimi 'a e kau 'atita seniale pea mo 'ene kaung ue. 'A ia ko e me'a p eni 'oku ou muimui, ko e poini ko ia heni ko e 'uhinga ia foki ko e tukuaki'i pe ia heni ko e 'ikai ke totongi tukuhau. Pea hang p 'oku mea'i 'e he Feitu'u na, ko e me'a p ia 'oku hoko 'i he fonua ni, 'a e Potung ue ko eni 'enau ng ue 'oku fai. Pea a'u ki he taimi ni 'oku to e ki'i longomo'ui ange, pea ko e ngaahi *arrears* ko eni 'ikai ke totongi 'a e tukuhau, fai atu 'i he 200 fiha miliona. Pea ko e poini p i Sea, 'oku ou 'ohake Sea, ko e me'a ia 'oku tukuaki'i he ko e me'a mahu'inga foki. Ko e fakat t ko eni hang ko e kemipeini ko eni he teu 'a e filii 'a 'Amelika. Ko e me'a ia 'oku 'ohofi 'aki 'e he fa'ahi 'e taha 'a e fa'ahi 'e taha. 'Omai ho'o fakamatala p ki ho'o pisinisi mo e ha 'a e lahi ho'o totongi tukuhau ki he Pule'anga, ke vakai ki ai 'a e kau filii. Pea ko e tukuange ko eni Sea, ko u tui hang p na'a ku lave ki ai, ko e me'a p eni a 'oku mahino he na'e kau ia 'i he tukuaki'i ko eni 'a e 'atita tau'at ina ko eni ki he fekau'aki mo e me'a ko eni, ko e 'ikai ha l kooti ia, he na'e 'ikai ha l kooti ia. Pea ko e me'a p ia 'oku ou fehu'ia ko e 'uhinga 'oku me'a mai 'a e 'Eiki Minisit Polisi, pea na'e kamata ko 'ene me'a he 'ahó, na'a ne hanga 'o malanga'i mai 'a e taukei mo e 'ilo ko 'oku ne ma'ú, fakaako mo e fakataukei ng ue 'i he ta'u 'e 30 p 'ova ai 'i he fatongia ko eni 'oku ne 'i ai, ka ko e lave'i p 'e he motu'a ni 'a e taukei kae 'ikai ke ne lava ke fakatokanga'i 'a e ngaahi me'a ko eni. 'Uhingá na'e peh 'e he 'Atitá ia 'ikai ha l kooti ia. Pea ki he motu'a ni leva ia, 'a ia ko e taukei fakapalofesinale ko 'a e 'atita seniale m l l , te u fakalea ko e kau palofesinale mo 'ene kau ng ué. Na'a nau fai 'aki 'a e ng ue palofesinale 'i he tafa'aki 'e taha, ko hono sivi 'o e ngaahi Poate ko eni 'a e Pule'anga p ko e h hano fakalea, pea taimi ko na'a nau mai 'o vahe 'a e silini, nau ki'i vahe ta'efakapalofesinale 'ikai ha ki'i l kooti ia, he na'e peh mai na'e vahe fiha 'a me'a, na'e ng ue houa 'e fiha. 'A ia na'e peh mai 'e he 'atita tau'at ina ia na'e 'ikai ha l kooti ia.

Sea, ko e mahu'inga 'o e l kooti, he ko u fa'a lele atu au ia 'o fakatau meleni 'i he ve'e hala. 'Oku fokotu'u ha meleni 'o ha fine'eiki, peh atu p 'o sio to'o mai 'e koe 'a e fo'i meleni ko . Ha'u 'a e ki'i leka ia 'o to'o mai. Sio atu kita ki he finemotu'a 'oku ne hiki 'e ia ..'a ia 'oku ne 'ilo ka f atu ki he fo'i meleni ke fakatau hiki. Ka ko e kau palofesinale ko eni, na'e 'ikai ke ma'u 'e he 'Atita ia ha l kooti ki he 'enau vahe atu ko 'o e silini pea ko e kau ia 'i he me'a na'e fehui'ia 'e he 'Atita. Ko u tui ko e poini p ia 'oku ou feinga ke fakama'ala'ala pea ko u tui p au ia ko e me'a ko eni p ia 'a ia ko e fo'i me'a ko 'e ala fai 'e he Fale, mahino p ia ko e kakai ia 'oku 'ikai ke totongi 'enau tukuhau, 'oku lahi p ia mo e ngaahi kautaha mo e kau pisinisi ia 'oku nau *owe* kihe Pule'anga tau peh 'oku nau *owe* ki he Pule'anga 'a e ngaahi me'a na'e totonu ke nau

totongi ka 'oku ng ue ki ai 'a e Potung ue ko ia. Pea ko u tui hang ka ma'u ha l kooti pea nau toki...

<004>

Taimi 1810-1820

Lord Tu'iha'angana: ...hanga 'o *charge* nautolu ke totongi 'a e ngaahi tukuhau ko eni 'i he ta'u 'e fiha ko eni, kai kehe ko e poini p ia 'oku ou 'ohake ki he ma'u ko 'a'aku ki he ongo me'a ko eni, 'uluaki ia.

Tokanga ki he founa na'e fakahoko 'aki e vahe

Pea ko hono uá leva ko e tukuaki'i ko eni ko 'o peh 'oku fehalaaki *advance* 'uhinga ko 'eku lave'í ko e founa ng ue ko eni ...'a e Pal mia ko eni ko Feleti Sevele, taimi ko ko na'e tuku 'o 'ai ai ko vahe'i ko kau *CEO* ke *contract* ko 'enau ng ue, 'a ia na'e toki kamata ai 'a e founa ng ue pea tau peh 'i he uafe fiha mai p , ta'u p 'eni p 'oku a'u 'o ta'u 'e hongofulu 'a e ...pea ko e me'a 'a ko ko pea mahino leva ko e kau *CEO* 'e 'ai leva 'enau *contract* ki he taimi pea mo 'enau ngaahi mon 'ia mo e ngaahi me'a peh . 'A ia 'oku kau ai, ko e me'a ia 'oku fehu'ia ai ko eni ko 'i he me'a hono ua, 'oku 'i ai 'a e mon 'ia, tau peh p ko e *rent* p ko e h , na'e to'o 'e he Minisit ia 'a e ta'u 'e taha, pea ngata 'ene faifatongia 'a'ana 'i he 'ene lava ki Fale Alea, pea kuo ... pea na'a ku 'osi 'oatu p 'a e fakat t 'anenai he 'ikai...'a ia ko e h 'etau me'a ...ko 'eku feinga p ko e me'a ko 'oku ou malanga atu ai ko 'etau malanga ko eni p ko e h 'a e me'a 'a e Fale Alea 'e fai, k ko e ... 'oku mahino p ko e ...'oku 'i ai 'a e kupu 75 'a e ...k ko 'eku ki'i fakamatala atu ko eni 'i he 'uluaki mo e ua 'oku 'ikai ke u tui 'oku a'u 'o mafatukituki ko eni ki he kupu 75 ki he ng ue 'a e kupu 75. Ko e fanga ki'i ...'a 'eni ko hang na'a ku lave ki he tukuhau 'osi mahino ia pea mo e *advance* ko eni.

Pea na'a ku 'oatu ko 'a e fakat t ko ia na'e me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia 'anenai, ko e *advance* ko e fu'u me'a eni ia na'e 'osi hoko pea na'e fai ia 'i Fale Alea 'o Tonga, 'ikai ke tau 'ilo 'etautolu p na'e kamata 'anefé, pea ko hono fakangata eni na'a ku lave ki ai 'anenai, na'e toki fakangata ia 'e he Pal mia ko eni 'a ia na'a ku lave atu ki ai na'e talu p 'ene h mai 'a'ana 'o Fale Alea he tepile 'a e kakai, mo 'ene 'ikai ke tui fakataha p mo e 'Eiki Pal mia 'o e 'aho ni 'i he 'ene kei fakaanga 'ene malanga 'i he taimi lahi 'oku 'ikai ke tui ki he fa'ahinga toho *advance* ko eni 'a e Fale Alea. Ka ko e natula foki 'a e Fale Alea 'i he taimi ko iá ko e vaeua na'e *advance* 'a ia na'e ui ia ko e *basic*, pea ko e meimei ko e vaeua na'e ui ia ko e *daily allowance*, pea ko e *allowance* ia na'e 'ikai ke *tax* ia p ko e h k na'e mei fakataha'i leva naua, 'a ia na'e toki fakataha'i ko eni 'i he vahe ko eni. Pea ko e ...kae kehe k te u hoko atu leva he na'e 'osi mahino p he na'a ku fakamatala atu 'anenai k ko e me'a hono uá ia. Talu 'a e kamata 'a e *advance* ko eni, pea ko e me'a p 'oku ou to e fehu'ia tatau p ki he tokotaha mataotao ko eni 'ilo 'a e laó, mo e lao ki he pa'anga mo e feh 'aki 'a e pa'anga, talu 'a e fakahoko 'etau peh 'a e *contract* ko eni 'a e kau *CEO*, pea kau ai 'a e ngaahi *allowance* ke *advance* p 'oku 'i ai p na'e 'ikai k 'oku ou tui na'e te'eki ai ke fale'i 'a e tokotaha ko eni ki he p 'oku 'i ai ha'ane fa'ahinga fale'i ko e *advance* 'oku hala, 'uhingá hang p ko na'e 'osi 'oatu.

Pea ko e me'a poini p ia 'oku ou 'ohake 'i he fakahoha'a 'i he efiafi ni Sea, ko e mahino ko e ongo fo'i *issue* lalahi ia 'e ua, ko e 'uluaki ko e vahe ko eni mo e founa ng ue ko eni na'a nau vahe 'aki 'enau pa'anga 'ovataimi 'i he 'enau 'atita 'i he ngaahi poate 'a e Pule'anga, pea 'oku

fehu'ia na'e 'ikai ke 'i ai ha tukupau p te nau totongi ha tukupau. Ko mautolu ko eni kau N pele, tukukehe tautolu ia mei Ha'apai ko 'etau *free* lisi peni taha ko ia ko eni ko ki he ngaahi siasi 'oku kei lele p pea 'oku 'ikai ke ma'u ha me'a ia ai. Ko e kau N pele ko eni 'oku nau lisi lalahi 'i Tonga ni, 'ohovale p kuo takai mai 'a e Potung ue ma'u 'enau ngaahi toho lisi hilifaki 'a e ngaahi fu'u tute 'a e ngaahi fu'u totongi tukupau, pea 'oku nau peh , ko e anga ia 'etau nofo 'i he fonua ni, kuo pau ke tau totongi tukupau pea tau hao atu 'i he taimi 'e ni'ihii pea tau ...'ohovale p kuo ma'u tautolu 'e T Lavemaau ko e ha'u p ...pea kuo pau ke pule foki 'a e l kooti ma'u mai mo 'enau lekooti pea te pau ke te totongi.

Kole ki he Pule'anga ta'ofi 'aupito toho *advance* he founa ia 'oku hala

Pea ko ia 'a e ki'i 'a e ngaahi t langa ko 'oku 'ohake mo e anga 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni ki he fika 'uluaki ki he ngaahi *advance* ko ia mo e kakai taukei ko eni 'ikai ke nau 'a ia na'a ku lave 'anenai kau ia 'i he fehu'ia 'e he me'a 'ikai ke 'i ai ha ki'i l kooti ia, hang p ia ko ko 'etau uku p s 'i motu tau hake hake p ko au ko 'ikai ke tohi ia. Pea ko ia 'oku fehu'ia ko 'e he 'atita h . Pea ko hono uá p ko e *advance* mahino ko e founa ng ue ia na'e fokotu'u 'e he Pule'anga 'i he kamata ko eni ke *contract* kau *CEO*, pea na'e mahino leva 'oku 'i ai 'enau ngaahi allowance he ko e me'alele ko e *rent* ko e h ko h ko e h , kae mahalo ko e me'a na'e tonu ke fakatokanga'i, pea ko eni ku ou kole ki he Pule'anga ke tau hoko atu ai, mahino ko e *advance* ko eni kuo tu'utu'uni 'a e K miti Pa'anga pea kapau ko eni 'oku fou 'i he Fale Alea, ta'ofi 'aupito 'oua 'e to e 'i ai ha me'a a'u ki ha ki'i pa'anga si'isi'i 'oku *advance* kae faka'ai 'o me'a...'oua 'e to e fai ha me'a ko e *advance* ka tau hoko atu 'i he fo'i...he 'oku mahino p kuo 'osi mea'i p 'e he Hou'eiki ko e founa ...ko e *advance* ko e founa ng ue ia 'oku hala, pea 'oku ou faka'amu ko eni na'e 'ikai ke fakatokanga'i h k ko e fo'i founa ng ue na'e fai pea ko eni kuo hoko atu ko eni, kapau ke fakangata h , k ko 'eku tukuaki'i p ia 'oku ua, ka 'oku fakataha'i ia 'e he fa'ahinga 'e ni'ihii mahalo 'o ki'i fai ai ko 'a e ...'o fakataha'i 'a e ongo me'a ko eni, k 'oku na kehekehe p , tukuaki'i 'uluaki ki he vahe ko eni 'a e kau 'atita, 'a na'a ku lave ki ai pea ko e tukuaki'i ua ko e founa ng ue ko eni ko e *advance* 'a ia taimi na'e *CEO* ai mahalo p ko 'ene *rent* p ko 'ene h na'e *advance* ia 'i he ta'u 'e taha kae mahina p 'e ono 'a eni ko eni ko 'oku tonu ke nau fakafoki ki he Pule'anga, m l Sea.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko 'eku ki'i fehu'i p ki he 'Eiki N pele, ke ne 'ai mai mu'a ha ki'i fakam 'ala'ala ko e ki'i me'a 'oku nenefu ...

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki N pele ko e fehu'i ena 'a e Hou'eiki Niua.

Lord Fusitu'a: Ko e ki'i me'a p 'oku nenefu ki he motu'a ni ko e ...'oku ou fakam l au he fakam 'ala'ala 'a e 'Eiki N pele 'oku fu'u mahino pea m 'ala'ala lelei 'a e tu'unga ko 'a e ngaahi *issue* he fakam 'ala'ala 'a e N pele. Ko e me'a ko eni 'oku nenefu ki he motu'a ni, kapau 'oku tau peh , sai ko e founa ng ue eni 'i he kuo hili, tuku atu ia 'i he kuo hili, ka tau sio ki mu'a, neongo ko e lao eni. 'Oku hang kiate au ha'atau peh 'o kapau 'oku 'i ai ha tukuaki'i fekau'aki mo ha paasipooti pea kiate au ko e tukuaki'i ko ia 'oku te'eki ai ke fakamo'oni'i faka-Fakamaau'anga ia, tuku atu ia ki he kuo hili, k ko e h kuo 'omai ai 'a e tolu kilu ia 'a e Pule'anga ke fakatotolo'i , 'omai ha tolukilu 'a e Pule'anga ke fakatotolo'i , kapau 'oku tau 'ai ke fen paasi pea v tatau 'a e ngaahi...'ikai ke u peh atu 'e au 'oku hala ha fakam 'ala'ala...ko e anga p 'a e *consistent* ...

Sea Komiti Kakato: ‘Oku fe’unga ‘a e fehu’i kae tali atu ‘e he Hou’eiki fika ‘uluaki ‘o Ha’apai.

Tokanga ke fakalelei’i founga ng ue pea hoko atu

Lord Tu’iha’angana: Sea, ko e fakahoha’a ‘a e motu’a ni ia na’a ku ‘osi lave atu p ki ai, ko e pale ki he motu’a ni pea ‘oku hang foki ko ‘etau feme’a ‘aki faka Fale Alea ‘e au ko e h ‘a e ngata ‘anga te tau tautea? P te tau...., ko e mafai ‘o e Fale Alea ko e kupu 75, pea ‘oku ou malanga atu mou tui ‘oku ‘ikai ke a’u ‘a e mamafa ‘o e me’a ko eni ki he kupu 75, pea na’a ku ‘osi lave atu ki ai. Ko e vahe ko eni ‘ikai ke ma’u ha l kooti ko e ‘uhinga ke ma’u ai ko e h ‘a e tukuhau ‘oku tonu ke nau totongi, pea te u talaatu p ‘e au ki he Feitu’u na Sea, me’a ia ‘oku fai k toa he ‘oku ‘i ai ‘a e taimi ‘oku tau hao ai mei he tukuhau, meia tautolu fakatautaha, ‘o a’u ki he ngaahi pisinisi p pea ‘oku ‘i ai ‘a e taimi ‘e ma’u ai tautolu he ko e ngaahi me’a p ‘oku...pea ko eni kuo talamai na’e ‘ikai ke ‘i ai ha l kooti ia, hao atu nautolu ai kae fakalelei’i ‘a e founga ng ue ke hoko atu.

Ua, *advance* na’a ku ‘osi fakahoha’a atu ‘anenai na’e fai ia ‘e he Fale Alea ‘i he ta’u lahi, pea ‘osi ko ia pea tau liliu ‘etau founga ng ue he ‘oku hala pea ‘oku tau hoko atu ai ‘i he taimi. Fakalelei’i ia, fakafoki ai pea tau hoko atu ko e me’a ko e fakahoha’a p ia ‘a e motu’a ni ki ai. M l .

Sea K miti Kakato: Fakam l ki he Hou’eiki fika ‘uluaki ‘o Ha’apai ‘oku ngali kuo m ’ala’ala ‘etau feme’a’aki, ‘io ‘Eiki Minisit ‘oku ke fiema’u p ke ke me’a mai, me’a mai.

‘Eiki Minisit Polisi: M l Sea ko ‘eku ongo’i p ‘oku ngali m ’ala’ala ‘a e me’á ko ‘eku ki’i kau atu p he fakam ’ala’ala faka’osi, kapau te tau toki fakakaukau ke fai h p loti. Ko e ki’i...mahalo ko e tokoni p ki he fakakaukau ko *advance*, anga ko ‘eku fanongo atu ko ki ho’o me’a mai ‘e Sea pea hang ‘oku ke fakakaukau koe ko e ‘ovataimi. ‘Ikai, ko e *allowance* ia ko hang ko e me’a na’e me’a ki ai hang ko ko e *accommodation*, ko e nofo’anga, ko e me’alele, ko e *internet* mo e me’a peh . I he founga motu’á na’e totongi p ‘i mu’a, pea m hina ‘e ono p foki ku ou nofo mai au ‘o me’a ...’o ha’u ki he Fale Alea, pea ‘oku to e ‘i ai p mo e *allowance* peh ia ‘a e Fale Alea. Ko e ‘uhinga ia ‘a e ‘ova ko ‘a e me’á ko e ‘ikai ke fai ‘a e me’a ko ia he ‘oku totongi p foki ia mei Fale Alea ‘o *direct* ki he me’a ...

Sea K miti Kakato: ‘E ‘Eiki Minisit k taki mu’a ko e ki’i fehu’i k na’a ku fakahoha’a atu p ‘anenai ko e fehu’i mo e tokoni, fehu’i toki fai p he ‘osi ‘a e malanga, tokoni ‘e fakaongoongo ia ki he M mipa ko ‘oku lolotonga malanga, ko e fakatonutonu te u fehu’i atu ko e h ‘a e me’a ‘oku ke fakatonutonu ...

<005>

Taimi: 1820-1830

Sea K miti Kakato : ... ‘a ia ‘oku ‘ikai ke u fu’u loto fiem lie ke hanga ‘e he ngaahi fehu’í, mo e tokoní, ‘o uesia ‘a e malangá. Ka ‘oku ou ‘oange p ‘a e faingam lie faka’osi ma’a e Hou’eiki Fika 1, Sea ka tau toki hoko atu.

Tokanga ki he ngaahi mon ’ia & totongi ‘ovataimi na’e fai ‘i he ‘ofisi pe ko hono ‘api

Lord Tu’i’ fitu : Fakafeta’i e ma’u koloa, Sea. Pe ‘e lava ke ke ma’u t puaki, te ke m ’oni’oni

he k taki lahi. Ko e 'uhinga p 'eku fehu'í, 'a'aku Sea, he 'oku lolotonga fononga 'eku fehu'í 'a'aku mo e me'a 'oku me'a ki ai 'a e Minisit , 'a e allowance, ko e h , ko e h . Ko e ta'u foki eni 'e 31 ho'o ng ue, pea ke toki fili Fale Alea he 2014. Ko e ngaahi totongi ko eni mo e tu'ataimi, na'e 'i ai nai hao 'ofisi pe na'e fai p ia 'i ho 'api, mo ho ' mon 'ia k toa ko eni? M l Sea.

Tali 'atita seniale m l l ki he fehu'ia hono 'ofisi

'Eiki Minisit Polisi : M l Sea, mo e faka'apa'apa p ki he fehu'í, 'i he kongá ko iá, ka ko e, te u tali atu p 'e au. Na'e 'ikai ke 'i ai ha 'ofisi ia. Ko e toki taimi, he 'oku 'ikai foki ko 'ete ng ue tu'uma'ú eni. Ko 'ete ng ue tu'uma'ú ki he Pule'anga. Kapau na'a ku 'alu 'o ng ue private, 'e 'i ai hoku 'ofisi mavahe. Ka koe'uhí ko e ng ue ko ia ki he Pule'angá, 'oku ou ng ue ai. Ko e toki taimi p ka toki kole mai ke fai ha ng ue 'ovataimi, ko e toki taimi ia 'oku sio pe ko hai ia te ne lava 'o fai e ng ue, ke alea'i 'o fai leva e ng ue. Ko 'eku tali p ia 'oku fai ki he fehu'í ko iá.

Tali 'atita seniale m l l ne 'i ai l kooti ka ko e me'a ia 'a'ana fakafo'ituitui

Ko e peh ko 'oku 'ikai ke 'i ai ha l kooti, 'oku ou peh mahalo na'e hala p 'a e anga 'eku fakaleá. Na'e 'i ai p e l kooti. Ka ko e l kooti ko iá, ko e l kooti fakafo'ituitui. 'ikai ko e l kooti 'a e Pule'anga ke 'at ki he 'Atita ke sio ki ai. Lekooti p ia 'a'aku, pea kapau 'oku fiema'u 'e he tukuhau v henga, ko e l kooti p ia 'a e Tukuhau V hengá. 'E ngofua ia ke ha'u 'o vakai. Ko e me'a ko 'oku sio ki ai 'a e 'Atitá, ko e l kooti faka-Pule'anga. Ko e taimi ko 'oku ng ue ai ko taha 'i he 'osi ko 'a e 4.30, ko e h hono l loa, ko e me'a fakafo'ituitui ia.

Te u 'alu leva ki he Tukuhaú he taimi ni. Ko 'eku ki'i fakama'ala'ala eni ki ai. Ko e to'o ha tukuhau, ko e fatongia ia 'o e feitu'u 'oku te 'alu ko 'o ng ue ki ai. 'O ng ue faka-' tita. Ko 'enau to'o mai, totongi mai e *audit fee*, 'oku ui foki e me'a ko iá ko e *audit fee*. Hang p ko e *fee* 'a e kau loa. 'E totongi mai mei he feitu'u ko iá, pea ko e to'o ko e tukuhau ko iá, 'oku ui he lea faka-Pilit nia, ko e *withholding tax*. Me'a ia 'oku to'o 'e he feitu'u ko iá. Pea nau to e hanga leva 'enautolu 'o 'ave ia ki he Potung ue Tukuhau. 'Oku 'ikai ko ha fatongia ia 'o au, na'a ku 'alu atu 'o fai e ' tita, ke u fai e me'a ko iá. Ko e me'a p 'a'aku 'oku fai, ko e 'omai e s niti pea 'oku tufa ki he kaung ue. Ko e tukuhau, *withholding tax*, to'o ia he feitu'u ko iá, 'ave 'o totongi ki he Tukuhau V hengá.

Ko e motu'a ko eni, 'Atita tau'at ina, na'e ha'u ko 'o sivi ko eni e Potung ue 'Atita, na'a ku totongi 'ene *fee*, 'ou to'o ai e tukuhau ko ia, *withholding tax*, 'ave ki he Tukuhau V henga. Ke 'ai ke mavahevahe e me'a ko iá, ko hai e fatongia, tala p ia 'e he Laó. Fatongia e tama ko , fatongia e tama ko . 'A ia ko 'ene tu'u ko ia 'a e me'a ko iá, na'e totongi p 'a e *withholding tax* ia 'a e motu'a ko eni, kau tama ko mei Nu'u Sila. He na'e 'oatu p 'ene seniti, to'o mai e, 'o 'ave ki h .

S miu Vaipulu : Sea, ko 'eku ki'i fehu'í atu p , na'a ngalo ia.

Sea K miti Kakato : Fehu'í.

'Eiki Minisit Polisi : Na'a ke hanga 'o talamai ke 'osi 'eku fakamatala kae toki

S miu Vaipulu : 'ikai, ko e fehu'í eni ia fekau'aki ia mo e fakamatala ko eni 'oku lolotonga

Sea K miti Kakato : ‘Uhingá, ko ‘eku lave’i, ‘oku mea’i p ‘e Vava’u 15 ‘a e totonu ko eni ‘oku ou lave atu aí.

‘Eiki Minisit Polisi : Manatu’i ko e loea foki ia ‘a e tangata’eiki ko eni, Vava’u 15, ‘e kei ‘i ai p ‘ene poini ‘a‘ana ia, ka ko e me’a eni ‘oku ou fakahoko atú.

S miu Vaipulu : Sea, ko e ‘ai p ke fakamahino mai eni. ‘Oku totongi ‘e he Poaté, ‘a ia kapau leva ‘oku te’eki ai ke faile ha *tax*, mo’ua e Poate kotoa p na’e ‘i aí. Ka ko e me’a ko ‘oku ou fehu’í. Na’e totongi ‘e he ‘Atita Seniale, ki he’ene kau ng ue. ‘A ia ko e fatongia leva ia ‘o e tokotaha na’a ne totongi e kau ng ue ke totongi e *tax*.

‘Eiki Minisit Polisi : Sea, ko e ki’i fakafekiki faka-Lao ia, ka ko ‘eku fakamatala atu p ‘aku ia e me’a ko eni.

Sea K miti Kakato : Me’a mai koe.

‘Eiki Minisit Polisi : Ko ia, pea u totongi ‘e au ‘a e kau ng ue. Hang p ko e me’a ko na’a ku lave ki aí. Na’e ma’olunga ange e me’a na’e totongi kia nautolu, ‘i he kapau na’e ‘ai e *rate* ‘a e Pule’anga. Pea a’u ki he ‘aho ni, te’eki ai ke hanu mai ha taha kiate au. ‘Oku nau lolotonga fiefia atu he taimi ni, he ma’u ‘enau s niti. Pea kapau ‘oku peh ‘oku te’eki ai ke totongi ha tukuhau, ko e me’a ia ‘oku toki hanga p ‘e he Potung ue Tukuhau ‘o toki lava ke ‘eke ki he fa’ahinga ko iá. Ka ‘oku ou tui na’e ‘osi fai p ‘e he Poaté honau fatongiá, ‘a e me’a ko iá.

Lord Fusitu’a : ‘Eiki Sea, k taki, ko e ki’i poaki atu p pe ‘e lelei ki he ‘Eiki Minisit , ke ki’i fehu’i, s tesi p ‘e taha.

‘Eiki Minisit Polisi : Na’e toki fehu’i ni e 10 ‘a e tokotaha ko ení he taimi ‘oku tau alea ai.

Sea K miti Kakato : ‘Oku ou ki’i kole fakamolemle atu, ki he Hou’eiki Niuá. Tuku mu’a ke me’a mai e Hou’eikí, he ko ‘ene fakama’ala’ala p ‘e ia ‘a e me’a ‘a e Fika 1 ‘o

Lord Fusitu’a : Ka ‘oku laum lie lelei p e Feitu’una, pea tuku ki ai pe ‘oku laum lie lelei p .

Sea K miti Kakato : Me’a mai, me’a mai.

Lord Fusitu’a : Ko e ki’i fehu’i p , ‘Eiki Minisit . ‘Oku ‘ikai ko e *withholding tax*, ‘e totongi ia ‘e he feitu’u ko ‘oku ne fai atu ‘a e vahé, ‘o hang ko e, mahalo na’e ‘i ai e lave ‘anenai ‘o fekau’aki mo e, ko e Poate ko , pe ko e ‘Atita Seniale ‘oku ne totongi e me’á. Ko e feitu’u ko ‘oku totongi ki ai ho’o kau ng ué, ‘a ia tau peh , ko e ‘Atita Seniale. Ko ia te ne totongi e *withholding tax* ko ia, ‘ikai?

‘Eiki Minisit Polisi : Ko ‘eku ki’i fakat t foki. Ko au foki na’a ku hanga ‘o totongi ange ‘a e motu’a ‘Atita ko eni mei Nu’usila, pea u to’o leva e *withholding tax* ‘o ‘ave, kae ‘alu ia mo e toenga e *audit fee*. Ko e me’a tatau na’e hoko ki he me’a ko ení. Na’e ‘omai ‘a e *audit fee*, pea to’o leva ‘a e tukuhau. ‘Oku totonu ke to’o p ia ‘e he Potung ue ko iá, ke ‘ave leva ia ki he me’a.

Lord Fusitu’a : Ko ia ‘oku ou ‘uhinga ki ai, ‘Eiki Minisit . Ke ‘oua ‘e *characterize* koe.

Sea K miti Kakato : N pele ‘o Niua, fakamolemole ‘o me’a ki lalo.

‘Eiki Minisit Polisi : ‘Oku ou fokotu’u atu ke tali ‘a e lipootí. Te tau takai p tautolu. Fokotu’u atu ke tali ‘a e l pooti. M l ‘aupito.

Sea K miti Kakato : Sai, ‘oku ‘i ai ha pou pou? (Ne pou pou’i). Me’a mai Fika 1. Ko ho’o fakatonutonu, Fika 1, pe ko ho’o malanga?

Lord Vaea : Malanga, Sea.

Sea K miti Kakato : K taki, ko ‘Eua ‘oku tonu ke me’a mai he taimi ni. Sai, ko ‘ene lava p e ongo 2 ko eni, kuo tau p loti.

Tokanga ki he mama’o mei Fale Alea Sea e K miti ‘a ia ko e Minisita T naki \$ H Mai

Lord Vaea : Sea, fakamon atu, Sea, ki he fatongia ‘oku foaki kiate koe ‘e he Falé. Ka ko e tu’unga ‘oku fai ki ai ‘a e hoha’á, Sea, ko e tu’unga ko eni. Ko e Sea ko ‘emau K miti Tu’uma’u e Pa’angá, ko ia ‘oku ne fakafofonga’i kimautolú, Sea. Pea ko e M mipa ko iá, ko e Minisit ia, Sea, ‘o e Kapineti. Pea ko e tukuaki’i ko ení na’e makatu’unga ai, ‘i he Sea ko ia ‘o e Minisit , pea ko ia p ‘oku to e ‘i he *Custom & Revenue*. ‘Ikai foki ke lava ‘o me’a mai ia, ko hono ‘uhingá, ko e M mipa ia e Kapinetí. Pea ko e taha ia ‘a e ngaahi fatongia, Sea, ‘oku totonu ke fai e me’a ki ai. He ko e ‘omai ‘e he M mipa ‘a e Falé, *Select Committee*, ‘a e tukuaki ko ení. Ko e *Minister of Customs* pea mo e *Revenue* ia. Pa’anga H Mai, pea mo e Tute, kae ‘uma’ foki ‘a e ngaahi me’a ko ‘oku fai e feme’a’aki ko ki aí.

‘Oku fai e hoha’a lahi ki ai, Sea, ko hono ‘uhingá, ko e kau e feme’a’aki hení, ‘oku te’eki ai ke me’a mai ia ki heni. Pea ko eni kuo p ‘a e po’uli, ‘ikai p ke me’a mai ia, ke fakahoko mai ‘a e tu’utu’uni na’e fai ‘i he Falé, ki he *Select Committee*, ke fakahokó. Pea ko ia ai, ‘oku fai ‘a e tokanga lahi ki he Feitu’una, he kuo m ‘a e ‘Eiki Minisit ia ko iá kapau ‘e me’a mai ki heni ke fakahoko, ki he ‘Eiki Minisit ko pe na’e hala ‘ene founga ng ue, pe na’e tonu.

‘Eiki Tokoni Pal mia : Sea, fakatonutonu, Sea.

Sea K miti Kakato : Ki’i fakatonutonu eni, Hou’eiki Fika 1.

‘Eiki Tokoni Pal mia : ‘Osi poaki mai p e ‘Eiki Minisit ‘oku fai e folau.

Lord Vaea : M l Sea. ‘Oku ou fakam l atu ki he Tokoni Pal mia. Ka ko e ‘uhinga ia ‘oku fai ai, pea mo e foaki e ngaahi mon ko ‘o e Seá, ki aí. Pea kapau kuo me’a atu ia. Ko hai homau Sea ‘oku foaki ki ai e tafa’aki ko eni, ‘oku ‘i ai mahalo mei he Kapineti p . Ka ‘oku fai e hoha’a lahi ...

<006>

Taimi: 1830-1840

Lord Vaea: .ki ai ko e ‘uhingá,. hang ko e feme’a’akí, ‘oku tonu ‘a e me’a ko ‘oku me’a mai ‘aki ‘e he ‘Eiki Minisit , pea to e tonu p mo e me’a ia na’e me’a mai ‘aki ‘e he Minisit ko ia ‘oku mama’o atu. ‘Oku fakatonu tonu l ua ia Sea. Mei he tafa’aki p ‘e taha, ko hono ‘uhingá ko e Kapineti ia. Pea ko e tu’utu’uni eni ho Falé, ‘ave ki he *Select Committee* ke fai mai ha’anau fokotu’utu’u mo ha’anau fakakaukau, pea ko eni ‘oku ‘omai ki heni. Pea ‘oku feme’a’aki ai, pea mahino mai ai Sea, ‘oku ‘i ai ‘a e me’a ia ‘oku ne uesia. Pea ko e me’a ko ia ‘oku ne uesiá ‘oku fakahoko maí, ko e founga ng ue. Na’e tonu ‘a e founga ng ué, pea ‘oku ngalingali ‘oku kei tonu p ia, ka na’e toe fakalelei’i a e founga ‘o ‘i ai ‘a e tu’unga ko eni. Sea, ‘oku ou tokanga lahi atú, ko e ‘uhingá ko e taha ‘o e ngaahi tefito’i fatongia ‘o e Fale ni, ke fakahoko leva ha ngaahi ng ue taau, ke ‘oua ‘e to e hoko ‘a e me’a ko eni, kapau ko ia, ‘uluaki.

Tokanga ki he founga ne fakahoko’aki e vahe ‘ovataimi

Ua, ko e fatongia foki ko eni ko , na’e fai ai ‘a e fo’i ng ué ia,, ko e ki’i pa’anga si’isi’i p ia Sea. Ko e 6000 tupu p , ‘oku ‘ikai ko ha laumano p ko ha laukilu. Ki’i 6000 tupu p . Ko e me’a p ia ‘oku ‘omai, na’e ‘ova ‘akí, pea ko e ki’i fakamatala p ‘oku ‘omai. Pea ko ‘oku tuku mai p ia ki ai. Ko hono fai ko ia ‘o e feme’a’akí he Fale ni, ‘oku hang ‘oku ngali hulu ange ia ai, pea ko e fo’i me’a ia te u ki’i a’u atu ki aí Sea. Pe ‘oku si’isi’i pe ‘oku lahi, ka ko e tefito’i fatogia foki ia ‘o e ‘atitá ke nau vakai’i p na’e f fee’i. Ka ko e fakahoko mai foki ‘e he ‘Eiki Minisit ko ia o e ‘aho ní, na’a ne foaki p ki he’ene kau ng ue. Ka ko e founga, ‘oku fai ki ai ‘a e fehu’í, pea kapau ‘oku peh p ‘e he Fale ni ia ke kei hokohoko atu p kae ‘oleva kuo ma’u, Sea, lavea ai ‘a e kakai hotau fonua. Pea ‘oku lavea ai mo e anga ‘o e faka’amú, ko hono ‘uhingá ke tauhi ‘a e melinó, pea hilifaki kia kinautolu ‘a e tukuhau ko ia ‘oku taau pea mo e kakai ko ia. Ko ia ‘oku fai ai ‘a e fakahoha’a Sea ki he Feitu’u na,, ko e ki’i pa’angá ‘oku si’isi’i, ka ko e founga ng ue na’e fai’akí, ‘oku ‘omai ke tukumai ki he Fale ni ke fai ki ai ha feme’a’akí, ki hano fakalelei’i ki he kaha’u. Ko ia ‘oku ou faingat ‘ia foki au ki heni Sea, ko e ‘uhingá, ko e K miti Pa’angá ko e to e Minisit p mo ia ‘oku Sea ai.

Fokotu’u ‘oua p loti’i e L pooti tau’at ina e ‘atitá kae fakafoki ke fakalelei’i

‘Oku fakahoko mai ‘e he K mití ko e fakakaukau eni. Ko e peh ko ke tuku p ke ‘at , ko e ‘uhingá ke lava atu ai ha ni’ihi pea t atu ai ha ni’ihi ‘oku ‘ikai ke u tui ki ai Sea. Ko kinautolu ‘e lavá, ‘a kinautolu p ko ‘oku nau ofi ‘i he tafungofunga ki ‘olunga. Ko kinautolu ko ‘i laló, ‘ikai ke nau lava nautolu Sea. Ko ia ai ‘oku fai ‘a e fakakaukau, mo e faka’amu Sea, kapau leva ‘oku ‘ikai ke fiem lie ho Fale ‘eikí ki ai, pea fakafoki p ki he K mití, ke nau fai mai ha fokotu’utu’u ke to e lelei ange ‘o hang ko eni. ‘Oku ke mea’i ko ‘oku faingat ‘ia aupito p ‘a e Minisit ia ai. Ka ‘i ho’o fakahoko mai ko e me’á eni ke fai p hano fakalelei’i fekau’aki pea mo e ‘Atita Seniale m l l , pea hili iá, pea to e ‘omai leva ki ho Fale ni. Ka ‘oku ‘ikai ke totonu ke tamate’i ‘a e fo’i me’a ni ia, ko hono ‘uhingá, he kuo solova ia he Fale ni. ‘Ikai, ko ‘etau fatu eni ha ngaahi fakakaukau, mo ha fononga’anga lelei ki he kaha’ú, ke ‘oua ‘e to e hoko ia ki ha taha, pea ko hono ‘uhinga ia ‘oku ‘omai ai ki ho Fale ‘eiki ni, ke fai ha vete mei ai, pea kapau ‘oku ‘ikai ke maau eni, pea to e fakafoki p ki he *Select Committee*, pea mo ha fakahoko ki ai ko ho’omopu *Term of Reference* ki he ng ue ko eni, ke fakapapau’i mai p ‘e tonu eni pe ‘ikai, pea mo ha ngaahi *avenue* ke fai ki ai ‘a e ng ué, ‘e taha pe ua pe tolu. Ko ia ai ‘a e pou pou atu Sea, ke ‘oua na’a fai pea tuku eni ke p loti pea tuku maumau ai. Ko hono ‘uhingá ‘oku ‘at ai ke fai ai ‘a e maumau ia ki he kaha’ú, kae fai hano fakapapau’i, fakafoki p ki lalo ki he *Select Committee*, pea toki

‘ohake leva mei ai ha ngaahi tu’utu’ni tuha mo taau, ke lava p hoko atu ai ‘etau ngaahi ng ue. M l Sea.

Fakam ’opo’opo ongo fokotu’u ‘e he Sea’

Sea K miti Kakato: M l . Taimi eni ‘o e Fakafongona N pele ‘o ‘Eua. ‘A ia ko ‘ene ‘osi p ení, kuo tau p loti. ‘A ia ko e fokotu’u ‘e ua ‘oku ‘omai, ke tali ‘a e K mití ‘a e fakamatala ‘a e K miti Tu’uma’u ki he Pa’angá, pea moe toe fokotu’u hono hokó. ke fakafoki ki he K miti Pa’angá, ke to e fai ha’anau tu’utu’uni ki ai. Me’a mai koe ‘Eiki N pele.

Lord Nuku: ‘Eiki Sea, ko e fakahoha’a ko eni ‘a e motu’a ni ia ‘Eiki Sea, pe ‘oku maumau ‘a e Laó pe ‘ikai. Ko e p lotí, ‘e ‘ikai hanga ‘e he p lotí ‘o ikuna’i ‘a e Laó, ko e me’a ma’olunga taha ia ‘i he fonua ni, pea mo e ng ue a e Fale Aleá Sea, ko e Lao ‘o e fonua. Ka ko e ‘uhinga peh ‘a e fakahoha’a ko ia ‘a e motu’a ni ‘Eiki Sea. Ko e fakahoha’a ko ia ‘a e motu’a ni ki he Lao ko ‘o e 2002, ke fakah ...

‘Eiki Pal mia: Ki’i fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele ‘Eua fakatonutonu eni ‘a e ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia: Ko e fehu’i eni na’e fai ki he Minisit , pea ko ‘ene talí ‘oku fakalao. Pea ‘oku ‘ikai ke u ‘ilo ia ‘e au p ko e to e h haane tali ‘e fai. Kapau ‘oku nau tala’a ki he Fakamaau’anga. Ko ‘eku fanongo ko ia ‘anenai, te ne to e fehu’i mai ‘a e fehu’i tatau, kuo ne ‘osi tali atu ‘oku fakalao. Ka ko eni ‘oku toe malanga mai ia ‘i he Lao. Ka ‘oku ou peh tau fakanounou, kapau ‘oku nau peh ‘e nautolu ‘oku hala ‘ene peh na’e fakalaó, ki ha feitu’u kehe ka tau nounou.

Sea K miti Kakato: Me’a ki lalo ‘a e hou’eiki Niua kae ‘oua kuo ...

Tokanga ki he keisi natula tatau na’e fakanofu ai Minisita Kapineti

Lord Nuku: M l ‘Eiki Sea. ‘Oku ou fiem lie p au ia ki he fakatonutonu ‘oku ‘omai ko ‘e he ‘Eiki Pal miá ‘Eiki Sea. Na’e ‘i ai ‘a e Hou’eiki Kapineti, na’e ‘omai ‘a e pa’anga pea mei he ‘Amapasitua Siainá, pea ne hanga ‘o fakah he’ene ‘akauní, ko e Minisit eni ko Fineasi F naki. ‘Oku ‘asi he L pooti ko eni ko he L pootí, ko e ‘Atita Seniale eni na’a ne hanga ‘o vakai’i ‘a e Laó, pea ko ‘ene tu’utu’uni eni ko na’e ‘ave ko ki he Kapinetí he ‘aho ko iá. Ko e totonu ke fakafisi ‘a e ‘Eiki Minisit , he ‘oku ne maumau’i ‘a e Laó, ‘i he fakah ‘a e siliní ki he *personal account*. Ko e tu’utu’uni ia na’e fai ‘e he ‘Atita Senialé, ki he maumau lao ko iá Sea. Ko e ‘aho ni, fakah ‘a e siliní, ki he ‘akauni tau’at ina, pea fakahoko mai leva, ko e silini ia na’e ‘omai ia tu’ataimi. ‘Omai leva ‘i he Lao ko ia ‘o e pa’anga ‘a e Pule’angá ‘oku tapu. Ko e me’a eni na’e ‘osi me’a ‘aki.. ko e *recommendation* eni na’e fai ‘e he ‘Atita Senialé ‘i he ‘aho ko iá Sea. Ko e ‘aho ni, to e hoko p ‘a e me’a tatau. Lao ko ia na’a ne peh ‘oku maumaú, hao ia he ‘aho ni. Ka ko e ‘uhinga ia ‘oku fai atu ai ‘a e hoha’á, he na’e peh ‘e he ‘atita tau’at iná ko e fakah ‘a e pa’angá ki he ‘atita senialé, pea mei ai ki he kau ng ué ‘oku ‘ikai ko ha founa eni ‘oku fakalao. Ko e L pooti ia ko ‘a e ‘atita tau’at iná, ‘a ko na’e peh ‘e he ‘Eiki Minisit Pa’angá, ha’u ‘a e tokotaha ko ‘o sivi , pea ha’u leva ‘o sivi . ‘A ia ko e malanga ‘oku fai atú, fakatatau ki he L pooti ko iá. Ko e me’a ko ia ‘a e ‘Eiki Minisit , fakafuofua ki he ta’u ‘e 20 na’e ng ue ai ‘a e kau ng ue ‘ovataimi, ‘ikai ke totongi ‘enau tukuhau. ‘Oku ne ma’u p lisi ko

‘o e kakai ko ia. Ko hai na’e ‘ikai ke fai hono fatongia? Ko e kakai na’a ne ng ue’akí, p ko ia ‘oku ne hanga ‘o fakatonutonu ‘a e Lao? Na’a ne me’a mai, na’a ne to’o ‘a e *withholding tax* ko ‘a e ‘atita tau’at ina. Kau ng ué, ‘ikai ke ne to’o ia ‘e ia. Ko hai? Me’a mai ia, ‘oku fiefia ‘a e kakai ko ia. Fiefia ‘i he maumau’i ‘o e Lao ‘o e Tukahau.

Tokanga ki he kupu 78 e Konisit tone

Ko e me’a ia ko ‘oku ‘uhinga ai ‘eku fakahoha’á Sea, he ‘oku ou tui ‘oku ‘i ai ...

<008>

Taimi: 1840-1850

Lord Nuku: ‘a e maumau ‘i he fakahoko ko eni ko ki he ‘Atita Tau’at ina. Fokotu’u hangatonu mai p . Fakahoko mai ‘e he kau mataotao ko ia ‘a eni ko ‘i he T naki Pa’anga mo e Tauhi e Pa’anga ko e ki’i maumau si’isi’i. Ko e me’a ia ‘oku fai ki ai ‘a e tokanga ko e maumau, ko ho’o hala he me’a si’i ko ho’o hala ia he me’a lahi. Pea ko e me’a ia ‘oku fai ki ai ‘a e tokanga Sea. Ko e ‘amanaki ko ke tau hanga ‘o p loti’i eni, ko e pule ia ‘a e Feitu’u na, ka ko e tohi, ko e Tohi Lao ko e tohi ia ‘oku fai atu ai ‘a e fakamalanga. Ko e peh ko ko ‘oku ‘i ai e Lao ki he T naki Tukahau ke ne toki fa’iteliha, ‘Eiki Sea ko e Kupu 78 ko ‘o e Konisit tone ‘oku ‘i he Fale Alea ke tu’utu’uni ki he tukahau. Kupu 78. Konga ki mui e kupu ko ia, ‘e tu’utu’uni ‘e he Fale Alea pea fai ki ai e kau Minisit . Ko e Kupu 78 ia e Konisit tone. Ko f ha toe lao te ne hanga ‘o fakafepaki’i ‘a e lao ko eni Sea? Ko e me’a ia ko ‘a ko ‘oku fai atu ki ai ‘a e hoha’a Sea.

’Eiki Minisit Pa’anga: Sea ko e ...

Lord Nuku: Ko e p loti ia ...

’Eiki Minisit Pa’anga: Ki’i fakamahino atu p ‘a e poini ko eni.

Sea K miti Kakato: Ki’i fakatonutonu Hou’eiki.

Fakama’ala’ala ki he lave Konisit tone felave’i mo e hiki tu’unga totongi tukahau

’Eiki Minisit Pa’anga: Ko e, tapu mo e Feitu’u na peh ki he Hou’eiki K miti Kakato. Sea ko e poini ko eni ko e ‘uhinga ko ‘o e kupu ko fel ve’i mo e Konisit tone ‘oku fel ve’i ia mo hono hiki ko e tu’unga totongi ko ‘o e tukahau. ‘Oku ‘uhinga ia ki ai. Ko e tokotaha ko ‘oku mafai ko ke ne hanga ‘o to’o ko ‘a e tukahau fakafo’ituitui (*PAYE*) ‘Oku ‘asi ia he Kupu 50 ko Lao, Kupu 50 ko Lao H Mai ‘oku ‘asi ai ko e fatongia ia ‘o e tokotaha ko ‘oku ha’ana e ng ue (*employer*) Kupu 50 ko ‘o e Lao ko eni e Tukahau H Mai, ‘a ko na’e me’a ki ai e, ‘a e Minisit Polisi, ko e tokotaha ko ko ‘oku ha’ana e ng ue hang kapau ko e kautaha, kapau ko e poate. Ko ... ‘Oku ne to’o ‘e ia ‘a e tukahau pea ne toki ‘oange ‘e ia ‘a e toenga ki he me’a, ‘a ia ko ‘eku kole atu p au ko e Kupu 50 ia ko ‘o e Lao ko ki he Pa’anga H Mai ki he fatongia ko hono to’o ‘o e tukahau mei he v henga, tu’unga v henga ko eni p ko e ... M 1 .

Vili Hingano: Tokoni atu p . Sea ki’i fie tokoni he me’a ko eni ‘oku me’a ai e Minisit .

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu?

Sea K miti Kakato: Ko e tokoni, k taki e tokoni ‘o ki’i me’a hifo. Fakamo’ui ho maika Minisit .
Fakama’ala’ala he kehekehe pa’anga tanaki ng ue ‘ovataimi mo e \$ tokoni

’Eiki Minisit Polisi: Na’e peh mai foki ‘oku tatau ‘a e pa’anga ‘ovataimi mo e pa’anga ko ‘oku ‘omai ko mei he, pea mei he, mei he ‘Amipasittoa Siaina, ko e pa’anga tokoni ‘oku na kehekehe kinaua. Ko e tatau ko , ko e pa’anga ko ‘oku, na’e ‘omai ko mei he, mei Siaina, tatau ia mo e pa’anga ko *Tonga Sat*, tatau ia mo e pa’anga ko ‘a e, na’e fakafoki ‘e Nu’usila. Ko e me’a, ko e pa’anga ia ‘oku tatau. ‘Oku ‘ikai ke tatau ia mo e pa’anga ko , ko e pa’anga ia na’e ng ue’i ia ‘i tu’a taimi. ‘Ovataimi. Ko ‘ene hanga ia ko ‘o fakahoa mai, fakahoa ia e fu’u ‘ pele mo e fu’u lesi. ‘Ikai ke na tatau kinaua. Ko e pa’anga ko ‘oku ‘omai pea mei muli ki Tonga ni, mai ia ‘o fakah he, ‘i he pa’anga ko ia ‘a e Pule’anga. Pea mo e pa’anga ko ‘a e, ‘o ‘ikai ke tau, ‘o ‘ikai leva, ko e me’a ‘oku tapu. Ko e me’a ko na’a te ‘alu ‘o ng ue’i ‘i tu’a taimi ‘oku ‘ikai ko e ng ue ... Ko hai ke pule mai, ke pule mai ha taha kia kita ‘oku tau fonua tau’at ina eni ia.

Lord Nuku: Sea ...

’Eiki Minisit Polisi: M l Sea.

Sea K miti Kakato: ‘Oku mahino ia ‘a e fakama’ala’ala ‘oku lave’i p ia he motu’a ni ‘a e kehekehe ko ‘a e ongo pa’anga ko ia ka ke faka’osi mai ...

Taukave ko e pa’anga totongi ‘ovataimi ko e pa’anga ia ‘a e fonua

Lord Nuku: Ko e lau ko ko ‘a e ‘Atita Tau’at ina, ko e pa’anga ko eni ko na’e totongi ki he totongi ko ki he ‘ovataimi ‘oku lau ia ‘i he *Public Account* p ko e pa’anga ‘a e fonua. Ko e l pooti ia ‘a e ‘Atita Tau’at ina. Ko e me’a ko ‘oku fai atu ai ‘a e fakahoha’a Sea, fakahoha’a atu he l pooti ko ia. Ko e ‘uhinga p ia ‘o e fakahoha’a atu Sea. Ka ‘oku ‘osi hanga ‘e he ‘Atita Seniale, ko e ‘ me’a ko eni ko ‘oku fakamatala atu ko e L pooti ko ‘a e ‘Atita Tau’at ina ‘oku ‘ikai fiem lie ki he founa ng ue. Pea ‘e faingata’a’ia he ko e founa ng ue ia ne ‘ikai totonu ke fai ‘aki e ng ue. Ko e ‘Atita Tau’at ina ia ko ko ‘oku ne hanga ‘omai ko ‘a e me’a na’e ‘ave ki he k miti. Ko ‘ene l pooti eni. ‘Ikai ke u lave au ki he pa’anga hulu ko na’e toho ko ki mu’a pea na’e ‘i ai e me’a ‘anenai ‘o feme’a’aki ‘o peh ko e toho ‘a e kau Fale Alea na’e toho *advance*. Ka ke manatu ki he Kupu 62 ko e me’a p ia ‘a e Fale Alea ke nau hanga ‘o faka’uhinga’i ...

’Eiki Pal mia: Kau hanga ‘o ...

Lord Nuku: Ko ‘eku lave ko ki ai ...

’Eiki Pal mia: Fakatonutonu atu.

Lord Nuku: Ka ‘oku ‘io, pea fai p e fakatonutonu ia Sea.

Kole Pal mia ‘oua tukuhifo Fale Alea ki lalo

’Eiki Pal mia: Ko e toki Fale Alea fakaoli ia ‘i m mani ke nau faka’at ke toho faka’angataha p ‘e ha taha he fu’u ta’u kakato, me’a n te tau tali e kau ng ue faka-Pule’anga ko ‘enau h mai

p , ma'u k toa 'enau vahe pea toki ng ue'i, ko ia ko u, 'oua te ke 'ai, 'oua te ke tukuhifo e Fale Alea 'o Tonga ki lalo. Kapau ko 'enau s pinga ia na'e fai he kuohili ko u talaatu te'eki ai ha fonua peh 'i m mani.

Lord Nuku: Sea ...

'Eiki Pal mia: Ke toho k toa p ...

Lord Nuku: Fakatonutonu atu ko e me'a kehe ia.

'Eiki Pal mia: 'Oku ou kole atu ke 'oua te ke fa'a lave ki he me'a ko ia ... (kovi 'a e ongo) ...

Lord Nuku: 'Oku to e fakam ange Sea 'etau t puni ka tau vahe. 'Oku h ? Pea 'oku t puni e Fale Alea ka tau vahe ki he ta'u hoko? Ta'efai ha ng ue? Sai ange ia? Hono toho kae fai e ng ue?

'Eiki Pal mia: Sea ...

Lord Nuku: Ko e *basic* ki he fo'i taimi Fale Alea.

'Eiki Pal mia: Sea 'oku ou kole atu, ke ke ta'ota'ofi mai e me'a ko eni he kau ka ava ke u hanga 'o fakamatala e kuohili ko u talaatu 'e fakaoli e fonua ni.

Lord Nuku: Sea ...

'Eiki Pal mia: Ko ia 'oku ou kole atu ta'ota'ofi mai 'etau me'a ki he me'a ko eni.

Lord Nuku: Ko e 'uhinga 'eku faka ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia, 'oku mo'oni p e me'a ko eni 'oku me'a ki ai 'a e Hou'eiki ka 'oku ou kole atu Hou'eiki 'oku 'ikai ke 'i ai ha t puni ka tau vahe.

Lord Nuku: 'Oku tau vahe.

Sea K miti Kakato: 'Oku lele ...

Lord Nuku: ...

Sea K miti Kakato: K taki ...

Lord Nuku: ... 'o a'u ki he to'u Fale Alea hoko.

Sea K miti Kakato: K taki Hou'eiki 'Eua, ke u ki'i fakahoha'a atu p pea ke ...

Lord Nuku: 'Io.

Sea K miti Kakato: Ki'i t naki p ka u ...

Lord Nuku: M l , m l .

Sea K miti Kakato: Ko e ...

Lord Nuku: Pe 'i me'a mai koe.

Sea K miti Kakato: Ko e t puni 'o e Fale kae me'a atu e kau Hou'eiki Fakafofonga ki honau ngaahi v henga fakataha mo kinautolu p te nau me'a mai kae lele p 'etau ngaahi fakataha K miti Tu'uma'u. Ka 'oku ou tui 'oku hang 'oku ongo hala ia ki tu'a 'a e peh kuo t puni hotau Falé ka tau vahe p , he 'oku ou tui p ke 'omai p ha ngaahi voka 'oku ki'i fakapotopoto ke tau ng ue'aki, m l Hou'eiki.

Lord Nuku: Ko ia Sea. Ko e taimi ko ko 'oku t puni ai e Fale kae ui e k miti 'oku vahe e k miti ia. 'Oku vahe k miti fakafo'ik miti. Pea to e vahe mo e Fale Alea 'i he taimi ko ia. 'A ia 'oku vahe ua. Vahe ta'eng ue ...

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki N pele, me'a mai mu'a ki he'etau 'asenita ke tau talanoa ai, ko 'ene 'osi p eni ia ko u p loti au. Kuo mahino ia ki he motu'a ni 'a e tu'utu'uni.

Lord Nuku: Ko e pule ia 'a e Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: He ko 'ene mahino p ki he Sea kuo totonu ia ke tau p loti. M l Hou'eiki, me'a mai.

Taukave ko e tukuhau mei he '87 ki he 2013/14 na'e maumau'i ai e Lao

Lord Nuku: Ko ia Sea, ko e 'uhinga ko he nau fakahoha'a atu he 'oku maumau e lao pea ko 'eku fokotu'u atu, na'e 'osi fokotu'u mai p 'e he 'Atita Seniale M l l ke fakafoki eni ki he k miti. Kapau te ke manatu p ki ai na'a ne fokotu'u mai he 'aho ko na'e fakah mai 'a e pepa ko eni pea na'e kole 'a e Minisit Polisi ke fakafoki e lao ko eni ki he k miti he koe'uh he 'oku konga ua 'a e l pooti ko na'e 'omai Sea. Pea ko e me'a ia ko 'a ko 'oku 'ai ke u fokotu'u atu 'i he'eku tui fakatatau ki he Lao ko eni ko 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga fakatatau ki he L pooti ko 'a e 'Atita ko eni ko Tau'at ina 'oku maumau. Pea fakatatau ki he tukuhau ko ko na'e tali totongi 'i he fu'u ta'u eni mei he 87 ki he 2013/2014.

Lord Fusitu'a: Sea ko e poaki atu ki he Feitu'u na p 'oku laum lie lelei e 'Eiki N pele keu 'oange ha tokoni ki ai?

Lord Nuku: Sea mahalo tama tuku atu p ke ki'i tuku p ia kau faka'osi atu au.

Sea K miti Kakato: 'Io me'a mai koe ke faka'osi. Faka'osi mai ai leva ...

Lord Nuku: Pea 'uh pea toki tokoni mai ia.

Lord Fusitu'a: K taki Sea 'oua 'e p loti.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki faka'osi mai.

Kole ke 'oua p loti'i ke tanu e L pooti 'atita 'e he Fale Alea

Lord Nuku: Ka ko e 'uhinga ia 'eku kole atu 'Eiki Sea 'oku 'osi mahino e p loti ia he Fale ni, ko e tautapa atu ia ko eni 'Eiki Sea ko e tangi ia pea mei he ate pea 'uma' e kakai 'o e fonua. Kapau 'oku maumau'i 'e he Fale ni 'a e lao, te tau to e ki f ? Ko f ha feitu'u te tau t ki ai Sea? P loti'i p pea tanu h 'o 'osi? Ko u tui 'oku kei to e lahi e ng ue fakalao ke fai ki he l pooti ko eni 'o fakatatau ki he l pooti ko na'e 'omai ko 'e he ...

<009>

Taimi: 1850–1900

Lord Nuku: .. he 'e ' tita tau'at ina. Ko 'eku kole atu ia, 'oua te tau hanga 'o tanu e l pooti ko eni he Fale ko eni. Kei lahi e ngaahi feitu'u ia ke 'ave ki ai. 'Ave ki he K miti Lao, ke nau sio ki hono tu'unga fakalao 'o e ' tita ko eni, l pooti 'a e ' tita tau'at ina. Ko e me'a ia 'oku tokanga ki ai e motu'a ni. Kapau te ke p loti'i, ko 'etau hanga ia 'o tukituki 'a e puha mate ko eni. Toki 'alu ia 'o akafia mai ha taimi.

Lord Fusitu'a: Sea, ko e 'uhinga ia e poaki atu ke fai ha tokoni ki he 'Eiki N pele... p loti.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Nuku: Kapau 'e p loti, pea kapau te ne 'ai mai ai ha fokotu'u, pea ka 'ikai pea mau tokoni atu ke 'ai ha fokotu'u ke ne fakasino e me'a ko 'oku ne fakamalanga'i kae tuku ki he Fale ke fai e p loti. Ko e p loti ko na'e tuku mai 'e he Fika l N pele Fika l 'o Tongatapu. Kapau te tau, kuo 'osi hoko ia ko e fokotu'u pea kuo poupou'i te tau p loti. Kapau 'e to e kau atu ki ai 'a e tokanga 'a e N pele mei 'Eua, to e kau ai pea mo e K miti Lao pea mo ha sino ke ne fai ha vakai fakalao ki he tu'unga ko 'o e monuka ko 'a e lao 'oku fai ki ai 'a e lau 'a e l pooti ' tita tau'at ina. Fakataha kotoa ia 'i he fokotu'u ko ia hono u'a ka tau p loti ki ai 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: 'A ia Hou'eiki, ko e fokotu'u eni 'oku ua. 'A eni 'oku 'omai ko eni ke tau p loti ai. Pea ko e to e fokotu'u mai eni ia ke tolu?. 'Oku ou tuku atu ke me'a mai e Hou'eiki 'Eua ke ne faka'osi'osi mai ka tau p loti.

Lord Nuku: Sea, ko e h 'a e ongo fokotu'u 'e ua ko ena ko ...

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u 'uluaki ke fakafoki ki he K miti Pa'anga ke to e fai ha ng ue ki ai. Ko e fokotu'u ua e fokotu'u, ko e fokotu'u mai ke tau tali 'a e l pooti ko eni e K miti Pa'anga.

Lord Nuku: Ko ia Sea. Ko 'eku fokotu'u atu ke fakafoki eni ki he K miti Lao ki he tu'unga fakalao ke nau hanga 'o vakai'i 'a e lao ko ia 'oku maumau 'oku talamai ko eni ko 'e he ' tita tau'at ina Sea. Kapau he 'ikai ke, ko e p loti ia ko e me'a kehe, ka ko 'eku kole atu, 'oua te tau hanga 'o 'ufi'ufi'i e me'a ko eni.

Sea K miti Kakato: 'A ia Fakafofonga N pele 'Eua 'oku ke poupou'i p 'e koe 'a e fokotu'u ko eni ko 'a e Fika l 'o Tongatapu. 'A ia ko 'etau me'a 'atautolu 'oku tau fefokifoki'aki p ko e

fepoupou'aki p .

Lord Nuku: 'Ikai ke u fefokifoki'aki au Sea ko e me'a eni ia 'oku, me'a fo'ou. Ka ko 'eku fokotu'u atu ia.

Lord Fusitu'a: Ko u fie tokoni atu p ki ai Sea kapau 'e ..

Sea K miti Kakato: Mo ki'i me'a ki lalo, mo ki'i me'a ki lalo k taki.

Fokotu'u fakafoki L pooti 'atita tau'ataina ke vakai'i tu'unga fakalao 'e he Komiti Lao

Lord Vaea: Sai ke fakafoki atu 'eku fokotu'u 'a'aku ia ke fakafoki ki he K miti Pa'anga. Kae tu'u e fokotu'u ko , fakafoki ki he K miti Tu'uma'u ko ia 'a e Laó 'a e Fale. M l Sea.

Lord Nuku: Kapau 'e fai'aki e fokotu'u ko ia Sea. He 'oku taimi p ia ke to e fakafoki mai pea tau sio ki he tu'unga fakalao ko ia.

'Eiki Minisit Lao: 'E Sea, 'ai p ke u ki'i tokoni atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Eiki Minisit Lao: Kuo fu'u fuoloa. Ko eni kuo 'osi talamai he 'e lipootí na'e 'i ai e ki'i t nounou, pea 'oku fai e ng ue ki ai ke totongi, he 'ikai ta'etotongi. Ko e h e me'a 'oku tau to e longoa'a aí. Ko eni, 'osi mahino na'e 'i ai e ki'i t nounou. Pea 'e toki totongi pea 'e fai e ng ue ki ai. Ko 'ene 'osí ia.

Sea K miti Kakato: Na'e fokotu'u mai mei he k miti 'a e m hina 'e ua ke totongi ange ai. Pea ko u tui 'oku 'osi ia ki N vema 'o e ta'u ni. Pea ko u peh ko e me'a ia ko 'oku fokotu'u mai 'e he Minisit Laó ke fakahoko. 'Oku lolotonga fakahoko 'a e ng ue ko ení.

Lord Fusitu'a: M l Sea. Poaki atu ki he Feitu'u na kae fai atu ha ki'i lave fekau'aki mo e poini ko ia. 'Oku hang ia ha peh mai.

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki Niua, ko ho'o malanga?.

Lord Fusitu'a: Tau fakalau p ia ko e malanga ka ko e s tesi p 'e taha fekau'aki mo e me'a ko ia na'e me'a ki ai 'a e Minisit Laó ke mahino e tu'u ko ia 'a e Falé he 'oku peh , kapau ko 'e totongi mei Novema pea 'oua to e fai ha hoha'a ia kapau na'e monuka ai e laó. 'A ia 'oku hang ki he motu'a ni e me'a peh ko e ' tukuaki'i ko ia 'oku fai mai ki he ni'ihí e ngaahi t pile ko ení fekau'aki mo e paasipooti mo e faito'o konatapu mo e h fua h fua, tuku ai p ia 'oua 'e fai ha ng ue ki ai kuo 'osi.

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki, k taki p 'o me'a mai p he'etau 'asenita. Pea mo e me'a ko eni 'oku tau feme'a'aki ai.

Lord Fusitu'a: Kapau, neongo p pe 'e totongi 'i N vema p 'ikai, kapau kuo fakamonuka e laó, tuku p ke tu'u e fokotu'u ko ke fai hono vakai fakalao. Kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'oku monuka, h ha taha, me'a ke ilifia ai ha taha.

'Eiki Minisit Lao: Sea 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'oku monuka. Ko e founa ng ue na'e fai mai'aki 'e he Pule'angá ko . Pea ko u hanga 'o ki'i fakalea atu 'e Kau M mipa. 'Oua te mou fa'a taku hingoa. Na'e fai 'a e konifelenisi ko eni mai 'a e Kominiuelí, pea ko u sio ki he mo'oni pea 'oku ou faka'ehi'ehi mei he *mention* ha hingoa, he 'oku 'i ai e *right* 'a e *public* ia ke nau *respond*. Mou me'a p , na'e peh kau Pal mia ko p ko hai, 'oua 'e fa'a lea ki he hingoa, he ko hono mo'oni 'oku 'i ai 'enau totonu ke nau *respond* kia kitautolu.

Lord Fusitu'a: Sea k taki, ko e ki'i fakatonutonu atu p . Fakatonutonu p 'i he tokoni. 'Oku ke laum lie lelei p Sea ko e poaki atu p ki he Feitu'u na p 'oku lelei.

Sea K miti Kakato: Ko e h ho'o fakatonutonu?.

Lord Fusitu'a: Ko e fakatonutonú ko e ' taku hingoa, na'e taku hingoa mei taumu'a, fai ki ai e tukuaki'i ko e founa ng ue ko ení ...

Sea K miti Kakato: K taki 'e Hou'eiki N pele, 'oku 'ikai ko ha fakatonutonu ia kae 'oua 'e hoko ha feh laaki ia 'a ha M mipa ke ke *excuse* ia ki he Feitu'u na ke ke ng ue mai'aki.

'Eiki Minisit Lao: Sea kau ki'i faka'osi ai leva p au. Ka ko e taha ia he me'a na'u fiefia 'eku, he me'a atu pea mo e Sea, 'o fanongo 'i he me'a, 'i he mo'oni 'o e m mani ko ení, 'i he fakataha'anga peh ni. 'Oua 'e fa'a lave hingoa he 'oku 'i ai 'enau totonu 'a nautolu ke nau *respond*. Ko ia ai, tau ki'i lave, ki'i lavelave si'i p 'oua 'e fu'u 'ai ki he hingoa. Ko e me'a ko 'i he kuo hilí, ko e founa ng ue p ia. 'Ikai ke 'i ai ha me'a ia 'e monuka ai. Ko eni kuo 'osi 'ilo'i 'oku totongi. Na'e ki'i 'ova p ka ko eni 'oku totongi p , 'ikai ke 'i ai ha me'a ia 'e monuka ai. Kae hikinima'i e me'a ka tau hoko atu Sea.

Ngaahi laulea he vaha'a taimi na'e fai ai totongi hulu ki he 'atita seniale m l l

Sea K miti Kakato: Sai, ko u fakam l atu Hou'eiki, 'a e mahino ki he motu'a ni, 'a e me'a ko 'oku fiema'u ke totongí. Na'e me'a mai e Hou'eiki Pal mia 'a e founa ko ko e *advance*, na'e me'a mai ki ai 'a e N pele Fika l 'o Ha'apaí, na'e totongi faka'angataha 'a e ng ue ko ení. 'A ia ko e fo'i vaha'a taimi na'e 'oange ki ai totongí ko Siulai 2014 ki Sune, 2015. Pea na'e fakafisi 'a e Hou'eiki ko ení 'i T sema ko e 'uhinga ko 'ene fili Fale Alea 'o hoko ai 'a e feh laaki ko ení. Pea ko e tu'utu'uni 'a e ' tita, ke totongi.

Vili Hingano: Ki'i fakatonutonu atu p Sea k taki.

Sea K miti Kakato: Ko e ma'u ia ko 'a e motu'a ni.

Vili Hingano: Sea ki'i fakatonutonu p .

Sea K miti Kakato: Ko ho'o fakatonutonu a hai?.

Vili Hingano: K taki p ko e ki'i tokoni p ki he Feitu'u na ki he me'a ko ena 'oku ke me'a mai'aki.

Sea K miti Kakato: Fakahoko mai angé ho'o fakatonutonu.

Vili Hingano: Ko e me'a ko eni na'e 'omai ko eni he l pooti tau'at ina, na'e mavahe 'a e ' tita seniale 'i Sepitema 2014. Pea mei he 'ofisi. 'A ia ko Sepitema ia ki Novema.

Sea K miti Kakato: 'E Fakafofonga, ko eni ko u, ko 'eku ' me'a eni 'oku ou hiki ko ke u fakahoha'a atu ai.

Vili Hingano: 'Io ka ko ena 'oku ke me'a mai koe ia na'e fakafisi 'i T sema.

Sea K miti Kakato: 'Aho 17 'o T sema 2014.

Vili Hingano: . Ko ia.

Sea K miti Kakato: 'A ia na'e tonu ke 'osi ia ki Sune 2015, T sema ko e m hina 'e 7.

Vili Hingano: 'Ikai ka ko 'eku fakahoko atú ko e 'uhinga ko e me'a ko eni 'oku 'omai he l pooti Sea fakamolemole p , ko Sepitema 2014 na'e mavahe ai e ' tita seniale mei 'ofisi 'o 'alu 'o kemipeini, 'o hokohoko atu ai p na'e te'eki ke to e foki mai ki 'ofisi. 'A ia 'oku tonu ke lau mai ia mei Sepitema.

'Eiki Minisit Polisi: Sea, mahalo ke u ki'i tokoni atu ai p Sea ke fai mo mahino .

Sea K miti Kakato: Me'a mai, me'a mai he 'oku ...

'Eiki Minisit Polisi: Na'e livi, na'e livi ko e 'uhinga ia 'oku to e 'alu ai ki T sema he na'u *take* 'eku livi, neongo p 'oku mavahe ka ko e livi. Tonu p ho'o ma'ú 'au.

Sea K miti Kakato: Sai Fakafofonga, kuo mahino ia ki he motu'a ni k taki 'o me'a ki lalo.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu atu fakamolemole. Ko 'ene mavahe 'i Sepitema he na'e fai e filí 'i N vema, Fale Alea. Ko 'eku tokoni atu.

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e mahino ia ki he motu'a ni pea kuo 'osi 'i ai 'a e fetohi'aki mo e femahino'aki 'e fai e totongi 'o e me'a ko eni, 'osi ki N vema. Pea ko u tui ko e me'a p ia 'oku hoha'a ki ai 'a e ' tita. 'I he taimi ni, 'oku ne 'omai e ngaahi *issue* ko ia. 'Uluaki ko e me'a ko ia na'e me'a mai ki ai 'a e Fakafofonga N pele 'o Ha'apai. Me'a ki lalo Fakafofonga. Ko e taimi 'oku fakahoha'a atu ai e Sea pea ke k taki. Ko e me'a ko ia na'e fakahoha'a mai ki ai e Hou'eiki Fika 1 'o Ha'apai. Ko e ngaahi *issue* p ia na'e tokanga mai ki ai e ' tita. Pea ko u tui ko engaahi me'a ko ena 'oku mou fakahoha'a mai ki ai 'oku 'osi 'omai p ia 'i he ngaahi femalanga'aki. Pea ko u tui kuo mahino 'a e ngaahi me'a ko eni 'oku tau fakahoha'a ki ai. Pea ko u fokotu'u atu ke tau p loti.

Lord Nuku: Sea, 'oku 'uhinga 'a e fakahoha'a atú 'Eiki Sea, na'e 'i ai e fokotu'u na'e 'oatu ke 'ave ki he K miti Laó. Pea kapau ko ho'o p loti'i ke tau tali p ko e h , koe'uhi ke ke fakama'ala'ala mai Sea koe'uhi ke lave'i 'e he motu'a ni.

Tefito'i 'uhinga fai ai p loti ke tali L pooti fika 4/2016 K miti Pa'anga

Sea K miti Kakato: Hou'eiki ko 'etau p loti eni ke tau tali 'a e l pooti pa'anga 'a e k miti tu'uma'ú. Pea ko hono hokó 'oku ua e p loti. 'A ia ko e me'a ko 'oku tau fai te tau 'uluaki p loti e taha pea tau p loti e taha. 'A ia ko 'ene ta'etali p p loti ko , 'a 'oku fokotu'u mai 'e he Hou'eiki 'o 'Eua, ko 'ene 'ikai p talí ko 'ene tali ia e l pooti ko . 'E, me'a mai e Hou'eiki Fika 2 'o Vava'u.

Vili Hingano: Sea mai haku ki'i faingam lie na'a ke 'osi 'omai 'anenai.

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o me'a hake ki 'olunga, tau toki hoko.

(Na'e ki'i m l l heni 'a e Fale)

<001>

Taimi: 1920-1930

S tini Le'o: Me'a mai 'Eiki Sea 'o e K miti Kakató. (Veivosa *Light of Life* Taka)

Sea K miti Kakato: Tapu pea mo e 'Eiki Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Minisit , Hou'eiki N pele kae 'uma' e kau Fakafofonga fakamalumu atu 'i he ngaahi tala faka'apa'apa kuo fakahoko kae 'at ke fakahoko 'etau ngaahi alea.

Ko e me'a ko u tuku p ke fai mai 'omi ha ki'i le'o 'o Ha'apai 12. Ko 'eku lave'i he motu'a ni kuo 'osi, mou 'osi me'a k toa mai kae 'oange ha ki'i taimi 'a Ha'apai 12 pea ka hili ko iá pea tau toki p loti. M l , me'a mai.

Lord Nuku: Ko 'eku kole p 'a'aku ia ki he Fakafofonga ... ki'i miniti p 'e taha.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eua, Fakafofonga Hou'eiki.

Fokotu'u ke 'ave Lipooti 'atita tau'at ina ki he K miti Lao

Lord Nuku: Sea ko 'eku kole p 'a'aku ki he 'Eiki Pal mia p 'e lava mu'a ke ki'i fakatatafe eni 'o 'ave ki he K miti Lao. Ko 'ene fakafoki mai p mei ai 'oku 'ikai ke to e 'i ai ha me'a ia 'e hoha'a ki ai e fakahoha'a ki he me'a ko eni. Ka ko e kole p ki Taumu'a Sea pea ko e kole p ia. M l 'aupito.

Sea K miti Kakato: 'A ia 'e Fakafofonga N pele 'Euá ko e 'ave K miti Lao ke h ? Ke ke fokotu'u mai ...

'Eiki Minisit Lao: Ko e 'uhinga ia 'e Sea 'oku ou tu'u atu ai.

Sea K miti Kakato: Oh me'a mai koe 'Eiki Minisit Lao.

'Eiki Minisit Lao: P ko e to e 'omai ki he'emau k miti ke h ? 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a 'oku faka'uli'ulil tai. Ko e founga ng ue 'aho 'aneafi m hino 'oku ne hanga 'o tali, 'io na'e 'ova te ne totongi. 'Osi. Ko e to e h e me'a ki ai ?

Fakamahino 'uhinga 'ave ki he K miti Lao koe'uhi ko e tukuhau

Lord Nuku: Sea ko e *withholding* Sea 'a ko tukuhau 'oku 'uhinga ai. Ka ko e *advance* ia 'oku ou tui 'oku 'uhinga ko hono totongi fakafoki he na'e hala. Ka ko e 'uhinga p 'eku kolé 'a'aku ki he 'Eiki Pal mia he ko e 'ulu ia 'a e Pule'anga. Ko 'eku kole p 'a'aku ki ai p te ne tali p 'ikai ka ko e kole p ia. He 'oku m hino kiate au 'a e p loti. Ko e p loti ia he 'ikai tali ko e 'uhinga ia e kolé. Ka ko e 'uhinga ia 'a e kolé Sea pea toki fai p ho tu'utu'uni 'a 'au mo e p loti ka 'oku lava e kolé ia. Hoko atu koe.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Ha'apai 12.

Vili Hingano: 'Eiki Sea ko u fakam l atu ki he Feitu'u na pea ko u 'oatu 'eku fakatapu kiate koe koe'uhiá ko e faingam lie ko eni 'oku 'omai ke fai atu ha tokoni ki he'etau ng ue. Pea ko u kole fakamolemole atu p ki he Hou'eiki na'a peh 'oku to e fakal l a 'etau ng ue ka 'oku mahu'inga foki 'a e *issue* ko eni 'oku fai ki ai 'a e talanoa 'i he l pooti ko eni Sea. Ko e 'uhingá he 'oku 'i ai e ngaahi fet kehekehe'aki lahi 'aupito. Pea 'oku kau e motu'a ni 'a hono tukuaki'i 'a e l pooti ko eni.

T nounou na'e hoko hono faka'asi mai 'e he K miti Pa'anga

'Uluaki p 'oku 'i ai 'a e t nounou 'oku 'asi mai pea mei he K miti Tu'uma'u ko eni 'o e Pa'anga 'i he'etau fakahoko mai 'a e me'a ko eni. Pea 'oku 'i ai mo e hoha'a 'a e motu'a ni ia ki he me'a ko eni na'e fai ai 'a e l pooti 'a e 'atita tau'at ina Sea.

'Oku 'osi m 'opo'opo 'a e ngaahi me'a ko eni 'oku fai ki ai 'a e me'á. Ko e ki'i me'a fo'ou eni te u 'oatu ongo motu'a p ia ka ko e me'a fo'ou eni Sea. Pea ko u faka'amu p 'e tokoni atu ki he'etau ng ue.

Fakamalanga he Lao ki he Pule'i Pa'anga e Pule'anga

Te u fakamalanga atu p Sea 'i he kupu'i lao ko eni 'o e Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga e Pule'anga kupu lao fika 16. Sea 'i he peesi 38 'o e l pooti 'oku 'i ai e fo'i fakamatala ko eni 'i he palakalafi hono uá. Na'e 'i ai ha ngaahi 'uhinga na'e tuku mai ki he ng ue'aki 'a e founga ko eni. Neongo 'a e ngaahi 'uhinga na'e 'ikai ke fakah totonu mo fakafiem lie 'emau fakakaukau 'i hono 'oatu ha ngaahi tohi aleapau he 'ofisi fekau'aki mo e ng ue tau'at ina tu'ataimi. Pea 'i he'emau fakakaukau ko e koloa ia 'a e 'ofisi.

Koloa 'a e 'ofisi ko e koloa ia mo e pa'anga e Pule'anga

'Eiki Sea neongo e ngaahi 'uhinga k toa ko eni kuo fai ki ai 'a e f me'a'aki 'a e Fale ko eni 'oku 'omai he fakamatala ko eni 'a e l pooti tau'at ina. Na'e 'omai e ngaahi 'uhinga ko iá. Pea neongo k toa 'a e ngaahi me'a ko iá na'e ta'efiefakafiem lie p kia kinautolu. Ko e me'a ko eni 'oku

faka'asi mai he fo'i s tasi ko eni 'i he'emaui fakakaukau ko e koloa ia 'a e 'ofisi 'a ia na'e 'ikai ke l kooti 'i he ngaahi fakamatala pa'anga. Sea ko 'eku fakatonu lea ko ki he fo'i fakalea ko eni 'oku 'omai 'e he 'atita tau'at ina ko e koloa 'a e 'ofisi ko e koloa ia 'a e Pule'anga. 'A ia ko e pa'anga ko eni na'e totongi tu'ataimi ko eni p na'e fakah 'i he 'akauni ko eni 'oku fakah totonu mai 'e he 'atita tau'at ina 'i he'enaui fakakaukau ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga.

Sea pea ko u foki mai leva ki he fo'i lao kupu 16 si'i 'uluaki. Ko e pa'anga 'a e Pule'anga ko e koloa ia 'a e Pule'anga. Sai, kapau leva ko e pa'anga ko eni tu'ataimi na'e totongi ko e pa'anga ia 'a e 'ofisi 'atita seniale ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga ngaahi me'a k toa ko eni kuo tau fai mai e f me'a'aki Sea. 'A ia ko e me'a ko eni 'oku talamai 'oku m nuka 'a e lao ko eni. Ko e pa'anga 'a e Pule'angá ko e koloa ia 'a e Pule'angá. Ka ko e me'a ko eni 'oku faka'amu ai he fo'i palakalafi ko 'i 'olunga 'oku m hino kiate kimautolu ko e founa ng ue p ia 'a e 'atita seniale 'i he ngaahi ta'u lahi 'a hono ma'u mai 'a e totongi mei ha kautaha pau 'a ia na'a nau fiema'u ke fakahoko ha 'atita fakavavevave.

Ko e toe ngaahi totongi ko eni na'e fakah ia ki he 'akauni pangik na'e pule'i 'e he 'atita seniale. Sea ke 'ilo 'alu hifo ko eni ki he kupu f 'o e lao ko eni kupu 16 kupu si'i f 'oku peh mai. "***Kuo pau ke ta'ofi 'e he ngaahi potung ue kotoa p 'enau fakalele ha 'akauni pangik 'i loto 'i he m hina 'e taha mei he 'aho kamata 'o e lao ni tukukehe 'o fakatatau ki he kupu si'i tolu.***"

Taukave kuo pau ke fakafoki ki he Pule'anga 'akauni 'i tu'a mei Fale Pa'anga.

Ko e me'a ko eni 'oku m hino ki he motu'a ni Sea 'i he l pooti ko eni 'oku 'omai ko eni pa'anga eni 'a e Pule'anga. Ng ue'aki p he 'atita seniale tapu ange pea mo ia mo e Minisit Polisi 'oku ne 'i heni. 'A ia ko e me'a ko 'oku fakah mai he 'e kupu si'i fika f 2002 eni Sea. 'Osi p fo'i m hina 'e taha 'a hono fakalao'i 'a e lao ko eni 'oku fiema'u ki he ngaahi potung ue kotoa p 'a e Pule'anga. Kapau 'oku 'i ai ha'anau 'akauni 'i tu'a 'i he pangik 'i tu'a mei he Fale Pa'anga kuo pau ke fakafoki.

Pea ko e me'a eni 'oku hokó ko e 2013/14 eni 'oku kei fakahoko p 'e he 'atita seniale 'a e founa ng ue ko eni 'o fakatatau ki he l pooti 'oku 'omai 'e he 'atita tau'at ina. 'A ia 'oku lahi heni 'a e ngaahi me'a ko 'oku fakakaukau 'a e motu'a ni ki ai Sea 'o hang ko e me'a ko eni na'e fai ki ai 'a e f me'a'aki 'anenai. Ko Sepitema 2014 'oku 'omai he l pooti ko eni na'e mavahe ai 'a e 'atita seniale pea mei he 'ofisi 'o e 'Atita. 'A ia ko e 2014 ki he ta'u ni Sea fo'i ta'u ia 'e ua p ko e taha meimeia. Ko e fakakaukau 'a e motu'a ni kapau na'e 'ikai ke fai 'a e 'atita ko eni pea mo hono fakafehu'ia ko eni, 'e to e fai hano tokangaekina 'o e ng ue ko eni p 'ikai?

Hoha'a ko e 'ovataimi he ng ue 'atita ko e pa'anga ia e Pule'anga & fonua

He ko e me'a ko eni 'oku m hino ki he motu'a ni 'ikai ke u palopalema au mo e *advance* mo e pa'anga ko na'e totongi. Ko e me'a ia 'oku ou hoha'a au ki ai Sea 'oku m hino mai he l pooti ko e pa'anga tu'ataimi ko eni ko e pa'anga ia 'a e fonua. Pa'anga ia 'a e Pule'anga. Ke 'ilo 'eku foki ko ki he fakamatala faka'uHINGA lea Sea ...

<002>

Taimi: 1930-1940

Vili Hingano: na'e fai e ngaahi feme'a'aki 'anenai ki he *Public Fund*, Sea

Lord Nuku: Sea 'e lava p Fakafofonga ke u ki'i tokoni atu? Nounou p .

Vili Hingano: Me'a mai.

Tokanga na'e 'ikai ha l kooti ki he 'ovataimi \$35,000

Lord Nuku: Ko 'eku tokoni atu p 'a'aku 'Eiki Sea he me'a ko ena ko 'oku ke lolotonga me'a ki ai. Na'e hanga 'e he 'atita tau'at iná 'o ne fakatokanga'i 'a e \$35,000. Pea na'e fakah ia ki he 'atita tokoni, pea na'a nau hanga 'o 'ilo'i ai e \$15,000 na'e totongi ia ki he 'ovataimi. Ko e toenga ko 'o e 35, na'e 'ikai ke nau ma'u 'e nautolu ha l kooti pe 'oku 'ave ki f . Ko 'eku tokoni atu p ia Sea.

Vili Hingano: M l 'aupito. Sea 'oku ou fakam l atu ki he Hou'eiki 'o 'Eua 'i he tokoni kuo ne 'omai. Ka ko u foki mai p au Sea, ko hono 'uhingá 'oku te'eki ke u lau au 'a e kongame'a ko eni 'oku me'a mai'aki he Hou'eiki, 'oku fakamamafa mai 'eku fakahoha'á 'aku Sea 'i he peesi 38 p pea mo e kupu 16 ko ia 'o e lao ko eni.

'Eiki Minisit Polisi: Sea ke u ki'i tokoni p mu'a ki he ...

Vili Hingano: 'Io sai p Sea.

Sea K miti Kakato: 'Oku sai p ?

Taukave na'e ma'a pe fakakaupau fakah silini vahe 'ovataimi kihe'ene 'akauni

'Eiki Minisit Polisi: Ko e, kuo u fanongo atu au, hang atu eni ia ha me'a eni ia ki mu'a atu 'oku hang ko e me'a 'oku me'a ki ai 'a e Fakafofonga 'Eua 'oku 'ikai ko e 14/15 eni 'oku tau hoko mai ai e l pooti ko , 'i he me'a. Pea mo e ... he koe'uhí kapau 'e to e fai ha toe talanoa, ko e me'a eni na'e 'osi fai p talanoa ki ai ki mu'a, te tau to e *repeat* e fo'i talanoa tatau. He 'oku ai p 'uhinga e ngaahi me'a ko 'oku me'a, 'oku 'ai mai. Ko e me'a ia ko 'ikai te u kau ai au. Manatu'i 'oku 'ikai ke te ng ue k toa 'i he fu'u ta'ú kakato. 'Oku ai e taimi 'oku te 'alu ki muli, 'i ai hoto *acting*, 'e lava p ke ma'u mai e kakai ko ia ke me'a, ke fai 'a e talanoa ki ai. Ka ko e fo'i founga ng ue ko e founga kapau 'e fie ma'u mai ke fai, 'e fai ia he fo'i taimi ko ia. Ko hai p tama ko 'oku lolotonga 'i he lakanga, ko ia te ne fai. Na'e 'ikai ko e peh ia kuo u hanga p 'e au ia 'o 'ai p me'a ke ma'u ai ha'aku s niti. Ko e me'a ko eni, na'u toki lele ki he 'ofisi ko eni 'o Lakí 'o 'ai e ki'i me'a fakalao, kuo u sio hake 'oku tohi'i p ai, ko 'eku houa me'a ko 'eku pa'anga 'e tolungeau fiha ki he houa. Faitohi, pa'anga ia 'e uangeau fiha, ka ne fai ha ki'i tohi. Ko e *charge* ko na'a ku 'ave, 'ilo'i p na'e 'au 'o 50 p 'ikai. Ka kapau 'e *charge* 'i tu'a te te 'alu kita he ngaahi fo'i me'a ko . Pea ko e me'a ko na'e, ko e fo'i vahe ko ia e s niti, na'e fai p ia 'i he fo'i fakakaupau ma'a. Vahe, vahe k toa, mahalo na'e meimei laka he p seti 'e 70, vahe ki he tamaiki. Ko e me'a na'a te ma'u 'ikai ko ha fu'u loko me'a ia. Ko e anga ia 'o e fai ko me'a, he taimi ko 'oku hoko mai ai. Ka 'oku ou tui au 'oku fu'u 'alu e tipeiti eni ia 'o hang 'oku ki'i ... ko e me'a ko eni ko e peh ko ki he 'akauni, mavahé, na'e 'ikai ke u to e hela au 'o 'ai ha 'akauni mavahé. Ai p 'eku tohi pangik 'a'aku. Mai p fo'i sieké 'oku 'ai mai ki hoku hingoá 'o 'ave ki ai. Pea ko e taimi p ko 'e hiki 'enau taimi mo e me'a pea 'omai 'o vahe atu kia nautolu. 'Ikai ko ha peh

ko ha to e ‘akauni mavahe ia. ‘Akauni p ko ‘a‘akú, ko ia p . ‘Akauni pe ko he pangik . Mai p fo‘i sieké ‘o fakah ki ai toki vahe mei ai. Ko e anga p ia ‘eku ki‘i fakamatala atu ki ai m l .

Sea K miti Kakato: M l . Me‘a mai koe.

Tokanga ko e ‘akauni pangike na’e fakahu ki ai \$ ‘ovataimi na’e ta’efakalao

Vili Hingano: M l ‘aupito ‘Eiki Sea. Fakam l lahi ‘aupito ki he Minisit Polisi ka ko e ‘atita m l l ia, ‘Atita Seniale m l l ia Sea ‘i he tokoni ko eni ‘oku ne ‘omaí, pea ‘oku ai ‘eku faka‘apa‘apa lahi kiate ia. ‘Eiki Sea, ko e fo‘i ‘akauni ia ko ‘oku talanoa ki ai e l pooti ko ení, ‘oku ta’efakalao.

‘Eiki Pal mia: Sea, ‘oku ou fakamolemole atu ki he Feitu‘u na. ‘Osi ‘aneafi, ‘osi mo e ‘aho ni, te tau ‘osi he poo ni,

Vili Hingano: Fakatonutonu Sea p ko e

‘Eiki Pal mia: Ka ko ‘eku fakatonutonu eni, fai ha‘o tu‘utu‘uni he ‘ikai te u tui ai ‘e to e ‘osi e me‘a ko ení. Kuo ‘osi ‘oatu e tali ia mei heni, ...(kovi e ongo)...

Lord Nuku: Fakatonutonu atu ko e S pate ia ‘aneafi Sea.

‘Eiki Pal mia: Ka ‘oku ou fokotu‘u atu au he ‘ikai ke to e ai ha‘ane tali fo‘ou. Te mou takamilo, takamilo te ne kei ‘oatu ai p tali tatau. Ko e me‘a ia ‘oku ou kole atu ai fai ha‘o tu‘utu‘uni. He ‘ikai ke ne to e ‘oatu ‘e ia ha tali fo‘ou. Ko e tu‘o fiha eni ho‘omou takamilo mai mo ‘ene ‘oatu p tali tatau. Ko e me‘a ia ‘oku ou kole atu ai ke ...

Sea K miti Kakato: Sai p ‘e Hou‘eiki ‘e Pal mia, ko e faka‘osí p eni ia ‘oku me‘a mai ‘a Ha‘apai 12, ka tau p loti tautolu.

Vili Hingano: M l Sea.

Sea K miti Kakato: Toe p ‘ene ki‘i miniti ‘e 5.

Fakama‘ala‘ala ki he kupu 16 (2) ko e pa‘anga e Pule‘anga

Vili Hingano: M l ‘aupito ‘Eiki Sea. Ko ‘eku lave p ‘a‘aku ia Sea ko e ‘uhingá ko e ‘akauni ko eni ‘oku me‘a mai ki ai ‘a e Minisit ko e ‘akauni ia ‘oku tuhu‘i mai ‘e he kupu‘i lao ko ení, 16 (2) “ko e pa‘anga ‘a e Pule‘angá kuo pau, tukukehe ka ‘i ai ha tu‘utu‘uni ki ai ‘a e lao ni ke totongi atu ia ki ha ngaahi ‘akauni pangik ‘e vahe‘i ‘e he Minisit ki he taumu‘a ko iá, pea ko e ngaahi ‘akauni ko iá, kuo pau ko e kongá ia ‘o e sino‘i pa‘anga ‘a e Pule‘angá.”

‘Eiki Pal mia: Sea, kuo u ki‘i fie fehu‘i. Pa‘anga f ‘oku ke talanoa mai ki ai? ‘Ai ke mahino. Pa‘anga ko ena ‘oku ke talamai ko e pa‘anga ‘a e Pule‘angá, talamai ang p ko e pa‘anga f ‘oku ke ‘uhinga ki aí.

Vili Hingano: Pa‘anga ko eni ‘oku l pooti mai he ‘atita tau‘at ina ‘a ia na’e totongi ki he ng ue ‘ovataimi ko eni.

Taukave Pule'anga ko e \$ 'ovataimí pa'anga ia e Poate 'ikai ko e Pule'anga

'Eiki Pal mia: Sea, 'osi tali atu 'anenai, he ko e me'a ko ení. Ko e pa'anga ko iá, ko e pa'anga 'a e poaté na'e totongi ki he 'ene kau ng ue ng ue 'ovataimi. 'Osi. Hei'ilo p ko e pa'anga f 'oku 'uhinga ki af.

Lord Fusitu'a: Sea, poaki atu kae tokoni ki he 'Eiki Pal miá pea mo e 'Eiki Fakafofongá. 'Osi fakamahino ia 'anenai ko e pa'anga ia 'a e Pule'angá 'e 'Eiki Pal miá 'o fakatatau ki he faka'uhinga 'a e laó.

Fakatonutonu 'oku 'ikai ko e pa'anga ia 'a e Pule'anga

'Eiki Pal mia: 'Io ko e fakatonutonu atú 'oku 'ikai ko ha pa'anga ia 'a e Pule'angá. Ko e Pa'anga ia 'a e poaté.

Lord Fusitu'a: K taki 'Eiki Sea, ko ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: 'Oku mahino ki he motu'a ni, 'a e me'a ko eni 'oku feme'a'akí

'Eiki Pal mia: Sea, 'ai kau fakamahino atu ai leva. Ko e pa'anga ko 'oku ui 'a e Pule'angá na'a tau alea'i 'e tautolu 'o tali he 'esitimetí. Pa'anga ia 'oku ui ko e pa'anga 'a e Pule'angá.

Vili Hingano: Fakatonutonu atu Sea. Fakatonutonu atu Sea

'Eiki Pal mia: Sea, 'oleva ke 'osi atu e ki'i me'a ko ení.

Sea K miti Kakato: Mou me'a k toa hifo ki lalo k taki. Ka u fakahoko atu 'a e ... na'a ku 'osi fakahoha'a atu 'anenai he'etau kamata houa 'uluakí p , ko e pa'anga 'a e Pule'angá 'a e pa'anga kuo h mai ki he 'Eiki Minisit pea 'omai ki heni 'o tau talí. Ka 'oku ai ha pa'anga 'i tu'a ka 'oku 'omai foki, he Hou'eiki 'o Niuá ia, ko ha pa'anga p 'oku ha'u. 'A ia kapau ko ha pa'anga tokoni 'oku fakahoko ki he Minisit pea tali 'i Fale ni, ko e pa'anga ia 'a e Pule'angá.

Fakamahino ko ha fa'ahinga pa'anga h mai pe, pa'anga ia e Pule'anga

Lord Fusitu'a: Sea, ko e ki'i tokoni atu p . 'Oku 'ikai ko e motu'a ni 'oku 'oatu, ko e laó. Kupu 2 e lao ki he pa'angá. Pa'anga 'a e Pule'angá, 'oku 'uhinga ki he pa'anga kotoa pe kehe mei he pa'anga tal siti 'oku ma'u mai 'e he Pule'angá kau ai 'a e pa'anga h mai kotoa p , ngaahi tokoni, ngaahi n mo ha ngaahi pa'anga kehe, mo e ngaahi pa'anga p nite kotoa p , ngaahi tipenisia, mo ha ngaahi malu'i kehe ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: Fakam l atu Hou'eiki.

Lord Fusitu'a: 'i he Pule'angá 'akauni p , 'e ala totongi ki he pe 'oku ma'u 'e he, p 'oku fakah ki he Pule'angá. Kotoa e mei tu'u ...(kovi e ongo)... pa'anga ia e Pule'angá. ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu mai Tokoni Pal miá.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Tuku atu p ha fo‘i *example*. Hang ko e fakamalanga ‘anenaí Sea,

Sea K miti Kakato: Me‘a ki lalo Niua.

Sea K miti Kakato: Tali ko he kau toket ke nau ng ue ha nau taimi p ‘o ma‘u ‘enau senití, ‘ikai ko ha pa‘anga ia ‘a e Pule‘angá ‘a e pa‘anga ko ‘oku mai e kau toket ‘o ng ue‘aki he efiáfí.

Lord Fusitu‘a: Fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Faka‘osi fakahoha‘a atu p eni ki he Feitu‘u na ‘e

Lord Fusitu‘a: ‘Eiki Pal miá,

Sea K miti Kakato: Fusitu‘a

Lord Fusitu‘a: Ko e fakatonutonu atu Sea.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole ‘o me‘a ki lalo.

Lord Fusitu‘a: Ko e fakatonutonu. Kupu 41, kupu 42 Sea. ‘Oku kei laum lie ko p ‘ikai?

Sea K miti Kakato: ‘Oku ke fiema‘u ‘e koe e 49?

Lord Fusitu‘a: Kapau ‘oku laum lie e 49 kuo pau ke laum lie e 41 mo e 42 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me‘a mai ‘Eiki Tokoni Pal mia, he ‘oku ‘ikai ke mahino ho‘o me‘á ko e ‘uhingá he ‘oku tau lea he taimi ‘e 10.

Fakatonutonu kehekehe pe pa‘anga fakataautaha mo e pa‘anga e Pule‘anga

‘Eiki Tokoni Pal mia: Tapu mo e Feitu‘u na Sea, tapu mo e Hou‘eiki M mipá. ‘Ikai ko e ki‘i tokoni p ia hono fakama‘ala‘ala ko ia e fakatonutonu. ‘Oku hang p ko e fo‘i fakamatala ko na‘e ‘oatu ‘anenaí. ‘Omai ko he kau toket he‘enau kole ki Kapinetí, tali he Kapinetí, nau mai nautolu ‘o ‘ai ‘enau kiliniki, ‘ikai ko ha pa‘anga ia ‘a e Pule‘angá ‘enau pa‘anga ko ‘oku ma‘u ko mei he kiliniki. Pa‘anga ia ‘a nautolu. ‘Ikai ko e pa‘anga ia ‘a e Pule‘angá. Taimi ko ‘oku nau foki mai ai ki falemahakí, ma‘u leva ‘enau vahé. Pa‘anga ia mei he Pule‘angá. Kehekehe p ongo me‘á Sea.

Lord Fusitu‘a: Sea k taki, ko e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Mahino. Ko e h ho‘o fakatonutonu?

Kehekehe he ng ue kau toket & ‘atitá ko e ng ue ‘atita fai ia ki he sino e Pule‘anga

Lord Fusitu‘a: ‘Oku kei laumalie pe ...ko ia ... ko e ng ue tua‘ ko ‘a e Toket , ko e ng ue fakafo‘ituitui ia ki he kakai fakafo‘ituitui. Ko e ng ue tua‘ ‘a e ‘atitá, ki he sino ‘a e

Pule'angá fekau'aki mo hono ng ue'aki e pa'anga ki he Pule'angá pea 'oku vahe mei he sino'i pa'anga 'a e Pule'angá. Ko e 'uhinga ia 'oku tu'u atu ai he laó 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Niua. Me'a mai koe 'e Ha'apai. Toe e miniti 'e 10.

Vili Hingano: M 1 Sea, kuo u fakam l atu p ki he ngaahi feme'a'aki ko ení Sea. Ko e hingoa foki e lao ko ení ko e *Public Finance Management Act*. 'A ia 'oku 'ikai ke peh mai *public fund* ka ko e taimi ko 'oku fai ai ko faka'uhinga lea ko 'i he lao ko ení, 'oku kehe p *public fund* hono fakatonulea ko *public fund* mei he *public money*. 'A ia ko e pa'anga ko eni 'oku talamai mei taumu'a 'oku 'ikai ko ha *public* ...

<003>

Taimi: 1940-1950

Vili Hingano: *fund*, 'oku mo'oni p ia ko e 'uhingá ko e *public fund* ko e fo'i sino'i pa'anga ia 'a e Pule'anga, 'a eni na'a tau fakapaasi ko eni 'i he Patiseti. Ko e *public money* 'a ia kuo 'osi faka'uhinga mai p ia 'i he lao ko eni Sea, pea ko e 'uhinga ia 'oku ui ai ko e *finance* ko e 'uhingá ke ne hanga 'o kapu katoa 'a e ngaahi me'a fakapa'anga ko 'a e Pule'anga. M lie !

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Sea, ke u ki'i fakatonutonu atu. Ka tau tali 'a e faka'uhinga ko eni, te tau faka'ilo kotoa 'a e ngaahi Poaté 'enau ng ue'aki 'a e silini 'a e 'u Poate. M 1 .

Sea K miti Kakato: Sea, ko e fakatonutonu .

Vili Hingano: 'Oku tonu p 'a e fakatonutonu ko ia Sea?

Tokanga e L pooti 'Atita ki he 'ikai faka'asi mai \$ h mai & h atu 'Ofisi 'Atita

'Eiki Minisit Pa'anga: Fakamolemole p ko u tui pe 'oku l loa. Tapu mo e Sea mo e Feitu'u na. Sea, ko e poini ko 'oku 'omai 'e he 'atita na'e me'a 'a e Fakafofonga 'o fakam l pea ne peh ko e koloa 'a e Pule'anga. Ko e L pooti 'a e 'Atita na'a ne peh mai, ko e palopalema 'i he me'a ko eni ko e 'ikai ke 'omai 'a e fakamatala ke fakakau mai ki he h mai mo e h atu 'a e Potung ue ko eni, ko e fo'i me'a ia na'a ne 'omai. 'A ia ko e me'a ko 'oku ne 'omai 'a ia 'oku ne tuhu'i mai 'e ia 'oku mahino ko e me'a ia 'a'ana 'oku 'ikai ke ne 'omai. Pea 'i he'ene peh leva he 'ikai leva te ne 'omai 'e ia ko e 'uhinga p ko e 2014 'o faai atu ai ki muí. 'I he 'ene peh leva 'oku 'ikai ke ne lava 'o peh k toa 'oku ne peh 'oku 'ikai lava ke ne pehe'i mai ko e fakamatala k toa ko eni 'oku ne fakafofonga'i kakato 'a e ngaahi h mai mo e ngaahi h atu. Ko e poini 'oku ne 'omai heni. 'A ia ko e me'a 'oku mau fai ki heni, toki lave'i foki 'a e me'a ko eni 'i he taimi ko na'e 'omai ai 'a e faka'ilo ko ...

Vili Hingano: Tokoni p 'o t naki p ki he me'a ko eni 'oku me'a ki ai 'a e Minisit Pa'anga.

Taukave ko e pa'anga ngaue 'ovataimi ko e pa'anga fakafo'ituitui ia

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko e me'a ko na'e 'omai mei he Potung ue ko 'anautolu 'o peh koe'uhi ko e mahino ko 'enau feng ue 'aki. Kapau na'e 'omai ia mei Fale Pa'anga, tau peh kapau

‘e foki mai ‘a e silini ko ia ki Fale Pa’anga. Ko e ‘omai p ‘a e pa’anga ko ia ‘e ‘ovataimi ‘a e kau tama ko eni, ‘omai p mei he Potung ue Poate ko eni ‘omai p pea mau to e fakafoki atu ki he Potung ue pea ‘alu ‘a e Potung ue ‘o tufa ki he kau me’á. Tufa ki he kau ng ue ‘aki ‘a e pa’anga tatau p . Kapau na’e fou mai ‘ia mautolu, ko e fou mai p ‘ia mautolu ‘a e pa’anga tatau ‘osi p mau foki ki he Potung ue ‘o tufa atu. Ko e ‘ai p ko e pa’anga ‘a hai? ‘A e kau ng ue na’a nau ng ue’i. Ko e kehe p ‘a e founhá koe’uhí ko e ‘ikai ke fou mai ia ‘ia kimautilu, fou ia h . Ko e fo’i fehu’i ko na’e fai ‘a e lau ko ko e pa’anga ko eni ko e pa’anga fakafu’ituitui ko e pa’anga ‘a e kakai. Ko ia ‘oku fai ai ‘a e lau he ko e tu’u ‘a e pa’anga ko eni, ko e pa’anga fakafu’ituitui ko ‘enu ng ue, kehe ‘aupito mo e pa’anga ‘a e fonua. Ko e me’a ko ‘oku ‘omai ‘a e keisi ‘i he ta’u ko ena na’e ‘omai ‘a e pa’anga Siaina, ko e pa’anga ia ‘a e fonua.

Vili Hingano: Fakatonutonu atu Sea.

Sea K miti Kakato: K taki ‘o me’a mai ko e h ‘a e me’a ‘oku fakatonutonu?

Vili Hingano: Ko e fakatonutonu he ko eni ‘oku ‘omai ‘i he L pooti tau’at ina, ko e koloa ia ‘a e ‘ofisi ‘a e pa’anga tu’a taimi ko eni. Kapau leva ko ha koloa ia ‘a e ‘ofisi, .

Tokanga ki he peh fakamatala ‘atita ‘ikai kakato fakamatala pa’anga

‘Eiki Minisit Pa’anga: Fakamolemole p ‘Eiki Sea. Ko e fakamatala ko ena ‘a e me’á ‘oku ‘ikai ke ne peh mai ko e koloa. ‘Oku ne ‘omai ‘oku ‘ikai ke kakato ‘a e fakamatala ko ‘oku ‘omai. Ko e fo’i poini ia ‘oku ‘omai ‘e he ‘Atita.

Tokanga

Vili Hingano: Sea, fakamolemole, kole atu ki he ‘Eiki Minisit Pa’anga ke me’a hifo ki he peesi 38. Palakalafi Fika 2, na’a ku toki ‘osi eni ‘eku fakahoha’a atu ai ‘anenai, ko e fo’i s tesi ko ena fakamuimui ‘i lalo. Pea ‘i he ‘emau fakakaukau ko e koloa ia ‘a e ‘ofisi, ‘a ia na’e ‘ikai ke l kooti,...

‘Eiki Minisit Pa’anga: Kae mahalo ko e fakatonga...fakap langi. Ko e me’a fakatonga ia.

Vili Hingano: Kapau te ke ki’i me’a mai ki he ...

Tokanga ko e fakamahino ‘atita ko e l kooti e palopalemá kae ‘ikai ko e koloá

‘Eiki Minisit Pa’anga: Ko e l pooti ko eni ‘i he peesi ...’oleva ke u sio ange ki he peesi, ‘a ia ko e peesi ko eni ko e ‘uhinga eni ki he 2015, ‘a ia ko e2014-15. Tali ke u ki’i sio ange Sea, ki he peesi ‘oku ma’u ko eni. ‘Oku ‘ikai ke fakapeesi eni ‘a e me’a ko eni? Ko ia ka ko e peesi 30 eni ko u sio hifo p ‘oku ne fakatokanga’i ‘a e peesi 30. Ko e peesi 30 ‘oku ne peh mai ai – “Na’e ‘ikai fakah_ totonu mo fakafiem lie ‘emau fakakaukau koe’uhí, na’e ‘ikai l kooti ‘a e fakamatala pa’anga ‘a e ‘Ofisi ‘a e ngaahi talitotongi ta’u ng ue tu’a taimi mo totongi tu’a taimi ‘a e kau ng ue. Sio ko e fo’i pal palema na’a ne ‘omai. Na’e ‘i ai ha founhá makehe ia na’e ng ue ‘aki ke l kooti ‘a hono totongi ke fakahoko he ng ue tu’ataimi fakavavevavé mo e totongi ko ia ‘o e kau ng ue ke fakahoko he tu’ataimi. ‘A ia ko u fakahoha’a ‘uluaki. Ko e poini ‘a e ‘Atita ne peh ‘oku ‘ikai ke kakato ‘a e fakamatalá koe’uhi ‘oku ‘ikai ke l kooti ai ‘a e ‘ovataimi, ko e l kooti ‘oku

‘ikai ko e koloa. Na’e ‘ikai ke ne talamai ‘e ia ko e koloa, ko e l kootí. ‘A ia ko e me’a ia ‘oku ou fakatonutonu ai....

Vili Hingano: Sea, ko u fakatonutonu atu ‘a e ‘Eiki Minisit Pa’anga. Ko e ‘uhingá ko e fika 1 ena ‘oku ne me’a mai ‘aki. Ngaahi ‘isi ‘i he l pooti fakapa’anga mo e ‘Atita. Ko e fika 1 ena ‘oku me’a mai ai, ‘oku ‘i ai ‘a e fika 2, ‘oku ‘i ai ‘a e fika 3 ‘o ‘alu ‘o a’u ki mui ki he fika 5 pea hoko atu ia ki he me’a kehe ‘e 1. Ko e peesi ko eni ‘oku ou fakahoha’a atu ai Sea, peesi 38, ‘oku tu’u tonu p ‘i he l pooti ko eni ‘i he ‘emau fakakaukau, ko e koloa ia ‘a e ‘Ofisi pea ko e fakalea ‘e taha. Kapau ko e koloa ‘a e ‘Ofisi ‘o e ‘Atita Seniale, ko e koloa ia ‘a e Pule’anga. Ko e me’a ia ‘oku tu’u atu ai ‘a e fakahoha’a ko eni Sea. Pea ko u foki mai ki he lao, ‘oku tuhu’i tonu mai ‘i he lao Sea...

Sea K miti Kakato: ‘E Fika 12, k taki ‘o fakam ‘opo’opo mai ho’o me’á, toe ho’o miniti ‘e 1, ka tau p loti.

Vili Hingano: Sea, ko e kupu si’i fika 5 ‘oku peh mai. “‘E ngofua ke fekau’i ‘e he Minisit , ‘uhinga ki he Minisit Pa’anga ‘i he tohi ‘a e pule ‘o ha pangik ‘oku ng ue ‘i Tonga ni, ke ne fakah ‘a e ngaahi l kooti ‘o e ngaahi ‘akauni ‘i he’ene pangik , ‘a ia ‘oku ng ue’aki ‘e ha Potung ue p ‘i he’ene ma’u ha fekau peh , kuo pau ke fai pau ki ai ‘a e pulé.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Sea, mahalo ko e poini lahi ko ‘i hení ‘i he me’a ko ‘oku fai ai ‘a e tipeiti ko e pa’anga eni ‘a hai?

Sea K miti Kakato: Ko ia!

‘Eiki Minisit Pa’anga: Ko e me’ako e pa’anga eni ia ‘a e kaung ué na’a nau ng ue’i.

Vili Hingano: ‘A ia kapau na’e fou mai ‘i Falepa’anga (h fanga he fakatapu) Ne mau fou mai ke mau vakai’i ke ‘ave kakato p ia te mau ‘ave kakato ia ki he Potung ué, ke tufa ki he’enua kaung ue, ko e me’a ia ‘e hokó. Koe’uhi ko e ha’u he halanga ng ue ko ‘emau founa ng ue kuo pau ke ha’u p ko e h ‘a e tu’utu’uni Kapineti na’e fai kuo pau ke ha’u p ‘o totongi ‘o fakatatau. Kapau na’e fou mai ‘i Fale Pa’anga, ko e me’a ia te mau fai.

Sea K miti Kakato: Ko u fakam l ki he me’a ‘a e ‘Eiki Minisit pea ko u fakam l ki he Hou’eiki Fakafofonga Ha’apai 12, kuo lava ho’o taimi.

Vili Hingano: Ke faka’osi atu ai leva ko e fo’i kongá faka’osi pe ne u fakahoha’a atu ai

Sea K miti Kakato:ko u tui ‘oku fefokifoki’aki ho’o me’á, te ke foki p pea ke to e foki ko ia he ‘ikai ke tau lava ...ko e ‘uhingá ia ‘a e Fakafofonga Ha’apai12, he ‘ikai ke tau lava ‘o fuhu pea mo e ngaahi *opinion* ‘akimoutolu. Kae tuku p ke tau sio ki he ngaahi mo’oni’i me’a pea kuo mahino ia ki he motu’a ni. Ko e ngaahi fakamalanga ko eni ‘oku tapu mo moutolu Hou’eiki, kuo u ‘osi tu’unuku au ke tau p loti. Pea ko u tui..

Vili Hingano: Sea, ko e ‘eku ki’i faka’osi atu p ‘a e fo’i me’a lekeleka p ko ena na’a ku lau atu kiate koe ka ko e me’a mai ‘a e Minisit Pa’anga.

Sea K miti Kakato: K taki Fakafofonga ‘o me’a hifo kuo ‘osi ho’o taimi. Ko ‘etau taimi miniti ‘e 20, kau ai mo e ngaahi tokoni ‘e to’o ai ho taimi.

Lord Tu’ilakepa: Sea, ki’i faingamalie ‘a e ki’i fehu’i ko eni?

Sea K miti Kakato: Me’a mai N pele ‘o Vava’u Fika 2.

Hoha’a ki he peh Minisita Pa’anga ‘ikai ko e pa’anga ia ‘a e Pule’anga

Lord Tu’ilakepa: Mahalo p kuo fu’u maa’u l loa ‘a e feme’a’aki, ka ko u kole fakamolemole p ki he Feitu’u na, ke ke laum lie lelei p . Mahino p kia kimautolu ‘etau Tohi Tu’utu’uni ko ‘ene mahino ki he Feitu’u na. ‘Ika ha taha ia ‘i he Fale ni ‘e ta’emahino ko e me’a ‘a e Feitu’u na ia ki he l pooti pea na’e totonu p ke tau p loti kitautolu he ‘oku ke ‘osi mea’i p ‘e he Feitu’u na ‘a e me’a na’e tonu ke fai.

Kapau ‘oku ou tu’u hake au ‘oku ou fie fehu’ia au ia ‘a e Minisit Pa’anga ‘a e me’a ‘oku ke me’a mai ki ai, ‘oku ‘ikai ko ha pa’anga eni ia ‘a e Pule’angá. Ko e pa’anga p eni ia ‘anautolu ‘a eni ‘oku fai ai ko ‘a e peh atu ke totongi maí. Ka ko e h ‘a e me’a ‘oku tau talaange ai ke toe totongi mai ‘a e pa’anga ko ia, kapau ‘oku ‘ikai ko ha pa’anga ia ‘a e Pule’ang?

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele!

Tali Pule’anga ko e pa’anga e kau ng ue ‘atita he ne nau ng ue’i

‘Eiki Minisit Pa’anga: Ko e tali atu p he ‘oku mo’oni ‘aupito. Ko e pa’anga foki eni na’e ng ue’i ia ‘e he kau ng ue ko eni ko e totongi ia ‘enau ng ue, pea ‘i he‘ene peh leva ‘oku mo’ua ‘a e sino ko na’e fai ki ai ‘a e ng ue ke ‘oange ha totongi. Kehe ia mo e founa ia na’e fai ‘i he Fale Alea fuoloa, ‘ikai mai ia ‘o fakataha Fale Alea, kae totongi hang ko e lau ko ia ‘o e ngaahi me’á. Kaikehe, ko e fo’i ng ue’i eni, ko e fo’i taimi eni nau hanga ‘o ng ue’i he na’e kehe p foki he ko ‘ene tu’u ‘emau ‘u me’á na’e kehe p tau peh ko e Poate A. Hanga p ‘e he Poate A ‘o ‘omai ‘a e ‘inasi ‘a e Pule’anga ‘a e pa’anga ko ‘i he pa’anga tupú, pea ‘oku nau hanga leva ‘ ‘omai ‘a e pa’anga na’e fai ai ‘a e fetu’utaki ko eni pea mau toki ‘ilo ‘emautolu ‘i he taimi ko eni na’e fai ai ‘a e tukuaki’i mai ‘i he 2011 ‘a e founa ko eni. Pea na’e ‘omai mo e ngaahi tu’utu’uni Kapineta mo e ngaahi me’a ko ia. ‘A ia ko ‘eku poini ko ia ‘oku peh ko e pa’anga eni ia na’e ngaue’i ‘e he tokotaha ‘i he mahino ko e pa’anga ko ia te ne ma’u, pea ne peh leva ‘oku ‘ikai ko e pa’anga ia ‘a e Pule’anga ke ‘omai ke mau ta’ofi. Ko e pa’anga ia ‘a e tokotaha ne ‘i ai ‘a e femahino’aki ...m l

Lord Fusitu’a: Ko e ki’i me’a ia ke u tokoni ki ai.

Sea K miti Kakato: Me’a ki lalo ‘Eiki N pele Niua. Me’a mai

Lord Fusitu’a: Kapau ‘e laum lie ‘a e ‘Eiki Minisita mo e Feitu’u na.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Taukave ko e pa’anga vahe ‘ovataimi ko e pa’anga totongi mei he tukuha e kakai

Lord Fusitu’a: ‘Ikai ke to e veiveiua ‘oku mo’oni ‘a e me’a ‘a e Minisit ia, ko e pa’anga ia ‘a e tokotaha ko na’a ne ng ue’i. Ng ue’i ‘e he tokotaha ko iá, ko e tokotaha ng ue ‘a e ‘atita. Fakahoko ‘a e ng ue faka-‘atita, fekau’aki mo e sino ‘oku fakapule’anga ‘oku ng ue ki ai ‘a e ‘atita, pea totongi mei he pa’anga tukupau ‘a e kakai, fakapule.....

<004>

Taimi 1950-2000

Lord Fusitu’a: ... ko e *public money* ki he sino ko eni, ko e ‘uhinga ia ‘oku t loto ai, ‘oku leva’i ia ‘e he lao ko eni ‘Eiki Sea, k taki fakamolemole ...

Taukave Pule’anga ‘ikai ko ha pa’anga tukupau eni ‘a e kakai

‘Eiki Minisit Pa’anga: ‘Oku ‘ikai ko e pa’anga tukupau eni ia ‘a e kakai ko e pa’anga eni ia ‘a e poate, ko e poate ko ‘ene ma’u ‘anga pa’anga ko e fakatau atu ‘a ‘ene ng ue mo ‘ene koloa ke ma’u.

Lord Fusitu’a: Sea, mo’oni ia Sea, mo’oni ‘a e ‘Eiki Minisit .

Sea K miti Kakato: Te mou me’a kotokota toko tolu ki ‘olunga. Kole atu ke mou ki’i me’a hifo ...

Lord Tu’ilakepa: ...’ikai ko e taimi eni ia ‘o’oku ...

Sea K miti Kakato: ...me’a hifo Fakafofonga Niua.

Lord Tu’ilakepa: ...ko e Fakafofonga N pele Niua ‘oku ...

Sea K miti Kakato: ...kae ‘oange faingam lie ia ‘o Vava’u fika 2. K ‘oku ‘osi mahino ‘a e me’a ko eni ‘oku mou feme’a ‘aki ko e pa’anga ‘a hai, kuo ‘osi mahino ia ki he motu’a ni.

Taukave ‘i ai pe tukupau kakai he ngaahi poate e Pule’anga

Lord Tu’ilakepa: ‘Oku mahino ‘e ‘Eiki Sea, ‘e ‘Eiki Minisit Pa’anga ‘oku ou fakamolemole ki he Feitu’u na ke ke mea’i ke mea’i ‘e he kakai ‘o e fonua ‘oku ‘i ai ‘enau tukupau ‘i he poate, ‘aki eni, tau peh ko e poate uafu, ‘osi ‘a e hilifaki ‘a e *consumption tax* ‘oku to e hilifaki mai mo e ‘*fee* ia ‘a e poate uafu ki he kakai ‘o e fonua ko e tukupau ia ‘a e kakai. ‘Oua ‘ai ke ma’u hala ‘a e kakai ‘o peh ...

Taukave Pule’anga ko e totongi e ng ue na’e fai ‘ikai ko e tukupau

‘Eiki Minisit Pa’anga: Fakatonutonu atu ki ai ko e *fee* ia, ‘oku ‘ikai ko e tukupau, ko e totongi ng ue ia.

Lord Tu’ilakepa: Ko e *fee* p ko e mata’i fika p ko e faka’ilonga pa’anga

‘Eiki Minisit Pa’anga: Ko ‘ene ma’u ko eni ‘a e hina ko he me’a mo e *charge* puha ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai p Minisit Pa’anga kae ki’i fanongo p Hou’eiki fika 2 ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: ‘Oku ou faka’amu p Minisit Pa’anga ko e me’a ko ‘oku ou tukuaki’i ai ‘a e Feitu’u na ko e Feitu’u na na’a ke hanga ‘o ‘unuaki’i ‘a e pa’anga ko eni koe’uhí he ko e Feitu’u na...’oua ‘e ‘ai ke faka’uhinga peh ko e...

‘Eiki Minisit Pa’anga: ‘Eiki Sea ‘oku ‘ikai ko e motu’a ni ia na’a ku ‘ai ‘o teke’i ‘a e me’a ko eni, ‘oku ‘ikai ko e motu’a ni ko e me’a ia...

Lord Tu’ilakepa: Ko e 2013, 2014 ko e Feitu’u na na’e faifatongia ‘i he taimi ko ia ‘i he Minisit Pa’anga.

Taukave Pule’anga na’e toki ‘ilo’i pe t nounou ko eni he 2011

‘Eiki Minisit Pa’anga: Ko ia, ko ‘emau toki lave’i ‘emautolu ‘a e me’a ko eni ‘i he taimi na’e ‘omai ai ko he 2011, ko e me’a ia na’a mau lave’i ai ‘a e me’a ko eni, pea toki ‘omai leva ‘e he potung ue ‘a e tu’utu’uni Kapineti mo e ngaahi me’a k toa ‘o mau lave’i ai.

Lord Tu’ilakepa: ‘Oku ke fakatokanga’i ko ‘a ho’o fakamatala ko e 2011/2013/2014 ...

Sea K miti Kakato: Fakamolemole ‘e Hou’eiki N pele ‘o Vava’u ki’i tuku mai ha ki’i taimi ke u ki’i fanongo atu pea u fakahoha’a atu pea ke toki me’a mai, hang eni ia ‘oku mo ...ko e ‘uhinga ka ke me’a mai koe Hou’eiki N pele ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: Faka’amu p ke ke ki’i me’a p ho Sea ‘o fanongo he tipeiti ki he tafenga ‘o e tipeiti ‘oku ‘i ai ‘a e me’a ia ‘oku hoko, k ‘oku ‘ikai ke mahino ki he hou’eiki ‘o hang ko e me’a ‘oku me’a ki ai ‘a e ‘Eiki Minisit Pa’anga.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Hou’eiki N pele ko ‘eku fakahoha’a atú, k me’a mai ‘a e Hou’eiki Minisit pea ke k taki ‘o me’a ki lalo ko ‘ene fakatonutonu pea ko ‘ene ‘osi ...’ai p ke koma p pea toki ...

Lord Tu’ilakepa: Sea lolotonga ‘eku fakamatala ‘ikai ke ke fakatonutonu ‘a e Minisit Pa’anga lolotonga ‘eku fakamatala me’a ia ki ‘olunga, ‘ikai ke poaki ki he Feitu’u na, pea ko e taimi ‘oku ou tu’u atu ai ke fakatonutonu atu ‘a e Minisit kuo ke ta’ofi ‘a e Feitu’u na ia ‘a e motu’a ni.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe ‘e Hou’eiki N pele.

Lord Tu’ilakepa: ‘Ikai ke u lava ke u hoko atu koe’uhí he ‘oku ke fakapalataha ho’o tu’utu’uni, ta’ofi , ‘ai , ‘ai , pea ‘oku ‘ikai ke napangapangam lie leva ‘etau me’a ‘oku fai.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki N pele ko ‘eku fakahoha’a atu ke ke me’a mai. Fakamolemole.

Lord Tu’ilakepa: Sea nofo p he me’a ‘oku ke me’a a’i kae tonu pasika ho’o faifatongia, ‘oua te ke fanongo koe ki he Hou’eiki ko ‘o peh ke fakavavevave tau p loti. Koe’uhí he ‘oku ‘ata mai ki he motu’a ni ‘Eiki Minisit , ‘oua ‘e ‘ai ‘a e me’a fakatauhitohi he ‘oku ng ue’aki ‘e moutolu ‘a e kau tauhitohi ko e founa fakatauhitohi ko hono fakalea fakatauhitohi ko hono fakalea

fakatauhitohi eni, ‘oku kehe ‘a e s niti, kehe ‘a e *fee*, pea kehe ‘a e tukuhau. ‘Oku ou ki’i ongoongo ‘ikai ke sai.

Fakama’ala’ala he kehekehe ‘o e tukuhau mo e ngaahi totongi ng ue

‘Eiki Minisit Pa’anga: Fakamolemole atu p ko e Fale Lao eni, ke u ki’i fakatonutonu p Sea, ‘ai p ke ke me’a ki ai. Ko e Fale lao eni Sea, kehe me’a ko e lao, ‘a e tukuhau, kehe me’a ko e totongi ng ue, ‘a ia ko e totongi ng ue ko ‘a e *Port Authority* kapau te ‘omai ha’ate ki’i uta ‘oku ‘omai p foki ia ‘enau lao ‘o tau tali p heni, ‘oku ‘ikai ko e tukuhau ia, ko e tukuhau hang ko e tukuhau, tau tukuhau k toa tautolu p te ke ‘alu fakatau mai ‘a e koloa ‘osi hilifaki ia ‘i ai, ‘ikai ke fakatefito ia p ‘oku ke ma’u ha ng ue mei he Potung ue Tukuhau, ‘ikai foki ke ke ‘alu koe, Potung ue Tukuhau ‘omai ha’a ku ki’i ng ue kae totongi atu e *CT*, ‘ikai, ko ‘etau lukuluku fakalukufua ia ke tanu ‘a e hala mo ‘ai ‘a e Fale ko eni ke ngingila mo lava fai ‘etau ng ue. Ko e totongi ia ko he ki’i ng ue nau fakamahu’inga ko ena.

Fakalalakala mahu’inga lava ‘omai ‘atita tau’at ina ‘atita’i ng ue ‘Ofisi ‘Atita

Pea k taki p hou’eiki fakamolemole p na’a peh ‘oku fakal loa, ka ‘oku hang kiate au ko e poini ko ko e ‘ikai ke tau taumu’a taha p , ‘oku ou tui ‘oku tau tatau p , tau faka’amu ‘oku ‘i ai hotau fatongia ke leva’i ‘a e pa’anga ‘o e fonua, tau tatau ai. ‘Oku ou tui ko e fakam l eni ia kuo tali ‘e he Fale ke ‘omai ‘a e ‘atita tau’at ina he ko e fehu’i kotoa p ia na’a mau fa’a fai. Ko e ngaue ‘a e ‘atita ke ‘atita’i mautolu ko hai te ne ‘atita’i ‘a e ‘atita. Pea ‘oku ou tui ko e sitepu lahi ia ‘a Tonga ni kuo hoko, pea ‘oku ou lava leva au ‘o ‘omai ‘a e ngaahi me’a ko eni ‘o tau mea’i ki ai ‘a e hou’eiki, ko e tu’unga eni pea kuo tau ha’u ‘i he ngaahi founa he kuo tau ko e ngaahi founa kuo tau fou mai ai, tau mavahe leva mei ai kuo hoko atú Sea. ‘Oku ou tui ko e fakalalakala mahu’inga lahi.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe hou’eiki...

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Sea, kai kehe he’ikai ke u ...mahalo ‘oku sai ke tuku ia he ‘oku ke mea’i lelei ...

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele te ke tali ‘a e tokoni ‘a Vava’u fika l.

Fehu’ia ‘uhinga ‘ikai fakamo’oni Minisita Pa’anga he’enau l pooti K miti Pa’anga

Lord Tu’i’ fitu: Tapu mo e Feitu’u na Sea, m l Sea, fehu’i p ‘a’aku ki he Minisit Pa’anga. Na’e maau ‘a e tu’utuuni ‘a e k miti ko eni ke fakah mai ‘a e l pooti ko eni, pea na’e ‘ikai ke loto ai ke fakamo’oni ke to e tuku ‘a e l pooti ni ki tu’a, pea ko ‘ene kakato . Ko e h nai ‘a e ‘uhinga ‘o e me’a na’e ‘ikai ai ke ke fakamo’oni ai ‘i he ‘uluaki ‘omai ‘a e l pooti ni pea toki fakafoki mai ko eni. Ko ia p Sea, m l .

Tali Minisita Pa’anga ki he ‘uhinga ne ‘ikai fakamo’oni ai he l pooti

‘Eiki Minisit Pa’anga: M l Sea. Tapu p mo e Sea pea peh ki he Hou’eiki K miti Kakato. Ko ia Sea na’e fai ‘a e fakataha ia ki mu’a ‘a e K miti Pa’anga, na’e ‘ikai ke u kau au ai na’e ‘ikai ke u fokoutua au ai, kau ai, ‘ikai ke u kau ai. Ko e taimi ko na’e ‘omai ai ko ‘a e l pooti ko ‘a e komiti ke u fakamo’oni ai, ‘oku ou sio hifo au ki ai na’e fai ‘a e fokotu’u mai ‘e he komiti ia ke to’o ‘a e ‘ peesi ia mei he l pooti ‘atita, pea na’a ku ta’eloto au ki ai, pea ko e me’a leva na’e

fai na'e fai leva 'a e fakataha ko , pau ke 'ave kakato, me'a ia 'a e l pooti ko eni ki he Fale Alea, pea nau loto k toa, 'uhinga ia 'oku 'i heni ai 'a e l pooti 'i he 'aho ni, 'a ia ko e me'a ko 'oku ma'u mai ki heni, 'a ia ko e fokotu'u ko 'oku 'omai tau tali ia 'a e l pooti 'a e 'atita, 'a e 14 mo e 2015 pea 'ikai ngata ai 'oku 'i ai 'a e l pooti mai 'a e tohi mai 'a e 'atita seniale m l l te ne totongi fakafoki mai 'a e pa'anga ko ia.

Kae kehe ko 'eku tali ia 'a e fehu'i ko 'Eiki N pele fika l 'i he me'a ko ia.

Lord Tu'i' fitu: 'Eiki Sea 'oku te'eki ai ke tali 'e he Minisit 'eku fehu'i. Ko e h 'a e me'a na'e 'ikai ke ke tali 'a e l pooti ke 'omai kakato.

Ta'efakamo'oni Minisita Pa'anga ko e 'ai ke to'o 'u peesi mei he l pooti 'atita

'Eiki Minisit Pa'anga: Tapu mo e 'Eiki Sea, ko e me'a ia na'e 'ikai ke u ...ta'eloto ai 'ikai ke u tali ke u fakamo'oni ko e 'uhinga na'e 'ai ke to'o 'a e ' peesi ia mei he l pooti ko 'atita tau'at ina, 'ikai ke u tui au ki ai, kuo pau ke 'omai ke kakato ki heni, pea ko e me'a ia na'a mau to e fakataha ai to e fakataha 'a e k miti ia 'o mau loto ke 'omai kakato 'oua 'e to'o ha peesi, K na'e 'i ai p 'uhinga ia, na'e 'ikai foki ke u 'i ai au he fakataha kuo 'osi. Kae kehe ko eni kuo kakato hang ko e ma'u ko e tali 'o e fehu'i 'eke mai ko e h 'a e me'a na'e 'ikai ke u fakamo'oni ai 'i he 'uluaki l pooti fakataha ko l pooti 'omai ko ko hono 'uhinga na'e 'ikai kakato na'e 'ikai ke 'ai ia ke 'omai kakato 'a e ' peesi ko 'o e l pooti. Pea 'oku to e loto p k miti ia ke 'omai kakato pea ko e me'a ia ko na'a mau fakamo'oni kotoa ki ai, ko e me'a eni ke 'omai Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea, Hou'eiki Pule'anga 'oua leva ho'omou fokotu'u mai he 'oku mea'i p 'e he Sea ia 'a e me'a ke ne fai, k peh p 'e he Sea ia ke p loti'i, p loti, 'oua te tau fu'u fakavavevave koe'uhi 'oku mou mea'i p ko ho'o mou taimi p 'ou mou fai tu'utu'uni ai pea te tau toloi 'a e Fale pea 'oku fai leva 'a e fet kuaki 'o kumi ha ngaahi 'uhinga fakapotopoto koe'uhi na'e malava p ke fai ha ng ue ha M mipa, k ko hono mo'oni na'e lahi ange p m l l 'a e Fale 'Eiki Sea. Ki'i vaha'a taimi ko eni totonu leva ke tau vakai'i fakalelei 'a 'etau ng ue pea ke tau fakam 'opo'opo pea tau tutuku 'Eiki Sea.

Ko e me'a ia ko 'oku fai ai ko 'a e tokanga 'Eiki Sea ki he 'Eiki Minisit Pa'anga to e ki'i 'ai ange ke to e ki'i lelei ange 'etau lele ko eni 'o hang ko e me'a 'oku ke me'a mai 'aki, pau 'aneafi 'oua te tau 'omai issue kehe 'omai 'a e v henga ia 'o e Fale ke fakahoa 'aki , kehekehe 'aupito 'aupito ia, ko e me'a 'oku tau tokanga p tautolu ki ai ko 'etau tokanga ki he pa'anga tukuhau p ko f p ha fa'ahinga to'o 'i ha poate ko e s niti ko e tukuhau ia 'a e kakai 'Eiki Sea. K 'oku 'ai 'etau faka'uhinga ke ngali nai 'oku 'ikai ko e ...fakamolemole 'oua 'e ng ue'aki 'a e founa ko ia 'Eiki Sea. He ko hono mo'oni 'Eiki Sea 'oku lahi hono nono'o no'o 'a e kakai k 'oku 'ikai ke si'i mea'i 'e he kakai tokolahi 'a e ngaahi me'a ko eni 'Eiki Sea. Ngata p 'a e Feitu'u na pea mo e Fale 'Eiki ni 'oku nau mea'i lelei 'a e ngaahi to'o tukuhau peh 'i loto 'i he poate tautautefito ki he fakalukufua 'a e fonua ni 'Eiki Sea. Pea 'oku lave a'u 'a e p p pea mo e kau vaivai, kae kehe 'oku tuku atu 'Eiki Minisit Pa'anga ki he Feitu'u na ke to e fakapotopoto ange k kiate au ia 'oku ma'a 'asinisini p 'a e Minisit ia, hang ko e me'a ko 'oku me'a ki ai 'a e 'Eiki Minisit Lao, ko e fehalaaki fakang ue, ko e hala ia, k 'oku 'i ai ha me'a 'oku hala 'ai ke hala kae 'oua 'e peh mai ko e ki'i fehalaaki hang nai ia ha ki'i mounu 'oku ne 'ai ke tau he m ta'u 'o l pea l p ia ai

pea kapau 'e fusi mai hake ha fu'u k pate 'oku hala 'a e fu'u mounu na'e fusi hake 'a e fu'u k pate. Ko e fo'i mounu ke fusi 'aki 'a e ika, pea 'oku ou peh 'Eiki Sea tau fai 'aki 'a e me'a ko 'oku me'a 'aki 'e he Minisit Lao ko e ki'i hala fakang ue, pea ko hono 'ai 'e taha, 'oku hala, ko 'eku to e 'ai mahino ia 'Eiki Sea pea ki he Feitu'u na, m l tuku atu ki he Feitu'u na ke ke fai tu'utu'uni ai 'Eiki Sea, m l .

Sea K miti Kakato: Hou'eiki kuo ...

<005>

Taimi: 2000-2010

Lord Nuku : 'Oku ou kole atu ke tau p loti'i mu'a 'a e fokotu'u fakamuimuí.

Sea K miti Kakato : Ko e fo'i p loti ko eni 'oku pehe ni. 'Oku tau fokotu'u ke tali 'a e lipooti ko eni 'a e K miti Tu'uma'u ki he Pa'angá. Kapau te tau tali ia.

Lord Nuku : 'Osi e ' fokotu'ú ia.

Sea K miti Kakato : Pea ko 'ene lava ia.

Lord Nuku : Ko ia, ko e 'uhinga ia 'oku ou kole atu ai ke tau p loti mei he fokotu'u fakamuimuí, kae toki p loti'i 'a e sino'i fokotu'ú.

Lord Tu'iha'angana : Sea.

Sea K miti Kakato : K taki ke me'a mai 'a e Fika l 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana : M l Sea. Tapu ki he Feitu'u na mo e Hou'eiki e K miti Kakató. Sea, ko e fakahoha'a p 'a e motu'a ni ia. Mahino 'a e ngaahi feme'a'aki ia mo e teu p loti 'a e Feitu'u na. Ka ko e 'uhingá ko e feme'a'aki ko eni 'a e Fale Aleá 'oku mahu'inga, Sea. Pea 'oku fa'a taku 'e he Fale ni, ke tau ng ue fakataha. Pea 'oku ou tui ko e me'a ko eni ko e 'isiu mahu'inga, pea na'e talu hono alea'i he uike kuo 'osí, 'o a'u mai eni ki he efiafi ni, Sea. Ko e me'a p 'e taha 'oku ou tokanga ki ai, Sea, ko e kole ki he Pule'angá. 'Oku ou mahu'inga'ia 'i he taumu'a ng ue 'a e Pule'anga ko eni, talu mei he'etau kamata, pea na'e tataki'aki 'etau Patiseti mo e ngaahi me'a peh . Ko e pule lelei. Pea ko e taha ia e naunau 'o e pule lelei, ko e 'ata kitu'a. Pea ko e 'isiu ko eni kuo 'osi fai ki ai 'a e feme'a'aki, pea kuo 'osi 'oatu ki ai e 'uhinga. Kehe e 'uhinga ia 'a e N pele ko , kehe e 'uhinga ko , kehe e 'uhinga 'a e Minisit , a'u ki he Fakafofonga ko , mo e Minisit ko . Pea 'oku mo'oni ia. Pea 'oku ou tui ko e 'isiu ko eni 'oku 'ikai ke totonu ke fakamaau'i'aki p 'a e fanongo mai 'a e kakaí ki he ngaahi 'uhinga ko iá. Ko e 'isiu eni 'oku mahu'inga, pea 'oku 'i ai 'a e tukuaki'i mai 'a e 'atita tau'at ina, 'a e 'atita seniale m l l . Pea me'apango p , mahalo 'oku lahi mo e feme'a'aki heni. He kuo M mipa heni 'a e 'Ateni Seniale m l l .

Poupou tuku L pooti 'Atita Tau'at ina ki he K miti Lao ke 'ata kitu'a e ng ue

Kapau mahalo na'a ko e l pooti mai p eni ia ki he 'Atita Seniale m l l kitu'a, 'oku ou tui au

mahalo kuo tau 'osi fai tu'utu'uni kitautolu. Ka ko e 'uhingá, ko 'i heni 'a e sino ko já, faka-politikale, 'oku ou tui ki ai, he 'oku kau ki ai, ko e Fale eni e politikí. Pea ko e 'uhinga ia 'eku mahu'inga'ia ko eni he taumu'a ng ue 'a e Pule'anga ko eni, ko e pule lelei, pea 'oku 'i ai 'a e naunau ia 'o e pule lelei, ko e 'ata kitu'a. Pea 'oku 'osi 'omai e l pooti 'a e K miti Pa'angá, ko e me'a sivi ia 'e taha 'a e Fale Aleá. Ko e ngaahi fu'u m sini eni, te u fakalea hang he fu'u m sini f ke 'asinisini ai. Pea kuo 'osi 'omai ko ení, pea ko 'eku lave p ke pou pou ki he fokotu'u ko eni ke tuku ki he K miti Laó. Pe ko e 'ai ke h ? Ko e 'ai ke nau ng ue mai he kuo nau 'osi mahino'i, e ' feme'a'aki ko eni, 'eku 'uhingá, mo e 'uhinga 'a e N pele ko , mo e 'uhinga 'a e Fakafofonga ko , mo e 'uhinga 'a e Minisit ko mo . Ke nau 'omai 'enautolu e fo'i *recommendation*, fakalea'i mai 'eku 'uhinga 'a'aku, kapau te nau tui ki ai. Fakalea'i mai e 'uhinga 'a e Minisit Lao kapau 'e 'omai he'enu me'á. Pea mahalo ko e 'ave ki he K miti Lao, he ko 'etau K miti ia ke nau si ki he me'a ko e Lao.

'Osi 'omai 'e he K miti Pa'angá 'enau fakakaukau, mo e l pooti 'a e 'Atitá. Pea ko eni, ka tau m tuku'aki e feme'a'aki mo e taki taha 'uhinga ko ení. 'Oku 'ikai ke ma'u e 'ata kitu'a, ke 'asinisini e 'ata kitu'á pea ko e fokotu'u ia 'oku 'oatú. 'E 'ikai ke to e l loa. Ko e fakataha p 'a e K miti Lao, nau fakam 'opo'opo e ngaahi 'uhinga ko eni, pea nau 'omai he'enu fokotu'ú. Ko 'enau *recommendation* ia. 'O, ko e fakat t p . 'O, ko e me'a ko eni na'e peh , mo peh , peh , mo peh . Pea 'oku ou tui ko e 'asinisini ia, pea ko e taha ia e ngaahi naunau 'o e Pule lelei, 'oku tu'uaki 'e he Pule'anga ko ení.

Pea ko ia 'oku ou kole ki he Pule'angá. 'Oku 'i ai p e me'a ke fai, 'a eni ko u fokotu'u atu p te nau tali pe 'ikai. Ka 'o kapau te tau p loti ke tali eni 'o tuku ki he K miti Laó, nau ng ue ki ai he uike ni, ha 'aho he uike ni, fakah mai he uike kaha'ú. 'Oku ou tui he 'ikai ke to e tipeiti'i, ko e tipeiti eni ia. Ka ko e h e fakalea mai 'etau K miti ko 'oku tau ui ko e K miti Laó, 'omai 'enau *recommendation* ai pea tau tali. 'Oku ou tui ko 'ene 'ata ia kitu'a 'oku ma'a pea 'asinisini. 'Ikai ke kei, hang ko ení, nenefu p . He ko e 'uhinga ko 'etau ngaahi faka'uhinga p eni 'oku 'ohaké. Ka 'oku ou tui 'e 'i ai p e me'a 'e 'i ai p e me'a 'e fakakaukau'i 'e he K miti Lao, pea nau 'omai.

Pea ko e fokotu'u p ia ki he Pule'angá. Kapau 'e tali e fokotu'u ko ia ke tuku ki he K miti Laó, pea 'omai, pe 'ikai, pea ko e fakakaukau ia. Ko e tokoni atu p ia ki he'etau teu p loti 'a e Feitu'u na.

Sea K miti Kakato : M 1 . Me'a mai e Hou'eiki, 'a e 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia : Sea, fakam l atu ki he fokotu'u ko eni 'oku 'omaí. Ko e 'aneafi, mo e 'aho ni, pea mo e poo ni. Ko e K miti Laó 'oku nau 'i heni k toa.

Lord Tu'ilakepa : Sea, fakatonotonu atu e Feitu'u na. Ko e fakatonotonú, 'Eiki Sea, ko e 'aho Monite eni. 'Io ko e fu'u 'aho M nite eni. Ke mea'i ko 'oku taau p ka ko e fu'u Sapate 'aneafi.

'Eiki Pal mia : 'O, k taki, ko e uike kuo 'osi.

Sea K miti Kakato : M 1 Hou'eiki Fika 2.

Kole kuo ‘osi kakato alea fekau’aki mo e l pooti ‘atita kae p loti

‘Eiki Pal mia : Sea, ko e K miti ko eni ‘oku ‘ai ke ‘ave ki ai, ‘oku nau kakato heni. ‘I he’eku fakam ‘opo’opo ‘a’akú. Ko ‘ene ‘osi’osingam lie eni ‘enau ngaahi fehu’i na’e fai, ‘i he’aho ni. Tukukehe kapau ‘oku ‘i ai ha taha ia ‘oku K miti Lao ka ‘oku ‘ikai ke ‘i heni. ‘Oku ou kole atu, ‘osi kakato ‘a ‘etau aleá. ‘Osi fanongo mai e kakai e fonuá, ki he’etau aleá. ‘Osi fai e fehu’i ‘a e Minisit na’e taki he me’a ni. Na’e ‘osi fai, ko e tu’o fiha eni ‘ene fehu’i faka-Lao. ‘Osi ‘omai mo e ‘ fehu’i faka-Lao, ‘osi ‘oatu mo e tali. Ko ‘eku fehu’i atú, ko e toe ‘ave ki he K miti f ? ‘Oku ou fokotu’u atu, tau p loti, kuo kakato ‘a e ng uE. ‘Oku ou fokotu’u atu ke tau p loti, Sea.

Lord Fusitu’a : Sea, ke u fai ha tokoni ki he ‘Eiki Pal mia. Ko e tokoni p ke toe ma’ala’ala ange ki he’ene me’á.

Sea K miti Kakato : ‘Oku ‘i ai ha pou pou ki he fokotu’u ko eni ‘a e ‘Eiki Pal mia? Kuo pou pou e fokotu’u ko ení. Ko e fokotu’u ko eni ke tau tali ‘a e l pooti. Ko ‘etau p loti pe ‘e tali pe ta’etali ‘a e l pooti ko eni ‘a e K miti Pa’anga Tu’uma’ú.

Lord Nuku : Sea, ko e fokotu’u fakamuimui ‘a e ‘Eiki N pele Ha’apai, Fika 1. Ko e fokotu’u ko ‘a ko ‘oku ‘omai ‘e he ‘Eiki Pal mia, ko e sino’i fokotu’ú ia, ki he l pooti, ke tau tali pe ta’etali. Ko e fokotu’u makehe mei ai, ko e fokotu’u ko eni fakamuimuí, na’e ‘oatú.

Lord Tu’iha’angana : Sea, tonu p ia. Ko e fokotu’u p ia ‘oku ke me’a’aki, ‘oku kei tu’u p ia. Fokotu’u ‘uluakí, ke tali ‘a e l pooti. Fokotu’u hono uá, ki he K miti Laó. Ko ‘eku pou pou p ‘a’aku ia ki he K miti Lao, pea ko e me’a mai ‘a e Pal mia, ko ‘ene pou pou p ‘a’ana ki he fokotu’u ‘uluakí. Ka ko e p loti ko ‘oku me’a p ia, ko e p loti e fokotu’u fakamuimuí.

Sea K miti Kakato : M l .

‘Eiki Minisit Lao : Sea, k taki, ke u ki’i tokoni nounou p . ‘Oku ‘ikai ke mahino ia kiate au pe ko e to e ‘ave ki he K miti Lao ‘o h . Ko eni ‘oku tau ‘i heni k toa p .

Lord Nuku : Sea, ko e me’á foki he na’e me’a mai e ‘Eiki Minisit Laó, ‘oku ‘i ai e ki’i hala si’isi’i. Pea ko e ‘uhinga ia hono ‘avé, pe ko e h e ki’i hala si’isi’i.

‘Eiki Minisit Lao : ‘E Sea, ko ‘eku kole atu ‘aku kia moutolu, Hou’eiki. Hala ha toe me’a ‘e fai ia ‘e he K miti Lao ki heni. Ko kuo ‘osi maau e tu’utu’uni, te ne totongi e pa’anga, ko e h e toe me’a ‘oku toe ‘ai ‘e he K miti Lao?

Lord Fusitu’a : Sea, fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato : Fakatonutonu eni, ‘Eiki Minisit . K taki e ‘Eiki N pele Niuá, kuo maau atu e Sea ia ke p loti. Ka ke me’a mai.

Lord Fusitu’a : ‘Io, ko e fakatonutonú, k taki faka’apa’apa atu, ka he ‘ikai ke me’a ‘aki ‘e he ‘Eiki Minisit Lao ma’ae K miti Laó hono kotoa. Pea ko e me’a ko ‘a e ‘Eiki Pal mia, kuo ‘osi fai e ng ue ‘a e K miti Laó, ng ue faka-Lao ki ai. Te’eki ai, ta’emo’oni. Ko e ‘uhinga ia e fokotu’u ko ení, ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato : M 1 .

‘Eiki Pal mia : ‘Oku ou faka’amu p ke ‘ai ke mahino. ‘Oku ‘i heni e K miti Lao, ‘aho Falaite na’a nau ‘i heni. ‘Aho ni, nau ‘i heni, poo ni nau ‘i heni. Ko ‘eku fehu’i atú, ko e K miti Lao f ‘oku ‘ai ke ‘ave ki ai, ‘oku nau ‘i heni? ‘Osi ‘omai k toa ‘enau ‘ poini faka-Lao ‘o tau fanongo ki ai. ‘Oku ou fokotu’u atu ke tau p loti.

Lord Nuku : Ko ‘eku fakatonutonu atú, Sea. Ko e founa ng ue ‘a e Falé. Ka ‘i ai ha fokotu’u pea poupou’i, ke p loti’i. ‘Oku ‘ikai ke ‘uhinga ke peh ‘oku tau kakato ko ‘i heni, pea mate ai ‘a e K miti. Ko e K miti kuo ‘osi fakalaum lie’i ke nau ng ue ki he Lao mo e pa’anga. Pea ko e ‘uhinga ia e fokotu’u atú. ‘Oku ‘ikai ke ‘uhinga ia. Kapau ‘e peh leva, pea ‘oku ou fokotu’u atu ke kaniseli k toa e ‘ K miti. He ‘oku kakato p k toa e Kau M mipa heni. ‘O hang ko e me’a ko ‘oku me’amai’aki ‘e he ‘Eiki Pal mia. Ka ‘ai ki he K miti Pa’angá ‘oku ‘i heni kotoa p . K miti Laó ‘oku ‘i heni kotoa p . Ko e ‘uhinga ‘eku tokoni atu, Sea, he ko e founa ng ue ‘a e Falé, ke fokotu’u pea poupou’i pea p loti. ‘Ikai ke to e ‘i ai ha mafai ia ki ai, a’u ki he Feitu’u na. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato : M 1 . Fakam l atu, tau p loti. Ko e fokotu’u ‘uluakí ke tau tali e lipooti ‘a e K miti Pa’anga, K miti Tu’uma’u Pa’angá. Ko e fokotu’u 2, ‘a ia ko e fokotu’u 2, ko ‘ene tali p ení, kuo u peh ‘eau ia kuo lava ai p e fokotu’u 2 ia.

Lord Fusitu’a : Sea, na’e ‘i ai pe ‘a e fakama’ala’ala mei he ‘Eiki Minisita ‘anenai, kapau ‘e talí, tali p e me’a ko na’e ‘osi mahinó, kae toe fai ha’anau ng ue ki he me’a ko ‘oku me’a, kae toki fai mai ha l pooti mai ki ai. ‘A e ‘ me’a ko na’e peh ‘oku ‘i ai ha ki’i feh laaki mo e me’a. He ko e ‘uhinga p ia ke tali kotoa pea mo e ‘ maumaulao kotoa. Ko ia

Sea K miti Kakato : Ko ia, me’a mai ‘Eiki Minisit ki he fakamo’oni’i e fo’i me’a ko eni.

‘Eiki Minisit Pa’anga : Ko e h , Sea, ko eni ‘oku ou kei fakamanatu. ‘Ikai ke ‘i ai ha’aku lea peh ‘a’aku. Mahalo na’a ko e Minisit p , mahalo ‘oku ‘ikai ke u ...fakamolemole atu.

Sea K miti Kakato : M 1 . Kalake, tau p loti. Ko ia ‘oku loto ke tali e L pooti ‘a e K miti Tu’uma’u e Pa’anga, pea k taki

<006>

Taimi: 2010-2020

Sea K miti Kakato: .. pea hiki ho nima ki ‘olunga.

Lord Nuku: ‘Eiki Sea ko e natula ‘o e me’a ni ke p loti’i mu’a ‘a e fakamuimuí, ‘osi p ia pea ke p loti’i leva ‘a e sino’i fokotu’u.

Sea K miti Kakato: Ko ‘eku ‘uhingá, ko ‘etau tali p ‘etautolu eni ia, ko e ‘ene lava ia ‘a e fokotu’u fakamuimui.

Lord Nuku: ‘Io ko e fokotu’ú ko e fokotu’u mavahe p ia mei he l pooti. Ko e natula ‘o e Falé, ke tali mo ta’etali. Ko e fokotu’u mavahé, ‘ave ki he K miti Lao. Pea kapau ‘e ‘ikai ke tali ‘e he Falé, ke ‘oua ‘e ‘ave ki he K miti Laó, pea ke hanga leva ‘o p loti’i ‘a e fokotu’u ko ke tali ‘a e l pooti. Ko e tokoní atu p ia Sea.

P loti’i ‘o tali ‘ave L pooti ‘Atita ki he K miti Lao

Sea K miti Kakato: Sai, ‘e Kalake, ko ia ‘oku loto ke ‘ave ‘a e l pooti pa’anga ko eni ‘a e K miti Tu’uma’ú ki he K miti Laó pea fakah mai he hiki ho nima.

Kalake T pile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Vili Manuopangai Faka’osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Nuku, ‘Eiki N pele Tu’ilakepa, ‘Eiki N pele Vaea, ‘Eiki N pele Tu’ivakan , ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 10.

Sea K miti Kakato: Ko kinautolu ‘oku ‘ikai ke loto ki aí k taki ‘o fakah mai.

Kalake T pile: Sea ‘oku ‘ikai ke loto ki ai ‘a e ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata, ‘Eiki Minisit Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisit Ngoue, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule’anga, ‘ikai ke loto ki ai ‘a e toko 9.

Sea K miti Kakato: Sai, , kuo paasi ‘a e fokotu’u ko eni. P loti hono hoko,

Lord Tu’iha’angana: Sea, ko e p loti ko ení, na’a ke me’a maí, ke tali ‘a e fokotu’u ko . Pea kuo tali ‘a e fokotu’ú ke ‘ave ki he K miti Laó, pea ko e to e p loti’i ‘a e tu’utu’uni f ?

Sea K miti Kakato: Ko e ‘uhinga ia ko na’a ku fakahoha’a atú, ke tau fakahoko ‘a e p loti ko eni ko ke talí, he ko e ‘uluaki fokotu’ú ia.

Lord Tu’iha’angana: Kapau leva ‘oku paasi ‘oku ‘otom tiki p ‘a e mate . Ka ‘oku ou fakam l atu au Sea ki he p loti na’e fakahokó, mahino ‘oku ‘i ai p ‘a e taimi ‘oku kei ng ue p ‘a e Falé, ‘oku fai’aki a e loto lahí, pea ‘oku te tau’at ina p ke te hikinima, p te te ta’ehikinima, ka ko e p loti ‘oku peh .

Sea K miti Kakato: Sai, fakam l atu. Tau hoko atu ‘etau ‘asenita.

Lord Vaea: Ki’i tokoni atu Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e tokoni ki he h ?

Lord Vaea: ‘Oku fakafoki mai p ia ki he Feitu’u na ‘i he ‘osi ko ia ‘ene foki hifo ko ki he K miti Lao. ‘E to e fakafoki mai p ‘a e fo’i me’a ia ko ení ki he Feitu’u na, pea toki fai leva ai ho’o tu’utu’uní, pe ko hai ‘oku ne talí p ‘ikai. Ko e ‘osí p ia Sea, pea ‘oku te’eki ai ke mate ia ‘e to e fakafoki mai p ia ki he Feitu’u na. M l Sea.

L pooti 'a e K miti Tu'uma'ú ki he Lao Fika 5.2016

Sea K miti Kakato: M 1 . Ko e kongá hono 2 'o e 'asenitá 6.2 L pooti 'a e K miti Tu'uma'ú ki he Lao Fika 5.2016 – Ngaahi fakatonutonu 'oku fokotu'u ke fakahoko ki he ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi fakataha 'a e Fale. 'A ia ko e tukuange ki he Seá ke ne me'a mai 'o fakahoko mai 'ene fakama'ala'ala ki he ngaahi liliu ko eni.

Fakama'ala'ala he L pooti Tu'uma'ú fika 5/2016

S miu Vaipulu: M 1 Sea. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, mo e hou'eiki 'o e K miti. 'Eiki Sea, ko e ngaahi fakatonutonu ko ení, ko e ' kupu kehekehe p 'o e tu'utu'uní 'Eiki Sea, ka 'oku kau heni 'a e fokotu'u ko ia Ta'efala'anga 'o ha Pal mia. 'Eiki Sea ko e ' fekumi na'a ku lave ki ai ki mu'a, fel ve'i mo e me'a ni, na'e fai k toa ia 'Eiki Sea 'i he ngaahi fonua ko ia 'o e Pasifiki, pea peh foki ki Pilit nia, pea fai mo e faka'eke 'o e Hou'eiki Minisita, 'e 'ikai ke u lau hingoa atu Sea. Ka ko e ni'ihi ko e kau M mipa 'o e Fale ni, ko eni 'oku ou ma'u p 'e au 'a e l kootí Sea, pea na'e 'osi tali kotoa ia 'e he toko 14 'o e kau M mipa 'o e Fale. Pea ko e toengá leva na'a nau folau atu kinautolu ki muli. Pea na'e fai mo e ' faka'eke'eke ki he ngaahi Fale Alea kehe 'o e Pasifiki, hotau kaung 'apí, pea peh ki Pilitania, 'a e founga ko ia 'oku nau ng ue'aki pea 'omai leva ia 'o f lute 'a e ' me'a ko iá, 'o fakatatau mo 'etau Konisit toné, pea 'omai ai ki he Tu'utu'uni Ng ue ho Falé. Ko ia 'oku makatu'unga ai 'Eiki Sea 'a e fokotu'u atu 'a e L pooti ko eni 'a e K miti Laó, mo e ngaahi tu'utu'uni ko iá, ke tali 'e he Fale ni ko 'ene ngaahi Tu'utu'uni ia 'Eiki Sea. Fokotu'u atu.

Fokotu'u ke alea'i fakakupu e ngaahi fokotu'u

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea tapu mo e Feitu'u na, pea tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e Fale. Kole p Sea ke tau 'alu fakafo'i kupu p , pea sai ke ma'u ai pe 'a e mahinó, he ngaahi fokotu'u mo e ngaahi *recommendation* 'oku 'omai ko eni mei he K mití Sea m 1 .

Kupu 1 – Ngaahi me'ang ue ke ngaue'aki 'e he Fale Alea

Sea K miti Kakato: Mou me'a mai tau kamata p mei he kongá 1. Mou me'a ki ho'omou ngaahi tohi, pea mou me'a mai. Kupu 1 – ko e ngaahi me'ang ue ki he ng ue'aki 'e he Fale Aleá 'o hang ko e polosekit , palakipoe, mo e ngaahi me'a peh .

Poupou ke ngaue'aki ngaahi me'ang ue ke tokoni ki he mahino kau M mipa

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea 'oku fokotu'u mai foki ia hena Sea, ke 'oua mu'a 'e ngofua. 'Oku ou fokotu'u atu 'e au ke ngofua pea tukuange ki he Seá, ke ne fai'aki p 'ene leva'i lelei, hei'ilo na'a lava ma'u ai ha mahino ange 'oku to e lelei ange ki ha taimi 'oku fiema'u ai Sea.

Taukave ke tauhi molumalu e Fale Alea

Lord Nuku: Sea, ko 'eku fakahoha'a p 'a'aku ia 'Eiki Sea he koe'uhi na'e 'i ai 'a e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi fekumi ko ia na'e fai 'e he Komiti, 'oku 'ikai ko ha loki ako eni. Ke to e 'omai 'a e *powerpoint* mo e me'a 'o hulu ke fai'aki hono fakamatala'i. Ka na'e 'uhinga peh koe'uhi ko e Fale ko ení 'oku pelepelengesi, pea 'oku 'i ai hono ngaahi molumalu, koe'uhi ki he fakataha. Na'e 'uhinga peh 'a e hanga ko ia 'e he K mití 'o fokotu'u mai he 'oku 'osi mateuteu p 'a e m mipa kotoa ia heni. Nau 'osi mea'i 'a e anga 'o e tu'u 'enau tohi lao, mo e faka'uhinga 'o e Laó 'Eiki Sea. Kuo fe'unga p ia pea mo e K mití, koe'uhi he 'oku 'i ai 'a e kau m mipa mei tu'a 'oku lava 'omai ki he K mití, ke ne ha'u 'o fakamatala'i 'enau ngaahi fie ma'u. 'Oku

‘uhinga peh ko e sio ki he molumalu ko ia ‘o e Falé, ka ko e pou pou atu p ki he me’a ko ia na’e fokotu’u mai ‘e he K miti. Pe ko e h p , kapau ko e fokotu’ú ia ke tali ke ‘omai ‘a e ‘ me’angaue ko iá ki he Fale. Ka na’e ‘ikai tui ‘a e K mití, ke ‘omai ‘a e ‘u me’ang ue ko iá, ke ‘omai ki he Fale ni. Hang p ko e me’a ko ia ‘a e Feitu’u na he taimi nit u ki’i ta’ofi kae ‘omai ha ki’i me’a ‘o hulu’i, ke tau ki’i sio faiva ‘osi ko iá, pea toki hoko atu. Na’e ‘ikai ke tui ‘a e K mití ki he founga ko iá, ke ‘omai ki ho fale ‘eikí Sea. Ka ko e me’a p ia ‘a e K miti Kakató, ka ko e ‘uhinga ia na’e fai ‘a e sio ki he molumalu ‘o e Falé Sea. M l .

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Tokoni Pal mia.

Fokotu’u ‘oua ta’ofi fakalukufua kae tuku ke leva’i pe ‘e he Sea

‘Eiki Tokoni Pal mia: Sea, ke u tali p mu’a ki he ‘uhinga ko ia na’e fai atu ai hono fokotu’u. Sea ‘oku ‘ikai ke mole ha ngeia ‘o ha Fale kapau ‘oku ma’u ai ‘a e mahinó ‘e he kau M mipa. Ko e ‘uhinga p ia ‘o e fokotu’u atú, tuku mu’a ‘a e mafai ko iá ki he Feitu’u na mo e Sea ‘o e Fale Ale Kapau ‘oku na peh ‘oku ‘aonga ki he kau m mipá, pea ko e me’a ia ‘anaua ke na fakangofua mai. Kae 'oua te tau ta’ofi fakalukufuá, kae tuku atu ia ke mo leva’i fakalelei mai Sea. Ko ia p m l .

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki Tokoni Pal mia. ‘Oange ‘a e faingam lié ma’a e Hou’eiki fika 2 ‘o Vava’ú, pea hoko mai ‘a e Fakafofonga Niuá, pea mo e ‘Eiki Minisit Fonua.

Pou pou ke ngaue’aki me’ang ue kae ngata pe ia he K miti ‘ikai ko Fale Alea

Lord Tu’ilakepa: Fakam l atu ki he Feitu’u na Sea m l ‘a e ma’u faingam lie. Ko au ‘oku ou tui au ki he Tokoni Pal mia. Fakamolemole p ‘Eiki N pele ‘Eua. Kapau ko e lolotonga ‘a e lele ‘a e Falé, pea ‘ohovale p kuo ‘omai ‘a e fu’u naunau ko ‘oku ou tui au ‘oku totonu ke tuku. Pea kapau ko e m l l ‘a e Falé pea ‘omai ‘a e ‘ me’a ko iá ‘o fokotu’u, pea ke fakamahino’i ki he kau M mipá ‘a e tu’ungá, ka ‘oku vave. Ko au ‘oku ou fa’a sai’ia ma’up he’eku sio ki he fa’ahinga ng ue koiá ‘Eiki Sea, ‘oku ng ue’aki ki he Fale ni, tautautefito ki he Kalaké mo e ni’ihi ‘o e kau Lao ko ia ‘i he Fale ni, tokolahi ‘aupito ‘Eiki Sea. Pea ‘oku faingofua ange ai ‘a e ng ué, kapau ko e ‘uhinga ia lolotonga ‘a e Falé, pea ‘omai, mahalo p ‘oku ‘i ai ‘ene mo’oni kae..

<008>

Taimi: 2020-2030

Lord Tu’ilakepa: Tuku p mu’a ‘Eiki Sea ke tali mu’a ke ‘omai e me’a ng ue ko ke tau ng ue’aki koe’uh he ‘oku, ‘i he taimi p ko ‘a e k miti, ‘ k miti pea fai ai. Ko e taimi lele e Fale ‘oku ou tui ‘Eiki Sea ‘e ki’i, ‘ikai ke u tui ‘e, na’e ‘i ai e, taimi ko na’e fai ai ko e liliu fakapolitikale na’e h mai ‘a, fakamolemole p e ‘Eiki Minisit Lao tuku p mu’a ke u ‘ai hingoa ‘a *Steven* Halapua mo e ni’ihi na’a nau ko ‘o fai ‘a e, na’e fokotu’u e fu’u me’a ko ia ‘i he Fale ‘Eiki ni ‘Eiki Sea, na’e m l l e Fale pea fokotu’u heni pea hulu ‘o me’a kotoa ki ai ‘a e Hou’eiki pea na’e vave e ng ue ‘Eiki Sea. Kapau ko e ‘uhinga ‘o hang ko e me’a nau lave ki ai ‘Eiki Sea pea ‘oku sai ke ‘omai p ‘Eiki Sea e ngaahi me’a ko ia ke ng ue’aki ‘i he taimi fakataha ka ko e me’a ki he Fale Alea ‘Eiki Sea ‘oku ou fokotu’u atu ke ‘oua ‘e ng ue’aki ia. Ka ‘oku ou pou pou atu ‘Eiki Sea ke mai p mu’a e me’a ng ue ko ia tau ng ue’aki. M l .

Sea K miti Kakato: Fakafofonga Kakai 'o Niua.

Mahu'inga e tekinolosia ke fakafaingofua'aki e ng ue e Fale Alea

Fe'ao Vakati : 'Eiki Sea tapu p mo e Feitu'u na. Tapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. Poupou p ki he me'a ko 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia Sea, sai p Sea ko e kuonga eni e tekinolosia Sea. Kapau te tau fakangatangata Sea 'e a'u ki he ngaahi maika ko eni tonu ke, 'e 'ikai ke kau ia ki ai. Ka ko 'eku 'uhinga p Sea 'oku mahu'inga ke fakafaingofua'i e ng ue pea mahino pea faingofua ange 'a e fakataumu'a ko 'o e fokotu'u ia ko eni Sea 'i he anga e tui e motu'a ni. Ko au ia, kuo u lave'i p 'e au 'i he folau na'e fai atu ki Fisi mo me'a kuo nau lomilomi p me'a k toa 'i he ngaahi 'aho ni 'o a'u ki he'enua p loti. Ka 'oku ou poupou atu p au Sea 'oku ou tui p 'e faingofua ange ai e ng ue pea 'e to e ma'ala'ala ange ka 'oku hang ko e me'a ko ena na'e me'a ki ai 'a e N pele Fika 1 ko 'o Vava'u, kapau ko 'ene 'omai 'a'ana lolotonga 'a e Fale 'oku 'ikai ke 'aonga ia Sea ka ko e poupou atu p , fokotu'u atu p Sea, m 1 .

Sea K miti Kakato: 'A, 'Eiki Minisit 'Alakifonua, 'osi ia pea toki ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea 'o e K miti Kakato ...

Sea K miti Kakato: Hoko mai 'a Vava'u.

Mahu'inga ngaue'aki tekinolosia ki he mahino & fakapotopoto hono ngaue'aki he ongo Sea

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Pea peh ki he 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e kau N pele. Ko e me'a mahu'inga Sea 'a e mahino. Pea ko e fokotu'u mai ko eni ke tau ng ue'aki e ' me'ang ue ko eni ka 'oku 'i he fakapotopoto p ia 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea. 'E Sea, ko e Fale toputapu tahá ko e Fale 'o Sihova ... Kuo 'osi ng ue'aki ia he ' falelotu mo e ngaahi konifelenisi. Ko Saione 'oku 'afio ai 'a Tupou mo e Fale 'o Ha'a Mohefo mo e Hou'eiki 'o e fonua. 'Oku ng ue'aki e *power point*. Ko himi ... hulu'i ki h . Lau e Saame 'oku hulu'i h pea 'oku ng ue'aki ia e ngaahi me'ang ue fakaonopooni ko eni. Ka ko e, 'a ia 'oku hang p ko e lave 'oku 'i he 'Eiki Sea p ia mo e Feitu'u na 'a e fakapotopoto hono ng ue'aki mo e taimi ke ng ue'aki. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Vava'u 15.

Fokotu'u ke tali ke ngaue'aki 'a e me'ang ue ka 'i he fakapotopoto pe Sea

S miu Vaipulu: M 1 'aupito Sea. Ko u peh p ke, ko u tui p 'oku mahu'inga ange hang ko ko e feme'a'aki ke mahino k toa. Ko e anga ia e 'uhinga ko 'a e, na'e tali 'aki 'e he k miti 'Eiki Sea ka kuo tau 'alu eni ki he tekinolosia he ngaahi 'aho ni. Ko u fokotu'u atu au ke tau tali ki he ng ue'aki e ' m sini ko eni 'i he fakapotopoto p 'a e Sea 'o e K miti Kakato mo e Sea 'o e Fale Alea. Fokotu'u atu Sea.

... (kovi 'a e ongo) ...

Sea K miti Kakato: Ko e ...

Lord Nuku: ...

Sea K miti Kakato: Fokotu'u kuo tali pea pou pou. Tau hoko atu tautolu ka tau toki p loti'i, p te tau p loti'i faka-fo'ikupu ...

Alea'i fokotu'u ke fakasi'isi'i ngaahi 'aho ng ue e Fale Alea

S miu Vaipulu: 'Ikai 'e 'alu p ka tau hokohoko atu p 'e Sea ka tau ... Ko e ua 'Eiki Sea ko e fokotu'u na'e fokotu'u mai ke fakasi'isi'i e ngaahi 'aho ng ue na'e peh 'e he k miti ke hoko atu p 'i he founga ko he taimi ni 'o fakatatau ki he lahi e ng ue ki he ta'u takitaha. Fokotu'u atu.

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakama'ala'ala atu p mahalo he ... kae fakatalanoa ki he 'uhinga ko na'e fai ai 'a e talanoa ki he me'a ko eni. Ko e 'uhinga p ia Sea he 'oku 'ikai ke tau 'ilo 'e tautolu ha taimi 'a e ngaahi lao ke 'omai. A'u mai ki he taimi ni 'oku 'ikai ke tau 'ilo 'e tautolu p ko e h e ngaahi lao 'oku 'omai, kae 'uhinga p 'e tonu nai ke 'ai nai ha ngaahi fakafuofua 'a e lahi e taimi p 'ikai? Pea kapau ko e loto ena 'o e k miti, lava p ke loto ki ai 'a e motu'a ni Sea ka na'e 'uhinga peh he 'oku 'ikai ke tau lava 'o 'ilo'i pau 'a e taimi he 'oku 'ikai ke tau 'ilo 'e tautolu e ngaahi lao mo e ngaahi fokotu'u 'e 'omai. Pea na'e 'ai p p na'e 'i ai ha *guideline* p ko ha fa'ahinga me'a peh , kapau 'oku tuku p ki he K miti 'Asenita mahalo na'a fakafiem lie p Sea.

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha pou pou? (*pou pou*)

Alea'i Fokotu'u fekau'aki mo e mafai Sea Fale Alea ke faitu'utu'uni ki ha fili si'i

S miu Vaipulu: Fokotu'u atu. Ko e tolu Sea ko e mafai ko ia ko 'o e 'Eiki Sea ke faitu'utu'uni ki ha fili si'i 'o kapau 'oku te'eki ai ke fai ha ... Na'e fokotu'u mai mei he k miti ke tuku p he tu'unga lolotonga he 'oku 'i he 'Eiki Sea p ke faitu'utu'uni. Fokotu'u atu.

Sea K miti Kakato: Pou pou? (Ne 'i ai e pou pou). Tau hoko atu ki he Konga 4.

Alea'i fokotu'u ke 'oua ngaue'aki hingoa ni'ih i 'ikai m mipa 'i Fale Alea

S miu Vaipulu: F 'Eiki Sea ko hono ta'ofi ko ia ko ke 'oua 'e ng ue'aki 'e he kau M mipa 'a e hingoa 'o ha ni'ih i 'oku 'ikai ke M mipa 'i he Fale 'i ha me'a ko 'e u sia ai e ongoongo, fokotu'u ke tuku p he tu'unga lolotonga he 'oku 'osi lave p ki ai he'etau tu'utu'uni ng ue 'a e Fale ke malu'i 'a e kakai ko 'oku 'ikai ke nau M mipa 'i he Fale 'Eiki Sea he taimi 'oku feme'a'aki 'a e Fale ni.

'Eiki Tokoni Pal mia: Kole p Sea ke ki'i fakama'ala'ala mai ang e me'a ko ia Sea, ko u 'ilo p na'e toutou 'ohake ma'u p he Fale ni 'a 'etau feinga ko he 'oku 'ikai ke 'i ai ha faingam lie 'a e tokotaha ko ia ke *respond* ki ha, ki hano ng ue'aki hono hingoa p ko e kupu f ko ia ko e 'uhinga 'oku malu'i ai 'a e me'a ko ia Sea? Hang ko eni ko e me'a 'a e Sea ko eni e k miti, ke 'ai p ha ki'i fakama'ala'ala mai p ke ...

S miu Vaipulu: 'Eiki Sea ko e tu'u ko 'etau tu'utu'uni 'i he 'aho ni 'oku tautefito eni ki he Hou'eiki M mipa 'oku 'i ai e *privilege* 'o e M mipa. Ko e kakai ko 'oku 'ikai ke M mipa 'i he Fale Alea 'oku 'i ai p hono tu'utu'uni Sea k taki p ka ko u fiu kumi 'e au 'anenai, holo p 'a Sikoti Sea ka 'oku 'i ai p 'a e tu'utu'uni ia ke malu'i 'oku fai 'aki ko he *Screening Committee*.

Ko hono sivi e ngaahi Tohi Tangi mo e ' tohi peh fel ve'i mo e me'a ko eni Sea pea 'oku fokotu'u mai p 'e he k miti ke hoko atu p 'i he tu'unga ko eni he taimi ni.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit Polisi.

Tokanga ki he 'ikai mahino tu'utu'uni 1-8

'Eiki Minisit Polisi: M 1 , m 1 Sea. Tapu mo e Feitu'u na ko 'eku ki'i fokoutua hake p 'a'aku ko e, ko e kau eni he me'a nau ... hono 'uluaki 'omai p eni ko u sio hifo ki he ngaahi fo'i kupu ko 'eni 'ikai ke, he 'ikai ke mahino kiate au p ko e, p ko e kupu fiha 'oku 'i ai e tu'utu'uni, he 'oku 'alu hifo ko ki lalo pea toki 'asi mai e tu'utu'uni ka 'oku ou peh p ke ki'i taimi mu'a ia kae 'ai mai ke mahino 'a e tu'utu'uni ke tau lava 'o sio ki ai, tataua e ua, tolu mo e f . Pea lele hifo ai p 'o a'u ki he valu. 'Ika ke 'i ai ha kupu ia 'e 'ai mai ai.

Sea K miti Kakato: 'E, 'e Hou'eiki ko e, ko e Kupu 1 ki he 8 ko e t naki fo'ou mai ia. 'A ia 'e toki kamata he 9 'etau kamata ai ko ki he Tohi Tu'utu'uni Ng ue ko eni 'oku tau, 'a eni ko eni ko 'etau Tohi Kulokula ka ko e 1 ki he 8, mahalo 'oku mou mea'i hifo p 'oku 'ikai ke 'i ai hano kupu ko e t naki fo'ou mai eni he'etau Tohi Tu'utu'uni.

'Eiki Minisita Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Sea 'a ia ko e 'asi ia ko eni Sea ke tali ke tuku p he founga lolotonga 'oku 'uhinga ia na'a tau founga ta'etu'utu'uni p tautolu? M 1 .

Lord Fusitu'a: Sea k taki kapau 'e fakama'ala'ala mai mei he Kalake 'oku 'osi 'i he tu'utu'uni p ia ka ko e tu'utu'uni fo'ou, ko e 'uhinga ia.

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e, ko hono 'uhinga Hou'eiki ko e ngaahi me'a p eni ne mou me'a mai 'aki ho'omou ngaahi me'a 'amoutolu ki heni pea ko e founga ng ue leva ke 'omai ke mou alea'i kae 'ave ia ki he Tohi Tu'utu'uni Ng ue. Ka ko e founga lolotonga na'a tau ng ue'aki hang ko eni ko e palakipoe hinehina 'e ...

Fokotu'u fakakau Tohi Tu'utu'uni kupu ke faka'apa'apa'i ni'ihii 'ikai M mipa

Lord Tu'ilakepa: Ki'i fakamolemole 'Eiki Sea, tau 'ai p ke mahino . Fakamolemole ko 'eku toki, ko 'eku toki ma'u eni 'e au ha kupu peh talu 'eku ng ue he Fale Alea ke 'oua 'e ng ue'aki 'a e ngaahi hingoa 'o e ni'ihii 'oku 'ikai he Fale ni 'Eiki Sea. Pea u tohi mai leva ke tuku p he tu'unga lolotonga pea ke fai 'aki p 'a e fakapotopoto 'a e M mipa takitaha. Na'e 'ikai ke 'i ai ha kupu peh ia. Ka ki he 'aho ni 'oku 'omai e kupu ko eni, tau peh p ko e hang ko ho'o me'a ko e kupu fo'ou ia. Kole atu k miti ke mou ki'i, ka me'a pea to e fakafoki eni ki he k miti ke nau to e fakatonutonu 'enau me'a na'e 'ai he ko 'eku vakai 'a e motu'a ni ia na'e 'ikai ke 'i ai ha kupu peh ia, pea kapau ...

<009>

Taimi: 2030–2040

Lord Tu'ilakepa: ... kapau 'oku fokotu'u mai ke peh , ko u fokotu'u atu Sea ke tali he 'oku toutou 'ohake 'e he Minisit Laó 'i he Fale 'eiki ni ke 'oua 'e ng ue'aki e fa'a 'ai ui hingoa p ko e hingoa ha taha. He 'oku mo'oni p 'a e Fakafofonga Fika 15 ia. 'Oku 'i ai 'a e fa'ahinga totonu

p ko e *privilege* ia 'o e M mipa ke me'a p ia ha fa'ahinga me'a, pea ka a'u p 'o me'a ha hinga, 'ikai ke 'i ai ha'ane uesia 'a'ana ia. Ka ko e kupu ko eni 'oku 'omai ko eni 'e he komiti, fokotu'u atu 'Eiki Sea, 'ai mu'a ko ha kongā p ia ke tau faka'apa'apa'i e si'i ni'hi. Mahalo p 'Eiki Sea 'oku tau t palasia hono 'ohake he Fale ni 'Eiki Sea. Ko u fokotu'u atu 'Eiki Sea ke fokotu'u mu'a e kupu ko ia.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele.

Tokanga ke malu'i ni'hi 'i tu'a 'ikai lava ke nau tali fehu'i Fale Alea

Lord Tu'ivakan : Sea to e poupou atu p . He ko e taha p foki e, mahino ko e ' ngaahi kupu fo'ou eni 'oku 'omai ke fokotu'u ki he'etau Tohi Tu'utu'uni ko e 'uhinga he ko e ngaahi me'a 'oku fa'a 'ohake 'i he Falé. 'Oku fa'a malanga 'e he kau Fakafofonga he Fale alea ni, 'o kau ki he hinga 'o e tokotaha 'oku 'ikai ke 'i he Falé. Pea 'oku 'ikai ke 'i heni ke ne tali fehu'i p ko e 'i ai ha'ane tali. Pea ko ia 'oku fokotu'u ai 'a e ngaahi me'a ko eni koe'uhi ke fai ho'omou feme'a'aki pea fakamama'o mei hano 'ai mai ha hinga ha tokotaha he ko e 'uhinga 'oku 'ikai ke 'i heni e tokotaha ko ia ke ha'u 'o tali ui. Ka ko e 'uhinga p ko e ngaahi me'a fo'ou 'oku fa'a 'ohake he ngaahi feme'a'aki pea na'e fakakaukau e me'a koe'uhi ke fokotu'u mai e me'a ko eni. Pea ko u poupou atu p ki he fokotu'u 'a e Fakafofonga Vava'u ke fokotu'u ki he'etau Tohi Tu'utu'uni. M l .

Tokanga ki he mon 'ia mo e totonu kau M mipa Fale Alea

Lord Nuku: 'Eiki Sea, ko u fie lave atu p au ki he me'a ko eni 'Eiki Sea. Ko e mon 'ia ko 'o e Falé, 'o e kau Fakafofonga, ke nau me'a'aki p ha me'a 'i he Fale ni. Ko e tu'utu'uni ki mu'a ko pea toki liliu eni, ki he tohi ko eni, na'e malu'i ai e ngaahi totonu ko ia. Ka koe'uhi 'oku ki'i fepaki ia pea mo e tu'utu'uni mo e mon 'ia ko eni ko 'i he kau M mipa. He 'ikai lava ke faka'ilo he taha pea 'oku nau tau'at ina he me'a ko 'oku nau me'a'aki. Ka ko e 'uhinga ia na'e liliu ai koe'uhi ko e ngaahi mon 'ia ko ko e tau'at ina 'a e kau Fakafofonga ke nau lea p ha fa'ahinga me'a fekau'aki mo e kakai e fonua Sea. Pea kapau leva 'oku peh ke tau hanga 'o malu'i, pea fakah atu eni koe'uhi ko e kongā ia e tu'utu'uni ng ue. Ka na'e, he koe'uhi 'e kei tau'at ina p 'a e M mipa ia he'ene totonu, koe'uh ke fakahoha'a 'i ha fa'ahinga me'a p . Ka 'o kapau leva te tau t naki ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele Fika 3 'o Tongatapu. Ki'i tokoni.

Mahu'inga ke fakapotopoto'i e ng ue 'a e Fale

Lord Tu'ivakan : Ke mou feme'a'aki p 'i Fale ni 'o fekau'aki pea mo e Feitu'u na, Fakafofonga Fika 17, 16, 15. Koe'uhi ko e feme'a'aki te ke me'a'aki ko e Fakafofonga Fika 16, 17, 9, 10, 'Eiki Minisit . He 'ikai te ke peh atu, Sione 'Ata'ata p ko hai. Ko e anga ia e ta'efaka'apa'apa ia e anga 'a e ng ue 'a e Fale. Pea ko u tui ko e me'a tatau p ke tau, 'oku 'i ai p , 'oku tonu ke tau faka'apa'apa'i mo fakapotopoto'i ko hai 'oku tau 'uhinga ki ai. Pea 'oku tonu ke tau ki'i fakamama'o mei ai, he ko u tui na'a 'ohovale p na 'oku 'i ai ha ngaahi me'a fakalao, na'a 'ohovale 'oku tau faka, fokotu'utu'u atu ki fale hopo mo e ngaahi me'a ko ia. Pea ko u tui 'oku fakapotopoto p fokotu'utu'u mai. M l .

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki N pele.

Lord Fusitu'a: Sea ko e tokoni p ki he N pele ko .

Sea K miti Kakato: ‘Oku ki’i ‘oange faingam lie ko ení ki Niua, Fakafofonga 17, Fika 17 ‘o Niua.

Fe’ao Vakati : Sea fakam l atu Sea. Tapu mo e Feitu’u na kae ‘uma’ e Hou’eiki Memipa ‘o e K miti Kakato. Ko e poupu p ‘aku ki he fokotu’u Sea. ‘Oku ou ongo’i lahi p Sea, tuku kehe ange ‘oku ‘ikai ke ‘i heni ‘a e tokotaha ko ia ke malu’i ia, ka ko e, Sea ko e taimi ko ‘oku tau talanoa ai ki ha taha ‘oku ‘ikai ke ‘i he feitu’u ko ia, ko e lau’i ia. Tau lau’i ‘etautolu e tokotaha ko ia. Kapau ‘oku ‘ikai ke ‘i he feitu’u ko ia, tau lau, ko ‘ete talanoa ki ha taha ‘oku ‘ikai ke ‘i he feitu’u ko ia ‘oku te lau’i ‘e kita e tokotaha ko ia. P ‘oku sai p ‘oku kovi Sea ka ko e ‘uhinga ‘oku ou poupu atu ai Sea ke fakakau p mu’a. Ka ‘oku hang ko e me’a ko ia na’e me’a ki ai e ‘Eiki N pele ko ia Fakafofonga ‘o ‘Eua. ‘Oku kei malu’i p mo e Fakafofonga ia ‘i he tafa’aki ‘e taha ‘i he *privilege* ko ia ‘a e Fakafofonga. Ka ko u ‘uhinga p Sea ko ‘eku fakahoha’ a atu au he tafa’aki ko ia Sea. Ko ‘etau talanoa p ki ha taha ‘oku ‘ikai ke ‘i heni, ‘oku tau lau’i e tokotaha ko ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai Hou’eiki N pele ‘o Niua. Taimi eni ‘o Niua.

Poupu ke malu’i pea ‘oua t palasia si’a ni’ihi ‘i tu’a he Fale

Lord Fusitu'a: M l Sea, mahalo ko e faka-Niuafo’ou. Ko e kupu 107 Sea. Fakalea eni e kupu 107. “*‘E ‘ikai ngofua ki ha M mipa ke lea ki ha M mipa ‘e taha ‘aki hono hingoa. Kupu 108 kupu si’i 2, ‘E ‘ikai ngofua ki ha M mipa ke ng ue’aki ha ngaahi lea kovi p ta’etaau ‘i lotu he Falé p ki he Fale p ko ha M mipa.’* ‘A ia kuo ‘osi malu’i kitautolu ia ‘Eiki Sea, malu’i p kitautolu he Falé. Fiema’u ke si’i malu’i mo e si’i ni’ihi ko ‘oku ‘i tu’a mei he Falé ‘oku ‘ikai ke t palasia kinautolu ‘ikai ke ‘i ai ha’anau founa ke tali’aki e ngaahi tukuaki’i, ‘o hang ko e me’a hoku tokoua mei Niua, hoko leva ia ko e lau’ikovi’i. ‘A ia ko u poupu atu ki he fokotu’ú, ‘ai ia ki he’etau tu’utu’uni ‘Eiki Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Ki’i faingam lie ko ení ke ‘oange ki he ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia: Sea, tapu atu ki he Feitu’u na kae ‘uma’ e toenga e Hou’eiki. Ko e me’a ko eni, ‘uhinga ko eni ‘oku ‘omai, mahalo ‘oku tau tui k toa p tautolu ki ai. ‘Ikai ke ‘aonga ke tau tapaekina ha hingoa ‘o ha taha ‘oku ‘ikai ke ‘i Fale ni. Ka ‘oku ‘i ai foki e taimi ia ‘oku fa’a lea mai p ‘a e kau tama ia mei tu’a ki hotau hingoa ‘i Fale ni. Ka ‘oku totonu p , tahá te tau lava ‘o malu’i e me’a ko ia, ka ko e lahi e lahi hono ng ue’aki ‘e he kakai mei tu’á hotau hingoa. Kaekehe, ‘oku ou tui ‘oku, kapau ‘oku ‘i ai ha taha ia ‘oku ne fakahingoa mai ha taha mei tu’a, ki heni, totonu ke tali atu ia ‘e he tama ko ení ‘o hangatonu p ki he tama ko na’a ne ‘ai mai e me’a ko ia. Ko e anga ia ‘eku fakakaukau ki aí. Kae ‘oua te tau lea, ko u poupu au ke ‘oua te tau hanga ‘e tautolu ‘o lea ki ha hingoa ‘i ha taha ‘oku ‘ikai ke ‘i heni. Pea kapau ‘oku nofo ha taha mei tu’a ‘o toutou ‘ai hingoa mai p ia ki heni, pea ‘ai p ke ki’i lea atu e tama ia ko ení ki he tama ko ia.

Ko e me’a ‘e taha Sea ‘oku ou tokanga atu ki ai. Na’e ‘i ai ‘a e *talk back* na’e fai he leti , Leti Tonga. Pea na’e ‘i ai e lea na’e peh , totonu ke fana’i e Fakafofonga Fika 1, Pal mia, totonu ke fana’i. Sea, ko e taha eni e fo’i me’a ‘i he’eku ongo’i ‘a’akú, na’a ku peh au, ng ue ‘a e kau polisí ke kumi, faingofua e faingofua hono kumi ‘o’ona. ‘Ilo’i p ‘ia ‘e he leti e tama ko ia na’e lea maí.

Ka na'a ku nofo 'o fakakaukau p fai ko ha ng ue ki he me'a ko ení, ki he fu'u me'a mamafa ko ení p 'ikai, 'ikai p ke fai ha ng ue ia ki ai. Sai ko u fai leva 'a e tu'utu'uni 'o tohi ki he Potung ue Polisi ke nau 'o fakatotolo. Pea 'o fakatotolo 'o ma'u, ma'u e tama ia ko ia. Pea 'oku 'ikai ke u loto au ke u tala ki ha taha e hingoa e tama ko ia. Ka 'oku ou fie lave ki he me'a ko ia, he ko u peh 'e au ia 'e hoha'a 'a e kakai e fonua ni, 'e hoha'a e kau M mipa, hoha'a k toa e tokotaha kotoa ke kumi e tokotaha ko ia 'oku ne fai e fu'u lea peh . 'Ikai ke u fanongo au 'oku hoha'a ha taha. 'Ikai p ke 'i ai ha taha ia 'e hoha'a. Ka na'a ku hoha'a au ko hono 'uhinga he ka 'ilo e motu'a ko ia.

Lord Nuku: Ko u ki'i tokoni atu p Sea. Ko e to e hoha'á ko ena kuo ke 'osi mea'í.

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki N pele 'Eua. K taki 'o ...K taki 'o ki'i me'a mai p 'o faka'aonga'i atu e motu'a ni.

Lord Nuku: K taki fakamolemole Sea.

Sea K miti Kakato: Toki fakahoko ho'o me'a mo fakatonutonu. Me'a mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Sea ko 'eku 'ohake p me'a ko ení ko hono 'uhinga he na'e 'i ai e ni'ihina' anau 'osi fetu'utaki mai kiate au ke kumi ke 'ilo. Ka 'oku 'ikai ke u loto au ia ke u hanga 'o 'ai ke 'ilo e tokotaha ko ení. 'Oku ou kei tokanga p ke malu'i.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia ko e ki'i fehu'i eni te ke tali?.

'Eiki Pal mia: 'E sai p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Fika 1.

Lord Vaea: M 1 Sea. Ko hai na'e fieme'a atu ki he Pal mia 'o Tonga. Talamai hono hingoa!

Sea K miti Kakato: M lie Hou'eiki Fika 1 'o Tonga ni.

'Ikai tonu ke lea'aki hingoa kakai 'i Fale Alea

'Eiki Pal mia: Me'apango p 'eku lea ki he me'a ko ení, ka ko u lau p 'e au ko e fakatamaiki. Neongo ko e fu'u fo'i lea ko ení na'e fanongo ki ai e tokolahi, pea lahi p hoha'a 'a e kakaí ia ka 'oku 'ikai ke u fanongo au 'oku hoha'a 'a e kau polisi p hoha'a e kau ma'olunga, ka 'oku hoha'a mai e kakai ia na'a nau pou pou mo fili aú. Ka 'oku 'ikai ke u loto ke u fakah e hingoa e tokotaha ko ení. Ko 'eku lea ko ení ko e tokotaha ko ení 'oku ne 'osi fanongo mai p ki he'eku lea ko ení, 'a eni 'oku ou lolotonga lea ki ai. Pea 'oku totonu p ke lotu e tokotaha ko ení 'o kole ki he 'Eiki ke fakamolemole'i 'a 'ene lea na'e fai ki he Pal mia 'o Tonga. He na'e 'i ai e kakai na'a nau fili e motu'a ni ko e funga 'enau falala...

<001>

Taimi: 2040-2050

‘Eiki Pal mia: ... kai kehe ko ‘eku ‘uhinga ‘eku lave ko ia ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha’ane fu’u fekau’aki ‘a’ana mo e me’a ko eni. Ka ‘o kapau te u ‘ai hingoa atu he taimi ni kuo mou peh ko e h e me’a ‘e hoko? Ka ‘oku ‘ikai ke u loto ke ‘ai e hingoa e me’a ko eni he ko u ‘ofa ki he tokotaha ko eni. Ko u ‘ofa ‘aupito ki ai mo ‘ene mali mo e f nau. Ko ia ‘oku ou fokotu’u atu ka ‘oku ‘i ai ha taha ‘e lea mai mei tu’a pea te lea p ki he tokotaha p ko ia. ‘Oua te tau hanga tautolu ‘o ‘ai hingoa e kakai he’etau f me’a’aki mo e, ‘oku ‘ikai ke tonu ia.

Lord Tu’ilakepa: Ko e fie tokoni p ‘Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai Hou’eiki N pele fika ua ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: Ki he me’a ko eni ‘oku me’a mai ‘aki ‘e he Pal mia. ‘Oku hang kiate au ko e fo’i kupu ia ko eni fa’a lahi hono ng ue’aki ‘e he kau M mipa ‘o e Fale ni ko e fo’i lea angam heni ko e fakan fala. ‘Ohovale p kuo ne ‘ai ha fo’i me’a he Fale ni ofo e Hou’eiki, ‘ikai ke mea’i he Hou’eiki ia p ko e hu’u mei f . ‘A ia ko e fakamahamahalo p ‘oku ‘ikai mo’oni e ngaahi me’a ko ia ‘Eiki Sea. Ko e ngaahi me’a ia ‘oku tau tui ‘oku tonu ke tuku. Ko e me’a ko ‘oku me’a mai e ‘Eiki Pal mia fekau’aki mo e tokotaha ko e fu’u fo’i me’a mo’oni ia pea ‘oku totonu ke fakah ke fakangata e fa’ahinga to’onga ko ia ‘Eiki Sea ‘i he Fale ni.

‘Oku kau e motu’a ni he me’a na’a ku hanga ‘o ‘ohake ki he Fale ‘Eiki ni ‘o kau ki he me’a *issue* ko eni. K kiate au ‘oku tonu ke ‘ai ha me’a totonu, totonu ke ‘ohake e me’a totonu ‘Eiki Sea. Fai e fakatotolo ‘a e Fale ni fekau’aki mo hono tutu ‘o Nuku’alofa. Pea ‘omi e l pooti ki he Fale ni ‘o fakahangatonu ki he ni’ihi p ko e Pal mia ‘o e ‘aho na’e hoko ai e palopalema ko eni. ‘Eiki Sea na’e kole mai he ‘e Pal mia ‘o e ‘aho ko ia ke me’a ange ‘a e Pal mia ‘o e ‘aho ni pea mo e tokotaha na’a na fai ko ‘a e fa’u ‘o e l pooti ‘o ‘ai ‘i tu’a kae fai ha faka’ilo ‘Eiki Sea. Ka na’e ‘ikai ke lava ‘o fakahoko ‘a e me’a ko eni ‘Eiki Sea koe’uhí te nau f faka’ilo’aki ‘Eiki Sea.

K kiate au me’a mo’oni tau ‘ai. ‘Ai e me’a mo’oni ‘ai ke mo’oni. Ko e me’a ko eni ‘oku fa’a ‘ohake heni ko e ‘ohovale p kuo ‘ai ha taha he Fale ni ha fakatuputupulangi h fanga he fakatapu pea ko e me’a ia ko ‘oku u sia ai ‘a e kakai ko ‘o e fonuá ‘Eiki Sea. Pea ko u ‘oatu p ki he kau faka’uhinga lao. Ko ia ‘oku ou vakai atu ki ho fofonga ‘oku ke fu’u tokanga mai ka ke ki’i takatakai holo he ko e kau Fakafofonga laó ko nautolu ‘a e faka’uhinga lelei mo fakapotopoto heni kau ai e ‘Eiki N pele ko eni ‘o Niua. ‘Oku totonu ke mou hanga ‘o vakavakai’i lelei ‘a e kupu ko eni. Koe’uhí hono ng ue’aki he Fale ke ‘oua ‘e t palasia ‘a e kakai ‘o e fonua. Pea kapau ‘oku ‘i ai ha me’a mo’oni ‘oku ‘i ai ha fel ve’i mo ha taha he fonua ni ‘ikai ke ‘i ai ha’ane palopalema ‘Eiki Sea. Ko e *facts* ia p ko e fakamo’oni mo’oni ia ‘o e me’a ‘oku hoko ‘i he fonua ni.

Sea ...

Sea K miti Kakato: K taki ‘o tuku mai p ki he, lolotonga me’a e Hou’eiki fika ua ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: ‘Ikai fai ho faitu’utu’ni ‘a ’au Sea. Ko ena ‘oku fai mai p ‘a e Fakafofonga 12 he holiholi mai ki he Feitu’u na.

Sea K miti Kakato: Ko u lolotonga m lie’ia au ho’o me’á.

Lord Tu'ilakepa: Ko ia ka ko e ui 'e Sea ko e h e fa'ahinga fokotu'u mei lalo h Sea 'oku 'ai ke ne hanga 'o holiholi'i. Vakai ko e fo'ou 'a e Feitu'u na 'oku feifeinga 'a e Feitu'u na ke fakatonutonu pea 'oku tonu ho'o Fale 'Eiki Sea ho'o tataki.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu'ilakepa: Pea ko u fokotu'u atu 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M l 'e Hou'eiki Fakafofonga 'o Niua.

Fe'ao Vakati : Sea ki'i fakahoha'a faka'osi p Sea. Ko e fie tokoni p ki he, na'e me'a foki 'a e 'Eiki Pal mia Sea. Fakamolemole atu Sea. Tapu mo e Feitu'u na mo e Hou'eiki M mipa K miti Kakato 'o me'a mai 'o peh 'oku 'i ai p fa'ahinga 'oku nau me'a mai 'oku nau lea mai p kia tautolu 'i Fale Alea ni. Pea 'oku Sea mo'oni ia Sea. Fo'i me'a Sea 'ikai ke tau lava 'etautolu ia 'o pule'i 'a e tokotaha ko ha'ane lea mai ha taha kia kita. 'E Sea kapau ko ha mo'oni 'e mamahi pea kapau ko ha loi lau ange ha'ane veesi lauloto fakafeta'i p . Ka 'oku ou fokotu'u atu Sea ke tau poupu p ki h ke tau talanoa tautolu ki he ngaahi *issue* tau talanoa tautolu e *issue* ko 'i Fale Alea ni ke 'aonga pea mahu'inga ki he fonua. Kae 'oua te tau talanoa ki he hingoa 'a e kakai mo e kakai he 'oku toki fai ia he feitu'u kehe. Pea ko ia ko u poupu ki he kupu Sea m l Sea.

Sea K miti Kakato: ... (mate maika) Ha'apai 12 tau hoko atu ki he fika nima ...

Lord Nuku: Poupu ki ia Sea ke'uhi ke tau malu'i malu'i e kakai ? 'A e ngaahi hingoa ? Poupu atu kapau ko ia.

Sea K miti Kakato: Tau hoko atu heni ki he fika nima .

Fokotu'u ke alea'i tokolahi kau Memipa he ngaahi K miti

S miu Vaipulu: Sea ko e fokotu'u ke tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, siofi e tokolahi ko kau M mipa 'o e ngaahi K miti Fale Alea. Ko e fokotu'u ko mei he k miti ke tuku p 'i he tu'unga lolotonga pea fai 'aki p 'a e fakapotopoto taha 'Eiki Sea.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ko e ki'i me'a p Sea.

S miu Vaipulu: He 'oku 'i ai p tokolahi ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai e Hou'eiki Tokoni Pal mia.

Tokanga ki he kau e Sea mo e Tokoni Sea he K miti kotoa

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Uluaki p ko e 159 v v ofi p pea mo e fika nima 159 mo e 160. 159 kuo pau ke kau 'a e Sea mo e Tokoni Sea he k miti kotoa p . Ko e 'ai p pe 'oku peh p he Pasifiki mo e ' fonua. 'Oku 'ikai ko e 'uhinga eni ko 'etau Sea mo e Tokoni Sea he taimi ni ka ko e 'uhinga p 'oku lahi e ngaahi fonua ia ko e ' k miti ia ko eni 'oku 'ikai ke kau ha taha ia he Sea mo e Tokoni Sea. Pea 'oatu p ia p na'e fai ko eni 'a e fakatotolo ko na'e me'a ki ai 'a e

Sea 'o e K miti p ko e angam heni p ia 'i he tu'u ko eni 'a e ngaahi Fale Alea he Pasifiki. Ko e ki'i fie'ilo p ia Sea kae toki hoko atu ki he fehu'i hono ua Sea m l .

Lord Tu'i' fitu: Ko e ki'i fakatonutonu p Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e, ke fai e ki'i fehu'i ko ke tali ia ka ke toki ...

Lord Tu'i' fitu: Ko ia ko e fakatonutonu he ko e lea atu 'a e Tokoni Sea 'oku ne fehu'i mai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Tu'i' fitu: 'Io, Sea ko e ngaahi fonua kotoa p 'oku 'i ai 'enau Fale Alea 'oku 'i ai p 'enau f 'unga *context* pea 'oku tau'at ina ai 'a e ngaahi Fale Alea kotoa p 'a e ngaahi fonua kotoa p . Kei 'i ai p f 'unga ng ue 'a kinautolu ka 'oku 'ikai ke tau muimui noa'ia p 'o hang ko e fanga sipi 'o t kotoa ha lu. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea kapau ko e 'uhinga ia Sea ka ko u 'uhinga foki na'e fili, 'e fili he 'e Fale ni 'a e kakai falala'anga ke nau ki he k miti ko eni. Fili 'e he Fale Alea 'a ko he 160. Fili 'e he Fale Alea. Pea kapau 'oku 'uhinga ia ko e ongo ko e Sea mo e Tokoni Sea 'i he 159 pea mo u, kapau ko e fakamatala ena Sea 'oku fiem lie p motu'a ni. Ka ko e Fale Alea 'oku ne fili 'a ena ko ena 'i he kupu 160 Sea ka ko 'eku lave atu p ke to e tokoni mai e Sea ko eni 'o e K miti.

S miu Vaipulu: Ko e, Sea ko e fakatonutonu atu. Fakatonutonu

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu .

Fakatonutonu ki he mafai e Sea mo e mafai Fale Alea ke fili K miti Fili

S miu Vaipulu: Fakatonutonu k taki Sea ko e ki he Tokoni Pal mia ko e kupu 160 ia 'oku fekau'aki ia mo e K miti Fili. Ko e k miti tu'uma'u ia 'oku mafai ki ai 'a e 'Eiki Sea ko 'a e Fale Alea ke ne vahevahe. Ko e K miti Fili fai ia 'e he Fale Alea Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit ...

Tokanga ke fakangatangata e tokolahi kau M mipa Komiti

'Eiki Tokoni Pal mia: Tali lelei atu Sea 'a e fakamatala Sea. Ko e fehu'i faka'osi p Sea kapau 'e lava p 'o 'ai mu'a ke tau fakangatangata p tokolahi 'etau kau M mipa he k miti. Ko e anga p fokotu'u atu tau peh p tokolahi taha ki he toko nima p toko fitu ka ko e tu'u ia he taimi ni foki 'oku mahalo 'oku ...

Sea K miti Kakato: Toko ono ?

'Eiki Tokoni Pal mia: Fa'iteliha p pe 'oku h .

Sea K miti Kakato: Toko ono he taimi ni e M mipa.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Ke ki’i fakama’ala’ala p Sea.

S miu Vaipulu: Ko e taimi ni Sea ‘oku meimei toko ono tautau toko ua mei he, ua mei he t pile ‘a e Hou’eiki ua mei he t pile ‘a e kakai pea ua mei he Pule’anga ‘i he ‘ K miti Tu’uma’u.

‘Eiki Tokoni Pal mia: P ‘i tohi’i nai ia Sea p ‘oku sai p hono tuku faka’at p . He ko e tu’u he taimi ni hang ko e me’a ‘a e Sea ua, uo ua p ko ‘etau tohi’i atu ke ‘oua ‘e laka ange he toko ono. Ko e anga p ‘a e, ko e ‘uhinga p ke ‘asi ke fakangatangata p ke ‘oua ‘e ‘alu ia ‘o toko 10 ha taimi Sea p ...

Fokotu’u ke fakakau Sea Komiti Kakato he ngaahi k miti kotoa

S miu Vaipulu: Ko e fakapotopoto taha eni he ‘oku pau foki ke kau mo e ongo mo e Sea mo hono Tokoni. Ka ko e totonú ia mahalo ke kau mo e, ko e anga p fokotu’u atu na’a lelei ke kau mo e Sea K miti Kakato he ngaahi k mití koe’uhí ke mou mea’i ‘a e me’a ko ‘oku lolotonga fai ‘i he ngaahi k miti. Fai ‘etau fakataha ...

Lord Tu’iha’angana: Ki’i tokoni atu p Sea mu’a ki he Fakafofonga.

Sea K miti Kakato: ‘Io.

Lord Tu’iha’angana: ‘Ikai ko ‘eku ma’u ki ai ko e ‘uhinga ia ‘a e tu’u mai ko ‘a e tu’utu’uni ka ko e taimi foki ko na’e ‘ikai ke ‘i ai ha Tokoni Sea ko e Sea p ‘a e Fale Alea mo e K miti Kakato ke na kau he ‘ k miti ke na mea’i ‘a e ngaahi h mai ‘a e ngaahi l pooti ia ‘a e k miti ‘oku ‘osi ‘i ai p ‘osi mea’i p . Pea ko u pou pou au ki he fokotu’u ko iá ke na ... ka ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ia ke na naua ‘o *dominate* holo he fanga ki’i k miti Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki Minisit Fakalotofonua.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato pea ‘oku ou kole ke u h fanga he ngaahi tala fakatapu kakato e K miti Kakato ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. ‘E Sea ‘oku mahu’inga ‘aupito ‘a e k miti ko eni hang ko e fokotu’u mai ‘oku fai ‘e he Sea ke tautau toko ua ‘a e t pile. Mo’oni ‘aupito. Pea ono ia fitu ‘aki e ‘Eiki Sea valu ‘aki e Tokoni Sea pea hiva ‘aki ‘a e Sea ‘o e K miti Kakato.

Sea K miti Kakato: ‘Oku te’eki ke kau ‘a e Sea ‘o e K miti Kakato.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e ‘ikai ko e ...

Sea K miti Kakato: ‘Oku ‘osi fakakau mai eni ?

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Fokotu’u atu eni.

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu’u .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e sai taha kapau ‘oku ke peh ko e tautau toko ua. ‘A ia ‘e ua ia mei he Hou’eiki N pele ‘e ua e ongo N pele foki ia ko f leva ‘a e Hou’eiki ia. ‘E Sea ‘o e k miti ‘a ia ko e ‘uhinga ko eni kapau ko e peh ko e vahevahe tatau. Ua ‘a e Hou’eiki...

<002>

Taimi: 2050-2100

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: N pelé, ua ‘a e Pule‘angá, ua ‘a e Kakaí. Pea ‘oku fakakau foki ‘a e Seá ia pea mo Tokoní ko e ongo ‘Eiki N pele ia, ‘oku 4 ia. ‘A ia ‘o 8 ia, 9 ‘aki ‘a e Sea e K miti Kakató.

Ko e lakanga ‘oku m mipa he Komiti kae ‘ikai ko e sino

S miu Vaipulu: ‘Eiki Sea, ko e ongo Seá, ko ‘Eiki Sea , mo e Tokoní, ko ‘ena me‘a mai ‘a naua ki he K mití ko e ongo ‘Eiki Sea, ‘oku ‘ikai ko e N pele. Ongó ‘Eiki Sea. Pea hang leva ia ko e h mai ko ‘a e Feitu‘u na, kapau ‘e tali he Falé he efiáfi ni, ko ‘ene, ko e M mipa p ia ko e Sea, ko e lakangá ‘oku m mipá, ‘oku ‘ikai ko e sínó. Fokotu‘u atu.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me‘a mai ‘Eiki Pal miá.

‘Eiki Pal mia: Sea, na‘a ku fakahoha‘a ki he me‘a ko ení he uike atu. Na‘a ku nofo ‘o fifili ki he anga ko ‘o e ngaahi K mití, ko hai ‘oku kau ki he K miti. He ‘oku ‘ikai ke fa‘a ‘oange ha tala fakah kiate au ‘oku ou kau ki ha k miti. Pea u peh ke u ‘alu ‘o ‘eke ki he kau kalaké, ‘omai ang ‘a e lisí. Sea na‘a ku ‘ohovale lahi ‘aupito ‘aupito he‘eku sio he lisí. Tukukehe kapau ‘oku lohiaki‘i au he tamaiki ko . Ko ‘eku ‘eke atú pea talamai he ta‘ahiné, ko ena ko ho‘omou hingoá ena. Kuo u sio hifo au, k taki p Hou’eiki, ko e lea ‘oku ng ue‘akí ko e *Lord. Lord* hai, *Lord* hai. Kuo u fakatokanga‘i hifo ‘e au ia e K miti Laó ‘oku pule‘i p ia ‘e he kau *Lord*, fakatatau ki he lisi ko ‘oku ‘omaí. Pea to e Sea ai e tokotaha ko eni, ‘a eni ko eni, kuo u to e sio hifo ki he fo‘i K miti mahu‘inga ‘e taha k miti ko eni ‘oku nau pule‘i e h , ‘a e ‘u mon ‘ia ko p ko e h .

Lord Fusitu‘a: Sea, ki‘i poaki atu, lelei ki he Feitu‘u na ke fai ha tokoni ki he ‘Eiki Pal miá. Pe te ke laum lie lelei ke

Sea K miti Kakato: ‘E Hou’eiki Niua. Hou’eiki Niua. Na‘a ke poaki maí pea ko ‘eku fehu‘i atú p te ke me‘a koe?

Lord Fusitu‘a: ‘Ikai ko e poaki atu p ‘e lelei ke ‘oange ha tokoni ki he ‘Eiki Pal miá.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Pal miá, ‘oku ke tali e tokoni ‘a e Hou‘eikí.

‘Eiki Pal mia: ‘Oleva ke ‘osi ‘a e ... kae toki tokoni mai.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Hou’eiki Niuá, ko ‘ene ‘osi p kuo u tuku atu e faingam lie ma‘au.

Tokanga ki he 'ikai palanisi tokolahi kau M mipa he ngaahi K miti

'Eiki Pal mia: Ko 'eku fokotu'u atu, 'i he'eku vakai ko ki he lisí na'a ku 'ohovale lahi. 'Oku 'ikai ke palanisi. Tokolahi ange kau *Lord*

Lord Fusitu'a: Pe'i fakatonutonu Sea. Sea ko e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

Lord Fusitu'a: Sea, ko e K miti Tu'uma'u ki he Pa'angá, Minisit 'e 4 Sea.

'Eiki Pal mia: 'Ikai tau kamata mei he Minisit Laó.

Lord Fusitu'a: Minisit Pa'anga H Maí, Minisit Pa'angá, Minisit Ki He Ngaahi Koloa 'a e Pule'angá, pea mo e Minisit Ki He Ngaahi Kautaha 'a e Pule'angá. Minisit 'e 4.

'Eiki Pal mia: Sea, 'ikai ke u tali 'e au 'ene tokoní, fakamolemole atu.

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele.

Lord Fusitu'a: 'A ia 'oku hala e lea ko 'oku fu'u *Lo Lord* 'ia e kau me'á. Pea ko hono 2, ko mautolu p 'oku ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: M 1 N pele.

'Eiki Pal mia: Ko e ongo k miti mahu'inga tahá, 'i he'eku laú, mo'oni 'oku kau e K miti Pa'angá, ko e K miti Lao, mo e K miti ko eni 'oku nau fakakaukau'i e ngaahi mon 'iá. Sea 'a e tokotaha ko , Fakafofonga'i e K miti Laó, pea ko ia p 'oku to e Sea h . Ongok miti 'e 2 mahu'inga tahá, tokolahi ange p kau *Lord* ai. Sea, ko e tu'utu'uni ko eni 'oku 'omai ko ení, 'a , 'ikai ke u fiem lie au ki ai. Hei'ilo p 'e hala 'eku faka'uto'utá mo 'eku fakafuofuá.

Lord Tu'i' fitu: Sea, ki'i fakatonutonu p ki he 'Eiki Pal miá.

'Eiki Pal mia: Ko e me'a ko eni 'oku 'omai ko ení, 'i he'eku lau 'a'akú

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal miá, ko e fakatonutonu eni 'a e 'Eiki N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Pal mia: 'Oku fonu 'uli

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Fika 1 'o Vava'ú, fakatonutonu.

Fakatonutonu ko e ng ue K miti 'oku fai pe 'i he loto ma'a

Lord Tu'i' fitu: ...(kovi e ongo)... 'oku 'ikai ke fe'unga 'a e me'a 'a e 'Eiki Pal miá. Ko e taimi ko na'e Pule'angá ai e Pule'angá kuo 'osí, na'e tokolahi taha p Fakafofonga Kakaí, hang p ko e 'aho ni, 'i he ngaahi k mití. Ka 'oku 'ikai ko e peh ia ko e lahi e kau *Lord*, p ko e 'Eiki N pelé, pea mau *over rule* ai 'o peh 'oku mau hanga 'o malumu ha me'a ke fepaki mo e

Pule‘angá. ‘I ai p mo e ‘Eiki Minisit Laó ai. Neongo kimautolu Hou‘eiki N pelé ka ko e Minisit Laó ‘oku ne fale‘i ‘a e ‘u me‘a ‘a e Pule‘angá pea ‘oku ai p pea mo e Kalake ‘a e Fale Aleá pea mo e loea ‘e taha. ‘Oku fai p he ma‘a mo e loto ma‘a, ‘i he me‘a ko ‘oku makatu‘unga ai e tu‘utu‘uni ‘oku tuku hifo mei ho Falé Sea. Ko ia p Sea m l e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: M l .

‘Eiki Pal mia: Sea

Sea K miti Kakato: Me‘a mai ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia: Kole fakamolemole atu he ng ue‘aki e lea ko ení, ka ko e ongo p ‘a e motu‘a ni, mo e taukei ko ‘oku ou ma‘ú, ‘oku ou ‘ohovale lahi ‘aupito he‘eku sio ki he anga ko eni ‘a e ongo k miti mahu‘inga ‘e 2 ko ení. Ko e ongo k miti eni na‘a na fa‘u e me‘a ko ení. Ko e Sea ko he K miti Laó, ko ia p ‘oku to e Sea h . Ko e me‘a ko te ne tali h , ‘e ‘ohifo p ki ai ke ne to e ... kuo u fokotu‘u atu Sea,

Lord Tu‘ivakan : Sea fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni e Hou‘eiki Fika 3 ‘o Nuku‘alofá, Tongatapu.

Fakatonutonu ki he Pal mia ko e ng ue ‘a e Komití ma‘a e fonua

Lord Tu‘ivakan : Ko e me‘apango koe‘uhí, ko e ng ue ena ‘a e k mití, pea ‘oku ai pea mo e kau fakahinohino lao, ai mo e ‘Eiki Minisit , ai mo e ‘Eiki Minisit Pa‘angá. Na‘e fakatatau p , 2 mei he t pile ko ‘a e kakaí, 2 mei he t pile ‘a e Hou‘eikí. 2 mei he t pile ‘a e Taumu‘a. Pea ko e ng ue ia. Pea na‘e fai ‘e he k mití ‘a e fekumi ke ma‘u mai e mo‘oni‘i me‘a ke fai fakahoko‘aki e ng ue. Na‘e ‘ikai ke fai ha fakakaukau p ia ha fo‘i tokotaha, p ko e Hou‘eikí. Ko e me‘a kotoa na‘e ho‘ata kitu‘a ‘a e ng ue ko ení. Ka ‘oku ke Pal mia, Pal mia. Pea ko ho‘o nofo ke ke fakatonutonu ‘a e ng ue ‘a e Fale Aleá? Ko e ng ue ko eni ko e ng ue ma‘a e fonuá ki he kaha‘ú. Te ke ‘osi koe he teemi ko ení, ko e me‘a ia na‘a ke fakahoko mai kiate aú, ke ke Pal miá ko e ‘uhingá he ‘osi ho‘o teemí. Ko ‘etau ng ue eni ma‘a e fonuá.

Sea K miti Kakato: M l Hou‘eiki Fika 3. ‘E Pal mia ko e ki‘i tokoni eni mei he Fakafofonga Niuá.

‘Eiki Pal mia: Sai pe

Fe‘ao Vakata : Sea, tuku p . Ke me‘a mu‘a e ‘Eiki Pal miá ia kae toki fakahoko atu ‘eku ...

Sea K miti Kakato: Pe‘i me‘a mai koe ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia: Fakamolemole atu pe motu‘a ni ki he Seá. Ko e lea ko ‘oku ou faí, ko e lea atu pe ia ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ia ko e Pal mia au. Ko e to e Fakafofonga p au ‘o e Kakai e Vahefonua Tongatapu 1. ‘Oku ou faka‘amu p ke ‘omai pe tau‘at ina ko iá ke u ‘oatu ‘a e me‘a ko ‘oku ou fakakaukau ki aí, ki he lelei fakalukufua e fonuá. Ko e anga ko ... ko e ‘uhinga ko

na'a ku 'alu ai 'o kumi mai 'a e lisi, 'ou fakatokanga'i hifo 'oku toko 2 p . Ko e Minisit Lao p ko pea mo e Fakafofonga Fika 4, 'i he K miti Laó.

Fakatonutonu Vava'u 15 ko 'ene Sea ko e Fakafofonga ia 'a e Kakai

S miu Vaipulu: Sea, fakatonutonu.

'Eiki Pal mia: Tuku kehe kapau 'oku hala e lisi 'oku 'omai he tamaiki.

S miu Vaipulu: Fakatonutonu atu Sea. Ko e Fakafofonga au 'o e kakaí.

Sea K miti Kakato: 'Io me'a mai.

S miu Vaipulu: Kuo u fakatonutonu atu e Pal miá, ko 'eku m mipá, ko e fakafofonga au e kakaí. 'I he 'u k miti ko ení.

'Eiki Pal mia: Sea, kuo u kole fakamolemole atu 'oku mo'oni e.

S miu Vaipulu: Pea ko e talu 'eku k miti 'i he K miti Laó mei he ... mei he fuoloa ia 'Eiki Sea. Pea ko e h e me'a 'oku hoko 'i he taimi ni?

Sea K miti Kakato: M l .

'Eiki Pal mia: Sea, ko e ki'i me'a ko 'oku ... k taki p mu'a tuku ange p mu'a au ke u tau'at ina ke u fai ... kae 'oatu 'eku fakakaukaú mo e me'a ko 'oku ongo, 'oku 'asi mai ki hoku 'atamaí. Ko e fakatonutonu k toa ko eni fekau'aki ko eni pea mo e ngaahi fokotu'utu'u ko eni ki he *vote of no confidence* ko e anga ko 'eku vakai hifo ki aí mo e anga ko hono fakatonutónú, 'oku 'ikai ke ...

Lord Tu'ilakepa: Sea, fakatonutonu atu 'a e Feitu'u na 'Eiki Pal mia.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia ko e fakatonutonu eni e 'Eiki N pele 'o Vava'u Fika 2

Lord Tu'ilakepa: Ko 'ene fai p 'etau fakatonutonu pea tonu leva ke fai e fakatonutonu. Fakatonutonu atu ki he 'Eiki Pal miá. Tuku mu'a kae 'ai ho'o tu'utu'uní, ke tau 'alu fakakupukupu. He ko e me'a na'a ku 'uhinga ki ai he uike kuo 'osí, ko e me'a ia ko 'oku faingata'a'ia ai e Feitu'u na, ko 'eku toki lele mai p 'a'aku he uike kuo 'osí mahalo pe ko e uike atú, 'o toki lave'i e 'u fokotu'u ko ení 'Eiki Sea. 'Ikai ha me'a ia 'e peh , 'e fakapulipuli. 'Oku 'omai p ia ki he Fale ni 'o fai e feme'a'akí, kapau 'oku faingata'a'ia e Feitu'u na 'i he founga ko 'oku ng ue 'aki he Tohi Tu'utu'uni ko ení, pea tuku ia, ka tau hoko atu. Na'a hang 'oku 'ai 'a e *vote of no confidence*, pea peh 'oku ilifia ha taha he Fale ni 'Eiki Sea. 'Oua, ko e me'a ng ue p ia na'a tau fokotu'u he Feitu'u na, kau ai e motu'a ni 'i he taimi e liliu fakapolitikalé. Tau fakakupukupu mu'a ka tau a'u p ki he kupu ko ena 'oku ke me'a ki aí, pea ke me'a mai ang p ko e h e me'a 'oku ke manavasi'i ai hono ng ue'aki e kupu ko ení. He 'oku 'ikai ke ai hano fakap p 'uli 'ona 'Eiki Sea. ...(kovi e ongo)...

'Eiki Pal mia: ...(mate 'a e maika)...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni.

'Eiki Pal mia: Ka na'e 'ohake e me'a ko ení he Fakafofongá. Ko e 'uhinga ia na'a ku lave ai ki aí. Na'e 'ohake e tokolahi ko 'o e kau m mipá, pea ko e me'a ia na'a ku lave ai ki aí, ka 'oku 'ikai ke ... ka 'oku ou kole atu ke ...Sea 'oku ou fokotu'u atu ke

Sea K miti Kakato: K taki 'Eiki Pal mia, tau foki 'o **Fale Alea.**

Na'e liliu leva 'a e Falé 'o Fale Alea kakato.

'Eiki Sea: Hou'eiki m 1 'aupito e feme'a'akí, tau toloi ki he 10 'auhu, ka tau kelesi.

Kelesi

Na'e kelesi ai p he 'Eiki Sea 'a e fakataha ki he 'aho ni.

<003>

Fakam opo’opo Feme’a’aki Fale Alea

‘Aho M nite, 17 ‘o Okatopa 2016

10:00 am

Fale Alea ‘o Tonga

1. Lotu – Fakafofonga N pele Fika 2 Ha apai (*Lord Tu iha ateiho*)
2. Fuakava i o e Eiki Minisita ki he Ngaahi Ngaue fakalotofonua – Hon. Penisimani Epenisa Fifita
3. Ui ‘o e Fale Alea
4. Me’a ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea

Me a a e Fakafofonga Ha apai 13 o tokanga pea fakam l ia a e tokoni a e Pule anga ki he vai a e ngaahi motu i hono v henga o kau ai a Fakakai. Kole ke tuku ai pe a e loli t mate afi kuo i Ha apai ke tokoni ki he k inga.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Vava u o fakamon ia ki he Eiki Minisit fo ou ki he Potung ue ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonuá. Tokanga ki he ikai ke iai ha Minisit mei Ha apai, Vava u pe Ongó Niuá, kae tautefito ki he Fakafofonga Fefine p e taha i Fale Aleá.

Me a a e Fakafofonga Fika 17 Ongó Niuá o fakahoko mai ki he Fale oku i ai p mo e palopalema i he vai a e Ongó Niuá. Oku fai ki ai a e ng ue a e Pule anga pea oku i ai a e tui e vave p .

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Vava u o tokanga ki he tapui a e fakatau m kae faka at pe a e ki motú pea ava p mo e ki i p ia he uafú. Hoko atu ene me a ki he me a a e Eiki Pal mia he uike kuo osi oku faingata a ia he feinga i a e mala e t pulú ki he Sipoti 2019 pea e to e t a e tongó pea e uesia ai a e takaí, kae hili ko iá oku t a e tongo i P tangatá pea fai aki a e pa anga tukuhaú. Ko e h a e me a oku hoko ki he feitu u ko iá? Oku iai a e fakamatala oku i ai a e kasa kona he feitu u ko ení he ko e t naki anga veve. Na e ohake heni o me a mai a e Eiki Pal mia oku fakapa anga eni mei tu a, ka ko e loi ia. Ko e palopalema a e teuteu ki he sipotí ko e lahi a e kau ai a e Pal mia. I ai a e tokanga ki he fehangahangai a e faka ofo ofa o e paaká mo e tu unga faka ofa a e kakai oku nau nofo he t fatafa o e feitu u ko iá. Me a a e Minisita Pa anga H Mai ko e kongá lahi o e pa anga ko eni ko e omai ia mei he ngaahi pisinisi taautaha pea mo e ngaahi feitu u kehe p .

Me a a e Fakafofonga N pele Eua o tokanga he na e kau a e esipesitosi hono laku he lingi angaveve ko eni pea oku fokotu u ke fai hano vakai i a e takaí [*environment impact assessment*] pe oku malu ke iai ha paaka he feitu u ko ení pea ke l pooti mai mei he Fale ni. Me a a e Fakafofonga N pele Ongó Niuá pe ko e uHINGA a e fokotu u ke ta ofi a e ng ue kae oua kuo omai ha l pooti peh eni? Hoko atu e me a a e Fakafofonga N pele Eua ko e tokanga pe oku malu telia a e malu a e kakaí pea ko e me a ia a e Pule anga p e ta ofi pe ikai. Me a a e Eiki Sea ke tuku atu ki he Eiki Tokoni Pal mia ke toki fai ha ng ue ki ai ene potung ue.

Hoko atu a e me a a e Fakafofonga N pele Eua fekau aki mo e sipoti. Na e me a a e Pal mia o peh e to e me a ki he Tu i ke omai ha kelekele pea ka ikai omai pea e tuku a e sipotí. Me a a e Eiki Sea ke toki ohake ia he K miti Kakato he kuo osi tuku ki ai a e kaveinga ko eni.

Me a a e Eiki Pale mia fekau aki mo e peh oku ngali filifilim nako hono fili o e Hou eiki Minisitá. Ko e taumu a ke langa a e fonuá ni pea oku ikai mahu inga pe ko hai te ne fai a e langá kae mahu ingá ke fai a e langá. Mo oni a e ngaahi me a oku hoko he S paté pea oku fai p a e ng ue ki ai. Ko e mala e t pulú e foki p ki he luo 9 lolotonga he aho ni pea ke fakalelei i p ka oku fai p mo e ng ue ki ai. Ko e paaká na e talu eku nofo o faka amu ke to o a e ngaahi vaka ne toka i tahí. Ko etau foki ia ki he *basic* ke fakatoka mei ai pea oku kau a e ma á i he me a mahu ingá. Ko e paaká oku ikai ha pa anga a e Pule angá oku mole ai. Pea oku tokoni mai mo e ongo Poate e 2 kae peh ki he ni ihi mei he *private sector* oku nau laku mai enau s niti ki ai. Ko e fakataumu a ke hoko ko ha m l l anga ma ae kakai o e fonuá. Ko e fo i tafungá oku ikai ke ue i ia pea ikai kau ia he ng ue ka ko e peh mei he takaí oku sai p ke fai e ng ue ki he tafatafa akí. Ko e tafunga ko iá oku osi fakakafu i ia.

Me a a e Eiki Fakafofonga N pele Eua ke omai a e l pooti takai ko iá. Tokanga ki he tu unga malú he oku iai a e tui oku ikai malu. Fokotu u atu pe ko e h a e fakakaukau fakapotopoto taha ke malu a e kakai o e fonuá. Me a a e Eiki Sea ke toki omai mei he potung ue a e Eiki Tokoni Pale mia. Me a a e Eiki Tokoni Pal mia ko e me a mahu inga p na e fiema u ke oua e fai ha langa i olunga he funga mo ungá.

(FALE ALEA 2pm):

5. Fili o e Sea K miti Kakato

Me a a e Fakafofonga Ha apai 12 o fokotu u a e Fakafofonga Ha apai 13.

Me a a e Minisit Polisi a e Fakafofonga N pele Fika 1 Ha apai. Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Ha apai ke tuku ke fai a e fokotu u mei he t pile a e Hou eiki N pele.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Vava u o fokotu u a e Fakafofonga Niua 17. Me a a e Fakafofonga Niua 17 o fakafisi mei he fokotu u.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Ha apai o fokotu u a e Fakafofonga Fika 12 Ha apai.

P LOTI O TALI KE HOKO A E FAKAFOFONGA HA APAI 13 (VEIVOSA LIGHT OF LIFE TAKA) KO E SEA O E K MITI KAKATO 10/7.

K MITI KAKATO (2:06pm):

L pooti K miti Tu uma u ki he Pa anga mo e Ngaahi Fakamatala Pa anga a e Pule anga Fika 4/2016: Atita i Tau at ina a e Ofisi Atita Seniale ki he ta u ngata 30 Sune 2014 mo e 30 Sune 2015

Me a a e Minisit Polisi o tokanga ke fakama ala ala na e ikai ke maumau i ha lao ia he ng ue ovataimi. Hoko atu ki he totongi hulu a e ngaahi mon ia kehe a e Atita Seniale m l l . Ko e mon ia ko iá oku fika i pe ia e he Fale Pa anga o ave ki he tohi pangike pea ko e founda angamaheni ia ke totongi he kamata anga ka na e *overlook* a e me a ni e he ni ihi na a nau tokanga i a e totongi ko ení. Na e toki omai a e tohi mei he Atita Seniale pea toki ilo i ai a e *overpay* pea fai a e felotoi ke fai hono totongi. Ko e aonga eni a e atita tau atáiná pea ko e Ofisi pe o e Atita Seniale e taha oku peh pea lava ai ke ilo ha hoko ha me a pehe ni. Oku fai a e loto tatau mo e K miti Pa anga oku totonu ke totongi fakafoki, ka ko e founda oku fai a e feinga ke fai ha femahino aki ai o hang ko e ngaahi mon ia na e te eki ke u ma u ka oku te eki ke totongi mai. Fehu i a e fakafofonga Nopele Eua pe ko e h a e totonu ko ia? Tali a e Minisit

oku iai a e ngaahi me a ia oku pelepelengesi ai pea oku ala talanoa i p ia i loki na a fai ha k ai. Fokotu u ke fakatonutonu a e fokotu u fika 3, peesi 9, i he ngata anga o e s tesi “*fakataha mo e ngaahi me a kehe oku eke mai e he Atita Seniale malolo*”.

Me a a e Fakafofonga N pele Tongatapu 3 oku ikai ha totonu ke fakatonutonu a e l pooti he oku ikai ke m mipa i he K miti pea ko e me a ia oku me a ki ai oku ikai kaunga tonu ia mo e me a ni ko e me a kehe ia.

Me a a e Minisita Pa anga ke tali p mu a a e l pooti ia pea mo e me a ko eni ke totongi fakafoki, kae tuku e ngaahi mon ia kehe ia he oku kei ng ue a e K miti ia ki ai pea toki l pooti mai.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Vava u o eke ki he Minisita Pa anga ke fakama ala ala mai kapau e tali a e l pooti kae f f a e totongi na e ova? Tali a e Minisitá ko e me a ia oku osi tali e he Minisitaá oku mahino e fiema u ke totongi mai ia. Ko e me a oku omai e he Atita Seniale m l l oku fai eni a e sio ia ki ai a e K miti he na e osi ia ki mu a pea toki osi a e taimi ng ue pea oku totonu ke totongi pe a e konga ko ia kiate ia.

Fehu i mei he Fakafofonga Vava u 15 pe oku lao kehe a e kau paipa mei he kakai e fonuá? Na e i ai a e kau ng ue pehe ni i Vava u na e *advance* enau vahé pea na e tuli kotoa kinautolu he ng ue. Fehu i e taha, ko e h a e uHINGA na e ta etotongi tukuhau ai i he ta u ko eni e uofulu tupú? Oku kehe ia mei he toenga e kakai e fonuá oku fakatetenga?

Hoko atu a e me a a e Minisit Polisi oku tatau a e lao ki he taha kotoa pea oku ikai ke maumau a e lao ia. Pea na e ikai ha lao e maumau he ta etotongi tukuhaú.

Fakatonutonu mei he Fakafofonga Ha apai 12 oku peh e he Minisita oku ikai ha lao e maumau he oku maumau a e kupu 16 o e Lao ki hono Pule i a e Pa anga a e Pule anga 2002.

Hoko atu a e me a a e Minisita Polisi oku iai a e ngaahi me a ia ki mu a pea na e totonu p ke omai fakataha a e me a ko ia mo e l pooti.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Vava u oku osi asi ia he l pooti oku ikai lava o fakamatala i a e me a ni. Pea oku tukuaki i ai a e Minisita Pa anga he ko eni oku me a mai a e Minisitá ko e Minisita Pa anga na a ne tukuange a e totongi ko eni. Kole ki he Minisita Pa anga ke ne fakapapau i mai he oku iai a e ngaahi ta u ki mu a na e ikai lava ke fakamatala i.

Me a a e Minisita Pa anga ko e l pooti eni o makatuunga he L pooti Atita Tau at ina, a ia ko ene l pooti he 2014 na e peh oku sai p ka ko e ovataimi pe. Pea ko e 2015 oku sai pe ka ko e ova a e totongi. Pea ko eni kuo tohi a e K miti ki he Minisitá pea ne tali mai oku mo oni a e hulú kae toe fakakaukau i mu a a e ngaahi monu ia na e te eki ke totongi. Ko ia kole atu ke tali a e l pooti atita kae toki hoko atu e ng ue ia ki he mo ua ko ia oku totonu ke ne totongi mai. Na e i ai a e me a na e hoko he 2010 pea na e totongi hangatonu e he ngaahi Poate a e ngaue ovataimi, ka na e ikai ko ha pa anga ia a e Pule anga.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Vava u o tokanga ki he maumau o e kupu 16(3) o e Lao ki hono Pule i a e Pa anga a e Pule anga. Me a a e Minisita Pa anga na e i ai a e tu utu uni Kapineti na e fekau aki mo e me a ni he ko e pa anga kehe pe ia.

Fehu i a e Fakafofonga Fika 15 pe ko e kau ng ue faka-Pule anga pe ko e kau ng ue *private* pe a ana? I ai mo e hoha a ki he ikai totongi tukuhau. He ikai ke ma ulalo a e lao ki ha tu utu uni Kapineti.

Me a a e Minisita ki he Ngaahi Pisinisi a e Pule anga ko e *dividend* pe ia a e pa anga a e Pule anga.

(K MITI KAKATO 6:00PM)

L pooti K miti Tu uma u ki he Pa anga mo e Ngaahi Fakamatala Pa anga a e Pule anga Fika 4/2016: Atita i Tau ataina a e Ofisi Atita Seniale ki he ta u ngata 30 Sune 2014 mo e 30 Sune 2015

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2 Haapai o fehu ia a e ikai ha l kooti o e ngaahi ovataimi ko eni o fakahoa mo e taukei ngaue fakapalofesinale mo e tu unga fakaaako a e tokotaha ko eni na e i he Atita Seniale mo ene kau ngaue. Ko e me a pe oku mahu inga ke fakatokanga i na e fakahoko a e *advance* ki mu a ka oku mahino oku hala pea oku fiema u ke ta ofi o oua to e fakahoko.

Me a a e Fakafofonga N pele Tongatapu 1 o tokanga ki he ikai ke me a heni a e Sea o e K miti Pa anga ke fakamatala a e ngaahi me a oku fiema u ke fakama ala ala mai mei he tafa aki a e Komiti. Fokotu u ke fakafoki ki he K miti pea mo vakai i pea fakafoki fakataha mai mo ha ngaahi fokotu u.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua o tokanga pe oku maumau a e lao pe ikai. He ikai ke hanga e he p loti o fakatonuki a e maumau i o e lao. Me a a e Eiki Pal mia kapau oku nau peh oku fakalao pea nau ave ki Fakamaau anga. Fokotu u ke oua e tanu a e l pooti ko eni i Fale ni kae ave ki ha K miti ke nau vakai ki he tu unga fakalao o e me a ni. Fokotu u ke ave ki he K miti Lao ke nau vakai i a e lao oku maumau o fakatatau ki he L pooti a e Atita Tau at ina.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu ke fakafoki ene fokotu u ke ave ki he K miti Pa anga kae fai aki a e Fokotu u ke ave ki he K miti Lao. Poupou ki ai a e Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu.

Me a a e Minisita Lao oku ikai ha me a ia oku monuka he kuo mahino na e hulu koe uhi ko e founa ng ue o e aho ko ia pea ko eni e totongi fakafoki.

Me a a e Sea K miti Kakato ko e me a pe oku tokanga ki ai a e Atita ke totongi fakafoki a e pa anga na e hulu.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua o kole ke ave ke ki i fakatatali a e l pooti kae uluaki ave ki he K miti Lao ke nau vakai ki ai ki he kaveinga ko eni fekau aki mo e *withholding tax*.

Me a a e Fakafofonga Fika 12 fekau aki mo e peesi 38 o e L pooti mo e peh e he Atita Tau ataina ko e “koloa ia a e Ofisi”, a ia ko e pa anga ia a e Pule anga he kau a e atita. Pea i he kupu 16 o e Lao ki hono Pule i a e Pa anga a e Pule anga ko e pa anga ia a e Pule anga pea oku monuka a e kupu ko ia. Oku talamai e he l pooti ko e pa anga eni a e Pule anga. Ko e talu a e mavahe a e Atita Seniale m l l mei he ofisi he Sepitema 2014. Kapau na e ikai a e atita tau at ina ko eni he ikai ha me a e fai ki he me a ni.

Me a a e Minisita Pa anga ko e l pooti oku pehe mai ai ko e [i he lea faka-Pilitania] koloa a e Ofisi a e ngaahi l kooti kae ikai ko e pa anga ovataimi.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Haapai ko e taha e ngaahi me a oku poupou i e he pule anga ko e pule lelei o kau ai a e ata kitu a. Oku mahu inga he oku i heni a e sino o e Atita Seniale maloloa pea oku ia i a e poupou ke tuku eni ki he Komiti Lao ke nau me a ki ai mo

vakai i pe oku iai ha ngaahi kaveinga ke fai ha tokanga kiai pea ke nau fai ha fokotu u mai. E toki asinisini ai a e ng ue mo e pule lelei oku tu uaki ehe pule anga ko ení.

Me a a e Eiki Pal mia ko e K miti Lao oku nau i Fale ni kotoa pea kuo osi fai enau fehu i pea kakato kotoa e ngaahi fehu í. FOKOTU U KE TAU P LOTI KE TALI HE KUO KAKATO A E NG UE. POUPOU I A E FOKOTU U.

P LOTI KE AVE A E L POOTI KI HE K MITI LAO O TALI 10/9.

L POOTI KOMITI TU UMA U KI HE LAO FIKA 5/2016: NGA AHI FAKATONUTONU OKU FOKOTU U KE FAKAHOKO KI HE NGA AHI TU UTU UNI KI HE NGA AHI FAKATAHA A E FALE ALEA

FAKALAHIA:

FOKOTU U FIKA #:

1. Fokotu u e he Eiki Tokoni Pal mia ke tali peia ke ngaue aki kae fai aki pe a e tu utu uni a e Eiki Sea o e Fale Alea. Ikai mole a e ngeia ia o kapau e ma u ai a e mahino. Me a a e Fakafofonga N pele Eua ke tali pe a e me a na e fokotu u mai e he Komiti Lao [ke oua e ngaue aki]. TALI KE NGAUE AKI I HE FAKAPOTOPOTO A E EIKI SEA FALE ALEA MO E SEA O E K MITI KAKATO.
2. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.
3. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.
4. TALI A E FOKOTU U MEI HE KOMITI.
5. FOKOTU U KE FAKAKAU A E EIKI SEA, EIKI TOKONI SEA MO E SEA K MITI KAKATO KI HE NGA AHI K MITI KOTOA.

(FALE ALEA 9:00PM)

TOLOI A E FALE ALEA KI HE TUSITE 18 OKATOPA 2016, 10AM.

